Skaitmenino
Katalikų
Biblioteka
katbib.lt

ĮVADAS Į ŠVENTĄJĮ RAŠTĄ

/ Bendras įvadas į Šventąjį Raštą/

/ Įvadas į Senąjį Testamentą /

/ Įvadas į Naująjį Testamentą /

Pagal KKS paskaitas

1972 - 1977

Į Ž A N G A

1. Šv.Raštas, jo vardai ir padala

Šv.Raštu yra vadinama knygų rinkinys, kurias įvairiais laikais parašė Dievo įkvėpti autoriai ir kurias tokiomis pripažįsta Katalikų Bažnyčia.

Kad būtų lengviau atskirti Dievo įkvėptas knygas nuo kitų paprastų raštų, nuo seniausių laikų jos yra žymimos šiais vardais:

B i b l i j a - vardas kilęs iš graikų k. "biblion" /knyga/. Lotynų kalboje verčiama "liber, libri" /knygos, raštai/. Prie šių pavadinimų pridedama "šventoji, šventasis" ir taip gaunama šventosios knygos, Šventasis Raštas, kadangi tos knygos yra Šventosios Dvasios įkvėptos, talpina savyje šventas tiesas ir veda žmones į šventumą.

Į s t a t y m a s - šis pavadinimas atitinka žodžiams "lex", "ho nomos" /gr./, thorah /hebr./ - įstatymas. Šiuo vardu tikroje jo prasmėje buvo vadinamos pirmos penkios Šv.Rašto knygos, kuriose buvo surašyti įvairūs Dievo duoti ir per Mozę paskelbti įstatymai. Vėliau platesnėje to žodžio prasmėje taip imta vadinti ir kitas Šv.Rašto knygas. Kadangi Kristaus duotieji įstatymai užėmė per Mozę skelbtųjų vietą, todėl, norint atskirti knygas pirm Kristaus rašytas nuo po Kristaus rašytų, pirmosios imta vadinti Senuoju Įstatymu, o vėlesnės - Naujuoju Įstatymu.

T e s t a m e n t a s - šis vardas kilęs ir hebrajų k. žodžio "berit" ir reiškia sandorą /foedus, testamentum/, arba aktą, išreiškiantį paskutinę žmogaus valią. Šv.Rašte pavadinimas "Testamentum" yra imamas sandoros prasme ir reiškia, kad šventosiose knygose yra surašyta sandora tarp Dievo ir žmonių. Dievas su patriarchais , o vėliau su izraelitų tauta, iš

Egipto vergijos išvesta, yra sudaręs iškilmingą sutartį - sandorą. Iš to kilo pavadinimas "Libri Veteris Foederis" arba Veteris Testamenti. Knygos, kurios turi sutartį Kristaus su žmonėmis, yra vadinamos "Libri Novi Foederis".

Šv. Rašto padalą. Tridento Susirinkimas priskaičiuoja 45 Sen. Testamento knygas /jungiant į vieną Jeremijo raudas su jo pranašystėmis/ ir 27 N. Testamento.

Žydai Sen. Testamentą dalijo į 3 dalis:
1/ Įstatymas -thorah,
2/ Pranašai - nebiim,
3/ Šventieji Raštai - kethubim, hagiographa.

Pirmoji dalis - Įstatymas - turi penkias Mozės knygas ir vadinamas Pentateuchu /penkios knygos/.

Antroji dalis dalinama į dvi dalis: pirmesnieji pranašai /nebiim rišonim/ ir paskesnieji pranašai /nebiim acharonim/.

Trečioje dalyje yra talpinamos likusios Šv. Rašto knygos.

Pranašai, tik prisilaikant labiau turimo, ir krikščionys dalina Sen. Testamento knygas į 3 dalis:

1/ Istoriškos knygos - penkios Mozės knygos, Jozuės, Teisėjų, Rutos, keturios Karalių knygos, dvi Kronikų, dvi Ezdro, Tobijo, Esteros, Judito ir dvi Makabiejų.

2/ Moksliškos knygos - Jobo, Psalmių, Patarlių, Pamokslininko, Giesmių Giesmės, Išminties, Ekleziastiko.

3/ Pranašiškos knygos: keturi didieji pranašai ir 12 mažesnių /didieji - Izaijas, Jeremijas, Ezechielis ir Danielis/.

Nauj. Testamentas dalijamas pranašai:

1/ Istoriškos knygos - keturios evangelijos /pagal Matą, Morkų, Luką ir Joną/ ir Apaštalų Darbai.

2/ Moksliškos knygos - apima 14 Šv.Pauliaus laiškų: Romėnams, I ir II Korintiečiams, Galatams, Efeziečiams, Filipiečiams, Kolosiečiams, I ir II Tesalonikiečiams, I ir II Timotiejui, Titui, Filemonui ir Žydams.

Šiai grupei priklauso ir 7 visuotiniai laiškai visiems krikščionims: Jokūbo, I-II Petro, I-II-III Jono ir Judo.

3/ Pranašiškos knygos, kurioms priklauso Šv.Jono Apreiškimas.

P r i e d a s: Atskirų Šv.Rašto knygų padalinimas.

Senovėje knygas rašydavo be jokių padalinimų, neatskirdami sakinio nuo sakinio, net žodžio nuo žodžio. Ir Šv.Rašto knygose ilgą laiką nebuvo jokių suskirstymų. Tik vėliau suskirstymai įvesti, ir tai liturginiu tikslu. Žydai subatoje skaitydavo iš Šv.Rašto ypač Pentateuchą /Apd 13,14-15/. Kristaus laikais buvo skaitoma ir pranašų knygų /Lk 4,17/. Kilo reikalas skaitomas knygas atitinkamai padalinti, kad skaitymui jų užtektų kiekvieną metų subatą. Pradžioje buvo padalinta į 54 dalis Pentateuchas, nes tiek galėjo būti savaičių metuose. Toks skyrius buvo vadinamas "Paraša" /nuo žodžio "dalinti" - paraš/. Vėliau iš pranašų knygų buvo surinkta 54 skyriai ir pavadinta "haftarah" /dalis/, nuo žodžio "fatar" - atleisti, nes užbaigus skaityti šias dalis iš sinagogos buvo atleidžiami žmonės.

Ir krikščionys savo pamaldose įvedė Šv. Rašto skaitymą. Skaitydami Sen.Testamentą, jie skaitė kartu ir N.Testamento ištraukas, kol pagaliau buvo pradėta skaityti tik N.Testamentas.

Toks Šv.Rašto skaitymas neįvedė į jį pastovaus suskirstymo, nes įvairiose bažnyčiose skaitymas įvairiai buvo skaldomas. Be to, nuo V,a. įėjo paprotys Šv.Raštą skaityti ne iš

eilės, bet atskiras jo dalis, pritaikant metų laikams ir šventėms.

Padalinimas Šv.Rašto į smulkesnes dalis, persakymus ir eilutes atsirado vėlesniais laikais. Į persakymus pirmas padalino kard.Stepонas Langtonas /+1228/. Jo padalinimas tuoj pateko į Vulgatą, o apie 1330 m. jis priimtas ir į hebraišką tekstą.

Atskiras paskirstymų eilutes skmičiais pažymėjo Šv.Rašto leidėjas Paryžiuje Robertas Etjenas /R.Etienne/ 1548 m.

2.Šv.Rašto įvado sąvoka, padala ir istorija

a. S ą v o k a. Šv.Rašto knygos parašytos gilioje senovėje ir senomis kalbomis, kurios mums mažai pažįstamos. Aprašomi seni įvykiai, minimi įvykiai iš kitų šaltinių mums beveik nežinomi, skelbiamos tiesos dažnai pranešа žmogaus proto įžvalgumą. Visų šių dalykų nežinojimas apsunkina Šv.Rašto teksto supratimą. Šiems sunkumams nugalėti, prieš patį teksto aiškinimą išeinamasis paruošiamasis mokslas - bendrasis įvadas į Šventąjį Raštą.

Šv.Rašto įvadas plačia prasme apima visus mokslus, kurie padeda suprasti ir pažinti Šv. Raštą, k.a. filologija, geografija, istorija, archeologija.

b. P a d a l a. Šv.Rašto įvadas griežta žodžio prasme yra mokslas, kuris nagrinėja šventų knygų kilmę /dievišką ir žmogišką/, jų tikrumą bei padėtį, kokioje jos mus pasiekė.

Įvadas griežta prasme yra skiratomas į bendrąjį ir specialųjį.

Bendras įvadas tyrinėja Šv.Rašto įkvėpimą ir jo kanoną /šventųjų knygų sąrašą/, šventų knygų teksto išsilaikymą pirminėse kalbose ir vertimuose. Bendras įvadas turi šias dalis:

1/ Šv.Rašto įkvėpimas,
2/ " " kanonas,
3/ pirminiai tekstai ir seniejі vertimai,

4/ biblinė hermeneutika /Cornely S.J.+1908

Specialusis įvadas nagrinėja šventų knygų turinį, padalinimą, knygų autorius, rašymo vietą, laiką ir padėtį, kokioje jos mus pasiekė.

c. I s t o r i j a. Šv.Rašto įvadas kaip specialus mokslas žinomas tik iš paskutinių amžių, bet įvado klausimai jau buvo svarstomi nuo II a. po Kristaus. Sardų vyskupas Melitonas II a. parašė veikalą "Raktas", kuris liečia Šv.Raštą. Šis veikalas žuvo.

Įvairių žinių apie Šv.Rašto kilmę yra Klemenso Aleksandriečio, Origeno ir Euzebijaus raštuose. Žinių gausumu pasižymi šv.Jeronimas /+420/. Jo pratarmės į lotyniškai išverstas Sen.Testamento knygas, komentarai yra didelės vertės. Šv.Augustinas savo veikale "De doctrina christiana" moksliškai išaiškino Šv.Rašto aiškinimo taisykles.

Viduramžių teologai, aiškindami tikėjimo tiesas, rėmėsi praeities tėvų nurodymais. Mokslišką pradžią įvadui praskynė semitų kalbų studijos, kurios prasidėjo nuo XIII a. vienuolynuose, o paskiau universitetuose. Popiežius Klemensas V įvedė hebrajų, aramajų ir arabų kalbų katedras Paryžiaus, Oksfordo ir Salamankos universitetuose. Be to, tuo pat laiku geriau pažinta ir graikų kalba. Mat, Konstantinopolį užėmus turkams /1453/, daugelis graikų apleido savo kraštą ir bėgo į Vakarus.

Naują biblinio įvado laikotarpį pradėjo Ričardas Simonas /+1712/, kuris pirmas pritaikė Šv.Raštui kritikos taisykles. Jo metodą smarkiai puolė žymus prancūzų mokslininkas Bosiuė /Bossuet/. Tačiau ilgainiui Simono taisyklės buvo priimtos.

XVIII a. protestantai, deizmo bei racionalizmo paveikti, atmetė dievišką Šv.Rašto įkvėpimą ir paneigė jo dievišką kilmę, tuo pačiu Šv.Raštą sugretino su profaniškomis senovės

kygomis. Šiai srovei pradžią davė žydas Baruchas Spinoza /+1677/. Šia kryptimi pasižymėjo vokiečių mokslininkas Eichhorn /+1827/.

XVIII a. katalikų tarpe išgarsėjo įvado mokslo Calmet OSB /+1757/, XIX-XX a. - Caulen /+1907/, Cornely /+1908/, Vigouroux /+1915/, Holf /+1934/.

I d a l i s

ŠVENTOJO RAŠTO Į K V Ė P I M A S

1. Įkvėpimo sąvoka ir faktas

S ą v o k a. Šv.Raštas dėl to yra Dievo žodis, kad jis yra Dievo įkvėptas. Dabartiniais laikais šio traktato svarba yra labai didelė, kadangi pastaraisiais dešimtmečiais sukelta daug ginčų, tiek dėl paties įkvėpimo prigimties /žodinis įkvėpimas/, tiek ir dėl pirmiausios šio įkvėpimo paskirties - Šv.Rašto neklaidingumo.

Traktatas apie įkvėpimą yra dogmatinis. Čia suponuojame, kad Dievas yra davęs pozityvų apreiškimą, siuntęs Kristų, kuris įsteigė regimą bažnyčią. Jos tikslas yra ne tik pašvęsti savo narius, bet ir juos mokyti. Bažnyčia kaip mokytoja turi teisę ir pareigą pateikti Kristaus vardu tikėti kai kuriais tiesas. Kristaus Bažnyčiai paliktas mokslas yra arba Padavime, arba užrašytas šventose knygose. Pirmas Apreiškimo šaltinis yra Padavimas. Tad ir klausiame, ką pirmiausia sako Padavimas apie šias knygas, kurios nuo krikščionybės pradžios yra laikomos šventomis. Paaiškės, kad jos yra kitas Apreiškimo šaltinis.

Svarbiausia žymė, kuri atskiria šventas knygas nuo visų kitų žmonių raštų ir kuri viršyja savo autoritetu visas kitas knygas - tai dieviška Šv.Rašto kilmė arba pradžia. Pačiose šventose knygose išreiškta /o ypač Padavime/ nuo pat Bažnyčios pradžios gilus įsitikinimas, kad Sen. ir N.Testamento knygos parašytos ypatingu Dievo veikimu. Šis ypatingas Dievo veikimas knygų parašyme vadinasi įkvėpimas /inspiratio/. Šventosios knygos yra dieviškos kilmės, kadangi jos yra Dievo įkvėptos. Jos yra Dievo Žodis - Dievo raštas, Dievo laiškas žmonėms.

Įkvėpimo faktas. Sen.Įstatymo knygų įkvėpimo faktui įrodyti argumentų turime pačiame tekste, kur įvairiose vietose kalbama apie Dievo įsakymą užrašyti kai kuriuos dalykus. Išėjimo kn. 17,14 Dievas liepia Mozei aprašyti amalekitų nugalėjimą: "Tai rašyk atminčiai knygon". Išėjimo kn.34,27: "Viešpats tarė Mozei: užrašyk sau šituos žodžius, kuriais ir su tavim ir su Izraeliu padariau sandorą". Štai kodėl Mozės parašyta knyga vadinama Viešpaties įstatymo knyga /Joz 24,26, Neh 8,8/.

Ir pranašai yra gavę iš Dievo paliepimą kai ką užrašyti: "Viešpats man tarė: Imk sau didelę knygą ir rašyk joje" /J..8,1/. "Štai ką sako Viešpats, Izraelio Dievas: rašyk sau į knygą visus žodžius, kuriuos aš tau kalbėjau" /Jer 30,2/. Tiesioginių argumentų Sen. Testamentž už įkvėpimą nerandama.

Žydai Kristaus laikais Sen.Testamento knygas laikė didžioje pagarboje ir, nors buvo jos žmonių ranka rašytos, tikėta, kad tos knygos yra dieviškos, t.y., turi dievišką pradžią. Išganytojas to žydų įsitikinimo nepeikė. Priešingai, savo elgesiu tą įsitikinimą tik patvirtino, šaukdamasis Šv.Rašto liudijimų: "Aš neimu liudijimo iš žmogaus...aš turiu liudijimą didesnį už Jono...Jūs tyrinėjate Raštus, nes tikite turį juose amžinąjį gyvenimą" /Jn 5,34/.

N.Įstatymo knygose yra tiesioginių ir netiesioginių liudijimų apie Sen.Testamento knygų dievišką įkvėpimą.

Netiesioginiai liudijimai: Kristus ir apaštalai, atsiliepdami apie Sen.Testamento knygas, jas vadina "Dievo žodžiu" /Mk 7,13/. Šv.Paulius visiems Se..Testamento raštams taiko terminą "eloquia Dei" /Rom. 3,2/.

Sen.Testamento knygoms teikiama nepaprastai aukšta vertė bei pripažįstama didelė svarba, nes viskas, kas jose užrašyta, turi būtinai įvykti. "Reikia, kad įvyktų viskas, kas parašyta apie mane Mozės įstatyme, pranašuose ir psalmėse" /Lk 24,44/.

Sen.Testamento knygų tekstai naudojami kaip argumentai tikėjimo tiesoms įrodyti /Rom 1,17; 4,3; Jn 10,34/, kur argumentuojama Ps 81,6: "Raštas gi negali būti panaikintas", t.y., negalima atmesti Rašto liudijimą.

Tiesioginiai liudijimai. Sen.Testamento knygos turi dievišką vertę, nes Dievas arba Šventoji Dvasia kalba per jas. Lk 1,70 - "kaip yra kalbėjęs lūpomis savo šventųjų pranašų"; Mt 22,31 - "Apie numirusiųjų atsikėlimą ar neskaitėte, kad jums Dievo parašyta šiais žodžiais: "Aš, Abraomo Dievas..."/cit.Iš 3,6/.

Svarbia-usi tekstai apie Sen.Testamento knygų įkvėpimą yra 2 Tim 3,16 ir 2 Pt.1,21. Paulius ragina Timotiejų pasilikti prie to, ką išmoko ir kaip nuo pat kūdikystės žino šventuosius raštus, kurie gali jį pamokyti išganymui tikėjimu į Jėzų Kristų. "Kiekvienas Dievo įkvėptas žodis yra naudingas mokyti, sudrausti, pataisyti, auklėti teisybėje". Šv.Petras savo laiške sakosi stebėjęs Kristaus didybę, persimainant jam ant kalno. Šis jo regėjimas yra svarbus argumentas jo skelbiamo tikėjimo tikrumui įrodyti. Bet tuo tikresnis yra pranašų žodis, nes nė viena pranašystė neįvyko savaime pagal savo nuožiūrą, t.y., ne pačių pranašų pastangomis buvo nusakyta: "nes ne žmonių valia mums buvo atnešta kuri nors pranašystė, bet Šventosios Dvasios įkvėpti kalbėjo šventi Dievo žmonės".

Dėl N.Testamento knygų įkvėpimo reikia pastebėti, kad šiuo reikalu N.Testamento knygose nėra nė vieno tiesioginio liudijimo. Netiesioginių argumentų yra, bent keletas.

Naujojo Testamento knygų įkvėpimas yra įrodomas vieningu ir pastoviu pasaulio, kuris turi daug liudijimų ir apie Sen.Testamento knygų įkvėpimą. Pažymėtos tėvai sutartinai skelbia, kad Šv.Raštas - tai Dievo žodis, o šventieji rašytojai buvę tik Dievo įrankiai.

Klemensas Romietis šventus raštus vadina Dievo žodžiais, tikromis Šventosios Dvasios išmintimis.

Šv.Justinas sako, kad pranašai buvo Dievo žodžio studentai, jie klausėsi Dievo dvasios.

Irenėjus sako, kad šventieji raštai yra tobuli, nes Dievo žodžio ir jo dvasios yra išmintis.

Tertulijonas šventus raštus vadina dieviškais balsais, o pranašus - dieviško balso įrankiais.

Origenas nurodo, kad ir N.Testamento įkvėpėju yra ta pati Šventoji Dvasia.

Šv.Augustinas sako, kad Šv.Raštas yra Visagalio Dievo laiškas, kur Dievas kalba per šventus rašytojus.

Ta pati tiesa yra išreikšta ir pas katalikų teologus ir vėlesnius rašytojus bei šiaip bažnytiniuose nuostatuose. Tą pačią doktriną kartoja popiežius Eugenijus IV bulėje "Cantate Domino", Tridento ir Vatikano suntarybos.

2. Įkvėpimo prigimtis

Antgamtinis įkvėpimas suteikia šventosioms knygoms nepaprastą vertę. Bet tai įvyksta dėl to, kad jas rašė įkvėptas rašytojas, kurs buvo Dievo įkvėptas. Įkvėpime yra 3 dalykai: 1/ pats įkvėpimas, 2/ įkvėptasis rašytojas ir 3/ įkvėpiąs Dievas /inspiratio activa, passive et terminative/. Norint pažinti įkvėpimo prigimtį, reikia atsižvelgti į šiuos tris įkvėpimo atžvilgius.

a. Įkvėpimas Dievuje

Įkvėpimas kaip veiksmas yra actio Dei ad extra, tad priklauso visiems trims Dievo asmenims. Per appropriationem jis priskiriamas Šventajai Dvasiai, nes tai priklauso malonių teikimo sričiai, o malonių teikimas priskiriamas Šventajai Dvasiai.

Įkvėpimas - tai pagalbinis Dievo veiksmas /concursus/, kuris padeda laisvai būtybei atlikti kokį nors darbą. Tai nėra kokia nors visuotinė pagalba /concursus generalis/, nes ji yra virš prigimties reikalavimų bei asmens nuopelnų. Ji yra malonė laisvai suteikta. Ši malonė suteikiama žmogui ne tikslu pašventinti gavėją, bet skiriama Bažnyčios naudai, t.y. knyga, iš įkvėpimo parašyta, yra skiriama Bažnyčiai. Tai yra gratia gratis data nau charizma. Ne to, įkvėpimas nėra koks tai savumas - habitus, bet praeinantis reiškinys - actus transiens.

Įkvėpime malonė skiriasi nuo kitų malonių, nes jos tikslas yra kitoks. Šis pagalbinis Dievo veikimas padaro tai, kad jo poveikyje parašyta knyga tikrai priskiriama Dievui kaip autoriui. Žmogus čia yra Dievo įrankis, kuris vykdo Dievo nurodymus.

Ši malonė skiriasi nuo išganomosios malonės, kurią turįs žmogus gali naudotis Dievo teikiama pagalba kada nori ir kaip nori. Kitaip yra šių malonių /gratis datae/ srityje. Čia ne žmogus, bet Dievas panaudoja žmogaus įgimtas galias atlikti darbams Bažnyčios labui.

Savo objektu ji skiriasi nuo kalbos ar stebuklų darymo malonės. Kalbos dovana pasireiškia žinojimu žmogiškų garsų, o įkvėpimas apima pažinimą visų antgamtinių tiesų. Įkvėpimas skiriasi ir nuo stebuklų darymo dovanos. Įkvėpimas apima viską, kas virėgamtiškai galima pažinti; stebuklas - viską, kas virėgamtiškai [illegible] įvykdyti.

Iš Padavimo žinome, kad Šventoji Dvasia diktavo, pasinaudodama šv.raštytojais kaip įrankiais, todėl Dievas yra pirmutinis ir fizinis šventųjų raštų autorius. Šį rašymą Dievas nevykdo dieviška savo galia /galėtų tokią knygą sutverti/, bet panaudoja žmogų kaip įrankį. Reikia tad, kad ir žmoguje kiltų tie patys veiksmai, kurie reikalingi, kad knyga būtų parašyta priklausomai nuo Dievo veikimo. Dievas pasinaudoja prigimta žmogaus galia rašyti, jo individualiu mąstymu, protavimu, dėstymo būdu, visa tai pasilindamas ir patobulindamas. Šis taip glaudus bendradarbiavimas Dievo su žmogumi, tarsi žmogaus galių pavergimas dieviškų veikimu, ir išaiškina tai, kad šv.Rašte pasireiškia ir dieviška tiesa bei jos tikrumas, ir atskirų knygų autorių individualios savitumai /kalba, stilius.

Kodėl Dievas knygų rašyme naudojasi žmonėmis su jų netobulumais? Yra bevelk visuotinis dėsnis, kad Dievas tuose dalykuose, kur žmogus gali padėti, naudojasi žmonėmis. Taip Dievas elgėsi ir Senajame ir Naujajame Testamente. Dievas iš meilės prisitaiko prie žmogaus ir jo netobulumų. Kaip Antrasis Švč.Trejybės Asmuo priėmė žmogaus kūną su visais netobulumais, tačiau be nuodėmės, taip Dievas pasielgė ir rašytame Dievo žodyje. Neatmetė Dievas žmogaus kalbos netobulumų, kiek šie netobulumai nėra klaidos. Atmetė tik tai, kas nesiderina su dieviškojo Proto tobulumu. Taip prisitaikęs Dievas žmogaus silpnumui yra suprantamesnis, jo žodis patraukliesnis. Grynos dieviškos tiesos atskleidimas žmogui vargu ar būtų suprantamas. Tai yra socialinis Apreiškimo pažymys, kad Dievas yra visų suprantamas. Mistiškas Dievo apsireiškimas žmonėms yra retas reiškinys, kurį Dievas teikia tik išrinktiesiems ir tam paruoštiems žmonėms.

b. Į k v ė p i m a s Ž m o g u j e .

Patyrinėjus įkvėpimą Dievuje /inspiratio active considerata/, kaip Dievas veikia žmogų, reikia pažiūrėti, kaip tas dieviškas veikimas paveikia žmogų, ką sukelia jame /inspiratio passive considerata/.

Šis dieviškas veikimas nėra vien tik žmogaus apsaugojimas nuo klaidos nei parašyto veikalo vėlesnis bažnyčios aprobavimas, kaip tai tvirtino kai kurie mokslininkai. Pvz., vysk.Haneberg tvirtino, kad visos istorinės knygos yra tik žmogaus jėgomis parašytos, kurios tačiau, jas priėmus į kanoną, tapo Dievo žodžiu. Vatikano santaryba atmetė visas šias klaidingas nuomones. Ir teisingai, kadangi bažnyčios tėvai šventuosius raštytojus vadina Dievo raštytojais /Teofilius/, Dievo rašančia ranka /Augustinas/. Apie kokį nors vėlesnį tų knygų aprobavimą jie nieko nekalba. Be to, jei kuri nors knyga yra neklaidinga, dėl to dar netampa Šv.Raštu, nes tuo atveju ir bažnyčios mokomieji sprendimai, kaip neklaidingi, būtų Šv.Raštas /pvz., vyskupas, aprobuodamas kieno nors parašytą knygą, netampa jos autoriumi/.

Šis dieviškasis veikimas nėra vien tik žmogaus apsaugojimas nuo klaidos. Čia yra tik teigiamė pagalba, kurios neužtenka, kad būtų galima sakyti, jog knyga yra Dievo įkvėpta. Ir mokantis bažnyčia turi šią pagalbą savo sprendimuose tikėjimo ir doros dalykuose, bet tie sprendimai dar nėra Šv.Raštas.

Dievas yra pirmasis ir fizinis šventųjų knygų Autorius, kuris savo antgamtine ir betarpiška įtaka patobulino žmogaus galią ir palenkė ją rašyti. Šis teigimas paremtas bažnyčios tėvų pasisakymais, visuotinų santarybų dekretais. Pop.Leonas XIII enciklikoje "Providentissimus Deus" sako: "Dievas savo antgamtine galia taip šventus raštytojus pažadino ir paskatino rašyti, kad jie visa tai ir ne

daugiau, kaip jis liepė ir teisingai protu apėmė ir ištikimai norėjo ir tinkamai be jokio paklydimo parašė". Tad įkvėpime yra šie dalykai: Dievas nori kai kuriais tiesas raštu patiekti žmonėms - vykdydamas šį norą, jis vidiniai pastumia žmogaus valią rašyti, apšviečia jo protą ir saugo nuo klaidų.

Reikia dar pripažinti pozityvią antgamtinę Dievo įtaką į rašytoją, jo protą ir valią. Moralinės įtakos nepakanka, nes ši įtaka, moraliai pastūmėdama, dar nepakilnina žmogaus galių. Šiuo atveju knygos būtų parašytos tik žmogaus rūpesčiu ir sugebėjimu, nors Dievui ir liepiant bei skatinant. Reikia, kad žmogaus galios būtų kilninamos ir stumiamos, nes Dievas yra vyriausioji ir veiklančioji knygos priežastis /causa efficiens principalis/. Įkvėptas žmogus yra tik įrankis. Šiuo atveju įrankiu yra žmogaus protas, laisva valia, vaizduotė ir kit. Dievišku veikimu visos šios galios pakilninamos bei palenkiamos veikimui. Šis dievišksis veikimas nėra nuolatinis pastovus dalykas, kuriuo galėtų žmogus naudotis, kada jis nori. Tada žmogus jau nebūtų įrankis, bet vyriausias veikėjas veikiąs sau nuolat priklausoma galia, nors ir gauta iš Dievo. Ši antgamtinė galia yra nepastovi, praeinanti - virtus transiens. Tad įkvėpimą taip galima apibrėžti:

> Infusus divinus,physicus et supernaturalis elevans et movens facultatis hominis,ut scripto consignaretur ea,quae Deus vult et modo quo vult.

Protiniame pažinime yra du dalykai: naujų dalykų gavimas ir spręndimas apie šiuos naujus dalykus. Visi sutinka, kad įkvėpime nėra būtinas naujų dalykų pažinimas, reiškia, įkvėpimui nėra būtinas apreiškimas. Dar prieš įkvėpimą autorius galėjo pažinti dalykus, kuriuos jis rašys. Pvz. Lukas Apaštalų Darbuose aprašo, ką pats matė ir girdėjo, kadangi buvo apaštalo Pauliaus bendražygis. Ir Karalių knygos yra ištraukos iš

iš įvairių dokumentų. Galimas ir apreiškimas, bet tai nėra būtina.

Būtinas yra sprendimas apie rašomus dalykus. Proto veiksmas yra pažinti tiesą, o tiesa yra ne paprastoj sąvokoj, bet sprendime. Tad įkvėpime Dievas apšviečia rašytojo protą, kad jis galėtų neklaidingai spręsti apie rašomus dalykus. Čia yra ypatinga Dievo pagalba bei budėjimas, kad sprendimas būtų teisingas.

Sprendimas yra dvejopas: 1/ s p e k u l i a t y v u s, kai Dievas antgamtiškai žmogų apšviečia, kad jis teisingai protu apimtų, kad neklaidingai būtų įsitikinęs apie tiesą; šis spekuliatyvus sprendimas yra pagrindas praktiškojo sprendimo, kuriuo rašytojas nutaria šią ar kitą tiesą užrašyti; 2/ p r a k t i š k a s - kai užrašoma.

Dievas fiziškai ir betarpiškai veikia ir rašytojo valią, ją sustiprindamas bei sukilnindamas, nes ir valia savo veikime turi nuo Dievo priklausyti. Kitaip Dievas būtų tik idėjų, o ne knygos autorius, kurią ryžtis rašyti yra valios aktas. Dievas veikia į žmogaus valią efficaciter, bet žmogus savo veiksmuose lieka laisvas. Štai kodėl rašytojas savo darbą paskaito sau už nuopelną /Rom 15,15-17/.

Dievas turi fiziškai veikti į valią, kad ji ryžtųsi rašyti. Moralinės įtakos, maldavimų čia nepakanka.

Pats materialinis knygos rašymas įkvėptajam autoriui nėra būtinas - tą darbą jis gali pavesti atlikti ir kitam. Taip Pauliaus laišką romėnams rašo Tercijus /Rom 1,22/. Jei šv. rašytojas mechaniškai diktuoja laišką savo sekretoriui, šiame nėra reikalinga jokia speciali Dievo įtaka, bet užtenka patiės rašytojo budėjimo. Jei sekretorius panaudoja tik kito mintis, o pats duoda visą knygos formą /laiškas Zydoms/, tada ir jam reikia pripažinti įkvėpimą, bet tarpinį.

c. Į k v ė p i m a s k n y g o j e

Šventosios knygos yra Dievo įkvėptos. Pasakyti, kurios knygos yra Dievo įkvėptos, tai kanono istorijos dalykas. Čia tik klausiame, ar visa, kas šventoj knygoj parašyta, yra įkvėpta net iki smulkiausio dalyko.

Kai kurie autoriai /k.a. Holden/ tvirtino, kad yra įkvėpti tik dalykai, liečiantys tikėjimą ir dorą ir kas su jais yra surišta. Panašiai kalbėjo ir kiti. Jų nuomone, įkvėpti yra tik doros dalykai, o visa kita yra žmogaus paprasto darbo padarinys. Tuo norėta užbėgti už akių priekaištams, daromiems Šv.Raštui, neva ten esanti skelbiama netiesa ir klaidingos nuomonės.

Šie tvirtinimai yra klaidingi. Visas Šv. Raštas ir jo dalys yra įkvėptos. Apie tai aiškiai kalba Vatikano I susirinkimas, kur sakoma, kad visos Sen. ir N.Testamento knygos su visomis dalimis yra kanoniškos. "Quod Spiritu Sancto inspirante conscripti Deum habent Auctorem". Autentišką šio nutarimo aiškinimą pateikia enciklika "Providentissimus Deus".

Šventieji Tėvai niekuomet neskyrė Šv.Rašte tikėjimo ir doros dalykų nuo kitų visai profaniškų dalių, neskyrė esminius dalykus nuo pripuolamų, bet tvirtino, kad visa, kas yra Šv.Rašte, yra Dievo - Šventosios Dvasios žodis. Taip kalba Grigalius Nazianzietis, šv. Bazilijus, Jonas Chrizostomas.

Šia proga gali kilti klausimas, ar ir žodžiai yra įkvėpti. Šis klausimas šiandien aktualus. Čia suprantamas žodinis įkvėpimas - tai nėra mechaniškas diktavimas. Tokiu atveju šv.rašytojas būtų tik diktuojančio Dievo sekretorius, neturįs jokios galios užrašyti vieną ar kitą žodį. Platesnė prasme suprastas žodinis įkvėpimas - tai Dievo antgamtinė

įtaka, kuriog veikiamas rašytojas ne tik teisingai apima tiesas, kuriag Dievas nori, kad jis parašytų bei jas tinkamai išreikštų, bet šioj Dievo įtakoj jis pasirenka literatūrinę formąkę tas tiesas išreikšti, pasirenka vieną tą ar kitą žodį, norimai tiesai išreikšti.

Mechanišką žodinį įkvėpimą gynė helenistinė aleksandriečių mokykla: Filonas, Juozapas Flavijus. Senesnieji protestantai taip pat šią nuomonę palaikė. Jų nuomone, iš Dievo viskas pareina: kiekvienas žodis, sakinys, net brūkšnelis.

Dabar šios nuomonės niekas nesilaiko, nes ji neturi jokio pagrindo Šv.Rašte. Juk vieni rašytojai pasižymi savo kalbos grožiu, o kitų kalba labai paprasta. Šį skirtumą pakankamai išaiškinti galima tik tada, kada prileidžiama, kad šia pasireiškia asmeniški rašytojo sugebėjimai išreikšti dieviškas mintis. Be to, patys Šv.rašytojai pasisako knygos medžiag., rinkę bei tvarkę not labai rūpestingai, pasvęsdami tam daug laiko. Pvz., 2 Mak autorius /2,24/, Lukas /1,3/ sakosi daug tyręs. Kai kurie autoriai naudojasi rašytais šaltiniais, kuriuos žodis žodin nurašė /Karalių ir Kronikų/. Ezdras savo knygoje nurašė persų karaliaus laiškus. Šiuo atveju žodžių diktavimas visai neįmanomas.

Nors ir atmetamas mechaniškas žodžių diktavimas, tačiau šiandien kalbama apie žodinį įkvėpimą platesne prasme. Šią nuomonę pirmas suformulavo Lessijus. Šią mintį plačiau išvystė kard.Franzelin, skirdamas Šv.Rašte du elementus: formalinį ir materialinį. Formalinis - faktai ir mintys /turinys/, o materialinis - išviršinė literatūros forma /sakiniai ir žodžiai/. Pirmas priskiriamas Dievui, antras - žmogui. Dievas padavė mintis, o žmogus, Dievui saugojant, tinkamai jas išreiškė, išvengiant bet kokios klaidos. Autoriaus sąvokai užtenka, kad jis paduoda mintis, kitas gi tinkamai be

klaidos jas išreiškia raštu. Pastarasis pasirenka tinkamus žodžius kito minties išreikšti. Šios nuomonės laikosi: Šifinis /Schiffini/, Knabenbaueris /Knabenbauer/, Pešas /Pesch/, Viguru /Vigouroux/. Nors jų nuomone žodžiai neprikliauso prie įkvėpimo, jie tačiau pripažįsta, kad kartais ir žodžiai gali būti įkvėpti, jei apreiškiama kokia nors įkvėpimo paslaptis.

Žodinis įkvėpimas, gerai suprastas, pakankamai išaiškina individualines šv.Rašytojų savybes. Įkvėpimas nepanaikina laisvos žmogaus valios. Dievo veikiamas žmogus laisvai pasirenka tą ar kitą žodį. Dievas juk veikia į kiekvieną pagal jų prigimtį, kaip teisingai pastebi šv.Tomas. Šio žodinio įkvėpimas nepaneigia nei stiliaus įvairumo, nei kalbos trūkumų, nei pagaliau sintaksės netaisyklingumų, nes įrankis turi savo veikimą.

Ši nuomonė gerai išaiškina, kodėl evangelistai nevienodai užrašė Kristaus žodžius, t.z., apie Eucharistijos įsteigimą. Šiuo atžvilgiu - dieviškosios šviesos apšviesti autoriai buvo lenkiami rašyti, kas buvo užsilikę jų atminty je.

Pagaliau šia prasme suprastas žodinis įkvėpimas nepaneigia asmeninio darbo. Įkvėpimas teikia galią ne lengviau rašyti, bet kad tai, kas rašoma, būtų Dievo žodis be klaidos. Jei Šventoji Dvasia mechaniškai diktuotų, nereikėtų pridėti jokio asmeninio darbo. Dabar įrankis, antgamtiškai pirmo veikėjo veikiamas, turi ir savo individualinę veiklą.

Žodinį įkvėpimą remia teologiniai ir psichologiniai motyvai.

T e o l o g i n i a i: šventieji Tėvai tvirtina, kad visa, kas Šv.Rašte parašyta, yra Dievo žodis. Jie tuo nori savo klausytojus palenkti gerbti tą Dievo žodį. Pagaliau iš kiekvieno žodžio jie išveda teologinius, moralinius ir asketinius pamokymus. Taip elgiasi jau Šv.

Paulius /pvz., Žyd 8,13/.

P s i c h o l o g i n i a i š psichologijos yra žinomas ryšys tarp žodžio ir minties. Tikslus žodis padeda tikslioi atspėti mintis. Psichologiškai imant, mintis eina kartu su žodžiu. Dievas, apreikšdamas mintis, sugretina jas ir su žodžiais. Jei tad dieviškoji šviesa nušviečia žmogaus mintis, tai paliečia konkrečioj formoj, t.y. kartu su žodžiais.

Šio žodžio įkvėpimo šalininkai: Šebenas /Scheeben/, Kalmė /Calmet/, Bilo /Billot/, Hopflis /Hopfl/.

Po viso to, kas apie įkvėpimą pasakyta, jį galima taip apibrėžti:

Į k v ė p i m a s - tai antgamtinis Dievo veikimas, charizmatinė Šventosios Dvasios dovana, kurios dėka Dievas, kaip pirmutinis ir pagrindinis Šv.Rašto autorius, taip palenkė šv.rašytojo mintis - savo įrankio galias - jas sukilnino ir sustiprino, kad rašytojas visa tai ir ne daugiau, ką Dievas nori perduoti Bažnyčiai, teisingai protu apimtų ir ištikimai be jokių klaidų parašytų.

- - - - - - - - - -

+ + +

II dalis

INERRANTIA SACRAE SCRIPTURAE

1. Kas yra Šventojo Rašto neklaidingumas?

Kalbant apie Šv.Rašto neklaidingumą, turima galvoje ne vien inerrantia facti /nes iš grynai žmogaus parašyta knyga gali būti neklaidinga/, bet ir inerrantia iuris. Mat, Šv. Raštas, kaip dieviškos kilmės veikalas, turi būti neklaidingas, nes Dievas negali klysti ir kitus klaidinti.

Suprantama, kad galvoje turime originalų Šv.Rašto tekstą, kokį parašė įkvėpti autoriai. Mūsų dabartinį tekstą neklaidingumas liečia tiek, kiek šis pastarasis atitinka originalą. Įkvėpimas neapsaugoja nuo klaidų tekstą perduodant kitoms kartoms. Tačiau iš Dievo įkūnintiesi ir Apvaizdos galima išvesti ir faktinai iš teksto istorijos yra žinoma, kad tekstas Quo ad substantiam išliko tikslus. Šiš tikslumas nepaneigia buvimą vėlesnių priedų ir paaiškinimų, vėliau perkeltų į tekstą. Bet tokių glosų buvimą reikia įrodyti rimtais argumentais. Vulgatos teksto tikrumą tikėjime ir doros dalykuose liudija Bažnyčia Tridento Susirinkime.

Neklaidingumas liečia ne bet kokią, bet šv.rašytoje turimą prasmę, kurią atskiriais atvejais nustatyti tenka egzegetui. Čia reikia laikytis objektyvumo ir vengti savo nuomonę primesti šv.knygų autoriui. "Considera, prudens lector, evangelii textum, et teipsum evangelio, non evangelium tuo accomoda sensui" /Kajetonas/ Panašiai kalba ir šv.Augustinas.

2. Šv.Rašto neklaidingumo įrodymai.

Šv.Rašto neklaidingumas seka kaip išvada iš dogmos apie Šv.Rašto įkvėpimą. Šv.Raštas kaip Dievo žodis negali būti klaidingas. Tai liudija encikliko "Providentissimus Deus".

Šv.Rašto neklaidingumas - senas ir pastovus Bažnyčios įsitikinimas. Bažnyčios Tėvai ne kartą pareiškė, kad negali Šv.Rašte prileisti klaidos. Jie bevelija geriau prisipažinti nesupratę teksto, negu pasakyti Šv.Raštą suklydus. "Nunquam audebo nec cogitare nec dicere Scripturam inter se pugnare" /Justinas/. Panašiai kalba ir kiti, k.a. Augustinas, Euzebijus Cezarietis, Bazilijus, Jeronimas, Tomas.

Šis vienodo įsitikinimo pagrindas yra pačiame Šv.Rašte: Kristus ir apaštalai dažnai remiasi Šv.Raštu kaip stipriausiu argumentu. Pasakymas: "Yra parašyta" - viską nuspendia /plg. Jn 10,35; Lk 24,44; Apd 1,16/.

Šv.Rašto neklaidingumas nebuvo apibrėžtas formaliai kaip tikėjimo tiesa, bet apibrėžta bent implicite, kaip išvada kitos formaliai apibrėžtos tiesos - įkvėpimo. Tad Šv. Rašto neklaidingumas priklauso prie tikėjimo tiesų. Paskutiniai popiežiai, nors neapibrėžia Šv.Rašto neklaidingumą, tačiau nuolat primena tą svarbią tiesą /enciklikos "Providentissimus Deus" ir "Spiritus Paraclitus"/.

Svarstant, kiek siekia Šv.Rašto neklaidingumas, reikia pasakyti štai ką. Visas Šv. Raštas ir atskiros jo dalys yra Dievo įkvėptos /Denz 1787, Vatikano I/. Kadangi Dievas yra viso Šv.Rašto įkvėpėjas, tai visas Šv. Raštas yra neklaidingas.

Ne visi mokslininkai, net katalikai, nori šią išvadą priimti /kard.Newman/ Jie, nors pripažįsta viso Šv.Rašto įkvėpimą, tačiau manę nesant reikalo pripažinti visišką Šv.Rašto neklaidingumą. Reikią atsižvelgti į Šv.Rašto tikslą, kuris yra pašvęsti žmones. Šiuo tikslu Šv.Rašte yra patiekiamos religinės tiesos, kurias reikia skirti nuo profaniškų dalykų. Neklaidingos yra tik religinės tiesos, tikėjimo ir doros dalykai, o visa kita neklaidingumo nepaliesti.

Šis aiškinimas išgalvotas apologetiniais tikslais, kad galima būtų apsaugoti Šv.Raštą nuo priekaištų, kurie daromi neklaidingumui. Tačiau enciklika "Providentissimus Deus" tokį aiškinimą peneigia, sakydama, kad visas Šv.Raštas yra neklaidingas.

Dabar tenka pažvelgti, kaip atskiraia atvejais Šv.Raštui taikomas neklaidingumo dėsnis.

a. Šv.R a š t a s ir g a m t o s d a l y k a i

Jau šv.Augustinas nurodo, kad Dievo dvasia, kuri kalbėjo šv.rašytojo lūpomis, nenorėjo mokyti žmones, kas nėra naudinga išganymui. Šv.Tomas sako, kad Mozė, aprašydamas regimąjį pasaulį, jį aprašo taip, kaip atrodė pojūčiams. Šiais mintis kartoja ir enciklika "Brovidentissimus Deus".

Beidrai, net mokyti žmonės kasdieniniuose savo santykiuose kalba populiariai, kaip dalykai pojūčiams atrodo, nors gerai žino, kad realybėje dalykai vyksta kitaip. Taip, pvz., sakoma: saulė teka, leidžiasi. Taigi ir Šv.Rašte tokiu atveju klaidos nėra, nes aprašoma prisitaikant prie žmonių supratimo ir prie pojūčių. Šv.rašytojas galėjo, Dievo apšviestas, aprašyti gamtos dalykus moksliškai, tačiau to nepadarė. To nereikalauja Šventosios Dvasios turimas tikslas. Jei būtų kalbėjęs moksliškai, paprasti žmonės būtų nesupratę. Beidrai, gyverime žmonės apie gamtos dalykus nemoksliškai kalba.

b. Šv.R a š t a s ir i s t o r i j a.

Kaip esame kalbėję, visas Šv.Raštas, net paprasti istoriniai pasakojimai, yra Dievo įkvėpti, tad ir čionai Šv.Rašto dalims reikia pripažinti neklaidingumą. Kai kurie mokslininkai aiškino, kad šv.autoriai ir istorinius įvykius aprašė taip, kaip juos suprato to meto žmonės, o ne taip, kaip jie iš tikrųjų

buvo įvykę. Tačiau pop.Benediktas XV savo encikliko jo "Spiritus Paraclitus" tokį aiškinimą atmetė, kadangi istorijos įvykius reikia taip aprašyti, kaip jie buvo įvykę. Šv.Rašto istorija nėra parašyta pagal istorijos mokslo metodą, bet tai, kas yra parašyta,atitinka tikrovę.

Prileidus, kad istorinėse knygose aprašomi įvykiai atitinka tikrovę, reikia nustatyti, kurios knygos yra istorinės ir ar jos istorinės griežta ar plačia prasme. Teoretiškai priėmus, galima pripažinti galimumą istorijos plačia prasme, bet praktikoje tai labai rimtu padaryti. Čia reikia atsižvelgti į veikalo bendrą pobūdį, ryšį vienaip ar kitaip aiškinamų istorinio veikalo posakių, kitaip didaktinio ir t.t. Visa dėlto reikia atmesti tas rašto rūšis, kurios įneša į švy knygas netiesos ar netinka Šv.Rašto rimtumui /mitai, legendos/.

Jei Padavimas tvirtina, kad ta ar kita knyga yra istoriška, juo labiau reikia paaiškyti tokios knygos istoriškumą. Kadangi Bažnyčia yra Šv.Rašto saugotoja ir autentiška jo aiškintoja, tai negalima neatsižvelgti ir į jos sprendimus.

\+ \+ \+

III d a l i s

ŠVENTOJO RAŠTO K A N O N A S .

S ą v o k a. Žodis "kanonas" yra graikų k. žodis /kanon/, lotyniškai - "regula", ir tikrojoje savo prasmėje reiškia įrankį tiesioms linijoms pravesti. Tolimesnėje prasmėje juo pradėta vadinti ir kiekvieną tobulą dalyką, kuris gali būti pavyzdžiu, arba tobulą elgesio taisyklę. Šiuo vardu pradėta vadinti ir Šv.Raštas, tuo pažymint, kad jis yra tobuliausia tikėjimo ir elgesio taisyklė.

Vėliau kanonu imta vadinti pats šv.knygų sąrašas, rinkinys. Kiekviena atskira Šventosios Dvasios įkvėpta knyga, kuri Bažnyčios neklaidingu nutarimu pripažinta kaip tokia ir į šv.knygų rinkinį - kanoną - įtraukta, vadinasi k a n o n i š k a . Taigi, kad knyga būtų įtraukta į kanoną, reikia, kad ji būtų Šventosios Dvasios įkvėpta ir Bažnyčios kaip tokia pripažinta. Tik tada ji gali būti taisyklė tikėjimo ir doros dalykuose.

1. Sen.Testamento kanono istorija

Tenka iškelti klausimą, kurios knygos visuomet ir visur buvo pripažintos šventomis ir kanoniškomis. Kadangi Bažnyčia Sen.Įstatymo knygas perėmė iš žydų, pirmiausia reikia įsigilinti į tuos istorinius liudijimus, kurie kalba apie šv.knygų sąrašo sudarymą pas žydus, nes visų pirma jiems buvo pavesti Dievo žodžiai.

Visų pirma tikra yra, kad žydai turėjo knygas, laikė jas šventomis, joms pripažino aukščiausią autoritetą ir garbę ir pagaliau laikė jas šventoje vietoje. Tačiau kada jie pradėjo rinkti šv.knygas ir kada uždarė jų sąrašą - šiuo klausimu yra keturios nuomonės:

1/ Ezdras-Nehemijas baigė šv.knygų sąrašą apie V a. prieš Kr. vidurį.

2/ Makabiejų laikotarpyje, II a. prieš Kr., baigtas šv.knygų sąrašas.

3/ II-III a. po Kristaus.

4/ Negalima nustatyti laiko, kada šv. knygų sąrašas buvo baigtas.

Paprastai plačiau kalbama apie pirmąją teoriją, kuri įrodinėjama remiantis Šv.Raštu, žydų istorija ir Talmudu. Iš istorinių dokumentų, kurie mus pasiekė, matyti, kad Sen. Testamento kanonas yra kilęs šiuo keliu.

M o z ė parašė pirmą kanono dalį - branduolį, į s t a t y m ą /thora/. Nuo pat pradžios Mozės įstatymas buvo laikomas aukščiausioje pagarboje. Dėl Mozės didelio autoriteto jis buvo saugomas šventoje vietoje. "Mozė, parašęs šito įstatymo žodžius, įsakė levitams: imkite šitą knygą ir ją padėkite Viešpaties, jūsų Dievo, sandoros skrynios šone" /Įst 31, 26/.

J o z u ė, atnaujinęs tautos sandorą su Dievu, parašė kai kuriuos naujus įsakymus ir juos prijungė prie įstatymo knygos pagal tekstą: "Samuelis paskelbė tautai karalystės įstatą, surašė knygon ir padėjo Viešpaties akivaizdoje" /1 Sam 10,25/.

Karaliaus Jozėjo laikais /662 m./ vyriausiasis kunigas Helkijas rado Viešpaties namuose Įstatymo knygą, kuri priimama su didžiausia pagarba ir su priesaika pasižadama visų įstatymų laikytis /4 Kar 23,2/.

Karaliaus Ezekijo laikais buvo surinktos Saliamono patarlės /Pat 25,1/, o vėliau įsakė šlovinti Viešpatį Dovydo žodžiais. Reiškia, kad buvo žinomi ir psalmių rinkiniai, kurios buvo vartojamos ir Jeruzalės šventykloje.

Pranašai, kaip Izaijas ir Jeremijas, patys surinko savo kalbas /Iz 34,16, Jer 36,4/.

Po Babilonijos vergijos kunigas Ezdras aiškitė tautai Dievo įstatymą, ir tauta priėmė jį po priesaika /Neh 8,5/. Tuo pačiu laiku buvo rašomi ir pranašų raštai. Apie 200 metų prieš Kristų pranašų raštai buvo jau kanone, kaip matyti iš Ekleziastiko knygos. Toje knygoje /46-49 sk./, vad. tėvų giesmėje, yra garbinami Sen.Įstatymo didvyriai: Jozuė, Samuelis, Dovydas, Saliamonas, Izaijas, Jeremijas, Ezechielis ir 12 mažesniųjų pranašų. Nutylimas tik Danielis. Taigi Ekl rašymo metu į kanoną jau buvo priimtos šios knygos: pirmieji pranašai, paskesnieji pranašai ir hagiografų bent dalis.

Iš Ekl įvado matyti, kad II a. prieš Kristų pabaigoje jau buvo pas žydus trys šv. knygų dalys, nors trečioji dar nebuvo baigta, nes be pavadinimo.

Toliau Danielis ir trys jaunikaičiai giriami kaip tikėjimo ir dorybių pavyzdžiai /1 Mak 2,59/. Taigi II a. prieš Kristų pabaigoje jau buvo kanone ir Makabiejų knygos.

N.Testamentas aiškiai mini Pentateucho, Jozuės, Karalių, Izaijo, Jeremijo ir Danielio knygas. Tačiau niekada nesiremia Esteros, Ezdro, Ekleziastiko, Giesmių Giesmės ir Nahumo knygomis, kadangi šių knygų rinkinys neatitiko N.Testamento rašytojų tikslą.

II a. po Kristaus žydai priskaitė prie kanono dar šias penkias knygas: Giesmių Giesmę, Patarlių, Ekleziastiko, Ezechielio ir Esteros.

Žydų istorikas Juozapas Flavijus suskaitė 22 šv.knygas: 5 Mozės, 13 pranašų ir 4 knygas, kuriose buvo surašyta giesmės Dievo garbei ir gyvenimo įsakymai. Bažnyčios Tėvai priėjo Tobijo ir Judito knygas ir taip skaitė 24 knygas, kurias vėliau priėmė ir žydai. Tiesa, jie nepriėmė šių pastarųjų knygų į kanoną, bet atskyrė Rutos knygą nuo Teisėjų knygos ir [illegible] Jer ijo pranašystės.

Kaip žydai atskyrę įkvėptasias knygas nuo neįkvėptų? Vieni mano, kad tai sprendę kunigai, o kiti - kad tai atlikusi komisija, gi treti - kad tai padarę pranašai.

D e u t e r o k a n o n i š k o s k n y g o s . Knyga gali būti kanoniška dvejopa prasme: Quo ad se ir quo ad nos. Kad knyga būtų kanoniška pirmąja prasme, užtenka kad ji būtų Dievo įkvėpta; antrąja gi prasme - kad Dievo įkvėptoji knyga ir Bažnyčios kaip tokia - kaip įkvėpta - būtų paduota tikėti.

Reikia pastebėti, kad ne visuomet įkvėpimu parašyta knyga tuoj buvo viešuoju Bažnyčios autoritetu kaip įkvėpta pripažinta ir patiekiama tikintiesiems. Knygos, kurių įkvėpimu niekados neabejota, nuo Siksto Sieniečio laikų /+1569/ vadinamos protokanoniškomis ir deuterokanoniškomis knygomis. P r o t o k a n o n i š k o s - tarsi patekusios į pirmą sudarytą kanoną, o d e u t e r o k a n o n i š k o s - patekusios į kanoną vėliau, į antrąjį kanoną.

Egipte Aleksandrijos žydai be 24 šv.knygų turėjo dar 7 deuterokanoniškas knygas, būtent: Tobijo, Judito, dvi Makabiejų, Išminties, Ekleziasto ir Barucho.

Senojo Testamento dvejopas kanonas.

Kalbant apie žydų kanono susidarymą, reikia visų pirma skirti Palestinos žydus nuo žydų, gyvenusių Aleksandrijoje ir kalbėjusių graikiškai. Dabartinis žydų kanonas yra tas pats, kurį turėjo palestiniečiai, tuo tarpu Aleksandrijos žydai savo kanone turėjo daugiau knygų, būtent dar ir deuterokanoniškas. Kaip tie kanonai susidarė, tikrų žinių nėra.

Palestiniečių žydų šv.knygų rinkinys dar vadinamas Ezdro kanonu, kadangi jį sudarę Ezdras, žymus Rašto žinovas, sugrįžus iš Babilonijos nelaisvės. Už tai kalba šie argu-

mentas. Žydai šv.knygas laikė visada labai aukštoje pagarboje. Jų vertės pripažinimas buvo pavestas pasitikėjimo vertiems vyrams. Kol Dievas siuntė tautai pranašus, jie galėjo liudyti apie knygų įkvėpimą. Pranašų pareigos pasibaigė Ezdro ir Nehemijo laikais. Derėjo, kad Dievas pasirūpintų šv.knygų likimu, kad jos būtų surinktos ir pagarsintos tautoje rimtų vyrų. Tokiais vyrais anuo metu buvo Ezdras ir Nehemijas. Šią nuomonę patvirtina ir žydų tradicija, kuri sako, kad Ezdras galutinai užbaigęs šv.knygų rinkimą. Juozapas Flavijus rašo, kad šv.knygų rinkinys pareina iš Artakserkso I laikų, kuris leido Ezdrui ir Nehemijui sutvarkyti religinį žydų gyvenimą.

Svarbų liudijimą paduoda ir IV Ezdro /apokrifinė/ knyga. Čia pasakojama, kaip Babilonijos nelaisvės metu visos šv.knygos buvo sudegintos ir tik Ezdro dėka jos vėl buvo parašytos.

Iš minėtų argumentų vis dėlto negalima daryti išvadą, kad Ezdras galutinai sudaręs kanoną. Jei Ezdrui pripažįstama kanono sudarymas, tai visgi negalima pasakyti, kad jis jį užbaigė. Nors po jo mirties Dievas nesiuntė pranašų, bet galėjo duoti apreiškimą.

Sen.Testamento kanonas krikščionių Bažnyčioje.

N.Testamante buvo priimtas ir Sen.Testamento kanonas ir tai platesnis, būtent, aleksandriečių. Evangelistai ir apaštalai, paduodami Sen.Testamento šodžius, naudojosi graikišku aleksandriečių vertimu.

Daugumą pirmųjų krikščionių buvo atsivertę žydai helenistai, kurie žydų kalbos visai nesuprato, todėl galėjo naudotis tik aleksandriečių vertimu. Jei tame vertime būtų buvusios ir neįkvėptos knygos, tai apaštalai

butų krikščionis įspėję. Tad Bažnyčia, priimdama aleksandriečių vertimą, tuo pačiu paliudija, kad jos laikė šventomis.

Nė pas vieną iš apaštališkų tėvų neradame pilno šv.knygų sąrašo. Tačiau iš nedaugelio jų išlikusių raštų matyti, kad tarp šventų laikė ir deuterokanoniškas knygas.

Klemensas Romietis cituoja žodžius, paimtus iš Judito, Išminties ir kitų deuterokanoniškų knygų.

Polikarpas cituoja žodžius iš Tobijo knygos.

Irenėjus /+202/ savo veikale "Adversum Haereses" šalia kitų šv.knygų cituoja ir deuterokanoniškas knygas: Baruchą, Išminties. Taigi pirmųjų trijų amžių krikščionių rašytojai savo raštuose rėmėsi lygiai protokanoniškomis, lygiai deuterokanoniškomis knygomis.

Kad deuterokanoniškos knygos pirmaisiais amžiais buvo laikomos šventomis, liudija ir katakombų piešiniai, pvz., Ž Zuzanos ir Tobijo pavelkslai.

IV-V a. ne tik rašytojai naudoja deuterokanoniškas knygas, bet turime iš anų laikų šv.knygų sąrašus bei katalogus, kuriuose yra visos Sen.Testamento knygos /pvz., Hipono Santaryba priėmė kanoniškas ir deuterokanoniškas knygas 393 m.; tą pat patvirtino Kartaginos Santaryba 397 m./.

Šv.Tomas Akvinietis /+1274 m./ pažymi, kad jo laikais kai kas abejojo Ekl kanoniškumu. Vėliau popiežius Eugenijus IV 1441 m. išvardijo visas Sen.Testamento knygas.

Pagaliau Tridento Susirinkimas 1546 m. nustatė abiejų Testamentų šv.knygų kanoną ir įsakė lygia pagarba priimti visas šias knygas.

Atskalūnų Senojo Testamento kanonas.

Nestorijonai, chaldėjai, monofizitai, etiopai, koptai ir arménai beveik sutinka su Katalikų Bažnyčia šv.knygų kanono klausimu. Graikai Konstantinopolio Susirinkime/692/ pritarė Hiponos susirinkimui, kurio nutarimus šv.knygų klausimu priėmė ir Focijus.

Liuteris vokiškame Šv.Rašto vertime deuterokanonikas knygas nukėlė į pabaigą, pavadindamas jas apokrifais, būtent, tokiomis, kurias negalima lygiai vertinti su Šv.Raštu.

Rusų teologai iki XVI a. laikėsi Katalikų Bažnyčios kanono, tačiau po reformacijos kaskart vis labiau ėmė pritarti protestantams ir daugelis jau nebepripažįsta deuterokanonikų knygų.

2. Naujojo Testamento kanono istorija

Kristus savo mokslą skelbė vien gyvu žodžiu. Panašiai elgtis liepė ir apaštalams: "Eidami į visą pasaulį, skelbkite..."/Mk 16, 15/. Apaštalai ėjo, skelbė, o įtikėjusius krikštijo, sudarydami pirmąsias krikščionių bendruomenes. Taip tikėjimas į Kristų plito pasakojimo keliu /Rom 10,17/. Laikui bėgant, ėmė atsirasti knygų, kurios talpino didesnę ar mažesnę dalį Kristaus mokslo. Tos knygos, Dievo įkvėpimu parašytos, buvo skaitomos ne visai Bažnyčiai, bet vienai ar kitai krikščionių bendruomenei. Pirmieji krikščionys su dideliu rūpestingumu tokias knygas rinko ir saugojo.

Kaip ir Sen.Testamento knygos, taip ir šios buvo skaitomos pamaldų metu bažnyčiose. Šv.Justinas rašo: "In die,quae dicitur solis /dominica/...leguntur memorabilia apostolorum et scipta prophetarum". Šie "Memorabilia apostolorum" yra ne kas kita, kaip evangelijos, kas aiškėja iš kitų jo raštų vietų. Atrodo, kad patys apaštalai ragino tikinčiuosius

skaityti jų raštus: "Maldauju jus Viešpačiu, kad šitas laiškas būtų perskaitytas visiems šventiesiems broliams" /1 Tes 5,27; plg. Kol 4, 16/.

Dar apaštalams esant gyviems, jau buvo sudaryti pirmi jų laiškų rinkiniai. Pvz., šv.Pauliaus laiškų rinkinys jau buvo laikomas toj pačioj pagarboj, kaip Sen.Testamentas /2 Pt 3,15-16/.

N.Testamento knygų įkvėpimo kriterijus.

N.Testamento knygose nėra aiškaus liudijimo apie jų įkvėpimą, todėl sunku tiksliai pasisakyti, kurios knygos švenčiamos ir kurios ne

II a. žymiausias kriterijus atskirti įkvėptąsias knygas nuo neįkvėptų buvo jų apaštališko kilmė. Ir klaidatikiai, norėdami suteikti savo veikalui autoritetą, pavadindavo jį kokio nors apaštalo vardu. Antras knygos kriterijus, ypač kai būdavo abejojama apie knygos apaštališką kilmę, buvo derinimasis su apaštalų mokslu.

Yra tiesa, kad II a. pabaigoje krikščionių bažnyčios be Sen.Testamento knygų laikė šventomis ir kanoniškomis beveik visas ir N. Testamento knygas. Apie tai liudija bažnyčios rašytojai.

1/ A p a š t a l i š k i e j i t ė v a i.

Klemensas Romietis laiške Korintiečiams /o.96 m./ naudojasi Mato ir Luko evangelijomis ir kai kuriuis šv.Pauliaus laiškais.

Didachė cituoja Mato evangeliją, laišką Romėnams.

Šv.Ignacas Antiochietis /+107 m./ šv. Rašta dalina į evangelijas ir apaštalų raštus.

Šv.Polikarpas /+155 m./ remiasi evangelijomis, Apaštalų darbais ir šv.Pauliaus laiškais.

Papijas kalba apie Mato ir Morkaus evangelijas.

Hermes "Pastor" naudojasi visomis evangelijomis, Apaštalų darbais ir dalimi šv. Pauliaus laiškų.

2/ A p o l o g e t a i ir rašytojai /iš II-III a./.

Šv.Justinas /+167/ vartoja visas keturias evangelijas, kurias vadina apaštalų atsiminimais arba komentarais. Jis žino šv.Jono Apreiškimą, Apaštalų darbus ir kai kuriuos šv.Pauliaus laiškus.

Tacijanas /+160/, Justino mokinys, iš 4 evangelijų sudarė vieną veikalą, vad.Diatessaron.

Šv.Irenėjus /202+/ savo veikale "Adversus haereses" skiria evangelijas ir apaštalų raštus.

Origenas /+254/ laiko kanoniškomis visas N.Testamento knygas.

Tertulijonas /+240/ skiria instrumentum evangelicum /4 evangelijas/ ir instrumentum apostolicum /Apaštalų Darbus, šv.Pauliaus laiškus ir kt/.

Labai seną N.Testamento knygų kanoną išlaikė "Fragmentum Muratorianum". Šią nuotrupą surado mokslininkas L.A.Muratori /+1760/ Milane, šv.Ambraziejaus bibliotekoje. Ji kilusi iš II a. po Kristaus. Kas tą kanoną sudarė - nežinia. Parašytas labai paprasta lotynų kalba su klaidomis. Katalogo pradžia yra žuvusi, likęs tik vidurys. Trūksta ir pabaigos: nėra Mato ir Morkaus evangelijų ir trūksta žinių apie laiškus Žydams, Jokūbo ir abu šv. Petro laiškus.

3/ B a ž n y č i o s t ė v a i /nuo IV a. iki Tridento Susirinkimo/.

IV-V a. N.Testamento knygas priima vienbalsiai Rytų Bažnyčia. Pvz., Euzebijus Cezarietis /+340/ savo veikale "Historia ecclesiastica" šv.knygas suskirsto į 3 rūšis:

a/ kurias visi priima /homologumena/, būtent, 4 evangolijos, šv.Paulius laiškai, 1 Jn, 1 Pt; ir beroda, Apokalipsė; b/ dėl kurių būta abejonių /antilegomena/ - Jokūbo ir Judo laiškai, 2 Jn ir 2 Pt; c/ vadinamieji "spūria" /netikri/, kaip šv.Pauliaus darbai, Petro apreiškimas ir kt.

Šv.Atanazas pripažįsta kanoniškomis visas 27 N.Testamento knygas.

Vakariečiai tėvai:

Šv.Jeronimas ir šv.Augustinas laiko kanoniškomis visas 27 N.Testamento knygas.

Klemento kodekasas turi visas Sen. ir N. Testamento knygas. Hiponos /393/ ir Kartaginos/397// susirinkimai pripažįsta tą patį knygų sąrašą. Vėliau dėl kai kurių N.Testamento knygų kanoniškumo buvo abejota, tačiau pop.Eugenijus IV bula "Cantate Domino" /1441/ nustatė abiejų Šv.Rašto Testamentų kanoną, kurį patvirtino Tridento susirinkimas 1546 m. balandžio 8 d.

Panašiai kaip ir Sen.Testamente, taip ir Naujajame yra 7 deuterokanoniškos knygos: laiškas Žydams, II Petro, III ir II Jono, Judo ir Apreiškimas.

<u>Ateskalūnų Naujojo Testamento kanonas.</u>

Rytų chizmatinės bažnyčios savo kanone turi visas Romos bažnyčios knygas.

Protestantai /liuteris/ laiką nekanoniškomis laišką Žydams, Jokūbo ir Judo laiškus ir Apreiškimą. Paskesnieji protestantai savo leidiniuose turi visas 27 Naujojo Testamento knygas.

Apokrifai

Apokrifinės knygos /libri absconditi secreti/ senovėjo buvo laikomos tos, kuriose buvo rašoma paslaptinga doktrina, kur dėstomas mokslas ne visiems, bet tam pasiruošusiems žmonėms /misterijų dalyviams/. Krikščionių bažnyčioje apokrifais vadinamos tos knygos, kurios nebuvo leidžiamos skaityti viešai pamaldų metu. Kadangi bažnyčioje buvo skaitomos tik kanoniškos knygos, tai apokrifinės knygos reiškia tą patį, ką ir nekanoniškos.

Kartais apokrifais vadinami tie raštai, kurie nėra to autoriaus, kurio vardu jie skelbiami. Dažnai ir turinio atžvilgiu jie yra nepatikimi.

Šv.Rašto apokrifai dabar taip aptariami: nežinomų autorių raštai, antrašte ir turiniu giminingi su šventomis knygomis, turėję kažkiek kur kada pagarbos kaip Šv.Raštas, tačiau nepriimti į kanoną.

Kai kurie apokrifai nėra blogai parašyti. Jų autoriai, norėdami įteigyti savo doktrinai palankumo, dažnai vaizduoja tą doktriną skelbiant kokį nors Sen. ar N.Testamento asmenį. Kartais, norėdami patenkinti skaitytojų žingeidumą, plačiau aprašo kai kurių kanoniškų knygų vietas ar jas papildo. Kai kurie senovės rašytojai šiais raštais yra pasinaudoję. Kai kurios apokrifinės knygos /Manaso malda, III ir IV Ezdro knygos/ pateko net į Vulgatos leidinius.

Kitų apokrifinių knygų autoriai yra klaidatikiai, kurie, norėdami kitiems primesti savo klaidingas pažiūras, jas skelbia prisidengę garbingais vardais.

Apokrifai dalinami į Senojo ir Naujojo Testamento apokrifus, atsižvelgiant į tai,

ar jie priskiriami Sen.Testamento autoriui, ar laujojo, ar kurį Testamentą liečia apokrifo turinys.

Senojo T e s t a m e n t o a p o k r i f a i yra trejopo pobūdžio: a/ apokaliptinio, kur skelbiama žymių Sen.Testamento asmenų įvairūs apreiškimai; b/ istorinio, kur aprašomi žymūs Sen.Testamento asmenys ir c/ didaktinio-moralinio, kur duodami įvairūs pamokymai.

Žymesnieji Sen.Testamento apokrifai yra šie:

1/ Karaliaus Manaso malda, kai jis atgailodamas meldėsi Babilonijos kalėjime.

2/ Trečioji Ezdro knyga, kuri aprašo šventyklos istoriją nuo Jozijo laikų iki jos atstatymo po Babilonijos nelaisvės.

3/ Ketvirtoji Ezdro knyga, kur aprašomi įvairūs regėjimai ir apreiškimai apie Mesiją.

4/ Trečioji Makabiejų knyga - aprašomas žydų, gyvenusių Egipte, persekiojimas.

5/ Ketvirtoji Makabiejų knyga. Tai retoriškas traktatas apie proto valdžią, vadovavimą kuriam polinkiams.

6/ 18 Saliamono psalmių. Parašytos kokio nors dievobaimingo žydo, kai Pompėjas paėmė Jeruzalę /63 m. prieš Kr./. Išreiškiamas Mesijo laukimas.

7/ Saliamono odės, kurių yra 42.

8/ Henocho knyga - tai įvairių raštų kompiliacija.

9/ Jubiliejų knyga - apima istoriją nuo pasaulio sukūrimo iki išėjimo iš Egipto.

10/ Dvylikos patriarchų testamentas aprašo 12 Jokūbo sūnų.

11/ Mozės paėmimas - paduodą Mozės kalbas prieš mirtį, pasakytas Jozuei, kurį paliko savo vietoje.

N a u j o j o T e s t a m e n t o a p o k r i f a i seka kanoniškomis knygomis, todėl skirstomi sekančiai: evangelijos, darbai, laiškai ir apreiškimai, parašyti II-III a. po Kristaus.

Ne visi Kristaus žodžiai ir darbai surašyti evangelijose. Daug neužrašytų žodžių liko žmonių atmintyje, kurie iš lūpų į lūpas buvo perduodami sekančioms kartoms. Šie Kristaus žodžiai, evangelijose nesurašyti, bet liko žmonių atmintyje, vadinami "agrafa". Mokslininkai daug jų surinko, bet ar jie Kristaus žodžiai - sunku pasakyti.

Apokrifinės evangelijos:

1/ Hebrajų evangelija, labai artima Mato evangelijai.

2/ Egiptiečių evangelija.

3/ Petro evangelija, kur jis pasakoja Kristaus kančios ir prisikėlimo istoriją.

4/ Jokūbo protoevangelija pasakoja apie Marijos gyvenimą, Kristaus gimimą, išminčių atsilankymą, betliejaus skerdynes.

5/ Tomo evangelija - pasakojama daug stebuklingų dalykų iš Kristaus jaunystės, kur yra daug fantastiškų dalykų.

Dar žinomos Nikodemo evangelija, Juozapo dailidės istorija ir kt.

Apokrifiniai darbai /šios rūšies knygos, išskyrus koletą, parašytos klaidatikių, tikslu paskleisti savo doktriną/:

1/ Petro skelbimas,

2/ Petro darbai,

3/ Pauliaus darbai: Pauliaus ir Teklės darbai, Pauliaus ir korintiečių susirašinėjimas, Pauliaus mirtis;

4/ Petro ir Pauliaus darbai, kur aprašoma abiejų apaštalų kelionė į Romą ir jų nukankinimas;

5/ Jono, Tomo, Andriejaus, Piloto ir kt. darbai.

Apokrifiniai laiškai:

tai Pauliaus laiškai laodikiečiams, aleksandriečiams, korintiečiams ir korintiečių laiškas Pauliui. Pauliaus laiškai Senekai ir Senekos - Pauliui.

Apokrifiškos apokalipsės:

1/ Petro apokalipsė - čia rašoma, kaip Kristus, apaštalų klausiamas, nusako pasaulio pabaigą, paskutinį teismą, pasmerktųjų bausmes ir teisiųjų laimę.

2/ Pauliaus apokalipsė - šiame apokrife bandoma aprašyti šv.Pauliaus girdėtus žodžius, kai jis buvo trečiame danguje.

3/ Tomo, Stepono, Jono ir kt. apokalipsės.

\+ + +

IV d a l i s

ŠVENTOJO RAŠTO IŠSILAIKYMAS

Visos šv.knygos su visomis dalimis, Tridento Santarybos įdėtos į kanoną, yra laikomos įkvėptos, todėl laisvos nuo paklaidų. Šis neklaidingumas yra taikomas pirmiesiems autorių rankraščiams - autografams. Kyla klausimas, ar Šv.Rašto tekstas išliko nesugadintas iki mūsų laikų.

Šv.Rašto integritas /neliečiamumas/ yra dvejopas: dogmatinis ir kritiškas.

Dogmatiškai šv.knyga laikoma nesugadinta, kai tikėjimo ir doros klausimais mokslas išliko nepaliestas.

Kritiškas integritas apima gramatikos ir stiliaus formą.

Kadangi Šv.Raštas plito panašiai kaip ir kitos knygos - jas nurašinėjant, todėl į šv. knygų tekstą įsiskverbė klaidų per nurašinėtojų kaltę. Tačiau šie pakitimai nėra dideli ir neliečia šv.knygų turinio. Kadangi Šv.Raštas plito pirminėse kalbose ir vertimuose, todėl šv.knygų integratas išvedamas iš pirminio teksto /originalo/ istorijos ir vertimų istorijos.

I. ŠV.RAŠTO ORIGINALIŲJŲ KALBŲ TEKSTO ISTORIJA

A/ Šventojo Rašto kalbos

Trimis kalbomis rašytos abiejų Testamentų šv.knygos: hebrajų, aramajų ir graikų. Hebrajų ir aramajų kalbos priklauso didelei semitų kalbų grupei. Taip vadinosi kalbos, kuriais vartojo gimtinės iš Semo, Nojaus sūnaus, kilusios. Yra 4 svarbesnės semitų kalbos šakos:

a/ Babiloniečių-asiriečių kalba, kuri žinoma iš paskutiniais dešimtmečiais iškastų užra-

šų Mezopotamijoje;

b/ Aramajų kalba, kuri vardą gavo nuo Semo sūnaus Aramo. Jai priklauso Sirų, samariečių kalbos;

c/ Kananiečių kalba kartu su finikiečių, moabitų, hebrajų kalbomis, iš kurios vėliau kilo talmudo tarmė;

d/ Arabų kalba, kuri pasižymi savo senumu ir formų gausumu, žinoma iš Mahometo šventųjų krygų - Korano. Šiandien ji vartojama kasdieniniame gyvenime priekinėje Azijoje ir Šiaurės Afrikoje. Jai artima etiopų kalba, pasižymėjusi įvairiais raštais IV a. po Kr.

H e b r a j ų k a l b a. Hebrajų kalbos vardas yra kilęs iš hebrajų kalbos žodžio "heber" - anapus, už upės. Taip vadino vietos gyventojai kananiečiai Abraomą, ateinantį iš anapus Eufrato upės.

Hebrajų kalbos dokumentai. Pirmieji hebrajų kalbos pėdsakai randami prieduose prie Amarnos laiškų /Piet.Egiptas/, atrastų 1888 m. Šie laiškai sudaro susirašinėjimą XIV a.prieš Kr. iš vienos pusės tarp Egipto faraonų Emenofio III ir IV, o iš kitos pusės - priekinės Azijos įvairių valdovų. Laikas, per kurį yra parašytos Sen.Testamento krygos, apima apie 1000 m. laikotarpį. Tame laike pasireiškė ir hebrajų kalba.

Pirmas hebrajų kalbos laikotarpis apima 1500-1000 m. /nuo Mozės iki pirmųjų karalių/. Čia hebrajų kalba pasižymi senumu.

Antras periodas 1000-586 m. /nuo Dovydo-Saliamono iki Babilonijos vergovės/ yra vadinamas kalbos aukso laikotarpiu.

Trečias periodas prasideda nuo Babilonijos nelaisvės. Nuo tada hebrajų kalba pradedama gadinti aramuizmais ir tampa negryna.

Pagaliau ji išeina iš kasdieninės apyvartos ir lieka tik knygose. /II a. prieš Kristų Ekleziastiko ir Makabiejų knygos buvo rašytos dar hebrajų kalba/.

Hebrajų kalbos rašyba. Hebrajų kalbos rašybojje yra randami du rašybos tipai:

a/ senasis kananiečių tipas, kuris randamas senuose dokumentuose /pvz., moabitų karaliaus Mešoš iš IX a. prieš Kr., atrastas 1868 m. Dibane, senovės moabitų šalyje/. Šio tipo raidės yra paprastos, kadangi buvo rašoma ant plytų ar akmenų. Šiuo rašymo tipu buvo parašytos visos Sen. Testamento knygos.

b/ Babilonijos vergijoje izraelitai su kalba priėmė ir aramajų rašybos tipą, kurio pavyzdžių yra Egipte, Elefantinos saloje atrastų. Kaštui medžiaga ten buvo vartojama ne kšta, būtent, papiruso medžio lapai, o pergamentas. Raidė čia gražesnės. Talmudistai šį rašybos tipą vadina apvaliu /Rotunda scriptura/. Šiuo tipu buvo nurašytos šv. knygos. Kada tai buvo padaryta, sunku pasakyti, tačiau Kristaus laikais buvo vartojamas šio rašybos tipas, kaip matyti iš Mt 5,18, kur raidė "jot" pabrėžiama kaip mažiausia, o taip yra ne senąme, bet antrame tipe.

Hebrajų kalbos raidynas turėjo senovėje vien priebalsius, tik VII-VIII a. mokslininkai įdėjo balsių ženklelius.

A r a m a j ų k a l b a yra rašytos šios Sen. Testamento knygos: Danielio, Ezdro ir viena eilutė Jeremijo /10,11/. Ši kalba buvo diplomatinė, tarptautinė babiloniečių ir persų karalių kalba. Šia kalba jie rašinėdavo ir pavergtoms tautoms. Žydai Babilonijos vergijoje įprato į aramajų kalbą, kuri jiems ėmė pavaduoti gimtąją hebrajų kalbą. 1908 m. Elefantinos saloje buvo rasti ant papiruso lapo rašyti dokumentai aramajų kalba, kurie išgulėjo žemėje 23 šimtmečius.

Kristaus laikais žydai kalbėjo aramėjiškai, kas matyti iš N.Testamente vartojamų žodžių, pvz.: talita kumi /mergaite,kelkis/, efeta /atsiverk/.

G r a i k ų b i b l i n ė k a l b a. Graikų kalboje rašytas išliko deuterokanoniškos Sen.Testamento knygos ir jų dalys,būtent, Danielio ir Esteros.. Tenka pabrėžti, kad penkių deuterokanoniškų knygų /Tobijo,Judito, I Makabiejų, Ekleziastiko ir Barucho/ graikų kalba nėra originali, bet vertimas iš hebrajų ir aramėjų teksto. Vien Išminties ir II Makabiejų knyga rašytos graikiškame originale. Visas Sv.Rašto graikiškas vertimas yra vadinamas Septuaginta. Pagaliau visos N.Testamento knygos buvo rašytos originalia graikų kalba /išskyrus Mato evangeliją, kurios originalas aramėjiškas/.

Šv.Rašto graikiška kalba skiriasi nuo klasikinės graikų kalbos. Tai liaudies kalba, kuri buvo vartojama Mažojoje Azijoje, Sirijoje ir Egipte,o Aleksandro Makedoniečio įpėdinis Seleukas įvedė ją ir Palestinoje.

Romos prokuratoriai Jeruzalėje viešai vartojo graikų kalbą.

2/ Šventojo Rašto rankraščiai

Sen.Testamento rankraščiai yra dvejopi:

a/ v i e š i, kurie buvo vartojami sinagogose per pamaldas, rašyti knygų forma ant tyrų gyvulių išdirbtų odų, didelėmis gražiais ženklais be balsių.

b/ p r i v a t ū s,rašyti apvaliu tipu ir su balsiais. Hebrajiški rankraščiai, išlikę iki mūsų laikų, yra iš X a. po Kristaus - ne senesni.

Po spaudos išradimo XV a. buvo pradėtas hebrajiškas šv.knygų spausdinimas. Pirmoji knyga buvo psalmynas, išleistas 1477 m., po to

1482 m. iš spaudos pasirodė Pentateuchas, o 1488 m. - visas Sen. Testamentas hebrajiškai. Naujaisiais laikais Stutgarte išleido ištaisytą Sen. Testamento hebrajišką tekstą vokiečių mokslininkas Kitelis /Kittel/ antrašte "Biblia Hebraica".

Hebrajiškas Sen. Testamento tekstas yra liturgijos sumetimais padalintas. Jau nuo senovės sinagogose subatomis buvo skaitomas įstatymo skyrius - paraša.

Einant Babilonijoje gyvenusių žydų apeigomis, paskiau visų žydų priimtomis, per ištisus metus sinagogose būdavo perskaitomas visas įstatymas - tora. Pentateuchas buvo padalintas į 54 parašas, nes tiek yra subatų per metus, pridėjus tryliktą mėnesį Veadach. Kiekviena didesnė paraša buvo padalinta į mažesnius skyrius. Šių mažesnių parašų Pentateuche yra 669. Vienos jų vadinamos atviromis nes prasideda eilutės pradžioj, o kitos uždaromis - prasidedančios eilutės viduryje.

Padalinimas į dabartinius skyrius - capita - perėjo į hebrajišką tekstą XVI a. iš Vulgatos. Padalinimas į eilutes - versus, kurį atliko Paryžiaus spaustuvininkas Roberas Etjenas, pirmą kartą randamas hebrajiškame tekste, išleistame 1569 m.

G r a i k i š k i r a n k r a š č i a i. Senovėje autoriai diktuodavo savo veikalus, o nuorašus bibliografai. Pvz., šv. Paulius diktuodavo, o tik pabaigoje savo ranka pridėdavo sveikinimus. Raštams vartodavo papiruso lapus, o II a. prieš Kr. pradėta vartoti pergamentas - medžiaga iš gyvulių /avių, ožkų/ odų.

Hebrajiški r a n k r a š č i a i. Kadangi hebrajų kalba, kaip ir kitos kalbos, perėjo tam tikrą evoliuciją ir amžių bėgyje keitėsi, tai nagrinėjant hebrajiško teksto stovį, reikia atsižvelgti ir į tas permainas.

Izraelitai, kaip ir visi semitai, vartodavo tik priebalses ir tik labai retai balsėmis pažymėti vartodavo ženklelius. Kol kalba buvo gyva, žodžių ištarimas ir be balsių buvo žinomas. Kai po Babilonijos vergijos hebrajai ėmė pamiršti savo kalbą, tikras žodžių ištarimas darėsi vis sunkesnis. Tos pačios priebalsės su kitomis balsėmis galėjo reikšti visai kitą dalyką /pvz., žodis, sudėtas iš trijų raidžių DBR, gali turėti įvairias prasmes, priklausomai nuo to, kokias pridėsime balses - "žodis", "Mirtis", "gamykla".

Hebrajiškas tekstas buvo rašomas be jokių pertraukų – be atskyrimo tarp žodžių ir sakinių. Vėliau juos padalinus, kartais yra padaryta neteisybių, todėl reikia atsižvelgti į pirmykštį tekstą.

Šv.Rašto originaliniai tekstai, rašyti įkvėptų vyrų, jau seniai žuvo. Taigi neturime autografų, o yra likę tik apografai – kopijos. Dabartiniai apografai taip pat galėjo būti kitų apografai-kopijos.

Nors Šv.Rašto tekstas ir daug kartų buvo perrašinėjamas, tačiau pagrindinėse mintyse yra nesugadintas, nes Dievo Apvaizda laikė šias knygas ypatingoje globoje. Tačiau Šv.Raštas nėra laisvas nuo kitų klaidų /gramatinių ar sintaksės/, kurios atsirado per nurašinėtojų kaltę.

Kaip moko šv.Jeronimas ir šv.Augustinas, su kuriais sutinka ir naujausi Šv.Rašto tyrinėtojai, žydai tyčiomis neiškraipė Šv.Rašto teksto. Jis buvo neiškraipytas iki Kristaus atėjimo, nes visą laiką buvo laikomas aukštoje pagarboje. Kristus ir apaštalai, kurie žydams ne kartą išmetinėdavo įvairias klaidas ir nukrypimus, nebarė jų už Šv.Rašto iškraipymą. Priešingai, ne kartą pats Kristus ragina tyrinėti raštus ir jų laikytis. Jei

hebrajiškas tekstas būtų iškraipytas iki šv. Jeronimo laikų IV a., tai bažnyčia nebūtų prip žinusi autentišku tekstu Vulgatos, kurią Jeronimas išvertė iš hebrajų kalbos.

Seniausi hebrajiški Šv.Rašto rankraščiai yra žinomi iš X a. Hebrajiškas pranašų rankraštis yra iš 916 m., o viso Sen.Testamento hebrajiškas rankraštis - iš 1009 m.po Kristaus.

/Tęsinys: "Graikiški rankraščiai"/... Pergamentas pavadintas nuo Pergamo miesto, esančio Maž.Azijoje, kurio karalius Eumenas II /197-159 m.pr.Kr./ pirmas išrado šią rašymo medžiagą. VIII a. buvo įvestas šilkinis ir medvilninis popierius.

Beveik visi graikų kalbos Šv.Rašto rankraščiai prieš IX a. buvo rašyti ant pergamento. Iki XIII a. retai pasitaiko rankraščių ant popieriaus.

Šv.Raštas buvo rašomas dviem, trim ir net keturiomis skiltimis, atsižvelgiant į knygos didumą. Iki IX a. rankraščiai buvo rašomi didelėmis raidėmis, o nuo IX a. raidės įgauna pailgai kreivą formą /vadinamos "minusculae"/. X a. pabaigoje yra kilusi kursyvinė rašyba.

Senovės rankraščiuose neatskirdavo žodžio nuo žodžio, nedėdavo kirčių nei skiriamųjų ženklų. Taip pat neatskirdavo sakinio nuo sakinio.

Ištisai be jokių tarpų rašomas šv.knygų tekstas buvo įvairiai dalinamas. Antai Klemensas Aleksandrietis /+217/ jau žinojo perikopes. Tertulijonas /+240/ jau kalba apie capitula. Šio padalinimo pagrindą sudarė viešas Šv.Rašto skaitymas per pamaldas.

Naujesnį Sen. ir N.Testamento teksto padalinimą į skyrius /capitula/ padarė Kantuarijos arkivyskupas Steponas Lengtonas /+1228/.

Šis padalinimas iš lotyniško teksto perėjo į hebrajišką ir graikišką. Pagrind O.P. 1527 m. Sen. ir N.Testamento tekstą padalino į eilutes

Klasiškieji graikiški Šventojo Rašto rankraščiai. Apaštalų ir evangelistų rankraščiai, rašyti ant papiruso lapų, greitu laiku žuvo ir išliko tik vėlesnių laikų nuorašai, kurių seniausi siekia IV a. po Kristaus. Mažas jų skaičius turi visą N.Testamentą. Pasitaiko rankraščių, vad. palimpsestais /palim - iš naujo, spaso - skutu/. Kadangi rašymo medžiaga /pergamentas/ buvo brangi, tai kartais buvo nuskutamas pirminis tekstas ir medžiaga naudojama naujam rašymui. Mūsų laikais chemiku būdu pavyko grąžinti pirmykštį tekstą ir jį perskaityti.

Kai kurie Šv.Rašto rankraščiai yra pavadinti nuo vietos, kame jie buvo rasti ar kame saugojami. Graikiškų rankraščių tarpe pasižymi keturi vad. klasiškieji, rašyti IV-V a. po Kristaus.

1/ Vatikano rankraštis - užima pirmą vietą ir laikomas Vatikano bibliotekoje. Jo kilmė vedama iš IV a. po Kristaus. Rašytas greičiausia Egipte ant plono pergamento. Turi 734 lapus, puslapiai po tris skiltis. Didžiųjų raidžių jame visai nebuvo, o tos, kurios dabar yra, buvo įdėtos vėlesnių rašytojų, ištrynus pirmines sužąsias. Skiriamųjų ir kirčių ženklų jame nėra. Kartais paliktas tuščias tarpas rodo aprašymo galą. Seniau šis rankraštis yra turėjęs visą Sen. ir N. Testamentą, tačiau iki mūsų laikų visas neišliko. Dabar jame nėra pradžios ir pabaigos.

Paleografiškais ir kritiškais pagrindais šis rankraštis yra labai vertinamas.

2/ Sinaiškasis rankraštis - savybėmis artimas vatikaniškajam. Jo 43 lapus surado vokiečių mokslininkas Tišendorfas 1844 m. Sinajaus kalne, šv.Kotrynos vienuolyne. Tie 43 lapai iš Sen.Testamento laikomi Leipcige, o didžioji šio rankraščio dalis /347 lapai, to paties mokslininko atrasti 1859 m./ buvo laikoma Leningrado viešojoje bibliotekoje. Tačiau 1933 m. buvo perduota anglų Britų muziejui. Šis rankraštis yra kilęs iš IV a. pabaigos ar V a. pradžios. Puslapiai suskirstyti į 4 skiltis po 48 eilutes, po 13 raidžių eilutėje. Didžiųjų raidžių, skiriamųjų ženklų ir kirčių nėra. Iš Sen.Testamento jame trūksta istorinių knygų /pradedant Pentateuchu iki Kronikų/, o pranašų nėra Ozėjo ir Danielio. Naujasis Testamentas visas išlikęs.

Brangų šio rankraščio pirmą leidimą keturiuose tomuose parūpino Tišendorfas 1862 m., rusų caro Aleksandro II lėšomis.

3/ Aleksandriškasis rankraštis - kadaise priklausė Aleksandrijos patrijarchui, iš kur gavo ir vardą. XVII a. dovanotas Anglijos karaliui Karoliui I, o dabar yra Britų muziejuje. Rašytas V a., greičiausiai Egipte? Turi 773 lapus, kurie padalinti į dvi skiltis po 50 eilučių, ir 22 raidės eilutėje. Didžiosios raidės įdėtos puslapių laukuose ir rodo dalies pradžią. Kirčių, skiriamųjų ir aspiracijos ženklų nėra. Šio rankraščio vertė mažesnė, negu pirmųjų dviejų. Jis turi beveik visas a abiejų Testamentų knygas.

4/ Efremo rankraštis - tai palimpsestas, laikomas Paryžiaus Nacionalinėje bibliotekoje. Šio rankraščio pergamentas XII a. buvo panaudotas, nuskutus pirminį tekstą, rašyti antrą kartą šv.Efremo /+373/ veikalų graikiškam vertimui, iš kur gavo vardą. Chemišku būdu buvo pašalintas antrasis tekstas ir Tišendorfui pavyko iššaityti pirminį tekstą.Rankraštis

kilęs iš V a. greičiausiai Egipte, nes pamažu į aleksandrišką jį. Jis turi 209 lapus, puslapyje tik viena skiltis, po 42 eilutes ir po 40 raidžių. Šio rankraščio raidės didesnės, negu pirmųjų trijų, bet kirčių ženklų taip pat nėra. Šis rankraštis neturė nė vienos ištisos Šv.Rašto knygos, nes jo lapai buvo imami be eilės kaip rašymo medžiaga antrajam tekstui.

2. ŠV.RAŠTO SVARBESNIŲ VERTIMŲ ISTORIJA

1. Aramaiškos parafrazės

Po Babilonijos vergovės žydai ilgainiui užmiršo gimtąją hebrajų kalbą, o tuo tarpu šv.knygos sinagogose buvo skaitomos hebraiškai. Todėl įsigalėjo įprotis versti į kasdieninę aramajų kalbą pamaldose vartojamas Sen. Testamento dalis. Hebrajų kalba paskutiniais prieš Kristų amžiaus dar buvo vartojama Palestinoje. Pvz., Ekleziastiko ir I Makabiejų knyga rašytos dar hebrajų kalba, bet Kristaus laikais vertėjas sinagogose jau verstavo hebrajų tekstą į aramajų kalbą. Kur prasmė būdavo neaiški, būdavo daromi paaiškinimai - parafrazės. Iš čia kilo vad. aramaiškos parafrazės, arba Šv.Rašto vertimas į aramajų kalbą su paaiškinimais, kurie vadinami "targum", nuo aramaiško veiksmažodžio targum - aiškinti.

Tie aiškinimai pradžioje buvo daromi žodžiu, o paskui buvo surašyti. Jų tarpe yra du žymiausi targumai:

1/ O n k e l o s targumas į Pentateuchą. Kas tas Onkelosas, šiandien ginčyjamasi. Mokslininkai tvirtina, kad ši aramaiška Pentateucho parafrazė, žinoma Onkelos vardu, buvo parašyta I ar II a. po Kristaus, kadangi šios parafrazės kalba yra panaši į aramaišką Šv.Rašto kalbą ir pasižymi aramaiškos kalbos grynumu.

Onkeloro targumas neiškreipia Pentateucho mesijinių pranašysčių, jas aiškina mesijine prasme. Šv.knygų prasmę kartais plačiau paduoda.

2/ J o n a t o targumas. Tai parafrazės į pirmesniuosius ir paskesniuosius pranašus. Šios parafrazės kalba panaši į pirmosios, tačiau šios autorius dažnai atsitolina nuo tiesioginės prasmės ir įdeda daug aiškinimų. Kadangi jis neiškreipia mesijinių pranašysčių, tai manoma, kad šis targumas parašytas I-II a. po Kristaus.

Šių dviejų parafrazių autoriai nežinomi, todėl įsigalėjo įprotis jas vadinti Onkeloro ir Jonato parafrazėmis.

2/ Pentateucho vertimas į samariečių kalbą

Samariečių sekta, gyvenusi vidurinėje Palestinoje apie Samarijos miestą, kanoniška knyga pripažino tik Pentateuchą, kurį išvertė į savo kalbą, priklausančią aramajų kalbų šakai.

Samariečių Pentateucho vertimas yra daugiau parafrazė-targumas, negu tikras vertimas. Kadangi Origenas /+254/ dažnai cituoja samariečių Pentateuchą, todėl atrodo, kad šis vertimas buvo graikiškai išverstas. Taigi pats originalas yra senesnis kaip II a. Šio vertimo vienas egzempliorius laikomas Vatikano bibliotekoje.

3/ Graikiški Sen.Testamento vertimai

a. S e p t u a g i n t a - seniausias viso Sen.Testamento vertimas į graikų kalbą, nuo vertimo vietos dar vadinamas a l e k s a n d r i š k u o j u. Pagal seną padavimą, užrašytą pas Juozapą Flavijų ir Euzebijų, kurie rėmėsi Aristėjo laišku, rašytu broliui Ptolomėjaus II Filadelfo laikais /286-247/, aleksandriečių arba septuagintos vertimas atsirado taip. Demetrijus, karaliaus bibliotekos

užvaizdas, pataręs savo karaliui Ptolomėjui Filadelfui praturtinti savo biblioteką žydų įstatymo knygomis. Tas patarimas buvęs priimtas ir karalius pasiuntęs pasiuntinius su dovanomis į Jeruzalę pas vyriausiąjį kunigą Eleazarą. Šis davęs ne tik Įstatymą, bet dar atsiuntęs 72 mokytus žydus, kurie turėję padaryti vertimą. Karalius su pagarba priėmė pasiuntinius ir patalpino juos Faros saloje /Milo upėje/. Šie, mokėdami graikų ir hebrajų kalbas, per 72 dienas išvertę Pentateuchą į graikų kalbą. Vertimas buvęs labai geras ir visų su džiaugsmu buvęs priimtas.

Šį pasakojimą Juozapas Flavijus yra įdėjęs į savo veikalą "Antiquitates iudaicae" XII knygoje /+95 m. po Kristaus/. Šiam pasakojimui tikėjo ir Filonas /+40 m. po Kristaus/. Jis apie tai kalba savo veikale "De vita Moisis" ir priduda pastabą, kad vertėjai buvę patalpinti atskiruose kambariuose, o knygas išvertę taip, kad visų vertimai buvę vienodi, lyg kas jiems nematomai būtų diktavęs.

Sekant Aristėjo laiškų, Juozapo Flavinaus ir Filono liudijimu, arde vertėjai išvertę tik Pentateuchą. Tačiau Bažnyčios Tėvai /Ireneėjus, Augustinas/ tvirtina, kad jie išvertę visas Sen. Testamento knygas.

Mokslininkas Vives /+1545/ pirmasis iškėlė abejonių dėl Aristėjo laiško turinio teisingumo. Po jo žymesnių skaičiuje yra Simonas Ričardas /+1712/. Šiandien tas laiškas, kad ir senas, laikomas rašytu ne Aristėjo, bet sustatytas nežinomo A autoriaus. Nepaisant to, mokslininkai pripažįsta šiam laiškui, jo turiniui istorinį pagrindą.

Šiandien laikomasi nuomonės, kad Mozės Įstatymas buvo išverstas iš hebrajų kalbos į graikų kalbą žydams, gyvenusiems Egipte ir kalbėjusiems graikiškai, apie 300 metų prieš Kr., kai buvo įsteigta Aleksandrijos biblioteka.

Kadangi Aleksandrijos žydai nemokėjo pakankamai hebrajų kalbos, todėl buvo reikalingas vertimas į suprantamą graikų kalbą, nes Pentateuchas buvo skaitomas sinagogose. Taigi aiškinimą gyvu žodžiu užėmė vertimas. Šių dienų mokslininkų tvirtinimu šis vertimas buvo padarytas prie Egipto karaliaus Filadelfo pirmtako, kuris daug žydų iš palestinos perkėlė į Egiptą.

Kad šis vertimas padarytas Egipte, už tai kalba tas faktas, kad Egipto daiktai badinami egiptiečių vardais.

III-II a. buvo išverstos ir kitos Sen. Testamento knygos šalia Mozės Įstatymo. Apie 130 m., kai buvo išversta į graikų kalbą Ekleziastiko knyga, tada visos Sen. Testamento kanono knygos turėjo graikišką vertimą, nes Ekleziastiko įvade pažymėta įstatymo, pranašų ir kitų knygų išvertimas.

Iš tikrojo atskirų knygų vertimas buvo atliktas įvairiais laikais ir įvairių autorių, kas matyti iš įvairumų vertime. Vienos knygos išverstos gerai, o kitos menkiau. Pentateucho vertimas padarytas tikslias iš hebrajų teksto ir išlaikytas graikų kalbos grynumas. Panašiai išverstos ir istorinės knygos. Daug menkiau išversti pranašai. Pranašo Danielio knyga taip blogai išversta, kad bažnyčia pakeitė ją kitu, būtent, Teodocijono vertimu. Blogai išverstas ir psalmynas.

Septuaginta pradžioje buvo laikoma aukštoje pagarboje. Ją vertino visi žydai, taip aleksandriečiai, taip ir palestiniečiai ir skaitė ją sinagogose. Filonas ir Juozapas Flavijus taip pat naudojasi Septuaginta. N. Testamento knygų autoriai cituoja Sen. Testamentą iš Septuagintos. Krikščionių bažnyčia šį vertimą nuo pat pradžių priėmė. Kadangi hebrajų kalba nebuvo žinoma už Palestinos ribų, tai

krikščionys, atsivertę iš kitų tautų, galėjo skaityti Šv.Raštą graikiškai. Kai kurie bažnyčios tėvai Septuagintą laikė įkvėpta /pvz., šv.Justinas, šv.Irenėjus, šv.Ambraziejus, šv. Augustinas/. Iš Septuagintos yra kilę kiti vertimai į lotynų, koptų ir kitas kalbas.

Krikščionys ginčuose su žydais rėmėsi Septuaginta, todėl ji ilgainiui žydų tarpe neteko pirmykštės pagarbos. Kiek vėliau žydai šį vertimą visiškai atmetė. Talmude laikoma nelaiminga ta diena, kada įstatymas buvo parašytas graikiškai. Jiniai panaši į tą dieną, kada buvo nulietas aukso veršis.

Kiti Sen.Testamento graikiški vertimai

b. A k v i l o vertimas. Kadangi žydai atmetė Septuagintą, kilo reikalas pagaminti naują Sen.Testamento graikišką vertimą. Taigi Adrijano laikais /117-138/ Akvilas prozelitas /iš stabmeldžių perėjęs į žydų tikėjimą/, kilęs iš Mažosios Azijos, išvertė Sen.Testamentą į graikų kalbą. Kada padarytas šis vertimas, tiksliai nežinome, tačiau šv.Irenėjus /+202/ jau mini jį. Augustino nuomone, žydai šį vertimą labai brangino, nes jame buvo tiksliai išreikštas hebrajų tekstas. Iš kitos pusės, vertime nukentėjo graikų kalba, kadangi buvo verčiamas vergiškai.

c. T e o d i c i j o n o vertimas. II a. po Kr. Efezo mieste prozelitas Teodicijonas pagamino kitą Sen.Testamento vertimą į graikų kalbą, kurį negalima vadinti tikru vertimu. Tai daugiau Septuagintos išplėtimas. Kur Septuagintos vertimas buvo nutolęs nuo hebraiško teksto, ten Teodicijonas jų vertimą pataisė ir papildė. Teodicijonas turėjo tikslą pašalinti skirtumą tarp Septuagintos ir hebraiško teksto. Jo vertime atsirado deuterokanoniškos knygos. Teodicijono vertimą šiltai

sutiko krikščionys, todėl šalčiau žydai. Iš šio vertimo yra paimtas graikiškas Danielio pranašysčių vertimas, kuriuo dabar naudojasi Bažnyčia. Juo naudojosi ir Origenas.

d. S i m a c h o vertimas. Dar vienas Sen. Testamento vertimas į graikų kalbą pasirodė II a. po Kristaus, būtent, Simacho. Simachas kilimu samarietis, vėliau priėmė žydų tikėjimą ir pagaliau priėmė ebionitų sektos mokslą. Simachas savo vertime stengėsi išlaikyti gryną graikų kalbą, todėl neverčia žodis žodžiu, bet paduoda tik originalo prasmę. Kai kur jis per toli nukrypsta nuo originalo.

Be to, Origenas pažymi dar du vertimus į graikų kalbą, kuriuos jis vadina V ir VI. Kas buvo šių vertimų autoriai, žinių nėra.

O r i g e n o h e g z a p l ė. Krikščionių skaičiui vis didėjant ir vis plačiau naudojantis aleksandriškuoju vertimu, jis visai nustojo žydų akyse vertės. Krikščionys gi priešingai – ji vertino ir laikė jį pačių apaštalų mokslu. Jį skaitė krikščionių bemaž nuolatos ir kaskart vis didino vertimų skaičių nuorašinėjant. Tačiau tas nuorašinėjimas turėjo ir blogųjų pusių. Mat, nuorašinėjant per nuorašinėtojų kaltę įsiskverbė į tekstą klaidų ir trukumų. Tolian kai kuriuose egzemplioriuose, ypač nuosavuose, buvo padaryta pakeitimų, kurie perrašinėjant platinosi. Pagaliau nekantesnieji pagonys, kurie buvo pripratę prieš graikios klasiškos graikų kalbos, tapę krikščionimis, taip pat pradėjo taisyti vertimą, šalindami nevykusius graikų kalbos žodžius ir išsireiškimus.

Tokiu būdu Septuagintos vertimas atsirado tokiame stovyje, kad ėmė kelti susirūpinimą krikščionių tarpe. Mat, žydai tikybiniuose ginčuose darydavo krikščionims priekaištų, kad pastarųjų šventas mokslas yra nevienodas.

Šiems žydų priekaištams atremti ir pašalinti Šv.Rašto nevienodumus ėmėsi Origenas. Jis buvo tų laikų didis mokslininkas ir nepaprasto darbštumo vyras. Apie 228 m. jis ėmėsi sunkaus darbo, būtent, taisyti Šv.Rašto Sen.Testamento graikiškąjį vertimą ir grąžinti, kiek galima, pirmykštį tekstą. Tuo tikslu Origenas sustatė didelį mokslo veikalą, kuriame kiekvienoje puslapyje išdėstė į šešias skiltis hebraišką Sen.Testamento tekstą ir įvairius graikiškus vertimus šia tvarka:

I skiltyje įdėjo hebraišką tekstą hebraiškomis raidėmis,

II skiltyje nurašė tą patį tekstą graikiškomis raidėmis,

III skiltyje patalpino Akvilo vertimą, kuris labiau prisilaikė žodžių,

IV skiltyje įdėjo Simacho vertimą,

V skiltyje įdėjo Septuagintos vertimą,

VI skiltyje - Teodicijono vertimą.

Šis jo darbas buvo pavadintas "hegzapla" - šešis kartus. Kai kurioms Sen.Testamento knygoms pridėjo dar dvi skiltis, būtent, V ir VI graikiškus vertimus. Iš to kilo pavadinimas o k t a p l i a - aštuonis kartus. Tuo būdu vienu pažvelgimu buvo galima nustatyti skirtumus tarp originalo ir vertimų. Tačiau Origenas nepasitenkino vien tekstų perrašinėjimu. Jis rūpinosi pataisyti Septuagintos vertimą ir palyginti jį su hebraišku ir kitais vertimais. Nors Septuagintos teksto pataisymas nebuvo tobulas, tačiau Origeno veikalas buvo vertingas ir krikščionys jį su džiaugsmu priėmė. Jis buvo naudingas vėliau perrašinėjant Šv.Raštą, bet pati hegzaplė nebuvo perrašinėjama, nes buvo didelis iš 50 tomų susidedantis veikalas.

Origenui mirus, jo veikalas buvo padėtas garsiojoje tų laikų bibliotekoje Palestinos Cezarėjoje. Jį sutvarkė šv.Pamfilas kankinys /+309/. Tenai juo naudojosi šv.Jeronimas. Tačiau VII a. Origeno veikalas žuvo - sudegė su visa biblioteka. Jo dalis, kurioje buvo graikiškas Septuagintos tekstas, buvo daug kartų nuraišinėjama iš Origeno rankraščio, todėl iškiko. Taip liko Pamfilo ir Euzebijaus Cezariečio nuražytas tekstas su kritiškais ženkleliais. Tas tekstas vadinasi textus hegzemplaris, kad atskyrus nuo Vulgatos teksto. Vėliau kritikos ženklai nuražinėtojų būdavo praleidžiami ir priedai iš paraščių dedami į tekstą. Tuo būdu senas graikiškas tekstas dar labiau buvo gadinamas. Bevcik visas graikiškas hegzaplės tekstas išliko kai kuriuose senuose rankraščiuose /Codex Ambrosianus iš VIII a./.

H e z i c h i j a u s ir L u k i j a n o taisymas. - Keliome dešimtims metų praėjus nuo Origeno mirties, vėl buvo pradėtas taisyti Septuagintos vertimas. Vienas iš naujųjų taisytojų buvo Lukijanas, Antijochijos kunigas, nukankintas už tikėjimą 312 m. Jis rūpinosi ištaisyti pirmą Origeno buvusį Septuagintos tekstą, palygindamas jį su kitais graikiškais vertimais ir hebrajišku tekstu, kurio kalbą gerai žinojo. Lukijano pataisytas tekstas greitai paplito Sirijoje ir Konstantinopolyje. Origeno hegzaplinis tekstas pasiliko Palestinoj.

Antrasis taisytojas buvo Hezichijus, Egipto vyskupas, kankinys /+311/. Apie jį kalba Euzebijus savo istorijoje. Hezichijaus taisytas vertimas paplito Egipte. Šiaip daugiau žinių apie šį vertimą nėra.

Aleksandriškas Šv.Rašto tekstas turėjo didelę įtaką to meto žmonėms. Būdamas pirmuoju raštyto Dievo žodžio vertimu iš mažai žinomos hebrajų kalbos į paplitusią graikų kalbą, jis tapo pirmu ir seniausiu Dievo

Apreiškimo nešėju į visas senovės civilizuotas tautas. Todėl svarbu žinoti, ar šis vertimas paduoda autentišką Dievo žodį.

Atsiradus graikiškam Šv.Rašto vertimui, jis buvo priimtas žydų helenistų su tokia pat pagarba, kad jam pripažindavo lygią vertę kaip hebraiškam originalui. Buvo net pradėta tikėti, kad jį padariusieji vertėjai buvo Šventosios Dvasios įkvėpti. Tačiau nuomonė apie jo įkvėpimą nėra pakankamai pagrįsta. Kai kas remdavosi žydų padavimu apie stebuklingą teksto vienodumą pas visus vertėjus, kurie vertė atskirai. Bet tas padavimas nėra tikras. Šv.Tėvų pritarimas nuomonei apie įkvėpimą taip pat priklauso nuo žydų padavimo, todėl negali būti tikru argumentu. Septuagintos vertėjų įkvėpimas negali būti įrodytas ir tuo pagrindu remiantis, kad juo naudojosi apaštalai ir evangelistai, imdami iš jo tekstus ir dėdami į N.Testamento knygas.

Nepripažįstant Septuagintos vertimui įkvėpimo, vis dėlto reikia sutikti, kad jis savo darbą atliko gerai, niekur nenuklydo tikėjimo ir doros dalykuose. Dievo Apvaizda negalėjo leisti, kad tas vertimas, kuris ne tik rengė kelią Evangelijai, bet turėjo tarnauti ir Kristaus Bažnyčiai jos pradžioje, jau pačiame atsiradime būtų buvęs su klaidomis. Taigi Septuaginta teisingai laikoma tikrai autentišku šv.knygų sen.Testamento tekstu.

4/ Kiti Šv.Rašto vertimai

a. S i r i š k a s v e r t i m a s. Apie pirmą Šv.Rašto vertimą į sirų kalbą mažai težinoma. Yra žinoma, kad šv.Efremo /+373/, didžiojo Sirijos bažnyčios daktaro laikais jau yra buvęs siriškas vertimas, kadangi šv.Efremas jį vadina "mūsų vertimas". Kadangi šv. Efremas turėjo aiškinti savo amžininkams

jau pasenusius šio vertimo žodžius, todėl šis vertimas neduvo naujas jo metu. Kai kurie mokslininkai mano, kad šis vertimas buvo pagamintas I-II a. iš hebrajiško teksto. Šis vertimas yra vadinamas p e š i t t a /simplek/. Tas pavadinimas randamas pirmą kartą pas Mozę bar Kefą /+913/. Pešita versta ne vieno vertėjo - tai aiškų iš kalbos įvairumo. Penteteucho siriškas vertimas daugiau išreiškia prasmę, negu žodžius. Tikslių išverstos pranašų knygos. Izaijo ir 12-kos mažųjų pranašų vertime pastebima Septuagirtos įtaka. Psalmyne metaforiški išsireiškimai pakeičiami tikrais žodžiais, tamsios vietos aiškinamos.

Kadangi pešitos vertimas padarytas iš hebrajų teksto, todėl turėjo tik protokanoniškas knygas. Apie IV a. buvo išverstos ir deuterokanoniškos knygos iš graikų teksto /išskyrus Ekleziastiką, kuri buvo versta iš hebrajų kalbos/.

b. K o p t i š k a s v e r t i m a s. Egipte krikščionybė ėmė plėstis jau I amžiuje. Einant senu padavimu, šv.Morkus yra įsteigęs bažnyčią Aleksandrijoje. Miestuose buvo vartojama graikų kalba, o kaimuose gimtoji koptų, būtent, senoji egiptiečių.

Koptų kalbos rašyba yra kilusi II a. po Kristaus. Ji susidėda iš graikiško raidyno ir 7 koptiškų ženklų tam tikriems garsams išreikšti. Kai Egipte I-II a. išsiplatino krikščionybė, kilo reikalas išversti Šv.Raštą į koptų kalbą. bent III a. jau buvęs koptiškas Šv.Rašto vertimas. Antei šv.Antanas /251-356/, kuris nemokėjo graikų kalbos, būdamas 20 m. amžiaus, išgirdo bažnyčioje šiuos Evangelijos žodžius: "Jei nori būti tobulas, eik, parduok ką turi,ir duok beturčiams..." Tai padaręs, jis pasišalino į tyrus. Taigi tuo laiku /III a/ Egipto bažnyčiose jau buvo skaitoma Evangelija koptų kalba.

Be to, šv.Pachomijus /298-348/, vienuolyno viršininkas Egipte, įsakė savo vienuoliams studijuoti Šv.Raštą, bent N.Testamentą ir psalmyną. Ci iš vienuolių mažai kas mokėjo graikiškai. Taigi Pachomijaus laikais į koptų kalbą jau buvo išverstas Šv.Raštas. Šis vertimas buvo pagamintas iš graikiškos Septuagintos, dar netaisytos Origeno.

c. E t i o p i š k a s v e r t i m a s. Krikščionybė buvo skelbiama Etiopijoje IV a. Spėjama, kad ten po Bažnyčios įsteigimo buvo išverstas ir Šv.Raštas į etiopų kalbą /abisinų k./. Tačiau šio vertimo laikas tikslesni nenustatytas /IV-VI a./. Sen.Testamentas į etiopų k. išverstas iš Septuagintos /spėjama, kad pagal Lukijano taisymą/, o N.Testamentas iš graikiško originalo.

d. A r m ė n i š k a s v e r t i m a s. Krikščionybė Armėnijoje buvo skelbiama III a. Jos apaštalu yra laikomas šv.Grigalius-Iliuminator /+324/. Apie Šv.Rašto vertimą į armėnų kalbą istorikai paduoda įvairių žinių. Šiandien priimta nuomonė, kad pirmasis Šv.Rašto vertimas yra padarytas patrijarcho Izaoko /+440/ iš sirų pešitos. Vertimas, kuris išliko iki mūsų laikų, yra padarytas iš graikiškos hegzaplės teksto. Armėniškas Šv.Rašto ventimas turi visas knygas.

e. S l a v i š k a s v e r t i m a s. Šv.Kirilas /+869/ ir šv.Metodijus /+885/ sudarė raidyną ir pirmieji išvertė iš graikiško Lukijano teksto į senąją slavų kalbą evangelijas ir tas Šv.Rašto dalis, kurios buvo vartojamos viešose pamaldose. Vėliau, viešpataujant bulgarų kunigaikščiui Simeonui /893-927/ buvo išverstos ir kitos Šv.Rašto dalys. XV a. Novgorodo arkivyskupas Genadijus surinko visas Šv.Rašto knygas, išverstas į slavų kalbą.

5/ Lotyniški Šventojo Rašto vertimai

I t a l ė

Pirmasis Šv.Rašto vertimas į lotynų kalbą yra vadinamas i t a l e, remiantis šv. Augustinu: "Tarp lotyniškų vertimų kitus pranešа italė". Dabar šis vertimas vadinamas prieš-jerominiu arba senuoju lotyniškų vertimu.

Pirmus Šv.Rašto lotyniškų vertimų pėdsakus užtinkame seniame Afrikos bažnyčios dokumente iš 180 m. po Kr. kankinių istorijoje. Prokonsulas paklausė kankinius: "Kas yra jūsų maišuose?" Vienas iš jų, vardu Speratas, atsakė: "Knygos ir teisiojo vyro Pauliaus laiškai". Iš tų žodžių seka, kad krikščionys Afrikoje tais laikais turėjo bent šv.Pauliaus laiškus, o pavadinimas "knygos" tenka suprasti S.Testamentą ar evangelijas. Kadangi šie kankiniai, iš liaudies kilę, tikrai nemokėjo graikų kalbos, todėl iš minėto dokumento matyti, kad jie turėjo šv.Pauliaus laiškus ar kitas Šv.Rašto knygas lotyniškai.

Tertulijonas /+240/, rašęs lotyniškai, atrodo, nesinaudojo lotyniškų Šv.Rašto vertimu. Jis gerai mokėjo graikiškai, todėl laisvai vertė Šv.Raštą iš graikų kalbos ir citavo savo veikaluose. Kad jis taip elgėsi, patvirtina ir ta aplinkybė, kad jis Šv.Raštą įvairiose vietose įvairiai cituoja. Tačiau šv.Kiprijonas /+258/ ima Šv.Rašto tekstus iš vartojamo lotyniško vertimo. Taigi II a. pabaigoje buvo lotyniškai išverstа bent dauguma Šv.Rašto knygų.

Mokslininkai kelia klausimą, kur buvo padarytas Šv.Rašto vertimas į lotynų kalbą. Kai kas /pvz., Caulen, Hoberg ir kt./ lotyniško vertimo tėvyne laiko Romą ar bent Italiją. Tiesa, Romos šviesuomenė vartojo graikų k., bet liaudis nesuprato graikiškai. Kadangi

krikščionių dauguma buvo kilę iš liaudies
jarpo, tad buvo reikalingas lotyniškas Šv.
Rašto vertimas.

Didesnis mokslininkų skaičius /Hagen,
Mangenot ir kt./ gina teoriją, kad vertimas
į lotynų kalbą padarytas Afrikoje. Jie įro-
dinėja, kad Romos krikščionys suprato graikų
kalbą. Antai, Šv.Paulius romėnams rašė grai-
kiškai, popiežiai savo raštuose iki III a.
vidurio taip pat vartojo graikų kalbą. Popie-
žius Šv.Viktoras /?/ pirmasis rašė lotyniškai.
Romos liturgijoj buvo vartojama graikų kalba.
Taigi Romoje nebuvo nei pagrindo, nei reika-
lo versti Šv.Rašto į lotynų kalbą. Tuo tarpu
Afrikoje gyventojai kalbėjo tik lotyniškai,
todėl ten buvo reikalingesnis Šv.Rašto loty-
niškas tekstas. Iš tiesų čia vertimas pirmau-
sia ir randamas Afrikoje. Pagaliau lotyniškas
Šv.Rašto vertimas pasižymi Afrikos lotynų kal-
bos savybėmis. Taigi mokslininkai linkę ginti
nuomonę, kad lotyniškas Šv.Rašto vertimas pa-
darytas Afrikoje, tačiau galėjo tuo pačiu lai-
ku atsirasti ir Italijoje. Tai matyti yra
pagrindo, nes šv.Jerorimas nusiskundžia ver-
timų įvairumu.

Dar mažiau žinoma, kas buvo Italės verti-
mas. Iš jos liekanų galima spręsti, kad ją ver-
tė ne vienas - greičiausiai, iš žydų kilę kri-
kščionys.

Italės vertimo Sen.Testamentas pagamintas
iš Septuagintos teksto, o N.Testamentas iš
graikiško originalo, todėl tame vertime yra
žymi graikų k. įtaka. Italėje yra graikiškų
žodžių, k.a. "chrizma", "holocaustum".

Italės vertimas savo laiku turėjo didelę
reikšmę. Algainiui jos vietą užėmė šv.Jerorimo
lotyniškas vertimas Vulgata, ir senieji verti-
mai pamažu išnyko. Iš Italės liko tik nuotrupos
Bažnyčios tėvų bei rašytojų veikaluose.

Tačiau šios liekanos ir dabar svarbios, nes iš jų galima pažinti, kokia buvo septuagintos ir pirmojo N.Testamento bukle II a.

V u l g a t a

a/ Kilmė ir savybės. Nuolatinis lotyniško vertimo vartojimas ir nuraišinėjimas įnešė skirtumų įvairiuose jo rankraščiuose. Lotyniško teksto nevienodumu skundžiasi ir šv.Jeronimas. Pop.Damazas, norėdamas suvienodinti lotynišką Šv.Rašto vertimą, pavedė šv.Jeronimui /382 m./ ištaisyti Romoje vartojamą lotyniškų Šv.Rašto vertimą.

Šv.J e r o n i m a s gimė 346 m. Dalmatijoje Stridono mieste. Jaunas išskeliavo į Romą, kur mokėsi graikų ir lotynų kalbų. Susipažino ir su filosofija. Vėliau aplankė mokslu garsias vietas, prieš tai priimamas krikštą /20 m. amžiaus/. Buvo Galijoje, M.Azijoje, Sirijoje, Palestinoje ir Egipte. Antijochijoje iš Apolinaro mokėsi Šv.Rašto. Chalkidės dykumoje išmoko hebrajų kalbą ir antrą kartą nuvyko į Antijochiją. Vyskupas Paulius jį įšventino kunigu. Vėliau, pasiekęs Konstantinopolį, klausėsi šv.Grigaliaus Nazianziečio mokslo. Pakviestas Romon, 382 m. dalyvavo sinode. Po dviejų metų nuvyko į Jeruzalę ir lankė šventas vietas. Vėliau nuvyko į Aleksandriją pas Didimą pasiklausyti Šv.Rašto aiškinimų ir pašalinti abejones. 386 m. apsigyveno netoli Betliejaus ir čia pašventė likusį gyvenimą maldai bei Šv.Rašto darbams. Didžiausias jo darbas - tai Šv.Rašto vertimas iš hebrajų kalbos į lotynų kalbą, vadinamas Vulgata. Šv.Jeronimas mirė 420.IX.30.

Šv.Jeronimas 382 m. ištaisė 4 evangelijų vertimą, pasiremdamas geriausiais graikiškais rankraščiais, pakeisdamas tos vietas, kur prasmė buvo iškraipyta. Kai kas mano, kad šv.Jeronimas taisęs ir kitas N.Testamento knygas

/pvz., Soden, Scanz ir kt./ remia savo nuomonę tuo, kad šv.Jeronimas savo veikale "De viris illustribus" trijose vietose aiškiai pabrėžia N.Testamento taisymą/.

Kiek vėliau jis ištaisė lotynišką psalmių vertimą pagal Septuagintos priimtą tekstą. Apie šį savo darbą šv.Jeronimas kalba psalmyno įvade: "Psalmyną būdamas Romoje ištaisiau pagal septuagintos vertikus, kad ir skubotai". Šis psalmių tekstas buvo įvestas Romos liturgijoje, iš kur gavo pavadinimą "Psalterium Romanum". Iš šio psalmyno paimti tekstai ir dabartiniuose mišioluose ir brevijoriuose.

384 m. mirė popiežius Damazas. Tuomet šv.Jeronimas apleido Romą ir iškeliavo į Palestiną. Susipažinęs Cezarėjos bibliotekoje su Origeno hegzaplinių tekstu, jis rūpestingai ištaisė psalmyną pagal hegzaplą, įdėdamas kritikos ženklelius. Šis antrasis psalmynas išsiplatino daugiausia tų laikų Galijos bažnyčiose, todėl vadinamas "Psalterium Gallicanum". Vėliau jis buvo priimtas visur ir dabar randamas lotyniškoje Vulgatoje.

Po to šv.Jeronimas palygino su tuo pačiu hegzaplinių tekstu ir ištaisė kitas Sen.Testamento knygas. Ar visas knygas ištaisė, žinių nėra.

Nebepasitenkindamas atliktuoju darbu ir žydams prikaišiojant, kad krikščionys neturi tikrojo Šv.Rašto, šv.Jeronimas išmoko graikų kalbą ir nutarė naujai išversti iš originalo visas šv.knygas. Jis pradėjo šį vertimą 4 gyvendamas prie Betliejaus apie 390 m. Šiam darbui šv.Jeronimas buvo gerai pasiruošęs. Jis mokėjo 3 Šv.Rašto kalbas: lotynų, graikų ir hebrajų. Jis ilgą laiką tyrinėjo šv.knygas, perskaitė daugybę rankraščių, susipažino su visais anų laikų egzegetiškais mokslais,

žinojo krikščionių ir žydų tradicija. Šv.Augustino žodžiais tariant, jis buvo mokyčiausias tų laikų vyras. Prie mokslo prisidėjo jo gyvenimo šventumas, tad ir jo darbas praneša kitus lotyniškus vertimus.

Kyla klausimas, kokių taisyklių laikėsi šv.Jeronimas vertimo darbe?

1/ Jis vertė hebraišką tekstą ne vergiškai - jam labiau rūpėjo prasmė, negu žodžiai.

2/ Atsižvelgė į senąjį lotyniška italės vertimą, prie kurio buvo pripratę krikščionys. Todėl netaisė tų vietų, kur prasmė buvo nepakeista, kad naujasis posakis neatstumtų skaitytojų nuo Šv.Rašto.

3/ Jis rūpinosi išlaikyti lotynų kalbos grožį, todėl stengėsi prisilaikyti lotynų kalbos sintaksės taisyklių. Ilgus hebraiškus sakinius trumpino, į pagrindinius hebrajų k. sakinius įdėjo šalutinius, tuos pačius hebraiškus žodžius ir sakinius vertė sinonimais į lotynų kalbą.

4/ Daug patyrė iš savo mokytojų žydų, todėl kai kur vertime išreiškė žydų tradicijas.

5/ Įdėjo trumpų paaiškinimų prie vertimo /pvz., Joz 3,16 "Tyrų jūra" jis aiškina, kad dabar ji vadinama Mirties jūra/.

6/ Kai kuriais vietas išvertė tiesiog mesijine prasme.

b/ Vulgatos istorija iki Tridento susirinkimo.

Šv.Jeronimo padarytas Šv.Rašto vertimas ne iš karto buvo priimtas. N.Testamento vertimas buvo lengviau priimtas, bet Sen.Testamentas susilaukė užpuolimų. Vieno bijota, kad naujasis vertimas nesumažintų Septuagintos autoriteto, kuri kai kurių buvo laikoma įkvėpta. Kiti sakė, kad naujasis vertimas gali

duoti pragą naujiems žydų užsipuolimams, kad krikščionys neturi tvirto tikėjimo. Treti bijojo naujų Vulgatos išsireiškimų, žymiai besiskiriančių nuo visiems žinomos italės. Buvo ir tokių, kurie užsipuolinėjo iš tamsumo ir pavydo. Tačiau, nežiūrint prieštaravimų, Vulgata jau paplito daugelyje bažnyčių dar gyvam šv.Jeronimui esant. Vakarų Bažnyčioje šv.Jeronimo vertimas ir senoji italė buvo vartojamos lygia teise. Pop.Grigalius Didysis /+604/ savo komentaruose į Jobo knygą naudojasi abiem tekstais, tačiau labiau vertino Jeronimo darbą. Kiek vėliau šv.Jeronimo vertimas išstūmė italę ir buvo pradėtas vadinti Vulgata.

Kol buvo vartojami abu lotyniški tekstai, juodu buvo maišomi. Naujų rankraščių nurašinėtojai nesilaikydavo vieno vertimo. Jie Vulgaton dėdavo žodžius, paimtus iš italės, ir taip gadino tekstą. Ilgainiui Vulgata neteko grynumo. Įvairiose šalyse ji įgaudavo naują formą.

A l k u i n o t a i s y m a s. VIII a. pabaigoje imperatorius Karolis Didysis pavedė šv. Martyno vienuolyno Turine viršininkui Alkuinui ištaisyti lotynišką tekstą. Alkuinas, surinkęs rankraščius Anglijos vienuolynuose, rūpestingai atliko pavestąjį darbą ir 801 m. Kalėdoms įteikė imperatoriui Karoliui ištaisytą Vulgatą, kuri vėliau plačiai paskliido daugelyje egzempliorių.

Tačiau ir po Alkuino Vulgata buvo gadinama toliau. Tik XIII a. Paryžiaus universitetas pasirinko Alkuino tekstą viešoms teologijos paskaitoms. Šio universiteto autoritetas nulėmė, kad Alkuino tekstas buvo pradėtas dažniau nurašinėti, tačiau pastarojo klaidos vis plito nurašinėjant.

Correctoria b i b l i c a . Tuo pačiu laiku kilo vad. correctoria biblica, kur buvo ne tik Vulgatos tekstas, bet ir pastabos apie teksto tikrumą. Vieną tokią korektoriją pagamino Paryžiaus universitetas 1230 m., o kelis - dominikonai ir pranciškonai. Pagaliau buvo išleistas Vulgatos istorijoje svarbus veikalas "Correctorium Sorbonicum". Tačiau ir šie darbai platino klaidas Vulgatoje, nes kiekvienas taisė pagal savo nuožiūrą.

Nuo XIV a. Šv.Rašto tyrinėtojai pradėjo studijuoti graikų ir hebrajų kalbas, kas davė galimybę lotyniška tekstą palyginti su originalu.

Su spaudos išradimu glaudžiai susijusi ir Vulgatos istorija, nes Vulgata buvo pirma spausdinta knyga. Iki 1500 m. išėjo apie 100 Vulgatos leidimų. Tačiau jie nepasižymėjo aukšta kokybe. Pirma spausdinta Vulgata pasirodė pačiam spaudos išradėjui Gutenbergui vadovaujant Mainze 1459 m. Ji buvo pagaminta pagal Paryžiaus tekstą. Tuo pat metu buvo pradėta rūpintis ir Vulgatos taisymu, pasiremiant senais rankraščiais. Žymiausias iš tokių kritiškų leidinių buvo spaustuvininko Roberto Stepono darbas.

c/ Tridento Santarybos nutarimas apie Vulgatos autentiškumą. Lotyniškas Šv.Rašto vertimas darėsi vis įvairesnis, kadangi kiekvienas pasirinkdavo labiau patinkamą vertimą ir toliau taisydavo savo nuožiūra. Kilo klausimas, kuris yra tikras ir nesugadintas Šv. Rašto lotyniškas tekstas?

Kai Tridento Santaryba pradėjo svarstyti Apreiškimo šaltinius, paaiškėjo, kad vieni arba visai atmeta Vulgatą, arba išmeta iš jos deuterokanoniškas knygas, antri nori pakeisti Vulgatą naujais leidimais ir vertimais.

der kiti daro jos tekste pataisymų ir tuo būdu ją gadina. Taigi Tridento Santaryba, norėdama užkirsti kelią tokiam Šv.Rašto teksto gadinimui, išleido nutarimą, liečiantį šv. knygų kanoną, išvardindama visas knygas, kurias bažnyčia laiko Dievo įkvėptomis bei kanoniškomis ir uždraudė ką nors išmesti iš to kanono. Be to, Susirinkimas 1546.IV.8 sesijoje paskelbė Vulgatos autentiškumą, įsakydamas per išrėti ir ištaisyti Vulgatos tekstą ir tik tokį vėliau spausdinti. Nutarimas toks: "Tas pats šventasis sinodas, manydamas, kad Dievo bažnyčiai nemažai gali pravertti, jeigu bus žinoma, kuris iš visų išsiplatinusių lotyniškų šv.knygų leidinių turi būti laikomas autentišku, nutaria ir skelbia, kad tik toji senoji Vulgata, kuri pačioje bažnyčioje yra ištirta taip daugelį amžių vartojama, būtų laikoma autentiška viešuose skaitymuose, skelbimuose, ginčuose ir aiškinimuose, ir kad niekas nemėgintų ir nedrįstų atmesti bent kokia prielaba...Susirinkimas, norėdamas duoti nurodymą tame dalyke ir leidėjams,...nutaria, kad tolinau Šv.Raštas, o ypač toji senoji Vulgata, būtų spausdinama kuo labiausiai ištaisyta".

Šis nutarimas sukėlė ginčų, nes ne visi suprato, kokios rūšies jis yra ir kokia to nutarimo prasmė. Tridento Santaryba turėjo dvejopą tikslą: skelbti tikėjimo tiesas ir pravesti doros reformą. Kai dėl minimo nutarimo prasmės, tai reikia pasakyti, nustatyti apie kokį autentiškumą kalbama. Reikia skirti juridinį ir kritišką autentiškumą.

a/ Juridiniai tas dokumentas yra laikomas autentišku, kuris yra tikras ir pasitikėjimo vertas.

b/ Kritiškai tas dokumentas yra laikomas autentiku, kuris yra to autoriaus, kuriam jis priskiriamas, kai kalbama apie originalą,

arba kuris atitinka originalui, kai kalbama apie vertimą.

Taigi kai dėl nutarimo prasmės, tai kai kurie mokslininkai klaidingai tvirtina, kad tuo nutarimu esą atmesti originaliniai tekstai, visi senieji Rytl vertimai ir Šv.Rašto vertimai į kitas naujas kalbas. Tačiau Tridento Susirinkimo dalyviai neturėjo tokios minties, kaip matyti iš pačios nutarimo, kuriame nėra paminėti pirminiai tekstai, o tik paskelbtas autentišku vienas iš anais laikais išsiplatinusių vertimų. Be to, nutarimas taip suredaguotas, kad juo priimta Vulgata, tačiau nebuvo pasmerkti kiti lotyniški vertimai.

Tridento Santarybos nutarime nepasakyta, kad Vulgata yra laisva ir nuo mažiausių klaidų, neužgaunančių tikėjimo ir doros mokslo. Kaip pasiskėjo iš nutarimo istorijos, susirinkimo dalyviai kreipė dėmesį į Vulgatos paklaidas ir įsakė jas taisyti. Einant Tridento Susirinkimo nutarimu, Vulgata yra autentiška ta prasme, kad ji gali ir turi būti pavadinta tikru ir tikėjimo vertu Apreiškimo šaltiniu. Taigi Vulgatoje nėra ne tik klaidų, liečiančių tikėjimo ir doros dalykus, bet kad joje yra teisingai išreikšta viskas, kas pridera rašyto Dievo žodžio esmei.

d/ Vulgatos taisymas. Tridento Susirinkimo nutarimu buvo įsakyta, kad Šv.Raštas toliau o ypač senoji Vulgata, būtų spausdinama kuo labiausiai ištaisyta. Katalikų mokslininkai pasirūpino šį įsakymą tuojau išpildyti. Praslinkus metams, 1547 m. buvo paskelbtas Vulgatos ištaisytas tekstas, kurį paruošė domininkonas Hetemijus. Trumpu laiku šis lotyniškas tekstas susilaukė 26 leidinių. Žymiausias jų skaičiuje buvo Antverpeno leidinys, išspausdintas 1583 m. kuris sudarė pagrindinį šaltinį Siksto vulgatai

Vulgata Sixtina. Tridento Susirinkimo dalyviai manė, kad Vulgata bus greitai ištaisyta ir susirinkimas galės ją patvirtinti. Tačiau darbas pasirodė ne taip lengvas, kaip manyta. Tridento Susirinkimo metu buvo atlikta tik paruošiamieji darbai.

Popiežius Sikstas V /1585-1590/ sudarė komisiją, kuri pasinaudodama ankstesniais taisymo darbais, ištaisė Vulgatą. Komisija pasinaudojo kaip pagrindu Liuveno lotyniškų tekstu, kuris buvo išleistas Antverpene 1583 m. Jį palygino su kitais lotyniškais rankraščiais ir su pirminiais tekstais. Be to, pažymėjo taisytinas vietas ir rūpinosi grąžinti Vulgatą į tą būklę, kokioje ji buvo iš šv.Jeronimo rankų išėjusi. Popiežius Sikstas peržiūrėjo ištaisytą Vulgatą. Kai kuriuos komisijos taisymus priėmė, o daugumą atmetė, norėdamas laikytis arčiau Liuveno lotyniško teksto. Pagaliau, įdėjęs įžangos vietoje konstituciją "Aeternus III e coelestium", 1590 m. įsakė atspausdinti rankraštį, pavadintą vėliau Vulgata Sixtina. Šis leidinys komisijos narius nepatiko, kadangi jų darbo didelę dalį popiežius buvo atmetęs. Sikstui mirus, tolimesnis Vulgatos platinimas buvo sustabdytas ir pradėta reikalauti naujo taisymo.

Vulgata Clementina. Pop.Grigalius XIV iš naujo pavedė peržiūrėti Vulgatos tekstą naujai kardinolų komisijai, kuri pasinaudojo Siksto komisijos darbais. Darbas buvo įteiktas popiežiui, bet šis 1591 m. mirė. Jo įpėdinis Inocentas IX mirė po dviejų mėnesių. 1592 m. buvo išrinktas popiežiumi Klemensas VIII, kurio komisija galutinai peržiūrė Vulgatos tekstą ir 1592 m. atspausdino Vatikano spaustuvėje. Šis leidinys ilgainiui gavo vardą Vulgata Clementina. Jos tekstas iki šiol pasilieka Katalikų Bažnyčioje oficialus.

Reikia pažymėti, kad ir sikstiniškas ir klemantiniškas Vulgatos leidinys yra autentiškas Šv.Rašto tekstas, kadangi nei viename, nei antrame nėra klaidų tikėjimo ir doros dalykuose. Tačiau nei viena, nei antra Vulgata nėra tobulos visais atžvilgiais.

Bažnyčia ir naujausiais laikais rūpinasi Vulgatos taisymu. Pijaus X įsakymu yra atnaujintas Vulgatos taisymas. Tą darbą pradėjo biblinė komisija, kurią įsteigė pop.Leonas XIII 1902 metais.

6/ Lietuviški Šventojo Rašto vertimai

Po Lietuvos krikšto 1387 m. skelbiamas Dievo žodis gimtąja kalba turėjo remtis Šv. Raštu. Todėl kilo reikalas išversti į lietuvių kalbą bent tas Šv.Rašto dalis, kurios buvo viešai skaitomos sekmadieniais bažnyčiose. Nuo čia turėjo prasidėti pirmieji bandymai versti Šv.Raštą į lietuvių kalbą. Deja, šie vertimai nėra išlikę, nežinomas nė laikas, kada jie pirmą kartą pasirodė.

1/ Seniausias išlikęs evangelijų dalių spausdintas lietuviškas vertimas yra iš XVI a. pabaigos, Daukšos "Postila Catholica", kur rašoma: "tai esti išguldymas evangelijų kiekvienoo nedėlios ir šventės per visus metus per kun.Mikalojų Daukšą, kanoniką Medniką iš lenkiško pergulaytą su valia ir daleidimu vyresniųjų 1599 m. Kan.Daukša pateikė ne vien evangelijų, skaitomų bažnyčiose, homilijas-aiškinimus, bet ir patį tų evangelijų tekstą lietuviškai. Iš teksto matyti, kad evangelijos verstos lietuvių vakariečių tarme. Vertimo kalba turi senovinių gramatikos formų ir laisva nuo daugelio vėlesnių barbarizmų, graži bei gryna. Kas buvo tų evangelijų vertimo autorius, nežinia. Juo, atrodo, nebuvo pats Daukša, kadangi evangelijų kalba skiriasi nuo postilės homilijų kalbos, kurioje pasitaiko lenkiškumo, ko beveik nėra evangelijų tekste.

2/ Antras lietuviškas evangelijų dalių vertimas yra išlikęs T.Širvydo veikale "Punktai sakymų", kurio pirma dalis buvo išleista 1629 m., o antra - 1644 m.

Čia autorius, kaip ir Daukšos "Postilėje", prieš kiekvieną pamokslą įdėjo evangelijos tekstą. Šis rinkinys trumpesnis už Daukšos, nes pateikia evangelijas nuo I Advento sekmadienio iki užgavėnių ir nuo I gavėnios sekmadienio iki III Velykų dienos. Vertimą paskaičius matyti, kad Širvydas naudojosi tuo pačiu evangelijų vertimu, kaip ir Daukša. Šio kalba taip pat turi senovinių gramatikos formų, tačiau joje pasireiškia rytiečių tarmė.

3/ XVII a. po evangelijų teksto pradėta nedėti paaiškinimų, pamokslų lengvesniam ir pigesniam išleidimui. Spausdinta vien bažnyčioje skaitomų evangelijų rinkiniai. Tokį evangelijų rinkinį lietuviškai ir lenkiškai paruošė Jonas Jaknavičius 1637 m., pavadindamas "Evangelije polskie i litewskie". Šios evangelijos per pusantrečio šimto metų tenkino Katalikų bažnyčios Lietuvoje reikalus ir be pakeitimų, tik su kai kuriais priedais, buvo perspausdinamos. Yra žinoma viso 50 leidinių, per tą laiką išleistų.

4/ Naujas Šv.Rašto lietuviams vertimas prasideda nuo Žemaičių vyskupo Juozapo Anupro Giedraičio laikų. Jis pirmas išvertė visą N. Testamentą į lietuvių k. 1816 m. Iš šio vertimo įvado matyti, kad du vyskupo skirti cenzoriai, rūpestingai peržiūrėję rankraštį, rado jį visai tinkamu spausdinti. Nors šis vertimas buvo skiriamas katalikams, tačiau buvo išleistas be bažnyčios reikalaujamų paaiškinimų ir nekatalikiškos biblinės bendruomenės. To vertimo kalba gana gera, grynesnė negu kitų XIXa. išleistų knygų. Jis vysk.Giedraičio vertimas buvo antrą kartą išleistas Amerikoje jau su bažnyčios reikalaujamais paaiškinimais 1907 m.

5/ Sen.Testamento lietuvišką vertimą pradėjo vysk.Valančius. Pradžioje šis išvertė ir išleido psalmes antrašte "Visos psalmės karaliaus Dovydo", 1864 m. Tačiau išleidimo data netikra, nes tada dar nebuvo uždrausta spauda, gi psalmės buvo išspausdintos jau spaudą uždraudus 1869 m. Šio psalmyno pradžioje yra įdėtas Dovydo gyvenimas, psalmių įvadas ir pagaliau 150 psalmių vertimas. Vertimas padarytas gražia žemaičių kalbos tarme.

Vysk.Valančius žinodamas, kad mūsų giesmynuose mažai yra gerų giesmių, sueiliavo lietuviškai visas psalmes, kad jas būtų galima giedoti. Šis sueiliuotas psalmynas išėjo Prūsuose 1872 m. "Psalmės arba giesmės Dovydo karaliaus ir pranašo". Šio sueiliuoto psalmyno vertė menka.

6/ Vyskupui Valančiui 1875 m. mirus, lietuvių katalikų tarpe įsigalėjo mintis, kad būtinai reikalingas visas Sv.Raštas lietuviškai. Šis sumanymas pirmiausia pasireiškė Kauno kunigų seminarijos auklėtinių tarpe. To sumanymo pradininku buvo kun.Jonas Visocaras 1881 m. Jo raginimu, pasižadėjo prie šio kolektyvinio darbo prisidėti Maironis, Jakštas, Tumas ir kiti. Vieni jų įvykdė savo pasižadėjimus, kiti atsidėliojo.

Praėjus 20 m., 1901 m. vertimo darbo ėmėsi Seinų vyskupas A.Baranauskas. Kauniečių sumanymas atpuolė ir liko neįvykdytas, nes visi buvo įsitikinę, kad vysk.Baranauskas, žymus teologas, kalbininkas ir poetas, šį vertimo darbą atliks kuo geriausiai. Vysk.Baranauskas stropiai pradėjo vertimo darbą ir per 15 mėnesių išvertė nuo Pradžios knygos iki pranašo Jeremijo trečios raudos imtinai. Vyskupui mirus, jo vertimo rankraštis liko neišspausdintas. Vertimas buvo padarytas vergiškai, kalbos atžvilgiu nėra nusisekęs ir neturi didesnės reikšmės.

7/ Vysk.Baranauskui mirus ir jo vertimui likus neužbaigtam, vėl kilo lietuvių katalikų tarpe mintis apie viso Šv.Rašto išvertimą. Tuomet šį darbą atlikti ryžosi Kauno kunigų seminarijos prof.vysk.J.Skvireckas. Jis nusistatė pagamdinti lietuvišką vertimą su atitinkamu komentaru, kaip reikalauja Katalikų Bažnyčia. 1906 m. jis išleido evangelijas ir apaštalų darbus su trumpais paaiškinimais. Vertime neišlaikoma žodžių tvarkos, bet išlaikyta lietuvių k. sintaksė. 1911 m. buvo išleista apaštališkų laiškų ir Jono apokalipsės lietuviškas vertimas. Pagaliau vysk.Skvireckas išvertė visą Sen.Testamentą, kurio leidinys pasirodė 1932 m.

1911 m. Kaune buvo išspausdintas VI-sis Šv.Rašto tomas, kuriame tilpo šv.Pauliaus laiškai, Visuotiniai laiškai ir Apreiškimas.

1913 m. Kaune buvo išspausdintas I-sis Šv.Rašto tomas, kuriame tilpo Sen.Testamento Pentateuchas.

1921 m. Kaune buvo išspausdintas II-sis Šv.Rašto tomas - Sen.Testamento istorinės knygos.

1923 m. Kaune buvo išspausdintas III-sis Šv.Rašto tomas - Sen.Testamento didaktinės knygos.

1932 m. Kaune buvo išspausdintas IV-sis Šv.Rašto tomas - Sen.Testamento pranašų knygos.

1937 m. Kaune buvo išspausdintas V-sis Šv.Rašto tomas - Keturios evangelijos ir Apaštalų Darbų knyga.

Atskiru leidiniu Kaune išleistas "Naujasis mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus Testamentas", o 1936 m. išėjo II-ji laida. Jame tilpo 4 evangelijos, Apaštalų Darbai, apaštalų laiškai ir šv.Jono Apreiškimas.

1939 m. Kaune su arkiv.J.Skvirecko aprobata buvo išleista "Evangelijos ir Lekcijos, skaitomos visų metų Viešpaties dienomis, šventadieniais ir šiokiadieniais".

Tais pačiais metais Kaune buvo atspausdinta "Brevijoriaus psalmių lotyniškas tekstas su lietuviška parafraze", kurias paruošė kun.St.Jokubauskis.

Po II-jo Pasaulinio karo, 1956 m. Kauno Arkivyskupijos, Kaišiadorių ir Vilkaviškio Vyskupijų Valdytojo kan.J.Stankevičiaus rūpesčiu, Vilniuje buvo atspausdinta J.E.arkiv.J. Skvirecko verstos ir aprobuotos "Evangelijos, skaitomos sekmadieniais ir šventėse".

8/ II Vatikano Susirinkimui pasibaigus, pasirodė nauji šventų knygų vertimai į įvairias šiuolaikines kalbas iš originalinių hebrajų ir graikų kalbų.

1972 m. Vilniuje buvo išspausdintas su J.E.vysk.ar.Juozapo Matulaičio-Labuko aprobata "Naujasis Testamentas", kuriame tilpo Keturios Evangelijos, Apaštalų Darbai, Laiškai ir Apreiškimas.

Šis Šv.Rašto N.Testamento verstas kun. Č.Kavaliausko iš senovinės graikų k., kuria jis buvo parašytas. Žodžių ir posakių reikšmėms nustatyti pasinaudota Naujojo Testamento filologine analize, paskelbta šiuolaikinių žymių autorių. Iškilus neaiškumams, buvo remiamasi prancūziškąja "Jeruzalės Biblija", kuri šiuo metu laikoma pavyzdiniu Šventojo Rašto vertimu. Lietuviškas vertimas tikrintas su naujaisiais italų, vokiečių, anglų, lenkų ir rusų vertimais, taip pat vertimas sugretintas su šio amžiaus lietuviškais katalikų ir evangelikų vertimais. Prie teksto pridėti išsamūs komentarai. Į kiekvieną Šv.Rašto knygą parašytas įvadas. Šv.Raštas išleistas 11.500 egz. tiražu.

1973 m. Vilniuje buvo išspausdintas "Psalmynas" su vysk.Matulaičio-Labuko aprobata. Šv. Rašto Psalmyną iš Neovulgatos vertė kun.A.Idzelis. Knygos pradžioje įdėta įvadas į Psalmyną, kuriame aiškinama psalmių vardai, rūšys, raida ir dvasinė vertė. Neaiškios vietos aiškinamos komentare.

Šiuo metu ruošiamas Sen.Testamento Mozės Pentateucho vertimas.

+ + + + +

+

V d a l i s

BIBLINĖ HERMENEUTIKA

Hermeneutikos vardas yra kilęs iš graikų k. veiksmažodžio "hermeneuein" - interpretari - aiškinti. Taigi Hermeneutika yra a i š k i n i m o mokslas, kurio pagalba surandame tikrąją sakinio, kalbos ar veikalo prasmę.

Biblinė arba šventoji hermeutika yra mokslas kaip surasti ir išreikšti tikrąją Šv.Rašto prasmę. Ji teorijoje dėsto Šv.Rašto aiškinimo taisykles, o praktikoje jas pritaiko Šv.Raštui ir vad. e g z e g e z ė /egzegeistein/. Biblinė hermeneutika turi dvejopą tikslą: 1/ atrasti tikrąją šventų knygų prasmę ir 2/ atrastąją prasmę tinkamai išreikšti.

Iš šio dvejopo tikslo seka padalinimas į tris dalis:

1/ noematika /noema - mens - mintis/. Tai prasmių teorija, kur kalbama apie Šv.Rašto prasmes.

2/ Heuristika /heuristein - invenire - atrasti/. Tai Šv.Rašto prasmės ieškojimo mokslas.

3/Proferistika /proferein - proferre - išreikšti/. Tai atrastosios Šv.Rašto prasmės pateikimas, išreiškimas.

Biblinė hermeneutika šv.knygoms suprasti yra ne tik naudinga, bet ir reikalinga. Tai patvirtina Šv.Rašto prigimtis, kuriame randame daug sunkiai suprantamų vietų:

1/ Šv.Raštas yra parašytas senomis jau nevartojamomis kalbomis, kurios daug skiriasi nuo šiandien vartojamų.

2/ Šv.Raštas rašytas Rytuose, kur papročiai daug skiriasi nuo mūsų papročių.

3/ Šv.Raštas rašytas senovėje, kurios istorija; vietovardžiai ir kitos aplinkybės, pažymėtos Šv.Rašte, sunku dabar ištirti.

4/ Šv.Rašto tekstų dauguma dėsto tikėjimo paslaptis, kurios viršyja žmogaus protą.

Biblinės hermeneutikos istorija

Jau N.Testamente randame pirmųjų harmeneutikos taisyklių praktišką pritaikymą arba Šv. Rašto aiškinimą? Antai Kristus aiškina parabolių prasmę /Mt 13,4-50; Gal 4,22/.

Šv.Rašto aiškinimo taisyklių randame Klemenso, Origeno, o ypač šv.Jeronimo veikaluose. Šv.Augustinas yra parašęs hermeneutikos veikalą, susidedantį iš 4 dalių /"De doctrina christiana"/, kur nurodo 7 taisykles Šv.Rašto prasmei suprasti ir aiškinti. Vienuolis Adrianas /+50 m./ dėsto biblinę hermeneutiką graikiškame veikale "Aizagogos". Jumilijus iš Afrikos /+560/, imperatoriaus Justinijono rūmų kvestorius, parašė veikalą, kurio antroje dalyje paduoda Šv.Rašto aiškinimo taisykles.

Viduriniais amžiais Hugo a s.Victor / /+1141 m./, šv.Viktoro vienuolyno Paryžiuje viršininkas, dėsto trejopas Šv.Rašto aiškinimo taisykles. Trumpai šiuo klausimu kalba šv. Tomas ir šv.Bonaventūras. Po Tridento Susirinkimo biblinės hermeneutikos mokslas žymiai išsiplečia. Daugelis šiuo klausimu rašo ištisus veikalus. Naujausi autoriai: Cornely, Zapletal, Hoberg, Hopfl...

I. N e e m a t i k a

Reikia skirti reikšmę nuo prasmės. R e i k š m ė /Significatio/ - tai žodžio sąvoka nepriklausomai nuo sakinio turinio ir aplinkybių, kuriose žodis vartojamas. Pvz., "pneuma" - kvėpavimas, vėjas, dvasia, siela; "vita" - kelias, gyvenimas.

P r a s m ė /sensus/ yra kilusi iš žodžio "suprasti". Tai tiesa ar sąvokų eilė, kalbančio ar rašančio sakiniais išreikšta. Antai pirmasis Šv.Rašto autorius yra Dievas o įkvėptasis - šv.rašytojas. Taigi Šv.Rašto prasmė yra tiesa, kurią pirmasis Šv.Rašto autorius Dievas siekia išreikšti įkvėpto autoriaus žodžiais.

Šv.Rašte yra dvi prasmės: ž o d i n ė /sensus literalis/ ir d v a s i n ė /sensus spiritualis/. Žodinė prasmė yra ta, kuri išreiškiama betarpiškai autoriaus žodžiais. Dvasinė - kai asmuo ar daiktas reiškia dar kitą prasmę.

Šis paskirstymas į dvi prasmes turi pagrindą pačiame Šv.Rašte. Kristus ir apaštalai ne kartą tvirtina, kad Sen.Testamente buvo atvaizduotos N.Testamento tiesos. Antai Sen.Testamento Velykų avinėlis yra pasiaukotas Kristus; manna tyruose vaizdavo Eucharistiją; varinis žaltys tyruose yra prikalto Kristaus figūra; pranašas Jona jūros bangimio viduriuose yra Kristaus, palaidoto kape ir po trijų dienų prisikėlusio vaizdas; Hagara ir Sara vaizduoja du testamentus. Net visas Sen.Testamentas, šv. Pauliaus žodžiais tariant, yra būsimų dalykų šešėlis /Kol 2,17/. Ir Bažnyčios Tėvai čia randa dvejopą prasmę /Šv.Jeronimas, Augustinas/.

1. Žodinė prasmė

S ą v o k a. Žodinė prasmė yra ta, kuri eina iš Šv.Rašto teksto ir kurios siekia pats autorius. Ši prasmė randama aiškinimo taisyklių pagalba. Ši prasmė vad. sensus grammaticus, nes randame pasinaudojant gramatikos taisyklėmis; ji vad. sensus logicus, nes randama pasinaudojant logikos taisyklėmis; ji vad. sensus historicus.

P a d a l i n i m a s. Sensus litteralis explicitus /aiškus/ - kai tiesa aiškiais žodžiais išreiškiama /pvz., "Aš padarysiu iš tavęs didelę tautą ir tave palaiminsiu", Pr 12,2/.

Sensus litteralis implicitus /neaiškus/ - kai tiesa išreiškta bendru posakiu, pvz., "Ir tavo sėkmėje bus palaimintos visos žemės tautos" /Pr 22,18/. Čia "sėkmė" yra bendro pobūdžio žodis, kuriuo vadinama Abraomo sėkmė, tadgi ir Kristus yra kilęs iš jos.

Sensus Litteralis proprius /tikrasis/ - kai žodžius reikia suprasti etimologiška ar priimtąja prasme, pvz.: "Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę" /Pr 1,1/. "Štai mergaitė pradės ir pagimdys sūnų" /Iz 17,14/.

Sensus litteralis improprius /netikrasis/ - kai žodžius reikia suprasti perkeltine prasme, nes rytiečiai mėgsta palyginimus /pvz., "žmogus juokiasi" arba galima pasakyti "pieva juokiasi"/. Netikrasis žodinė prasmė pasitaiko tiek atskiruose žodžiuose, tiek ištisuose sakiniuose.

Kai netikrasis žodinė prasmė pasitaiko atskiruose žodžiuose, tada gauname sinekdochą, metandmiją, metaforą, emfazę, hiperbolę ir eklipsę.

1/ Sinekdocha - kai vietoje visumos nurodoma dalis, vietoje giminės - rūšis, vietoje konkretaus dalyko - abstraktus ir atvirkščiai, pvz.: "Pas tave ateis kiekvienas kūnas" /Ps 64,3/. Čia kūnas reikia suprasti "visas žmogus", nes dalis pavartota vietoj visumos.

2/ Metandmija - išreiškia priežastį vietoj padarinio, ženklą vietoj žymimo daikto, medžiagą vietoj daikto, iš jos pagaminto. Pvz.: "Ne ramybės atnešti atėjau, bet kalaviją" /Mt 10, 34/. "Sutraukykime jų pančius ir meskime ūžlin nuo savęs jų jungą" /Ps 2,3/. Čia pančiai ir jungas reiškia tarnavimą Dievui, jo įstatymų pildymą /plg.1 Kor 11,26/.

3/ Metaforą - tai sutrauktas panašumas ar palygindmas, pvz., Mt 5,13; 16 ,6; Lk 13,

4/ Emfazė - /figūra/ - tai išreiškimas, kuris turi gilesnės prasmės, negu kad skamba žodžiai, pvz., "Viešpats žino teisiųjų kelią" /Ps 1,6/. Iš visos psalmės turinio matyti, kad žodis "žino" reiškia ne tik žinojimą, bet pritarimą ir pagyrimą.

5/ Hiperbolė - taip pat yra figūra, kurios žodžiai skamba plačiau negu tai, kas išreiškiama. Tai perdėjimas, padidinimas, todėl hiperboliški sakiniai Šv.Rašte reikia aiškinti ne vergiškai, bet prisitaikant prie bendro turinio ir kalbėjimo sąlygų /pv-z.: "Ir aš padaugintsiu tavo ainius kaip žemės dulkes", Pr 13,16, plg.Apr 2,5./

6/ Eklipsė yra žodžio ar kalbos dalies nutylėjimas, kurias skaitytojas privalo pats papildyti, pvz.; "Ir mano siela yra labai nusigandusi, ir tu, Viešpatie, iki kolei dar? / /Ps 6,4/. Reikia papildyti: iki kol dar atidėsi man pagalbą.

Kad netiesioji žodinė prasmė randama ištisoje kalboje, tada gaunamo parabolę, alegoriją, pasakėčią ar mintį.

1/ Parabolė /paraboleim -comparare/ yra išplėstas palygindmas ar panašumas. Šv.Rašto, ypač N.Testamento parabolės galima taip apibrėžti: pramanytas, tačiau galimas įvykis, žmogaus gyvenimo įpročiams ir dėsniams pritaikytas, kurio panašumu vaizduojama dangaus karalystės prigimtis ir istorija. Parabolėje žodžiui vartojami savo tiesioginė prasmė. Parabolių visą eilę randame Mt 13 sk.

2/ Alegorija - tai išplėsta metafora, kurių daug yra Šv.Rašte /pvz., Vynuogyno giesmė - Iz 5,1; Vynuogė oro sodinta ir išrauta - Ez 17,1; Gerojo Ganytojo - Jn 10,11/.

Kai kuriose alegorijose yra labai trumpos. Dažnai parabolėse randama alegoriškų sakinių, pvz., sėjėjo parabolėje.

3/ Pasakėčia - tai pramanytas dalykas, kuris nėra niekuomet įvykęs ir įvykti negali /pvz., medžiai vaikščioja, gyvuliai kalba/. Šiuo būdu pasinaudojo Šv.Rašto autoriai, norėdami giliau įdiegti į skaitytojų širdis dorovės tiesas. Sen.Testamente yra dvi pasakėčios: medžiai renkasi karalių /Ts 9,8/, Libano usnis siunčia pas kedrą pasiuntinį, prašydama jo dukters savo sūnui už žmoną /4 Kar 14,9/.

4/ Mislė - tai tamsi alegorija, kuriose prasmę reikia surasti. Pvz.: "Iš ėdančiojo išėjo volgis ir iš stipriojo išėjo saldumas" /Ts 14,14 - Samsono istorija/.

Minėtos figūros /ypač metafora, hiperbolė ir alegorija/ turi trejopą tikslą:

a/ paįvairina kalbą ir suteikia skaitytojui malonumo;

b/ aiškiau išreiškia mintį, negu tikroji prasmė;

c/ kai kada pridengia tiesą, kad joje visi nesuprastų.

S i m b o l i š k o j i p r a s m ė - tai netikrosios įodinės prasmės tam tikra rūšis. Simbolis yra kilęs iš žodžio "simbolein" /comparare/. Simbolis - tai daikto ar figūros pagalba piešiamas veiksmas, kuo išreiškiama kas kita, negu kalbamasis daiktas ar veiksmas. Antai,Pilotas plauna rankas ne dėl to, kad jos yra nešvarios, bet dėl to, kad tuo veiksmu įrodytų tariamą nekaltumą. Taigi simboliškoji prasmė yra tiesa, simbolio pagalba išreikšta. Simbolis skiriasi nuo parabolės ir alegorijos, nes yra tikras realus vaizdas, kuriuo reiškiama kas kita, o parabolėje piešiamas pramanytas dalykas. Mokslininkai skiria simboliškus veiksmus, daiktus, regėjimus,vardus,skaitvardžius..

Antai, pranašai dažnai simboliškais vaizdais ar veiksmais žadina tautos dėmesį ir jai skelbia būsimus dalykus. Pvz., pranašas Achijas Jeroboamo akivaizdoje sudraskė savo apsiaustą į 12 dalių būsimam valstybės suskilimui parodyti /3 Kar 11,29/. Pranašas Izaijas veikščioja nuogas ir basas etiopų ir egiptiečių likimui nušviesti /20,2/. Simboliškų regėjimų rėmuose pranašo Ezechielio knygoje /pvz., sudžiūvusių kaulų atgaivinimu jis vaizduoja Izraelio prisikėlimą ir išlaisvinimą iš Babilonijos vergijos/.

Dažnai Sen.Testamente pasitaiko simboliškų daiktų, pvz., Samuelos skrynia su indais turėjo simboliškos prasmės. Užtinkama ir simboliškų vardų, pvz., Izaijo sūnus yra vardu Šear Ješub, kas reiškia: likučiai sugrįš /Izraelio tautos/. Yra Šv.Rašte ir simboliškų skaičių, pvz., 7 /Rr 4,15; Apr 21,12/.

Žodinės prasmės visuotinumas. Visos Šv. Rašto vietos turi žodinę prasmę. Tai pagrindinė Šv.Rašto aiškinimo taisyklė. Juk Šventoji Dvasia, kuri kalbėjo per žmones ir žmonių būdu, nėra pakeitusi prigimtos žodžių prasmės, o žmogus savo žodžiais reiškia bet kokią prasmę. Tą pat reikia pasakyti ir apie Dievą į mus kalbantį. Bažnyčios tėvai stropiai gina šią tiesą /šv.Jeronimas, Augustinas, Grigalius Did./. Tinkamai šią taisyklę išreiškia šv.Tomas Akvinietis: "Dvasinė prasmė visuomet remiasi žodine ir iš šios eina"; "Dvasinis aiškinimas visuomet privalo turėti pagrindą bent kokiam žodiniam Šv.Rašto aiškinime". Taigi pagal šv.Tomą visur Šv.Rašte ieškotina žodinės prasmės. Juk malonė negriauna prigimties, o ją tobulina. Panašiai dvasinė prasmė prileidžia žodinę ir ją išaukština gilesnėms tiesoms išreikšti.

Galima iškelti priekaištą, kad kai kurie Bažnyčios Tėvai, aiškindami Šv.Raštą, tarsi neigia žodinę prasmę. Tačiau taip nėra:

1/ Bažnyčios Tėvai kai kada praleidžia žodinę prasmę ir eina tiesiog prie dvasinės, laikydami ją aiškia;

2/ jei jie kai kuriose Šv.Rašto vietose pabrėžia dvasinę prasmę, tuo pačiu dar neatmeta žodinės, bet tik pažymi dvasinės prasmės pirmenybę.

Kai kurie Bažnyčios Tėvai, aiškindami žodinę prasmę, turi galvoje tik žodinę prasmę, o figūras /pvz., metaforas, paraboles, alegorijas/ laiko pervien su dvasine prasme.

Šv.Tomas tiksliai atskyrė metaforišką prasmę, kaip žodinės prasmės rūšį, nuo dvasinės prasmės.

Keleriopa žodinė prasmė.

Mokslininkai kelia klausimą, ar ta pati Šv.Rašto vieta turi vieną, ar keleriopą žodinę prasmę. Šis klausimas yra svarbus todėl, kadangi Šv.Rašte yra išvedama tik viena žodinė prasmė ir ją išvedus nėra pagrindo ieškoti kitos. Pvz., kai Bažnyčios Tėvai įvairiu būdu aiškina Šv.Rašto tekstus, tuomet tik vienas aiškinimas tegali būti teisingas. Kilė mokslininku, remdamiesi Šv.Augustinu, išvedė toje pačioje Šv.Rašto vietoje keleriopą žodinę prasmę, pvz., Kajetonas /+1534/, Suarezas /+1617/, Zaplettal /+1938/. Jie remia savo nuomonę šiais argumentais: Šv.Raštu, Bažnyčios Tėvų autoritetu, scholastikų mokslu ir pagarba Šv.Raštui.

a/ Šv.Raštas. Keleriopos žodinės prasmės toje pačioje vietoje gynėjai pateikia kelis pavyzdžius iš Šv.Rašto. Pvz., Sen.Testamente yra tekstų, kurie N.Testamente įvairiai, o ne viena prasme aiškinami. "Tu mano sūnus, aš šiandien pagimdžiau tave" /Ps 2,7/: Apr 13,33

šią eilutę aiškina apie Kristaus prisikėlimą; Žyd 1,5 kalba apie Kristaus dievystę; Žyd 5,5 ja naudojasi Kristaus kunigystei įrodyti. Tačiau čia nėra keleriopos žodinės prasmės, tik gali būti arba pritaikytoji, arba pilnesnė, arba išvestoji prasmė. Iz 53,4: "Tikrai jis ėmė ant savęs mūsų skausmus ir jis nešė mūsų sopulius" - Šv.Petras suprato, kad tai yra mūsų nuodėmės /1 Pt 2,24/, o šv.Matas - kūno skausmus /Mt 8,16/. Čia pateikiama ne skirtingos prasmės, bet tik įvairūs aiškinimai. Taigi Šv.Rašte trūksta įrodymų keleriopai žodinei prasmei toje pačioje vietoje išvesti.

b/ Bažnyčios Tėvų autoritetas. Keleriopos žodinės prasmės šalininkai ieško pagrindo Bažnyčios Tėvų raštuose. Pvz., "Pradžioje Dievas sukūrė dangų ir žemę" /Pr 1,1/ kai kurie Tėvai suprato, kad čia kalbama apie laiko pradžią, o kiti tuos žodžius supratoapie Dievo Sūnų, kuris kartais vadinamas pradžia /Kol 1, 18/. Tačiau hebraiškas žodis "berešit" turi tik vieną prasmę ir nurodo laiko pirmutinį momentą, todėl šis tekstas turi tik vieną prasmę. Be to, toks Bažnyčios Tėvų aiškinimas remiasi tik vienu šv.Augustinu, kuris dviejose vietose kalba apie keleriopą žodinę prasmę /"Confessiones" ir "De doctrina christiana"/. Tačiau šv.Augustino nuomonė nesudaro visuotino Bažnyčios Tėvų mokslo, o tėra tik asmeniškas įsitikinimas.

c/ Scholastikų mokslas. Atrodo, kad šv. Tomas dažnai kalba ir palaiko keleriopos žodinės prasmės teoriją toje pačioje šv.Rašto vietoje. Jis rašo: "Kadangi žodinė prasmė yra ta, kurios siekia autorius, o Šv.Rašto autorius yra Dievas, kuris savo protu suima viską kartu, tinka, kad pagal žodinę prasmę yra daug prasmių vienoje Šv.Rašto vietoje". Tačiau čia šv.Tomas kalba tik apie galimybę, kad Šv.Rašte galėtų būti keleriopa žodinė prasmė.

d/ Pagarba Šv.Raštui. Šv.Tomas remia keleriopos žodinės prasmės teoriją pagarba,prideramą Šv.Raštui, būtent: Šv.Rašto prideramai pagarbai dera, kad toji pati vieta turėtų kelias žodines prasmes. Šiam tvirtinimui paremti šv.Tomas pateikia trejopą pagrindą:

1/ taip Šv.Raštas prisitaikytų prie įvairių žmonių supratimų, kurie yra nevienodi;

2/ prasmių gausumu būtų sukeltas skaitytojų nustebimas;

3/ būtų galima lengviau apsiginti nuo priekaištų, būtent: jei viena prasmė būtų klaidinga, išeitis būtų kitoje.

Tačiau šv.Tomo nurodymai tenka pavadinti tikrumumo argumentais, nes jis remiasi šv.Augustino autoritetu, o šis, kaip matėme, neišreiškia visuotino nužymėjimo mokslo.

Mūsų laikais mokslininkų tarpe vyrauja mintis, kad Šv.Rašto tame pačiame sakinyje yra tik viena mintis. Šią nuomonę viduramžiais gynė šv.Bonaventūra /+1274/, šv.Albertas Didysis /+1280/, o mūsų laikais - Cornely, Vigouroux, Hetzenauer ir kt. Jie taip pat remia savo teoriją. Dievas Šventame Rašte kalba per žmones ir žmonių būdu. Ši iš žmonių prigimties seka, kad /kalbėjimo/ sakinyje gali būti tik viena prasmė. Šventųjų knygų rašytojai, nenorėdami klaidinti žmonių, privalo dėti į žodžius vieną prasmę. Tiesa, atskiri žodžiai gali turėti kelias prasmes, tačiau kalbos eigoje rašančiųjų intencija tie žodžiai turi tik vieną prasmę. Jei kartais iš kalbos galima išvesti keleriopa žodinė prasmė, tuomet atsiranda aequivocatio. Taip elgtis yra leistina, jeigu kalbantysis nori ką nors paslėpti tam tikrais sumetimais. Kitais atvejais ekvivokacija laikoma kalbos trūkumu ir dedama sofizmų skaičiuje. Žodžio prasmė turi būti aiški ir suprantama, todėl ir Dievo žodis turi pasižymėti šia savybe. Tad Šv.Raštui pagarba didėja, jei toje pačioje vietoje yra tik viena žodinė prasmė.

Išvedimai. Su žodine prasme randasi išvedimai /cosectaria/. Tas pats žodis, pritaikytas prie įvairių asmenų, gali turėti siauresnę arba platesnę prasmę. Taip, pvz., kai Šv. Raštas žmogų vadina galingu, išmintingu, tai šie išsireiškimai turi siauresnę prasmę, negu tuomet, kai jais tituluojamas Dievas. Ta pilnesnė tokių išsireiškimų prasmė kartais klaidingai vadinama išvedimais. Išvedimai yra daromi protavimo keliu iš Šv.Rašto žodžių. Tokiame protavime viena silogizmo premisa imama iš Šv.Rašto, o kita yra protaujančio nuosavybė. Išvada yra tik tada teisinga, kai antra premisa yra teisinga ir kai pats protavimas padarytas nekaltaingai. Kadangi Šventoji Dvasia tokius teisingus protavimus, arba šv.Augustino, pramatė, todėl ir išvedimus šv.Tėvai vartoja remdamiesi šv.Pauliumi. Jis iš Sen. Testamento žodžių /Ist 5/ išvedė reikalingumą duoti tinkamą išlaikymą apaštalams ir altoriaus tarnams /I Kor 9,9-14/.

2. Dvasinė prasmė

A p t a r t i s . Žodinė prasmė yra dažnai tik Šv.Rašto kūnas, po kuriuo slepiasi siela. Toji siela yra dvasinė prasmė - sensus spiritualis. Dvasinė prasmė gaunama tiesioginiai ir betarpiškai iš žodžių, bet jos pagrindu yra asmenys, daiktai, veiksmai. Jie Dievo patvarkymu taip sutvarkyti, kad reiškia dar ką kita. Taigi dvasinė prasmė yra tada, kai asmenys, daiktai ir veiksmai žodžiais, pažymėti pirminio Šv.Rašto autoriaus noru, reiškia dar kitus asmenis, daiktus ar veiksmus. Dvasinė prasmė yra išimtinai Šventosios Dvasios reikalas, nes vienas Dievas tegali žmogaus veiksmus ir daiktus taip sutvarkyti, kad jie taptų būsimų dalykų vaizdai, gilesnių tiesų simboliu

Dvasinė prasmė vadinama dar mistine /mistein - slėpti/, kadangi žodžiais išreikšti daiktai slepia savyje gilesnes tiesas. Seniau mokslininkai dvasinę prasmę skirstydavo į 3 rūšis: tipišką /alegorišką/, morališką /tropologišką ir analogišką /beda Venerabilis/.

a/ Dvasinė prasmė vadinama tipiška - alegoriška tada, kai tipu nušviečiama koks nors tikėjimo dalykas, pvz., atpirkimo ar Dievo karalystės ant žemės istorija /pranašo Jonos istorija ir Mt 12,39/.

b/ Dvasinė prasmė vadinama morališka-tropologiška, kai nušviečiama tikinčiųjų dorovės gyvenimas /Pr 15,6 ir Rom 4/.

c/ Dvasinė prasmė vadinama anagogiška, kai nušviečiama atskirų ar visų tikinčiųjų būsima amžina laimė /Noės išsigelbėjimas ir Mt 24,37; 1 Pt 3,20/.

Viduriniais amžiais paprastai išreikšdavo šiomis eilutėmis trejopos dvasinės prasmės mokslą, pridedant kartu ir žodinę prasmę:

littera gesta docet,
quid credas allegoria,
moralis quid agas,
quo tendas anagogia /Joannes Balbi/.

Šio ketveriopo padalinimo pavyzdžiu paprastai paduodama Jeruzalės miestas: Jeruzalė žodinėje prasmėje yra Palestinos miestas, jos sostinė. Tipiškoje prasmėje ji reiškia Kristaus Bažnyčią, morališkoje prasmėje - žmogaus sielą ir anagogiškoje - šventuosius danguje.

Tačiau naujųjų laikų mokslininkai /pvz., Pesch ir kt./ Šv.Rašte išveda tik dvi prasmes: žodinę ir tipišką, nes morališka dažnai esti tik pavyzdys tiesai aiškinti, o anagogiška nesiskiria nuo tipiškos. Apie žodinę prasmę kalbėjome, tad lieka kalbėti apie dvasinę-tipišką prasmę.

Tipiškos prasmės aptarimas ir įrodymas

Tipo vardas yra paimtas iš Šv.Rašto. Asmuo ar daiktas, kuris Dievo intencija reiškia ką nors kita, vadinama **t i p a s** /plg.Rom 5, 14: "Adomas yra būsimojo /Kristaus/ vaizdas /tipas/"/. Ką tas asmuo ar daiktas reiškia, vadinama **a n t i t i p a s** /pvz., kriokštas yra tvano antitipas/. Tipiška prasmė pasireiškia tame, kad Sen.Testamento asmenys, daiktai, veiksmai, žodžiais nusakyti, vaizduoja dar kitus daiktus, asmenis ar veiksmus, visų pirma atpirkimo darbą ir Dievo karalystės likimą.

Tipišką Šv.Rašto prasmę neigia liuteris ir visi tie, kurie atmeta Šv.Rašto įkvėpimą. Kad tipiška prasmė yra šv.Knygose, mokslininkai įrodo remdamiesi Šv.Rašto ir Bažnyčios tradicija.

1/ Šv.Raštas. Kristus vadina pranašą Joną prisikeliančio iš numirusių Mesijo tipu /Mt 12, 38-40/. Velykų avinėlis yra Kristuaus tipas /Šv.Jonas, aprašydamas, kad Kristui ant kryžiaus nebuvo sulaužytos blauzdos, nurodo žodžius iš 12,46, kuriais buvo įsakyta, kad velykiniam avinėliui nebūtų laužomi kaulai/. Šv. Paulius Izraelyje ir Izaoke mato Senojo ir Naujojo Testamento atstovus /Hagara ir Sara yra dviejų testamentų tipai/.

2/ Tradicija. Ką taip aiškiai moko Šv. Raštas, ne mažiau aiškiai išpažįsta ir Bažnyčios Tėvai, kurie nuo seniausių laikų kai kuriuos Šv.Rašto žodžius aiškina ir vartoja dvasinėje-tipiškoje prasmėje /pvz., šv.Justinas, Tertulijonas, šv.Augustinas/.

Bažnyčios liturgijoje dažnai pasitaiko tipiška prasmė. Antai Raimondosios jūros perėjimas laikomas krikšto tipu, kaip matyti iš Atvelykio giesmės:

Ad regias Agni dapes,
Stolis amicti candidis,
Post transitum maris Rubri,
Christo canamus Principi.
Geruingo Avinėlio puotoj
Visi dėvėdami baltai,
Perėję Raudonąją jūrą:
Giedokim Kristui Valdovui.

Todėl pop. Leonas XIII enciklikoje "Providentissimus Deus" rašo: "Šį aiškinimo būdą bažnyčia yra priėmusi iš apaštalų ir savo pavyzdžiu patvirtinusi, kaip matyti iš liturgijos".

Tipiškos prasmės pagrindą sudaro ryšys tarp Sen. ir N. Testamento, kurie turi tą patį autorių - Dievą. Iš šio ryšio seka, kad Sen. Testamentas yra vadovas prie Kristaus ir Kristus yra įstatymo mokslas. Šią tiesą gražiai išreiškia šv. Augustinas: "Senajame Testamente Naujasis slepiasi ir Naujajame Senasis aiškėja".

Svarbesnieji Sen. Testamento tipai skirstomi į asmenis ir daiktus /typi personales et reales/.

T. personales: Adomas /Rom 5,14/, Nojus, Melchizedekas, Hagara su Izmaeliu, Sara su Izaoku, Mozė, Dovydas, Jona...

T. reales: Velykų avinėlis, manna tyruose, vanduo iš uolos, varinis žaltys, Sionas, Jeruzalė...

Tipiška prasmė gali būti dvejopa: sensus typicus proprius et sensus typicus improprius /tikra ir netikra/.

1/ T i k r a tipinė prasmė yra tada, kai žodžiai vartojami savo tiesiogine reikšme, pvz., Iš 12,46: "Jo /avinėlio/ kaulų nelaužysite".

Šv.Jonas tai pritaiko Kristui /Jn 19,31/. Čia viename ir antrame tekste kaulų laužymas reiškia aiškinti tikrą prasmę.

2/ L e t i k r a tipinė prasmė yra tada, jei žodžiai tenka suprasti perkeltine prasme, pvz., Ps 117,22: "Tas akmuo, kurį statytojai atmetė, pasidarė kertinis akmuo". Ši eilutė netikra žodine prasme reiškia Izraelio tautą, statmeldžių pomėkintą, o tipiška netikra prasmė - aristų, žyaų atmestą /plg.Mt 21,42/.

Tipiškos prasmės sąlygos

Tipui gauti yra reikalingos 4 sąlygos:

1/ Tipas, kuris vaizduoja kurį nors daiktą ar asmenį, turi tikrai būti realus. Tuo tipas skiriasi nuo alegorijos ar metaforos, kurios neturi realaus pagrindo.

2/ Turi būti panašumas tarp tipo ir antitipo. Kėra reikalinga, kad tipas visais atžvilgiais būtų panašus į antitipą. Tipai rodo asmens ar daikto tik dalį. Jei tipas visais atžvilgiais atvaizduotų antitipą, tai būtų jau istorinė tiesa.

3/ Turi būti paties Dievo noras išreikštą kitą, negu žodinę asmens ar daikto prasmę. Dievas Sen.Testamento herojų gyvenimą taip sutvarkė, kad jie būtų būsimojo Mesijo tipai, pvz., Melchizedekas padarytas panašiu į Dievo Sūnų /Žyd 7,3/. Tipiška prasmė labiausiai išvystyta Sen.Testamente, kuris ruošė kelią Kristui.

Tipiškos prasmės apimtis

Kur galima surasti tipišką prasmę, galima sužinoti iš paties Šv.Rašto, iš Bažnyčios Tėvų vienbalsio nutarimo ir iš neklaidingo Bažnyčios mokymo. Nors, apaštalų žodžiais tariant, visas Sen.Testamentas yra tipas - figūra, tačiau iš to dar negalima išvesti, kad kiekvienas Sen. Testamento asmuo, daiktas ar veiksmas yra

yra tipas Naujojo Testamento asmenų, kaiktų ar veiksmų. Neprotingai elgtųsi tas, kuris kiekviename Sen. Testamento sakinyje ieškotų figūrų.

Čia reikia vengti dviejų kraštutinumų. XVI-XVII a. daugelis net katalikų mokslinikų iešojo tipų kone kiekvienoje Šv. Rašto eilutėje. Jie gavo figūristų vardą. Kiti labai siaurino tipišką prasmę ir vadinami antifigūristais. Tačiau tiesa yra viduryje. Kurie Šv. Rašte viską nori išaiškinti tipiška prasme, tie pajuokai pastato Šv. Rašto egzegezę. Pvz., nėra tipiškos prasmės, kur kalbama apie Sauliaus pražuvusius asilus /1Sam 9,3/, apie šunį, lydintį Tobijų /Tob 11,9/. Antifigūristų teorija taip pat yra nepriimtina, kadangi priešinga Bažnyčios Tėvų aiškinimui ir liturgijai, kuri dažnai vartoja tipišką prasmę.

Tipiškos prasmės ieškojimo taisyklės:

1/ Tipiška prasmė yra tose Šv. Rašto vietose, kuriose ją randa kitos šv. knygos ir [illegible]rią pripažįsta Bažnyčios padavimas bei liturgija.

2/ Tipiška prasmė pripažįstama ten, ka yra panašumo tarp abiejų testamentų asmenų ar daiktų, pvz., Sen. Testamente Juozapas, brolių parduotas, yra Kristaus, už 30 sidabrinių parduoto, tipas.

Ivairių prasmių įrodomoji galia

1/ Tikroji žodinė prasmė turi didžiausios reikšmės tiesai įrodyti, nes ji betarpiškai išreiškia dogmatinę ar moralinę tiesą. Todėl žodinė tikroji prasmė visuomet sudaro tvirtą argumentą, kurio negalima atmesti.

2/ Netikroji žodinė prasmė taip pat turi įrodymo galią, kai metaforiškame išsireiškime tikrai yra atitinkama reikšmė ir prasmė. Pvz.,

primato pažadėjimas ir suteikimas /Mt 16,17/ ir Jn 21,15/.

3/ Išvestoji prasmė, kuri išvedama iš žodinės protavimo keliu, turi įrodomąją galią, kai ji yra artimai susijusi su žodinės prasmės tiesa.

4/ Keliamas klausimas, ar tipiška prasmė turi įrodomosios galios? Kai yra tikrų žinių apie tipiškos prasmės buvimą Šv.Rašto tekste, tuomet ji laikoma įrodomuoju argumentu, kaip matyti iš Naujojo Testamento autorių elgsenos. Antai Mt 2,15 "Iš Egipto aš pašaukiau savo sūnų", įrodinėja Kristų esant Mesiją /Oz 11,1/. Žodine prasme šie žodžiai reiškia izraelitų išsilaisvinimą iš Egipto vergijos, o tipiška prasme jie taikomi Kristui. Be to, reikia atsiminti, kad tipiška prasmė buvo šv.autorių lygiai siekiama, kaip ir žodinė. Tačiau praktikoje griežtai teologiniams įrodinėjimams tipiška prasmė atsargiai ir išmintingai vartotina, būtent, tik tuomet, kai yra žinoma iš Šv. Rašto ir nuolatinio bažnyčios padavimo, kad tokiam tekstui tinka tipiška prasmė.

P r i t a i k y m a s /accomodatio/ yra tada, kai Šv.Rašto žodžiai taikomi daiktams, skirtingiems nuo tų, kuriuos įkvėptieji autoriai norėjo išreikšti. Taigi pritaikymas nėra Šv.Rašto prasmė. Pritaikymas gali būti daromas dvejopai: per praplėtimą /per extensionem/ ir per aliuziją /per alusionem/.

Pirmas pritaikymo būdas yra tada, kai yra panašumas tarp pačių asmenų ar daiktų taip, kad Šv.Rašto žodžiai tinka ne tik pažymėtiems šv. knygose asmenims, bet ir kitiems. Antai, kas Šv.Rašte pasakyta apie Nojų: "Jis yra rastas teisus ir rostybėje metu iš jo padarytas sutaikymas" /Ekl 44,17/, tai bažnyčia pratęsia ir taiko šventiesiems.

Antras pritaikymo būdas daromas per aliūziją. Jis yra tada, kai panašumas yra tik pačiuose žodžiuose. Pritaikant kam nors šiuos žodžius, jų tikra prasmė paliekama nuošaly ir tiems patiems žodžiams duodama kita prasmė. Pvz., "Nuostatus yra Dievas savo šventykloje" /Ps 67,36/ – per aliūziją šie žodžiai vartojami kitokia prasme, būtent, lyg kad Dievas apsireikštų nuostabus šventuose žmonėse.

Pritaikymas prie tam tikrų sąlygų yra leistinas.

1/ Šv.knygų autoriai kai kada vartoja Šv.Rašto žodžius pritaikyta prasme. Antai Šv. Paulius /2 Kor 8,15/ remiasi iš 16,18: "Kas daug surinko, neturėjo pertekliaus, o kas mažai – nekentėjo nepritekliaus". Šv.Paulius stebuklingai lygų mannos saiką pritaiko lygybei tarp krikščionių įrodyti per brolišką meilę.

2/ Bažnyčios liturgija dažnai vartoja pritaikymus, ypač per išplėtimą. Antai, Sen. Testamento didvyrių pagyrimą /Ekl 44/ pritaiko krikščionių šventiesiems. Be to, kas parašyta Pat 8 sk. ir Ekl 24 sk. apie išmintį, Bažnyčia tai pritaiko Marijai.

3/ Bažnyčios tėvai savo pamokymuose dažnai daro pritaikymus, todėl pritaikymas pagirtinas ir sektinas visiems, jei tik jis vartojime prisilaikoma taisyklių.

Pritaikymus vartojant, reikia laikytis šių taisyklių:

1/ Pritaikymas neatstoja žodinės prasmės, todėl iš jo negalima išvesti dogmatinio įrodymo.

2/ Pritaikymas negali būti dirbtinas arba žodinei prasmei priešingas, bet natūralus. Pritaikymas turi remtis panašumu ar analogija. Šią taisyklę dažnai laužo pamokslininkai.

II. H E U R I S T I K A ,

arba Šv.Rašto prasmės ieškojimas.

Dvejopas Šv.Rašto prasmės ieškojimas ir aiškinimas: autentiškas ir mokslišKas.

1/ A u t e n t i š k a s aiškinimas yra tas, kurį atlieka pats autorius ar jo pavaduotojas. Kadangi yra du Šv.Rašto autoriai - Dievas ir jo įkvėptasis rašytojas - todėl abu autoriai gali autentiškai aiškinti šv.teksto žodžius. Pvz., pranašas Izaijas 5 sk. paduoda vynuogyno giesmę, kurią tuojau pats aiškina: "nes kareivijų Viešpaties vynuogynas yra Izraelio namai" 5,7/. Kristus savo dievišką mokslą dažnai dėsto parabolėmis ir pats jas aiškina /Mt 13 sk./. Tarpiškai autentišką Šv. Rašto aiškinimą atlieka Bažnyčia viešame savo mokyme Šventajai Dvasiai padedant.

2/ M o k s l i š k a s aiškinimas ieško Šv.Rašto prasmės, pasiremdamas heuristikos taisyklėmis. Jomis pasiremiant, galima surasti Šv.Rašto prasmę tik kaip veikalų, kuriuos yra parašę žmonės žmonėms. Kadangi pirmasis Šv. Rašto autorius yra Dievas ir Šv.Rašte randamas ne tik žmogiškas, bet ir dieviškas elementas, todėl aiškinant šv.knygas, reikia atsižvelgti į abu elementus ir visuomet atsiminti, kad mokslišKas aiškinimas negali būti priešingas autentiškam.

Kalbėsime apie mokslišKos heuristikos taisy-kles.

MokslišKos heuristikos taisyklės

Žodinei Šv.Rašto prasmei surasti ir pažinti vartojamos visos priemonės, kuriomis naginėjama kiekvieno literatūros veikalo prasmė. Kadangi Šv.Raštas yra taip pat žmogaus kūrinys, būtent, žmonių autorių žmonėms skaitytojams, žmonių rašymo būdu parašytas.

Šv.Rašto prasmei suprasti ir išaiškinti naudojamos įvairios taisyklės - kriterijai. Kriterijai skiriatomi į vidinius ir išorinius.

Vidiniai kriterijai:

a/ priimtas kalbėjimo būdas /usus loquendi/,
b/ kalbos kontekstas /contextus orationis/,
c/ lygiagrečio vietos/loci paralleli/.

Išoriniai kriterijai:

a/ knygos autorius /auctor libri/,
b/ kalbos proga /occasio orationis/,
c/ tikslas /scopus/,
d/ skaitytojai ir kitos aplinkybės /lectores aliaque adiuncta/.

V i d i n i a i k r i t e r i j a i

1. Priimtas kalbėjimo būdas

Kalbėjimo būdu vadinamas santykis tarp žodžių ir jų sąvokų žmonių naudotytas taip, jog tam tikros sąvokos išreiškiamos tam tikrais žodžiais. Šv.Rašto priimto kalbėjimo būdo pažinimui reikia išmokti Šv.Rašto kalbas: graikų, hebrajų ir aramiejų. Bažnyčia, suprasdama biblinių kalbų naudą, ragina mokytis minėtų kalbų. Iš daugelio Bažnyčios potvarkių šiuo klausimu galima paminėti keletą. Vienos Susirinkimas 1311 m. nutarė įsteigti hebrajų, arabų ir aramėjų k. katedras tuomet žymiausiuose Romos, Paryžiaus, Bolonijos, Salamankos ir Oksfordo universitetuose. Naujaisiais laikais pop.Leonas XIII Šv.Rašto mokslų enciklikoje "Providentissimus Deus" 1893 m. ragina Šv.Rašto mokytojus ir teologus mokytis auksčiau išvardintų kalbų. Panašiai kalba pop.Pijus X savo rašte "quoniam in re biblica" 1906 m.

Minėto Bažnyčios rūpesčio šie pagrindai. Hebrajų kalba yra nusipelniusi didelės pagarbos, kadangi Dievo įkvėpti autoriai Sen.Testamento knygas /išskyrus Išminties ir II Makabiejų/

parašė hebraiškai. Be to, beveik visos N.Testamento knygos yra parašytos žydų autorių, o žydų galvojimo ir rašymo būdas žymiai skiriasi nuo mūsų, kaip matyti, pvz., iš Šv.Rašto vertimų, kurie dažnai, vergiškai išreikšdami pirminį tekstą, iškreipia vertimo kalbos savybes. Hebrajų poezijos kilnumas, psalmių ir pranašų tikslus supratimas aiškėja tik iš hebrajų originalo.

Šalia hebrajų kalbos reikia mokėti aramėjų kalbą, nes kai kurios Sen.Testamento knygos rašytos aramėjiškai /Ezdro dalis, Danielio/. Be to, pasitaiko daug aramėizmų vėlesnių rašytose šv.knygose.

Naujojo Testamento graikų kalba nėra literatūrinė, bet liaudies kalba, kuri mūsų laikais paaiškėjo atrastų ant papirusо dokumentų, molinių imų padarytų užrašų.

Pagaliau naudinga pažinti babiloniečių - [illegible]iečių kalbas, kadangi naujausiais laikais [illegible]rytos iškasenos tarp Tigro ir Eufrato upių nušviečtė ir patvirtino daugelį Sen.Testamento vietų. Be to, tenka įsigilinti į lotyniško Šv.Rašto vertimo kalbėjimo būdą, kuris daug skiriasi nuo lotynų klasikinės kalbos.

2. Kalbos kontekstas

Kontekstas - tai žodžių sąryšys tarp savęs ir su tekstu, esamu prieš ir po jo, o taip pat ir su viso pasakojimo tekstu. Kadangi tas dalių sąryšys gali būti įvairus, todėl gaunamos įvairios kontekstų rūšys: loginis, psichologiškas, istoriškas ir optiškas /pranašiškas/.

a/ L o g i š k a s kontekstas išplaukia iš teisyklingo protavimo dėsnių. Manoma, kad šv.knygų autoriai laikėsi šių taisyklių ir atskiruose sakiniuose ir knygose. Logiškas kontekstas gali būti beterpiškas, kuriame

šodžiai ir sakiniai yra artimai susiję, ir tarpiškas, kai dalys atskirtos šalutiniais terptiniais sakiniais. Šis tarpiškas kontekstas dažnai pasitaiko šv.Pauliaus laiškuose, kuris po įvairių nutolimų vėl grįžta prie to paties dalyko.

b/ P s i c h o l o g i š k a s kontekstas iš-plaukia iš minčių sugretinimo, būtent, mūsų protas jungia mintis ir dalykus, kurie logiškai neturi sąryšio, tačiau sugretinami todėl, kad yra panašūs ar priešingi tarp savęs. Pvz., Kristaus pasikalbėjimas su samariete, atėjusia semtis vandens /Jn 4/. Kristus jai kalba apie gyvą vandenį, trykštantį į amžinąjį gyvenimą. Tuo metu ateina jo mokiniai ir atneša jam valgyti, o Kristus atsako, kad jo valgis yra vykdyti valią to, kuris jį siuntė.

c/ I s t o r i š k a s kontekstas pasitaiko tuomet, kai dalykai pasakojami ta laiko tvarka, kuria buvo įvykę. Tačiau tenka pažymėti, kad šv.knygų autoriai ne visuomet laikosi laiko tvarkos. Pvz., Matas, pasakodamas, kad Kristus buvo Mesijas, pranašų skelbtas ir žydų lauktas, prisilaiko daugiau realios negu laiko tvarkos.

d/ O p t i š k a s kontekstas randamas pranašų knygose. Mat, pranašai, vienu regėjimu matę daug vaizdų, pasakoja kas atskirta laiku ir vieta. Štai kodėl pranašai kartais staiga pereina nuo vieno dalyko prie kito,laiku ir vieta atskirto. Pvz., Izaijas 40 sk. kalba apie išrinktosios tautos išlaisvinimą iš babilonijos vergijos. Čia tuoj pat kalba ir apie visos žmonijos išgelbėjimą; apie Kyrą, Izraelio tauros išlaisvintoją, čia jau apie Kristų, visos žmonijos Atpirkėją. Pats Kristus /Mt 24 sk./ sudėmė viename vaizde Jerusalės išgriovimą ir paskutinį teismą.

Svarbiausias iš kontekstų yra logiškasis. Tai rodo Mt 6,24. Pirmąją sakinio dalį, jo prasmę paryškina logiškas kontekstas. "Arba jis vieno nekęs..."

3. Lygiagrečiai tekstai

Kai priimtas kalbėjimo būdas ir kontekstas neparodo Šv.Rašto prasmės, tuomet ją dažnai nušviečia lygiagrečiai tekstai, būtent tie, kurie kad ir atskirti vienas nuo kito paties ar kito autoriaus, tačiau panašūs tarp savęs žodžiais ar mintimis.

Formos atžvilgiu lygiagrečiai tekstai gali būti žodiniai, kai vartojami tie patys žodžiai ir išsireiškimai, ir daiktiniai, kai pasitaiko tas pats turinys, bet kitais žodžiais išreikštas.

Šaltinio atžvilgiu lygiagrečiai tekstai gali būti to paties ar skirtingo autoriaus.

Turinio atžvilgiu lygiagrečiai tekstai yra istoriniai ir didaktiniai.

N a u d a . Lygiagrečiai tekstai yra naudingi Šv.Rašto prasmei surasti ir paryškinti. Lygiagrečiai to paties autoriaus tekstai juo labiau naudingi vienas kitą pasemti, kadangi rimtas autorius neprieštaraują sau. Lygiagrečiai skirtingų autorių tekstai gali kartais praversti kaip įprasto kalbėjimo būdo, konteksto, kartais istorinių aplinkybių liudininkai, kadangi rašytojai dažnai naudoja tą patį kalbėjimo būdą ar bent panašų.

Naudojant lygiagrečius tekstus, laikytinasi Šv.Augustino nurodymo: tamsesnį tekstai aiškinami šviesesnių pagalba.

P r i e d a s : Poetiškas paralelizmas

Prie netiesioginių žodinių lygiagrečių tekstų reikia priskirti ir poetiškas paralelizmas. Juo naudojantis, mintis paryškinama ne paprastu būdu, bet lygiomis dalimis taip, jog viena

dalis atitinka antrą. Šis paralelizmas hebrajų kalboje yra trejopas: sinonimiškas, antitetiškas ir sintetiškas.

a/ S i n o n i m i š k a s paralelizmas gaunamas tada, kai pirmo sakinio mintis pakartojama antrajame, tik kitais žodžiais, pvz.: "Gyvenantis danguje juokiasi iš jų ir tyčiojasi iš jų" /Ps 2,4/; "Nepyk dėl tų, kurie piktai elgiasi, ir nepavydėk darantiems neteisybę, nes jie greitai džiūsta kaip žolė ir greitai vysta kaip žali žolynai" /Ps 31,1/.

b/ A n t i t e t i š k a s paralelizmas gaunamas tada, kai pirmoj eilutėj išreikšta mintis, antroje nušviečiama kita, priešinga mintimi. Pvz., "Švelnus atsakymas laužo rūstybę, kieta šneka sukelia nesą" /Pat 15,1/; "Tingi ranka gimdo neturtą, stipriųjų ranka įgyja turtą' /Pat 10,4/. Ši paralelizmo rūšis dažnai naudojama dorovinėms tiesoms ryškiau pabrėžti.

c/ S i n t e t i š k a s paralelizmas gaunamas tada, kai antrasis sakinys papildo pirmąjį, nurodo priežastį ar padarinį. Pvz.: "Kaip briedis trokšta vandens šaltinio, taip mano siela tavęs, o Viešpatie" /Ps 41,2/. Šis paralelizmas mažai skiriasi nuo prozos, todėl beveik neturi pagrindo vadintis paralelizmu.

Teksto prasmę surasti daugiau patarnauja du pirmieji paralelizmai, kadangi lygiagrečios dalys vienakitą atitinka ir taip tamsi vienos dalies vieta-prasmė aiškėja antroje paralelizmo dalyje.

Paraleles vietas surasti padeda vad.konkordancijos, kurios skirstomos į žodines ir dalykines. Žodinėse - alfabeto tvarka sudėti Šv.Rašto atskiri žodžiai ir nurodyti tekstai, kuriuose pasitaiko tas žodis. Dalykinėse - daiktai ir asmenys pagal žodyną,su pastabomis iš istorijos, archeologijos, filologijos.

Išoriniai kriterijai

1. knygos autorius

Kiekvienas literatūrinis veikalas parodo autoriaus išsilavinimą, savybes ir kita. Todėl ir šv. knygoms suprasti yra naudinga, kai žinomas jos autorius, jo tėvynė, tos šalies papročiai.

a/ Šv. knygų autoriai yra rytiečiai. Jie, turėdami gyvą vaizduotę, dažnai vartoja metaforas ir palyginimus, paimtus iš gamtos ar kasdieninio gyvenimo. Iš čia kyla reikalas pažinti rytiečius ir jų papročius. Antai Palestinoje labai trūksta vandens, todėl ten, kur teka vandens šaltiniai, ten auga žolė, žydi gėlės, medžiai duoda vaisių. Štai kodėl Šv. Rašte pasitaiko vaizdų, paimtų iš vandens, reiškia Dievo palaimai išreikšti. Pvz., Izaijas pieša tuo būdu Mesijo karalystės palaimintumą: "Aš atversiu kauburių ilinkiuose upes ir lankų viduryje šaltinius...pvz. paversiu dykumą vandens masėmis ir neperėjamą šalį vandens upeliais" /Iz 41,18/.

b/ Protavime semitai tikslai nesilaiko logikos dėsnių, kaip kad mes esame įpratę iš Aristotelio ir scholastikos. Turint tai galvoje, išvengiama daug keblumų. Antai atrodo, kad Dievas yra moralinio blogio kaltininkas, nes sukietinęs žmonių širdis, pvz., Iš 4,21 sakoma: "Aš sukietinsiu jo širdį, o jis /faraonas/ neišleis tautos". Faraono širdies sukietinimo kaltininku nėra Dievas, nors Dievas juo savo laiko. Tiesioginė širdies sukietinimo priežastis yra pats faraonas, nes nesirūpina ir nenori klausyti Dievo įsakymų. Dievas tik numato sukietėjimą širdies ir jį leidžia.

c/ Rašymo stiliuje semitai mėgsta pagrindinius sakinius ir vengia sudėtinių. Be to, hebrajų kalba yra neturtinga, todėl neišreiš-

laipsniavimų tarp kraštutinumų ir juos pažymi paprastu būdu. Pvz.: Malachijo 1,2-3 "Aš mylėjau Jokūbą ir Ezavo nekenčiau".

d/ Pagaliau tenka atkreipti dėmesį, ar šventųjų rašytojas buvo kaimietis, ar kilęs iš šviesuomenės, apsišvietęs. Pranašas Amosas, gyvulių ganytojas, rašydamas palyginimus, ima iš savo gyvenimo: "Išgirskite šitą žodį jūs, riebios karvės, kurios esate Samarijos kalne" /4,1/. Jis taip vadina Samarijos moteris dėl jų ištvirkimo. Pranašas Izaijas buvo mokytas, todėl jo raštų stilius aukštas.

2. Rašymo proga

P r o g a yra vadinama aplinkybė, paskatinusi autorių kalbėti ar rašyti. Progos įvairiai skirstomos:

a/ V i d i n ė - kai autorius paveikiamas rašyti vidinių aplinkybių verčiamas.

b/ I š o r i n ė - kai autorius skatinamas rašyti išorinių aplinkybių.

c/ P i r m a e i l ė ir a n t r a e i l ė, žiūrint, ar daugiau ar mažiau paveikė rašytoją.

d/ V i s u o t i n ė ir d a l i n ė - ar paskatino visai kalbai, ar jos daliai.

R e i k š m ė. Yra keleriopas progos panaudojimas Šv.Rašto prasmei surasti.

a/ Proga visų pirma nurodo, kokia prasme reikia aiškinti pasakymus: tikrąja ar ne. Pvz., proga nušviečia, kad tikrąja prasme reikia suprasti Kristaus žodžius JJn 6,54/: "Iš tiesų... jei nevalgysite..." Žydai, pasipiktinę šiais Kristaus žodžiais, ginčyjosi, tačiau Kristus nepašalino jų pasipiktinimo, bet savo žodžius dar labiau patvirtino.

b/ Proga nurodo, ar pasakyta kas nors absoliučiai, ar reliatyviai. Pvz., Mt 10,5 pasakyti Kristaus žodžiai: "Neikite į pagonių kelią", yra pasakyti ne absoliučiai visiems laikams, bet tik pirmai apaštalų pasiuntinybei. Šį įsakymą Kristus davė, kai apaštalai pradėjo skelbti evangeliją. Kadangi žydai būtų piktinęsi, jei apaštalai, žydus aplenkę, būtų pradėję skelbimą nuo pagonių, tai Kristus liepia eiti pas paklydusias Izraelio avis. Vėliau, kai Kristaus mokslas jau buvo paskelbtas žydams, atpuolė kliūtis kreiptis ir į pagonis su evangelijos skelbimu.

c/ Proga kartais yra nurodyta pačioje Šv. knygoje. Pvz., gailestingojo Samariečio palabolei davė progą Įstatymo žinovo klausimas: "Kas gi yra mano artimas?" /Lk 10,34/. Šv. Paulius rašo I laišką korintiečiams, gavęs žinių iš Korinto apie skilimą, įvairius nukrypimus ir gavęs korintiečių klausimų. Galatams jis rašė ta proga, kai netikri pranašai skelbė apipjaustymo būtinumą /Gal 5,1-12/.

3. Tikslas

Su proga artimai yra susijęs tikslas, kuris nurodo tai, ko autorius savo knygoje siekia, nes veikalas nerašomas be jokio tikslo. Tikslas yra dalinamas:

a/ B e n d r a s, kurį autorius turi prieš akis visoje knygoje, ir s p e c i a l u s, kuris siekiamas atskirose dalyse.

b/ P i r m a e i l i s, kurį autorius siekia pirm kitų, ir a n t r a e i l i s, kuris mažiau rūpi.

c/ c/ D i d a k t i š k a s, kai autorius nori pamokyti kokių nors tiesų, i s t o r i š k a s, kai nori aprašyti praeities įvykius, ir p o e t i š k a s, kai išreiškia savo jausmus, kad kituose juos sužadintų.

R e i k š m ė. Kiekvienas taip tvarko savo rašto ar kalbos dalis, kad atsiektų savo tikslą. Kas prieštinga tikslui - pašalinama. Taigi, tikslas yra tarsi kalbos siela. Štai dėl ko tikslo pažinimas turi didelės reikšmės Šv.Rašto prasmės suradimui.

a/ Tikslas padeda nustatyti knygos turinį, žodžių parinkimą. Matas savo evangelijoje turi tikslą įrodyti žydams, kad Kristus yra Mesijas, todėl jis pirmoje eilėje išveda, kad Sen.Testamento pranašystės išsipildė Kristaus asmenyje.

Šv.Jonas savo evangelijoje įrodinėja, kad Kristus yra Dievas. Tam tikslui atsiekti jis pasirinko Kristaus stebuklus ir tas jo kalbas, kuriose aiškėja Kristaus dievystė.

Sen.Testamento Karalių knygos autorius turi tikslą įrodyti, kad izraelitų tautos laimė priklauso nuo ištikimybės Dievui. Štai kodėl jis praleidžia viską, kas nesusiję su šiuo tikslu. Jis plačiau kalba apie tuos karalius, kurie rėmė Dievo garbę ar buvo atsisavę stabmeldybei.

Pamokslininko knygos autorius turi tikslą įrodyti, kad žmogus žemėje nepasiekia pastovios ir pilnos laimės. Skaitant Ekl, reikia turėti prieš akis šį specialų tikslą, nes kitaip klaidingai auprastume daug tos knygos išsireiškimų.

b/ Tikslas nurodo, kuria prasme reikia aiškinti posakius. Pvz., Kristaus žodžiai /Jn 3,5/ negalima aiškinti netikrąja prasme apie dvasinį vanenį, būtent, apie evangelijos mokslą. Juos reikia suprasti tikrąja prasme, kadangi Kristus turėjo tikslą pamokyti Nikodemą, kaip žmogus gali įeiti į Dievo karalystę.

c/ Tikslas nurodo, kurios kalbos dalys yra pagrindinės ir kurios tik atsitiktinai įaėtos. Pvz., išmintingųjų ir paikųjų mergaičių para-

balėje /Mt 25,1-12/ mergaičių skaičius neturi esminės reikšmės, nes Kristus turėjo tikslą paragint prie budėjimo.

Tikslą kartais galima pažinti iš kalbos turinio, progos ir kai kada iš aiškaus patiės autoriaus pasisakymo. Pvz., 2 Mak 2,20-24 autorius pabrėžia, kad jis turėjęs tikslą sutrumpinti Jazono Kirenietio istoriją, parašytą penkiuose tomuose.

4. Skaitytojai ir kitos aplinkybės

Kiekvienas autorius kalba savo klausytojams, todėl vartoja tokį kalbėjimo būdą, kad jį suprastų. Antai, Kristus vienaip kalba su Rašto žinovais ir fariziejais, kitaip su savo mokiniais, dar kitaip su paprastais klausytojais. Taigi Šv.Rašto aiškintojui svarbu žinoti, kokiems asmenims autorius skyrė savo veikalą, kokia buvo jo padėtis ir išsilavinimas. Iš klausytojų padėties dažnai aiškėja kalbos prasmė, nutylėjimo pagrindas, toks o ne kitoks pasakymas. Antai šv.Matas skyrė savo evangeliją krikščionims iš žydų, todėl įrašė nemaža apystovų, kurias kiti evangelistai apleido ar sutrumpino. Šv.Lukas savo evangeliją skyrė krikščionims iš stabmeldžių, todėl palietė paraboles ir istorijas, iš kurių aiškėja atpirkimo visuotinumas ir stabmeldžių pašaukimas.

Laiko ir vietos aplinkybių taip pat negalima pamiršti. Antai, lengvai suprasi Kristaus pasakymą: "Ką girdite į ausį, skelbkite ant stogų" /Mt 10,2./, kas žino, kad senovės Palestinoje namų stogai buvo paplokšti. Karaliaus Saliamono viešpatavimas pasižymėjo ramybe, todėl Jobo knyga, kurios autorius nagrinėja klausimą, kodėl teisingas žmogus kenčia, buvo parašyta ne Saliamono laikais.

Šventų knygų autoriai, kaip savo krašto sūnus, dažnai remiasi istoriniais laiko įvykiais, tautos papročiais, vietos geografija...

Taigi Šv.Rašto geram supratimui yra reikalingas mokėjimas išrinktosios tautos istorijos, tų laikų kaimyninių tautų papročių pažinimas, su kuriais izraelitai turėjo santykių. Be to dar reikia susipažinti su biblistine archeologija ir Šventosios Žemės geografija.

k a t a l i k i š k o j i
h e u r i s t i k a

Iki šiol pateikėme taisykles, kurių pagalba randama Šv.Rašto prasmė kaip literatūros veikalo, žmonių autorių rašyto. Tačiau šių taisyklių nepakanka, nes Šv.Raštas yra dieviška knyga, Dievui įkvepiant parašyta, Bažnyčiai saugoti ir aiškinti pavesta. Tad tenka susipažinti su taisyklėmis, kurios kyla iš Šv.Rašto kaip Šventosios Dvasios įkvėpto veikalo ir kaip Bažnyčiai aiškinti ir saugoti pavesto.

1. Šv.Raštui aiškinti nuotaika

Ieškant Šv.Rašto prasmės, reikia visų pirma atsiminti, kad pirmaeilis Šv.Rašto autorius yra Dievas, kad Šv.Raštas yra tarsi laiškas, Šv.rašytojų mums perduotas. Štai kodėl Šv.Raštui aiškinti yra reikalinga atitinkama nuotaika: gryna intencija, atsidėjimas ir nuolankumas.

a/ Pirmiausia reikia sužadinti grynąją intenciją, kadangi Šv.Raštas, eimant šv.Augustinu, mums duotas ne žingeidaumui patenkinti, bet "mūsų tikėjimui stiprinti, viltiesi paguosti ir mūsų meilei paskatinti".

b/ Reikalingas atitinkamas atsidėjimas, kad suprastume Dievo žodžius ir teisingai aiškintume juos. "Gerbk Dievo raštą, gerbk Dievo žodį, kad ir ne atvirą...nekaltink nei tamsumu, nei, tarsi, rašto iškreipimu. Čia mieko nėra iškreipta, yra gi kai kas tamsu, ne tam, kad tu paneigtum, bet tam, kad norintį priimti lavintų" /šv.Augustinas/.

c/ Pagaliau reikalingas nuolankumas, kaip patyrė pats Šv.Augustinas: "Kai pirmiau, jaunikaitis būdamas, norėjau parodyti dieviškajam raštui daugiau vikrumo nagrinėti, negu pamaldumo ieškoti, aš pats prieš save uždarydavau mano Viešpaties duris ištvirkimu...nes puikybės apimtas drįsau ieškoti, ką gali rasti tik nuolankus".

2. Antilogijos

Iš įkvėpimo tiesos seka Šv.Rašto neklaidingumas, kadangi Dievas yra Šv.Rašto autorius kuris negali nei pats klysti, nei kitų suklaidinti. Todėl, kas pasakyta šv.knygose, yra tiesa, teisinga. Taigi kiekvieną aiškinimą, kuris išveda, kad įkvėptasis autorius klydo, reikia atmesti. Šią tiesą patvirtina pop.Leonas XIII savo enciklo. "Providentissimus Deus" sakydamas: "Kurie mano, kad autentiškose šv.knygų vietose gali atsirasti kas nors klaidinga, tie iš tikrųjų arba iškreipia dieviško įkvėpimo sąvoką, arba patį Dievą daro klaidos autoriumi".

Iš įkvėpimo tiesos eina antra išvada, kad Šv.Rašto tekstas negali prieštarauti vienas kitam, arba, kad Šv.Rašte nėra antilogijų. A n t i l o g i j a /graikų k.žodis/ taip aptariama: tvirtinimas ir neigimas to paties tarimo prie to paties veiksmo, imto to pačiu pagrindu /Zampletal/.

Kadangi pats Dievas yra pirmasis visų kanoniškų knygų autorius, o žmonės buvo tik pritarnės, todėl tarp Šv.Rašto knygų negali būti jokio prieštaravimo. Bet gali atsirasti tariamasis prieštaravimas - o n a n t i j o f a z ė j a /prieštaringos pasirodymas/. Tariamų prieštaravimų atveju reikia prisiminti šv.Augustino laiško žodžius, parašytus Šv.Jerondui: "Jeigu tose knygose užtiksiu, kas atrodo priešinga tiesa, nedvejosiu, ar kad rankraštis yra klaidingas, ar aiškintojas nesuėmė kas

pasakyta, ar aš visiškai tos vietos nesuprantu". Taigi tariamieji prieštaravimai atsiranda: iš sugadinto Šv.Rašto teksto, iš netikslaus aiškinimo ar vertimo ar iš klaidingo tekstų derinimo.

a/ Kartais tekstas yra sugadintas. Pvz., žinome iš Sam 17 sk., kad Dovydas kovoje su filistiniečiais užmušė Golijotą. Tuo tarpu 2 Sam.21,19 sakoma, kad Elchanan nukovė jį. Tačiau čia yra sugadintas tekstas, nes praleistas trumpas hebraiškas žodelis "ali"/brolis/, tai reiškia - buvo čia nugalėtas Golijoto brolis.

b/ Rytiečių kalbos prigimtis kai kada sudaro prieštaravimų, kurie tačiau atpuola pritaikius priimtas biblinio kalbėjimo taisykles. Pvz., evangelijoje yra minimi Viešpaties broliai /Mt 12,46; mk 3,31; Lk 8,19/. Tuo tarpu žinome, kad Kristus buvo viengimis Marijos sūnus ir brolių neturėjo. Tokiems prieštaravimams pašalinti reikia prisiminti šv.Jeronimo aiškinimą: "Ketveriopai Šv.Rašte vadinasi broliai: prigimtimi, tautybe, giminyste ir jausmu".

c/ Kai kada Šv.Rašte randama pasikartojimų, įvairiai aprašomų. Pvz., Hagaros išvarymas Pr 16 sk. ir Pr. 21 sk., nors skirtingai aprašytas, tačiau nesudaro prieštaravimo, kadangi čia kalbama ne apie patį įvykį, o apie du skirtingus. Firmame aprašyme Hagara, Saros persekiojama, pati bėga iš Abraomo palapinės, o antrame, Sarai reikalaujant, pats Abraomas pašalina Hagarą.

Kad įvairiose Šv.Rašto vietose kalbama apie tą patį įvykį prieštaraujančiai, reikia prieš akis turėti skirtingų autorių tikslą. Pvz., šv.Matas pateikia savo evangelijoje vien įvykių esmę, praleisdamas smulkmenas. Jis nurodo tik bendrais bruožais įvairių žmonių rūšis, Kristų prikaltą prie kryžiaus, praeivius, sinedrijono narius /Mt 27,39.../ Mat, Matas

turėjo tikslą nupiešti išrinktosios tautos padarytus nesiįjui išniekinimus. Tuo tarpu Lukas savo evangelijoje pabrėžė Kristaus gailestingumą karčioje, kuris pasireiškė galvažudžio ant kryžiaus atsivertimu /Lk 23,30.../.

Prieštaravimams pasitaikius, reikia ne atsižvelgti ne tik į knygos tikslą, bet į laiką ir vietą. Antai, Kun 17,3 draudžiama pjauti namuose tyrus gyvulus, o Įst 12,15 tai daryti leidžiama. Tačiau pirmas įsakymas liečia laiką, kada izraelitai gyveno siaurosiose palapinėse, o antrasis turi galvoje laiką, kada jie apsigyveno visoje Palestinoje, kur Kun 17 sk. įsakymas nebuvo galima taikyti.

d/ Pagaliau reikia atkreipti dėmesį, ar šv.knygų autoriai kalba savo vardu, ar pasiuoda sverimą nuomonę, jai nei pritardami, nei jų pasisavindami. Tokia citata, patekusi į šv.knygą, neįgyja didesnės reikšmės, negu kad turėjo prieš tai. Jisai gali būti ir teisinga, ir klaidinga.

Aiškinant šv.knygas reikia įsidėmėti, kad ne visa yra teisinga, kas randama senovės paminkluose ar raštuose, nes jų rašytojai dažnai pridėdavo pagražinimų, nutoldami nuo tiesos. Kai šv.knygų tekstai kartais nesutinka su iškasenų istorinėmis datomis ar kitais atžvilgiais, reikia atsiminti, kad Šv.Raštas neturi tikslo mokyti žmones istorijos ar kitų mokslų. Ją pat galima pasakyti ir apie gamtos mokslus. Negalima per daug remtis gamtos mokslais, aiškinant Šv.Raštą. Užtenka pabrėžti, kad šv.knygų tekstuose nėra nieko prieštaringo tikriems gamtos mokslams. Negalima ieškoti pas įkvėptus autorius mokslinių išsireiškimų, nes jie apie gamtos dalykus kalbėjo populiariu būdu, taip kaip suprato ir kalbėjo to meto žmonės.

3/ Autentiškas Šv.Rašto aiškinimas

Pateiktomis iki šiol taisyklėmis privačiai aiškinamas Šv.Raštas. Be to dar yra autentiškas Šv.Rašto aiškinimas, atliekamas Bažnyčios, kuriai Dievas pavedė saugoti ir aiškinti Šv.Raštą. Taigi Tridento Susirinkimas IV sesijoje nusprendė, kad niekas nedrįstų aiškinti Šv.Rašto priešingai tai prasmei, kurios laikėsi ir laikosi šventoji Motina Bažnyčia.

Nors Santarybos sprendimas išreikštas ir neigiamai, tačiau jis turi ir teigiamą pusę. Juk jei draudžiama aiškinti Šv.Raštą priešingai tai prasmei, kurios laikosi bažnyčia, tai tuo pačiu šv.knygas reikia aiškinti pagal Bažnyčios pateikiamą prasmę. Kilus abejojimams dėl šio sprendimo prasmės, Vatikano I Susirinkimas III sesijoje jį išaiškino autentiškai. Santaryba pabrėžė, kad krikščioniškas mokslas, liečiąs tikėjimo ir doros dalykus, turi laikytis tos Šv.Rašto prasmės, kurios laikėsi ir laikosi bažnyčia, ir kuriai priklauso spręsti Šv.Rašto tikroji prasmė ir aiškinimas.

Tačiau kyla klausimas, kaip toli siekia Bažnyčios teisės autentiškai aiškinti šv.knygas? Vatikano Santaryba tai nurodo,sakydama: "Tikėjimo ir doros dalykuose, krikščioniškam mokslui kurti priklausančiuose". Šis išsireiškimas įvairiai aiškinamas.

1/ Kai kurie teologai /pvz., Caulen ir kt/ tvirtina, kad tas posakis apima visa, kas Šv. Rašte surašyta, kadangi šv.knygose dėstomas Dievo žodis, kuris pavesta bažnyčiai aiškinti; vadinasi, ji turi teisę aiškinti ne vien klausimus, liečiančius tikėjimą ir dorą, bet visus. Jie remiasi šiais argumentais:

a/ Bažnyčios neklaidingumas apima visą dieviškąjį Apreiškimą, o kadangi visose Šv. Rašto dalyse yra surašytas apreikštasis Dievo

..odis, tai Bažnyčios teisė aiškinti autentiškai apima visą Šv.Raštą.

b/ Bažnyčia yra tikėjimo saugotoja, o kadangi didžioji tikėjimo tiesų dalis randama šv.knygose, todėl Bažnyčios teisė jas aiškinti yra plati.

2/ Kiti mokslininkai per daug siaurina Bažnyčios teisę autentiškai aiškinti Šv.Raštą /Bardi, Ubaldi, Peters/. Jie pripažįsta Bažnyčiai teisę aiškinti tik dogmatiškus tekstus.

3/ Tačiau tiesa randasi viduryje, kaip teisingai sako La Grange, Hopfl ir kiti. Bažnyčios teisė aiškinti tekstus, tikėjimo ir doros dalykus liečiančius, reikia taip suprasti.

Bažnyčia turi teisę aiškinti dogmatinius Šv.Rašto tekstus, gali teisingai ir neklaidingai nusakyti prasmę ir įsakyti to aiškinimo laikytis. Mokslo tiesas, Šv.Rašte pateiktas, Bažnyčia aiškina tik netiesioginiai ir neigiamai, būtent, atmeta aiškinimą, priešingą ar tikėjimo tiesai, ar Šv.Rašto įkvėpimui. Iš čia kyla pareiga laikytis Bažnyčios autentiško Šv.Rašto aiškinimo.

Šis autentiškas aiškinimas padaromas tada, kai Bažnyčia moko, jog tikėjimo ir doros tiesa yra išreikšta atitinkamame Šv.Rašto tekste. Antai Tridento Santaryba nustatė, kad Rom 5,12 kalbama apie gimtąją nuodėmę, Jn 2,5 apie krikštą, Jn 20,23 apie atgailos sakramentą, Mt 26, 26 apie Eucharistiją. Vatikano Santaryba nutarė, kad Mt 16,18 reikia suprasti, kad čia pažadėtas Petrui primatas, o Jn 21,15 - kad primatas suteikiamas.

Šiuose ir panašiuose pavyzdžiuose, kada Bažnyčia autentiškai išaiškina tekstą, jokiu būdu negalima atsitolinti nuo Bažnyčios aiškinimo. Tačiau daug Šventojo Rašto vietų Bažnyčia nėra autentiškai aiškinusi. Šie tekstai

visuomet katalikų buvo suprasti tam tikra kryptimi, iš ko susidarė tradicinis aiškinimas. Nuo tokio aiškinimo nukrypti nėra pagrindo.

4. Bažnyčios Tėvų autoritetas Šv.Rašto aiškinime

Antroji taisyklė, iš Tridento ir Vatikano Santarybų einanti, įvertina Bažnyčios Tėvų reikšmę Šv.Rašto aiškinime. Nutarimai draudžia aiškinti Šv.Raštą prieš vienbalsę Bažnyčios Tėvų nuomonę arba, teigiamai tariant, įsako priimti arba atmesti tokį šv.knygų aiškinimą, kokį Bažnyčios Tėvai vienbalsiai priėmė arba atmetė, kadangi jie yra apaštalų tradicijos liudininkai. Dvi sąlygos reikalingos, kad Bažnyčios Tėvų nuomonė turėtų lemiamą galią:

1/ reikia, kad visi Tėvai vienbalsiai aiškintų atitinkamą ~~vietą~~ tekstą;

2/ kad tiksliai ar netiksliai nusakytų, jog tai liečia tikėjimo ir doros dalykus. Be šių sąlygų tėvų aiškinimas neturi spręndžiamosios reikšmės.

Tenka pabrėžti, kad Tėvų aiškinimas gali būti morališkai visuotinis - nereikia matematiško sutarimo. Kai daugelis sutaria, o kiti nutyli, toks sutarimas pakankamas. Kai daugelis rimtų Tėvų sutaria, o kiti neprieštarauja, toks sutarimas taip pat tinkamas. Kai tokio Tėvų vienodo sutarimo kuriuo nors teksto atžvilgiu nėra, tai ir tada jų nuomonė aukštai vertinama kaip privačių mokytojų.

Pagaliau katalikų mokslininkai turi plačią laisvę tuose Šv.Rašto tekstuose, kurie liečia tikėjimo ir doros dalykus.

5. Tikėjimo analogija

Tuose šv.kr/gų tekstuose, kurių prasmės bažnyčia autentiškai nenustatė nei Tėvai vienodai neaiškino, katalikų mokslininkai privalo laikytis tikėjimo analogijos, būtent, aiškinimą turi derinti su apreikšta tiesa. Šis pavadinimas yra paimtas iš Rom 12,6. Tikėjimo analogija yra suderinimas su mokslų visuma, kuriuos išpažįsta ir moko bažnyčia. Ši taisyklė dažniausiai taikoma neigiamu būdu, būtent, toks šv.knygų aiškinimas reikia atmesti, kuris prieštarauja bažnyčios mokslui. Popiežius Leonas XIII pateikia šios taisyklės pagrindą: tas pats Dievas yra Šv.Rašto ir bažnyčiai pavesto mokslo autorius, todėl negali būti, kad iš jų būtų galima gauti tokia aiškinimo prasmė, kuri bent kokiu būdu skirtųsi nuo bažnyčios mokslo. Teigiamai šią taisyklę taikant, Šv.Rašto aiškinimas turi sutapti su bažnyčios mokslu. Antai N.Testamente kalbama apie Jėzaus brolius, bet bažnyčia išpažįsta amžiną Marijos mergystę, todėl Jėzaus broliu negalima aiškinti tikslia to žodžio prasme, bet reikia suprasti plačiau, būtent - giminės.

6. Vėlesnių aiškintojų reikšmė

Šv.Rašto aiškintojai, kurie gyveno po bažnyčios Tėvų laikotarpio, taip pat yra naudingi šv.knygoms suprasti. Tiesa, jų reikšmė nėra lemiama, tačiau jie turi daug svarių minčių, jų veikalų skaitymas pagilina šv.Rašto supratimą, ką ir pabrėžia pop.Leonas XIII savo enciklikoje "Providentissimus Deus". Kadangi bažnyčia Šv.Rašto studijose žengia pirmyn, todėl naudinga atsižvelgti ir į naujus aiškinimus

Atskirų aiškintojų reikšmė priklauso nuo jų proto savybių ir gabumų, reikalingų šv.knygoms suprasti. Nekatalikais autoriais, kai jie aiškina dogmatinius Šv.Rašto tekstus, naudotis negalima, nes jie yra netekę tikro tikėjimo.

Tačiau jų raštai kartais turi naudingos medžiagos iš istorijos, biblinės filologijos, archeologijos, todėl atsargiai naudojantis, gali praversti katalikui biblistui, ką pastebėjo ir šv.Augustinas. Jis patarė naudotis atskalūnų ir stabmeldžių raštais šventoms knygoms aiškinti.

7. Biblinės Komisijos direktyvos

Pagaliau Šv.Rašto tekstams, kurie nėra autentiškai išaiškinti, pop.Leonas XIII /savo enciklika/ 1902.X.30 įsteigė biblinę komisiją iš kardinolų ir specialistų patarėjų tikslu teikti Šv.Rašto aiškinimo direktyvas. Jis savo rašte pažymėjo, kad Biblinė Komisija pareikš savo nuomonę raštais periodiškai ar atsakinės į pateiktus klausimus. Po to popiežius Pijus X "Motu proprio" 1907 m. suteikė Biblinės Komisijos nutarimams panašią galią, kaip kitų kongregacijų dekretams, popiežiaus aprobotiems. Teologai ir kanonistai sutinka, kad popiežiaus aprobata nesuteikia kongregacijų sprendimams ex cathedra laipsnį, reiškia, nesuteikia jiems nekloidingumo. Taigi Šv.Rašto aiškintojui yra palikta laisvė prisitaikyti prie Biblinės Komisijos nutarimų. Be to, pop.Pijus X nurodė ir nuoskaltimo laipsnį, kas nutoltų nuo Biblinės Komisijos direktyvų, kas atmestų jos nutarimus. Tokie sulaužytų klusnumą, elgtųsi įžūliai, duotų papiktinimą, tačiau neįpultų į ekskomuniką latae sententiae.

Nuo 1903 m. Biblinė Komisija jau išleido visą eilę nutarimų, liečiančių Šv.Raštą. Egzegetas, kuris išstikimai jų laikosi, teikia klausytojams tikslų ir ortodoksinį Šv.Rašto aiškinimą.

III. P R O F O R I S T I K A ,
arba surastos Šv.Rašto prasmės aiškinimas

Šv.Raštas, teisingai suprastas, yra naudingas kiekvienam žmogui /2 Tim 3,16/. Tačiau ne kiekvienas turi galimybės ieškoti Šv.Rašto prasmę. Mokslininkai, kurie turėjo progą gerai pažinti Šv.Raštą, savo tyrinėjimo vaisius į parašę kitų naudai. Kokių taisyklių jie laikėsi surastos prasmės pateikime kitiems žmonėms, nurodo p r o f o r i s t i k a (profericin - pateikti/. Šv.Rašto surastos prasmės išreiškimo būdai yra šie: vertimas, parafrazė, glosa, schola, postilė, komentaras ir homilija.

1. Šv.Rašto vertimas

Vertimas yra vienos kalbos pakeitimas kita kalba. Čia nekalbėsime apie senuosius Šv. Rašto vertimus, kurie skaitomi įvairiose Rytų bažnyčiose, bet apie vertimus, padarytus į vartojamas kalbas /lingua vernacula/.

Katalikų bažnyčia niekuomet nedraudė tikintiesiems skaityti Šv.Raštą, bet tai leido tam tikromis sąlygomis. Katalikai mokosi tikėjimo tiesų, klausydami bažnyčios skelbiamą Dievo žodį, tačiau Šv.Rašto skaitymas yra labai naudingas, nors ir šgarsyrų nėra reikalingas. Protestantai, kuriems Šv.Rašto skaitymas yra vienintelė doros taisyklė, išveda visiems Šv.Rašto skaitymo būtinumą. Katalikų bažnyčia leidžia Šv.Raštą skaityti, bet prie tam tikrų sąlygų. Pop.Leonas XIII 1897 m. konstitucija "Officiorum ac Munerum" nustatė, kad "visi vertimai į vartojamą kalbą, nors ir katalikų išleisti, yra visiškai draudžiami, jei jie nėra Šv.Sosto aprobuoti arba jei nėra išleisti po vyskupų priežiūra ir su pastabomis, paimtomis iš bažnyčios tėvų ir iš mokytų katalikų rašytojų". /plg. can.1391/.

Vadinasi, Šv.Rašto vertimai į kitas kalbas privalo turėti arba Šv.Sosto patvirtinimą, ar pasiškinimus, vyskupų priežiūroje įdėtus. Katalikai gali skaityti tik tokius vertimus. Nekatalikų išleistus Šv.Rašto vertimus galima skaityti tik tiems, kurie studijuoja teologiją ir Šv.Raštą. Tokie vertimai privalo turėti neiškreiptą tekstą ir nieko neturėti išvadose, kas būtų prieštinga katalikų dogmoms /CIC 1399, 1400/.

Visi Šv.Rašto vertimai turi pasižymėti šiomis savybėmis:

1/ Vertimas privalo būti teisingas. Vertėjas privalo tikslia išreikšti pirminį tekstą, nieko nepridėti ir neišleisti. Turi būti išreikštos originalo savybės, stilius, poetiški posakiai...Pagaliau negali būti iškreiptos tikėjimo ir doros tiesos;

2/ vertimas privalo būti aiškus. Pirminis tekstas teip turi būti išverstas, kad būtų lengvai suprantamas skaitytojui. Tam tikslui pasiekti Šv.Rašto vertėjas privalo gerai mokėti bublinės kalbas ir būti susipažinęs su teologija, istorija, archeologija.

2. Parafrazė

Šv.Rašto vertimas pašalina tamsumą ir a sunkumą, kylančius iš svetimos kalbos nesupratimo, tečiau jis palieka minčių neaiškumus, kuriuos nušviečia parafrazė. P a r a f r a z ė /apsakymas, lot. circumscriptio/ yra platesnis, negu vertimas, prasmės pateikimas. Parafrazė nepaiso biblinės frazeologijos, pakeičia kalbos formą. Ilgus periodus pakeičia trumpais, tamsius ir neaiškius žodžius pakeičia aiškiais. Trumpus posakius pateikia aiškinimo pagrindu ilgesniais.

Parafrazė privalo būti teisinga, negali nieko prie prasmės pridėti, nieko atimti,

nei prasmės iškreipti, bet privalo vien tik Šv.Rašto tekstą plačiau ir aiškiau pateikti. Yra žinomos aramėjiškos parafrazės. Tai Onkeloro parafrazė į Pentateuchą ir Jonato - į pirmuosius pranašus.

3/ Glosa

Daugiau šviesos, negu parafrazė, suteikia neaiškioms Šv.Rašto vietoms pastabos, įdėtos šalia teksto, kurios yra vadinamos glosomis /"glosos" gr. liežuvis/. Senieji glosomis buvo vadinama svetimi tamsūs žodžiai. Ilgainiui tuo vardu imta vadinti trumpas pastabas, įdėtas prie tamsių žodžių. Viduramžiais glosomis vadinosi trumpi paaiškinimai, paimti iš bažnyčios Tėvų veikalų. Glosas dėdavo paraštėse,iš kur kilo jų pavadinimas glossa marginalis /paraštinė/. Kartais jas dėdavo tarp teksto eilučių, ir todėl buvo vadinamos glossa interlinealis /tarpeilutinė/. Glosų rinkiniai vad. glossarium, o jų rinkėjai - glosatoriais.

4. Scholia

"Scholion" yra graikų k. žodis, kuris reiškia otium - poilsis, sustojimas beskaitant, tikslu įdėti trumpą gramatišką ar kritišką pastabą. S c h o l a pradžioje reiškė trumpą teksto aiškinimą, skiriamą mokykloms /schola/. Vėliau scholijomis pradėta vadinti bendrai trumpi aiškinimai, kad atskyrus juos nuo plačių aiškinimų, dėstymų. Scholijose aiškinama ne tik mažiau suprantami žodžiai ir išsireiškimai, kaip glosose, bet pateikiami teksto variantai, taip pat nurodomas minčių sąryšis kontekste. Scholijas rašydavo šalia ir viduryje teksto taip pat ir atskirose knygose. Pvz., Origenas sustatė šv.knygų scholijas.

5. Postilė

Populiari šv.knygų aiškinimo rūšis vadinasi p o s t i l ė. Vardas kilęs iš lotyniško "post illa verba evangelii", reiškia: po skaitytos evangelijos seka trumpas paaiškinimas skaitytos vietos. Postilių autorius buvo diakonas Paulius Varnefried /5797/, kuris Karolio Didžiojo reginamas, parašė humiliarum. Žymi dalis bažnytinėje literatūroje yra Mikalojaus Daukšos postilė iš 1599 m.

6. Komentaras

Ištisas, be pertraukų pilnas mokslinio pobūdžio rimtais argumentais pagrįstas atskiros šv.knygos ar viso Šv.Rašto aiškinimas vadinasi "commentarius" /gr.egzegezis/.

Komentaro pirmasis tikslas yra nušviesti Šv.Rašto prasmę ir paremti aiškinimą įrodymais. Tuo komentaras skiriasi nuo vertimo ar parafrazės, kurie aiškinimą pateikia už teksto ribų. Komentaras skiriasi nuo glosų ir scholijų pilnesniu negu šie dėstymu bei rimtesniu atrastos prasmės parėmimu. Komentarui galima panaudoti lotynišką Vulgatos tekstą, kaip kad Leonas XIII yra teologams nustatęs, tačiau jis pataria palyginti Vulgatą su senesniaisiais vertimais, ypač su originalais /encikl. "Providentissimus Deus"/.

Mūsų laikais mokslininkai aiškina taip pamintį tekstą, remdamiesi moksliniais komentarais. Seniau Šv.Rašto komentaruose buvo aiškinama tik teksto prasmė, beveik visai nesirūpinant įrodyti aprašytų dalykų teisingumą. Mūsų laikų sąlygos pasikeitė, nes kritikai puola šv.knygų turinį. Be to, Rytų šalyse padarytos iškasenos suteikė naujų įrodymų Šv. Rašto prasmei nušviesti. Štai kodėl egzegetas privalo imtis naujų mokslinių priemonių, nušviečiant Šv.Rašto prasmę. Juk šv.knygos buvo

nurašomos, o nurašinėjant iškreipomos. Taigi visų pirma, remiantis kritikos taisyklėmis, reikia nustatyti, kuris tekstas yra tikresnis. Toliau prasmei tiksliai išreikšti nustatomas šv.knygos autentiškumas, jos literatūrinė rūšis ir t.t.

Pagaliau eina svarbiausia komentaro dalis: šventojo teksto prasmė pateikiama pasiremiant heuristikos taisyklėmis ir, jei reikia, įrodoma šventųjų knygų turinio teisingumas. Trumpai tariant, naujoji egzegeze šiandien suima teksto, literatūros ir istorijos kritiką. Aiškintojas komentare turi panaudoti visų mokslų pagalbą: filologiją, istoriją, archeologiją, geografiją, biblinę teologiją ir kt.

Komentaro tvarka paprastai yra tokia. Atskiroms teksto vietoms ar išsireiškimams tiksliai suprasti, pradžioje, prieš knygų komentarą, dedamas platus įvadas, kuriame nušviečiamas knygos turinys, autorius, rašymo laikas, proga, tikslas, šv.knygų dokumentai, teksto būklė, sąrašas veikalų, kuriais komentaro rašytojas naudojasi. Po įvado eina patiės šv. teksto aiškinimas. Tekstas skirstomas dalimis, kurių pradžioje pažymima turinio santrauka. Šalia teksto kartais dedamas jo vertimas į naują kalbą. Patiės komentaro forma gali būti keleriopa:

1/ rašoma atskira teksto eilutė ir čia pat eina jos aiškinimas;

2/ imama teksto dalis /perikopė/ ištisai ir po to seka atskirai jos eilučių aiškinimas;

3/ šv.knygų tekstas su vertimu į naują kalbą arba vienas vertimas dedamas ~~po~~ knygos puslapio viršuje, o jo komentaras puslapio apačioje po teksto.

Iš šių trijų komentaro formų praktiš-kiausias yra trečiasis, nes skaitytojas kartu prieš akis turi ir tekstą, ir jo vertimą bei aiškinimą. Pagaliau patogumo dėliai komentaras baigiamas turinio sąrašu ir išdėstytų komentare dalykų bei asmenų indeksu.

Komentaras turi būti tikra prasme egzegetiškas. Reiškia, pirmą vietą jame užima ne filologijos išvedžiojimai, ne teksto kritika, ne šv.knygų versmių suskirstymas, bet svarbiausia komentaro dalis - šv. teksto tiesų aiškinimas. Čia pateikiamos ne tiek istorinės ar kitos žinios, bet svarbiausia patrėžiamos dogmatinės ir moralinės tiesos Šv.Rašto pagarbai sužeginti. Be to, Bažnyčios Tėvų nuomonė komentare turi būti aukštai vertinama. Kai Šv.Rašto tekstuose randama sunkesnių vietų, tada ypatingai yra būtinas platesnis paaiškinimas.

Bendrai kalbant, komentaras privalo būti:

1/ teisingas pateiktoje prasmėje ir jos nurodytuose pagrinduose;

2/ aiškus, kad jis pats be kitų komentarų būtų suprantamas;

3/ pilnas, kad jame būtų nušviesti visi teksto tamsumai;

4/ ne ištęstas,bet kiek galima trumpesnis.

7. Homilija

Nuo mokslinio komentaro skiriasi populiarus ir praktiškas Šv.Rašto aiškinimas homilijose, kurių žymiausias paliko Bažnyčios Tėvai. H o m i l i j a graikų k. reiškia "kalba" /Homileir - kalbėti su kuo/. Taigi homilija reiškia kalbą, pasakytą tikintiesiems, kurioje aiškinamas Šv.Rašto tekstas tikslu padoresnio gyvenimo pamokymams išvesti.

Krikščionybės pradžioje per pamaldas buvo iš eilės skaitomas Šv.Raštas. Po to skaitymo

seka aiškinimas, kame buvo ypatingai pabrėžiamos tos vietos, kurios žadino kilnius jausmus. Nuo IV a. įsigalėjo paprotys dalinti Šv. tekstą perikopėmis ir jas aiškinti minėtu būdu.

Homilijose nėra gilių Šv.Rašto tiesų svarstymo, kaip kad daroma moksliniuose komentaruose. Jose nenagrinėjama visų neaiškumų, nespręžiama teksto keblumų, nevartojama mokslinio metodo iš filologijos, istorijos...

Homilijos dalinamos:

a/ paprastos, kurios turi trumpą įvadą, dažnai iš konteksto ar perikopės paimtą. Po įvado seka teoriškas ar praktiškas teksto aiškinimas. Homilijos pabaigoje duodama santrauka. Pagaliau seka praktiškos išvados ir pritaikymas klausytojams;

b/ aukšto pobūdžio, kurioje aiškinama pagrindinė p e r i k o p ė s mintis, o visa kita jai pritaikoma. Tokioje homilijoje turinys, forma, aiškinimas ir įrodymai yra aukštesnio pobūdžio, negu paprastoje.

Šv.Raštas laikomas geriausia ir turtingiausia kalbos versme. Štai kodėl didieji kalbėtojai, k.a. Jonas Auksaburnis, Augustinas, Bernardas, Bosiuje ir kiti buvo nuolatiniai Šv.Rašto aiškintojai.

O.A.M.D.G.

SPECIALUSIS ĮVADAS
Į
SENĄJĮ TESTAMENTĄ

1973

Specialaus įvado į Šventąjį Raštą tikslas yra supažindinti su atskirų Šv.Rašto knygų turiniu, jų autoriais, parašymo laiku, vieta ir teksto išsilaikymo stoviu.

Senojo Testamento knygos aprašo tuos kelius, kuriais Dievas vedė žmones nuo pasaulio sukūrimo ir Adomo nuodėmės iki Išganytojo atėjimo. Pagal Bažnyčios tradiciją, Senajame Testamente yra 45 knygos, kurios pagal turinį dalijamos į istorines, didaktines ir pranašų knygas.

I skyrius

ISTORINĖS SENOJO TESTAMENTO KNYGOS

I. PENKIOS MOZĖS KNYGOS /PENTATEUCHAS/

1. Įvadinės. Pirmosios penkios Šv.Rašto knygos vadinamos Mozės Penkiaknyge /Pentateuchu/. Tą vardą jos gavo dar Kristui negimus iš žydų helenistų Aleksandrijoje. Vėliau tas pavadinimas buvo priimtas ir krikščionių ir reiškia tą pat, ką "Penkios knygos".

Nors Pentateuchas susideda iš penkių dalių, kurios skiriasi viena nuo kitos savo turiniu, tačiau jos tarp savęs ryšiais, viena kitą papildo ir taip sudaro vieną veikalą. Vienu veikalu jas laiko žydai, o Kristus ir apaštalai taip pat niekada nekalba apie penkias Mozės knygas, bet tik apie vieną. Tos gi vienos knygos tikras vardas yra Įstatymas /Lex, Torah/, nes taip ją visuomet vadino žydai /2 Ezd 8,2; Joz 1,8 ir kt./, taip vadino Išganytojas /Mt 12,5 ir kitur/, ir

jos vardas jai yra duotas, atsižvelgiant į turinį. Įstatymas čia reiškia pamokymus ir įsakymus, kuriuos Dievas davė per patriarchus ir Mozę ir kuriuos turėjo užlaikyti Viešpaties išrinktoji tauta.

Kiekviena iš penkių įstatymo dalių turi savo vardus. Palestinos žydai vadino jas pagrindiniais jų teksto žodžiais, todėl pirmoji jų gavo vardą "berešit" /"In principio" - pradžioje/, antroji - "Welesemoth" /haec sunt nomina" - vardai/ ir t.t. Aleksandriečių Septuagintos vertimo Pentateucho knygos pavadintos vardais, nurodančiais svarbiausią jų turinį: "Pradžios" /Genesis/, Išėjimo /Exodus/, Kunigų /Leviticus/, Skaičių /Numeri/, Pakartoto įstatymo /Deuteronomii/. Šie vardai perėjo į lotynų Vulgatą.

2. Kūrimas ir pasaulinimas. Pentateuchas /Penkiaknygė, Leidinys/ nedėsto žmonijos nei Izraelio tautos pilnos istorijos, bet kalba apie dieviškos karalystės įsteigimą žemėje.

P r a d ž i o s k n y g a /Genesis/ pasakoja apie dievo karalystės paruošimą: pasaulio sukūrimas, pirmųjų tėvų sukūrimas bei jų nupuolimas, patriarchų pasirinkimas.

I š ė j i m o k n y g a /Exodus/ kalba apie dieviškos valstybės įsteigimą, išvedant žydus iš Egipto ir duodant įsakymus ant Sinajaus kalno.

K u n i g ų /Leviticus/ ir S k a i č i ų knygos /Numeri/ dėsto nuostatus, pagal kuriuos turi būti tvarkoma teokratija.

P a k a r t o t o Į s t a t y m o k n y g a /Deuteronomius/ tarsi pakartoja Pentateucho istoriją. Tai veikalo užbaigimas, epilogas.

Detaliau nagrinėjant, Pradžios knygą galima padalinti į dvi dalis: pirmoji bendrai bruožais dėsto žmonijos istoriją nuo pasaulio pradžios iki Abraomo; antroji dalis dėsto patriarchų istoriją nuo Abraomo pašaukimo iki Jokūbo ir Juozpo mirties.

Išėjimo ~~ky~~ knyga taip pavadinta dėl to, kad žydiausias joje aprašytas įvykis yra Izraelio išėjimas iš Egipto. Ši knyga skirstoma į tris dalis: 1/ įvykiai prieš išėjimą iš Egipto, izraelitų daugėjimas, jų persekiojimai, Mozės pašaukimas, 10 Egipto nelaimių; 2/ Iš Egipto išėjimas ir kelionė iki Sinajaus kalno; 3/ dieviškosios valstybės įsteigimas ant Sinajaus kalno, dekalogas, sandoros su Dievu sudarymas, įsakymas statyti ir papuošti Sandoros palapinę, tautos nukrypimas /aukso veršis/, sandoros su Dievu atnaujinimas, šventos palapinės pastatymas.

Kunigų knyga dėsto nuostatus, kuriais Dievas įpareigojo išrinktąją tautą. Tuos įstatymus galima suskirstyti į 4 serijas, kurių dvi pirmosios liečia kunigus, o likusios tautos pašventinimą, būtent: 1/ aukų nuostatai; 2/ kunigų ir levitų konsekracijos pareigos; 3/ švarių ir nešvarių valgių atskyrimo nuostatai, metinė permaldavimo šventė; 4/ pašventinimo nuostatai: vedybų, kunigų šventčių, kasdieninių apeigų nuostatai. Pabaigoje - įžadų ir dešimtinių nuostatai.

Skaičių knyga taip pavadinta todėl, kad du kartus dėsto tautos surašymą. Knyga turi tris dalis: 1/ įvykiai po Sinajaus įstatymdavystės, tautos surašymas ir įvairios įstatymų tolimesnei kelionei; 2/ išrinktosios tautos kelionė nuo Sinajaus iki Moabo žemės; tautos murmėjimas dėl maisto, žvalgai į Kanaaną, Dievas baudžia murmančią tautą keturiasdešimties metų klaidžiojimu tyruose; Korės, Datano ir Abirono sukilimas, bausmė, varinė

žaltys; 3/ įvykiai Moabo žemėje, Balaamas ir Balaakas.

Pakartoto įstatymo knyga dėsto paskutines Mozės kalbas Moabo lygumoje. Knyga turi 4 dalis: 1/ pirmojoje kalboje Mozė primena tautai Dievo geradarybes dykumoje ir ragina į paklusnumą Dievui; 2/ antroje kalboje Mozė trumpai pakartoja visus įstatymus; 3/ trečiojoje kalboje mozė labiausiai pabrėžia palaiminimus už įstatymo pildymą ir prakeikimus už jo nepildymą; 4/ paskutinieji Mozės įsakymai ir jo mirtis; Mozė perduoda pareigas Jozuei.

3. Pentateucho kilmė

a. Velhauzeno teorijos istorija. Senovėje žydai ir krikščionys beveik vienbalsiai /tik su labai mažomis išimtimis/ pripažino Mozę Pentateucho autoriumi. XVIII a. protestantų tarpe įsigalėjus bibliniam racionalizmui, prasidėjo senojo įsitikinimo griovimas ir įrodinėjimas, kad Pentateuchas atsiradęs daug vėliau už Mozę ir kad jis buvęs sudarytas iš įvairių raštų. Šiai krypčiai pradžią dave Lindviko XV gydytojas Žanas Astrukas /Jean Astruc/, 1767/. Jis pastebėjo, kad Pradžios knygoje Dievo vardas vienur išreiškiamas žodžiu "Elohim", o kitur - "Jahve", ir padarė išvadą, kad Mozė, šią knygą rašydamas, naudojosi dviem dokumentais - elohistiniu ir jahvistiniu, o be jų dar ir kitais.

XVIII a. pabaigoje vokiečių mokslininkas Eihornas /1827/ šią teoriją išplėtė į visą Pentateuchą. Iš to kilo trys nuomonės:

1/ F r a g m e n t ų teorija, pasak kurios Pentateuchas sudarytas iš daugelio tarp savęs mažai susijusių fragmentų, dėl to jame esą daug spragų ir prieštaravimų. Šią teoriją skelbė A.Geedes /1802/, J.S.Vater /1828/ ir de Wette /1849/.

2/P a p i l d y m ų teorija. Kai vokiečių mokslininkas Evaldas /1876/ įrodė Pradžios knygos vieningumą, pirmosios teorijos vietą užėmė papildymo teorija, pagal kurią Pentateuchą sudarė vienas pagrindinis dokumentas, tiksliau, elohistinis iš XI-X a. prieš Kristų, dėstantis istoriją nuo pasaulio sukūrimo iki Mozės mirties. Kadangi šiame dokumente buvę daug spragų, tai vėlesnis autorius, nagrinėdamas istoriją kitu požiūriu ir vadinamas Dievą Jahvės vardu, jį papildė. Šios teorijos šalininkai yra F.Bleckas /1859/ ir Er.Tačas /1856/.

3/ Naujesnė d o k u m e n t ų h i p o t e z ė. Vokiečių mokslininkas Hupfeldas /1866/ stengėsi įrodyti, kad elohistinis dokumentas susidaręs iš dviejų: istoriškojo pranašų ir kunigų kodekso /Priesterkodex/.

T.Noldekė įrodinėjo, kad jahvistinis dokumentas yra nepriklausomas nuo elohistinio. Tad dabar, atmetus papildymų teoriją, įsigalėjo taip vadinama naujesnė dokumentų teorija, kuri galutinai įsigalėjo tarp protestantų. Kol m. E.Kausas savo paskaitose mokė, jog nei pranašų, nei senesnėse Senojo Įstatymo knygose nėra jokių Įstatymo pėdsakų, taigi tuo laiku įstatymo dar nebuvę. Pirmasis įstatymdavystės branduolis esąs Pakartotas Įstatymas, išleistas karaliaus Jozijo laikais /apie 622 m./. Kunigų kodeksas yra pranašo Ezechielio ir kunigų mokyklos sudarytas Babilonijos nelaisvės metu. Visas gi Pentateuchas esąs sudarytas Ezdro laikais /apie 444 m. prieš Kr./. Šią savo mokytojo mintį mokslišku pagrindu paremti bandė H.Grafas /1869/, bet ją labiausiai išvystė Julijus Velhauzenas /1917/. Ją ir vadina Velhauzeno hipoteze /critica Pentateuchi Welhausiana/.

Pentateuche jis randa keturis svarbiausius dokumentus:

1/ Jahvistinis, kuris pasižymi ryškiu ir spalvingu istorijos pasakojimu nuo pasaulio pradžios iki Mozės ar gal iki Jozuės. Kadangi čia aprašomas patriarchų gyvenimas Hebrone, Beersabėjoje ir t.t., manoma, kad šis dokumentas parašytas Judo karalystėje apie 800 m.prieš Kr. /bent neanksčiau VIII a./.

2/ Elohistinis dokumentas parašytas Izraelio karalystėje, nes aprašo patriarchus, gyvenančius Betelyje, Siche. Šis dokumentas apima istoriją nuo Abraomo pašaukimo iki Kanaano žemės užėmimo ir parašytas IX ar VIII a. prieš Kr.

3/ Pakartotas Įstatymas parašytas Manasės /685-643/ ar Josijo, trumpai sakant, prieš 622 m.

4/ Kunigų kodeksas parašytas apie 500 m. prieš Kr. Babilono nelaisvėje. Kadangi čia aprašoma kulto istorija, tad kalbama apie Sandoros Šėtrą, apie aukas, kunigus, levitus ir t.t. Apima visą Kunigų knygą, didelę dalį Išėjimo knygos ir Skaičių knygą.

Kai kurie kiti autoriai nurodo dar visą eilę mažesnių dokumentų, parašytų taip pat įvairiais laikais: sandoros knyga, įvairūs papročių nuostatai ir pan.

Po Babilonijos nelaisvės visi šie dokumentai buvo sudėti į vieną veikalą, kuris išleistas Mozės vardu. Šis veikalas išleistas apie 400 m. prieš Kr.

b. Velhauzeno teorijos kritika. Pentateucho moziškos kilmės kritikai savo teoriją remia keturiais argumentais: 1/ įvairūs Dievo vardai, 2/ kalbos ir stiliaus skirtumai, 3/ pasikartojimai, 4/ paskesnė negu Mozės laikai kai kurių Pentateucho dalių kilmė.

1/ Įvairūs Dievo vardai. - Pentateuche, ypač Pradžios knygoje, Dievas ne vienodai

tituluojamos. Čia 165 kartus randame "Elohim", 148 kartus - "Jahvė". Tas ir davė pradžią kritikų abejonėms, kad Pentateuchas susidarė iš įvairių šaltinių, kuriuose buvo vartojamas tik vienoks Dievo vardas. Tačiau tas Dievo vardo nevienodumas vartojimas galima išvesti iš tų vardų skirtingos reikšmės. Vardas Elohim paženklina Dievo didybę ir galybę, tad vartojamas ten, kur kalbama apie Dievą Tvėrėją, visų dalykų Tvarkytoją, vyriausią Viešpatį. Jis vartojamas ir pagonių dievų pavadinimui išreikšti. O kai kalbama apie santykį bei josios nuostatus, ypatingais saitais susiejusius išrinktąją tautą su Dievu, vartojamas Jahvės vardas. Jis niekada nevartojamas pagonių dievams pavadinti. Abu tačiau vardai buvo šventi, todėl kai nėra specialios racijos pavartoti vieną kurį ir jų, vartojami abu, paįvairinant pasakojimą. Vieno ar kito vardo vartojimas pasiskyja ir iš priėmimo kalbėjimo bodo /pvz., sakoma: "digitus Elohim", bet "vivit Jahve", "benedictus Jahve", "verbum Jahve" ir t.t./.

2/ Kalbos stiliaus skirtumai. - Ir patys kritikai mato, kad vien tik skirtingų Dievo vardų nepakaks paremti jų hipotezei, todėl teigia, kad Pentateucho sulipdymą iš įvairių dokumentų įrodą kalbos ir stiliaus skirtumai. Tačiau pasitaikantį kalbos ir stiliaus skirtingumą galima paaiškinti skirtingu įvairių kalbos dalių turiniu bei skirtingu stiliumi. Vietomis autorius kalba kaip istorikas, kitur kaip įstatymų davėjas - oratorius, todėl negali būti vienodas stilius bei kalba. O apie stiliaus ir hebrajų kalbos įvairumus sunku spręsti: tam reikėtų didesnio knygų skaičiaus iš įvairių periodų, o turime tik nedidelį skaičių šv.Rs knygų, rašytų 1000 metų laikotarpyje, kurių kiekviena vis rašyta kitoje epochoje ir todėl sunku išspręsti tos kalbos raidos eigą

viename kuriame periode. Pagaliau ir pasitaikantieji kalbos ir stiliaus skirtumai nėra žymūs. Vokiečių mokslininkas Kroileinas, 1908 m. išanalizavęs Pentateuchą, rado nuosavų žodžių knygų kodekse 17, Pakartotame įstatyme - 17, jahvisitiniame ir elohistiniame kartu - 13, o atskiruose šv.Pauliaus laiškuose, kurių vieną nuo kito skiria vos keletas metų, nuosavų išsireiškimų randama kur kas daugiau. Stiliaus ir kalbos įvairumai vėl lengviau išaiškinami, jei Mozė visa rašė ne pats savo rankomis, bet rašymo darbą savo priežiūroje bus pavedęs rastininkams, ką panašiausiai ir tenka manyti buvus.

3/ Pasikartojimai. - Velhauzeno teorijos šalininkai Pentateucho kritikoje iškelia vadinamus dupletus, pakartojimas ir kartais skirtingus vieno ir to paties dalyko pakartojimus. Ypač iš pastarojo fakto daroma išvada, kad autorius turėjo kelis dokumentus, pasakojančius apie tą patį įvykį /pvz., Pradžios knygos I ir II skyriuose randamas dvejopas pasaulio sukūrimo aprašymas, dvejose vietose minima ir tvano istorija/.

Iš atskirų atsitikimų paminėtina Hagaros istorija /Pr 21,9 ir L6,4/, kur Hagara iš Abraomo palapinės išvaroma vieną kartą vienomis aplinkybėmis, kitą kartą - kitomis. Arba Juozapo istorija: vienur jis parduodamas izmaelitams /Pr 35,25/, kitur - medianitams /Pr 37,36/.

Vertinant tuos priekaištus, pirmiausia reikėtų įrodyti, ar tie nauji skirtingi pasakojimai yra to paties įvykio pakartojimas, ar visai kitas atsitikimas. Pvz., minėtoji Hagara vieną kartą pati pabėgo iš Abraomo palapinės dėl Saros persekiojimo, o antrą kartą pats Abraomas išvaro ją, Sarai reikalaujant. Tai aiškiai du atsitikimai, o ne vieno įvykio skirtingas atpasakojimas.

Arba vėl: Juozapo pardavimas vieną kartą minint medianitus, o antrą kartą – izmaelitus, tikrai vienas kitam neprieštarauja, nes izmaelitai – bendras bastūnų vardas, o medianitai – viena tų bastūnų giminė, kuri įeina į izmaelitų pavadinimą.

Ką galima pasakyti dėl du kartus aprašyto pasaulio sukūrimo ir tvano istorijos? Visi rytiečių rašytojai mėgsta pakartojimus ir tai labai ryškus bruožas visuose jų raštuose, kad ir prafaniškuose /pvz., babiloniečių tvano legendoje/.

4/ Paskesnė kai kurių įvykių kilmė. – Velhauzeno teorijos šalininkai iškelia kai kurių Pentateucho įvykių jaunesnę nei Mozės laikai kilmę. Pvz., Įst 1,1 kalba apie žemę "Už Jordano" – šis posakis suponuoja autorių gyvenus šiapus Jordano, kur Mozė niekada nėra buvęs, kadangi mirė ant Nebo kalno.

Pr 12,6 ir 13,6 sakoma, kad kananiečiai tada "buvo šalyje". Iš to seka išvada, kad autoriaus gyvenamuoju laikotarpiu jų jau nebebuvo.

Pr 14,14 La-ši vietovė pavadinta "Dan", o tą vardą ji gavo tik Teisėjų laikais /1360 –1020/, kai buvo Dano giminės užkariauta. Yra minimi Jairo miesteliai, o tas vardas sutinkamas taip pat Teisėjų laikais. Minimas aukų svoris šventovėje, kas suponuoja jau buvus šventyklą.

Remiamasi šiais pasitaikančiais anachronizmais /klaidingas laiko skaičiavime/, radikalai neigia Mozę kaip Pentateucho autorių. Bet tai turėtų pagrindo, jei būtų išlikęs Pentateucho originalas. Nėra kalbos, kad amžių bėgyje įsiskverbė į Mozės krygas pakitimų. Ypač tokių pakitimų galėjo pagausėti, kai nuo grįžimo iš Babilonijos nelaisvės imta viešai skaityti.

Daugelis žymių biblistų pripažįsta Pentateuche buvus glosų /tarp jų – Kornelijus a Lapide, 1632 m., Kaulenas, 1907 m., Vigurū, 1915 m./.

Kai kurie velhauzeniečių minimi įstatymai galėjo lieuti ateities laikus. Kaip vėlesnius priedus Pentateuche galima paminėti šiuos: a/ užbaigiamosios formulės, kuriomis baigiamos atskiros įstatymų dalys; b/kai kurios vėlyvesnės istorijos /pvz., iš Teisėjų periodo – Pr 36, Sk 32/; c/ bendro pobūdžio pastabos, reflekcijos; d/ kai kurie paaiškinantieji įterpai /pvz., Iš 16,32 apie maną; e/ kai kurie vėlyvesnio pobūdžio nuostatai bei įstatymai: apie dešimtines, dėl saukų svorio.

Žinoma, a priori negalima pasakyti, kurie dalykai buvo įterpti vėliau, bet kiekvienu atveju reikia pateikti atskirus argumentus.

c/ Mozė – Pentateucho autorius. Pats nuomonių įvairumas, nesutarimas daugelyje dalykų, kad ir vienos nuomonės šalininkų, u užtenkamai liudija apie silpnumą įrodymų, kuriais vadovaujasi prieš Pentateucho autoriaus tradicinę tiesą.

Oficialiai, kaip tikėjimo tiesos, Bažnyčia nėra paskelbusi, kad Mozė yra Pentateucho autorius, bet remiasi tikra ir pastovia tradicija. Tokia sena ilgų amžių tradicija jau pati savyje turi labai didelę reikšmę, o be to – pilnai gali būti patvirtinta tvirtais liudijimais. Juos pateikia patiės Pentateucho ištyrimas ir abiejų Testamentų, kaip istorinių šaltinių, liudijimas. Todėl susidaro trys skyreliai: 1/ patiės Pentateucho liudijimai, 2/ kitų Senojo Testamento knygų liudijimai, 3/ Naujojo Testamento liudijimai.

1/ Patiės Pentateucho liudijimai. - Pačiame Pentateuche yra penki tekstai, liečiantys knygos autorių. Iš 19,16 sakoma: "Tarė Viešpats Mozei: rašyk tai atminčiai į knygą". Reikia manyti, kad Mozė tai ir darė.

Iš 24,4 sakoma: "Mozė surašė visas Viešpaties kalbas...Paėmęs sandoros knygą skaitė, klausant visai tautai".

Iš 34,27 sakoma: "Viešpats tarė Mozei: Užrašyk sau šituos žodžius".

Sk 33,2 sakoma, kad Mozė surašė žydų kelionės dykumoje stotis.

Įst 31,9 sakoma: "Mozė parašė šį Įstatymą ir jį padavė kunigams".

Kai kas ypač iš paskutiniojo teksto daro išvadą, kad Mozė yra viso Pentateucho autorius, tačiau tikrumo nėra, nes Įstatymo /Tora/ vardu gali būti suprastas ne visas Pentateuchas, o tik Pakartotas Įstatymas. Iš šių tekstų bent tiek yra tikra, kad Mozė yra parašęs bent dalį Pentateucho.

Šiuos tekstus pilnai patvirtina vidiniai knygos kriterijai. Skaitant knygą matosi, kad dauguma nuostatų buvo paskelbta žydams gyvenant dykumoje, atseit Mozės laikais.

Paminėtini šie dalykai:

a/ yra įstatymų, rodančių, jog izraelitai tuomet gyveno stovyklos gyvenimą /pvz., Sk.19,2: žala karvė paaukota už stovyklos ribų/;

b/ kai kurie nuostatai tinka tik siauram stovyklos gyvenimui /pvz.,Kun 17,3 įsakymas visų papjautų gyvulių kraują aukoti prie šventyklos palapinės/;

c/ Kai kurių įstatymų forma rodo, kad tauta dar negyvena Kanaane /pvz. Iš 20,12: "Gerbk savo tėvą ir motiną...kad ilgai gy-

ventum žemėje, kurią Viešpats tavo Dievas duos"/; kai kurie nuostatai duodami tik būsimiems laikams /Sk 15,2: "Kai įeisite į jūsų gyvenimo žemę"/;

d/ kai kurie leisti valgyti gyvuliai /Kun 11,1/ ir minimi medžiai /Iš 25,10/ terandami tik dykumoje, Sinajaus pusiasalyje, o Palestinoje jie visai nebuvo užtinkami.

Teigi iš visų minėtų žymių tenka daryti išvadą, kad bent didžioji knygų dalis buvo parašyta ar bent diktuota Mozės, nors apoik diktiškai negalima teigti, kad tokioje formoje, kokioje dabar yra, Pentateuchas būtų paties vieno Mozės parašytas.

2/ Kitų Senojo Testamento knygų liudijimai. - Iš daugelio kitų Sen. Testamento knygų matyti, kad Mozė davė daug rašytų įstatymų tautai. Joz 1,8 kalbama apie Įstatymų knygą, kurią davė Mozė. Tas minima Joz 23, 6. Senesnieji pranašai nemini Mozės kaip įstatymo autoriaus: Mozės Pentateuchas vadinamas Viešpaties Įstatymu. Pranašas Amosas skelbia Judo valstybei Dievo bausmę, kadangi atmetė 9 "Viešpaties Įstatymą"; bet visai tikra, kad Pentateuche nupasakoti dalykai jiems tikrai buvo žinomi. Ozėjas /790 -720/ pamini patriarcho jokūbo istoriją. Tas pats Amosas kalba apie Sodomos ir Gomoros sugriovimą, išsilaisvinimą iš Egipto, gyvenimą dykumoje. Matyt Pentateuchas rašytas enkačiau, o tai kaip tik veda į Mozės laikus.

Karalių knygose, kurios parašytos Babilonijos nelaisvės laikais /589-433/, minimas Mozės vardas /3 Kar 2,3/.

Dovydas prieš mirdamas liepia Saliamonui laikytis įsakymų, kaip parašyta Mozės Įstatyme. Nuo Babilonijos vergijos tokių liudijimų daugėja. Įstatymas, kurį kunigas Ezdras tautai skaitė Palapinių šventėje 444 m prieš Kr. per aštuonias dienas.

reikia suprasti, kad tai buvo išties as Pentateuchas. Po šio skaitymo kalbėta levitų malda ir išties a Pentateucho santrauka /Neh 9,6/.

Iš ankstesnių istorinių knygų /Teisėjų, Samuelio/ matyti, kad jų parašymo metu jau veikė svarbiausi kulto nuostatai, randami surašyti pentateuche /pvz., nuostatai dėl sandoros palapinės, sandoros skrynios, dėl aukų ir t.t./. Iš čia reikia daryti išvadą, kad Pentateuchas gali būti surašytas anksčiau. Tiesa, tose knygose yra ir įstatymo nesilaikymo pavyzdžių, bet iš to negalima daryti išvados, kaip tai daro radikalai, kad tų įstatymų visai nebuvę. Po Kanaano užkariavimo 12 giminių nesudarė savarankiškos valstybės, o gyveno atskirai. Nesutvarkytos gyvenimo sąlygos neleido sutvarkyti ir įvesti nuostatų.

3/ Naujojo Testamento liudijimai. - Kristus ir Naujojo Testamento knygų autoriai dažnai kalba apie Mozės knygas arba Pentateucho žodžius citu oja kaip Mozės /pvz., Mt 8, 4: "Mozė įsakė"; Mk 7,10: "Mozė parašė", plg. Rom 10,5; Lk 24,44/. Iš šių išsireiškimų kai kurie autoriai /Kornelis,1908/ išveda, kad Kristus ir apaštalai formaliai skelbė Mozę esant Pentateucho autorium. Kiti /Lagranžas/ sako, kad to pilnai tvirtinti negalima, nes apreiškimo autoriai nesprendė mokslinių klausimų, o istoriniuose prisitaikė prie laiko dvasios. Ir Pentateucho autoriaus klausimu Kristus prisitaikė prie žydų nuomonės, kurie Pentateucho autorium laikė Mozę.

Tačiau tokio išvedžiojimo visiems tekstams /kada Viešpats tikslius žodžius pabrėžia Mozę tikrai rašius, kada žydus kaltina pačiu Mozės asmeniu, sakydamas, kad ne Mozė, o Dievas tei/ prisitaikymu prie žydų nuomonės negalima išvesti.

I š v a d a: Paties Pentateucho vidiniai boi išoriniai liudijimai, o taip pat kitos Sv.Rašto knygos aiškiai patvirtina, kad Pentateucho autorius bent jo esminėje dalyje pagal turinį ir formą yra Mozė, kuris apie vidurį antrojo tūkstantmečio prieš Kr. buvo žydų tautos vadas ir organizatorius.

1906.VI.7 d. Biblinė komisija Pentateucho kilmės klausime nurėdė šias pagrindines linijas:

a/ iki šiol įrodomoji medžiaga prieš Mozę, kaip Pentateucho autorių, yra neužtenkama, kad būtų galima Pentateuchą bent žymia dalimi laikyti ne Mozės sustatytu;

b/ Mozei kaip Pentateucho autoriui nebuvo reikalinga, kad savo ranka būtų visa surašęs, bet pakako, kad rašymas būtų atliktas jo priežiūroje ir atsakomybėje;

c/ reikia pripažinti, kad Mozė yra naudojęsis žodiniu padavimu ir rašytais šaltiniais;

d/ pažymint, kad Mozės veikale autoriškumas esminiuose dalykuose yra išlaikytas, galima sutikti, kad ilgų amžių bėgyje įvyko tam tikrų pasikeitimų: įkvėptų autorių įrašų, įtarpų po Mozės mirties, teksto paaiškinimų, pagaliau dėl nurašinėtojų apsirikimų - kai kurių neesminių klaidų.

4. Pentateucho reikšmė. Apie Pentateucho svarbą nereikia nė kalbėti. Pats Kristus jį situoja net 16 karių. Bažnyčia nuo seniausių laikų juo naudojasi, ypač liturgijoje.

Atskirai paminėtini šie ě retesni Pentateuche randami dalykai:

1/ pagrindinės tikėjimo tiesos - pasaulio sukūrimas, pirmųjų žmonių nupuolimas bei pagrindinės dorovinio gyvenimo tiesos /dekalogas/;

2/ visa eilė mesijinių pranašysčių, iš kurių ypač pažymėtina protoevangelija /Pr 3, 15/, Jokūbo pranašystė apie būsimą Mesiją - "Šilo" /Pr 49,2/; balaamo chronologinė pranašystė /Sk 24,17/;

3/ daugelis Pentateucho minimų asmenų - Adomas /Rom 5,14/, Melchizedekas /Žyd 7,1/, ar institucijos /Velykų Avinėlis, varinė šaltys/ - yra būsimo Mesijo tipai.

Tad visiškai nenuostabu, kad pažymėta labai vertina ir gina šį veikalą.

JOZUĖS KNYGA /LIBER JOZUE/

1. Knygos turinys ir padalijimas. Jozuės knygoje pasakojama Kanaano žemės užkariavimas, Jozuei vadovaujant. Kadangi knygos svarbiausias asmuo yra Jozuė, todėl ir knyga pavadinta jo vardu.

Knygą galima padalinti į dvi dalis:

Pirmoje dalyje /1-12 skyr./ nupasakojamas Kanaano žemės užkariavimas, užimant 31 miestą. Pažymėtini dalykai yra Jericho užkariavimas ir kova ties Gabaonu, sustojant saulei.

Antroje dalyje /13-21 skyr./ pasakojama apie Kanaano žemės padalinimą dvylikai Izraelio giminių.

Knygos pabaigoje /22-25 skyr./ paduodamos paskutinės Jozuės kalbos Sichame ir jo mirties aprašymas.

2. Knygos tikslas. Autorius turi tikslą įrodyti, kad Dievas ištikimas ir teisingas pažaduose. Tas labai ryšku Palestinos užkariavime. Todėl knygos autorius nedėsto ištisas, nuoseklias izraelitų istorijos, bet

sustoja ties tomis vietomis, kur ypatingai ryški Dievo globa Izraeliui. Taip pat autorius, baigdamas antrąją knygos dalį /apie Kanaano Somės padalinimą/, pabrėžia didelį Dievo pažadų išsipildymą /Joz 21,43/. Paskutinėse savo kalbose Jozuė, pabrėždamas pažadų išsipildymą, nori įkalti savo tautiečiams, kad jie laikytųsi Dievo.

2. Jozuės knygos kilmė. Pačioje knygoje nėra tikslių žinių apie knygos kilmę ir nėra tuo klausimu net pastovios tradicijos. Talmude parašyta, kad jos autorius yra Jozuė.

Iš vidinių kriterijų knygos sustatymo datą galima išvesti dar prieš karalių Dovydą. Kai knyga buvo rašoma, jebuziečiai dar matyt gyveno Jeruzalėje, nes tekste sakoma: "Jebuziečiai gyvena Jeruzalėje iki šai dienai". Jebuziečių tvirtovę Jeruzalę pavyko užkariauti karaliui Dovydui septintais savo viešpatavimo metais /apie 1000 m. prieš Kr./.

Sustatymo datą tenka nukelti dar į ankstesnį laiką, nes knygos parašymo metu gabaonitai dar o matyt tarnavo prie šventyklos /plg. Joz.9,27/, o sauliui karaliaujant jie pabėgo pas filistiniečius /2 Sam 21/. Taip pat knygos rašymo metu dar buvo gyva kekšė Rakka /Joz 6,25/. Tikslus įvykio aprašymas rodo, jog pats autorius, greičiausiai Jozuė, yra matęs arba gyvenęs tuo laiku. Jozuė buvo raštingas /Joz 24,26/. Priėmus supoziciją, jog knygą parašė pats Jozuė, žinias apie Jozuės mirtį tektų priskirti kitam, vėlesniam autoriui.

Kai kurie knygoje randami dalykai, kurie Jozuei gyvam esant negalėjo būti parašyti, galėjo būti vėlesniojo rašytojo glosos /plg. Joz 15,13-19; Teis 1,8-15; Joz 19,47 ir Teis 18,2/.

Knygos istorinis tikėtinumas patvirtinamas ir kitose Šv.Rašto knygose: Jordano

perėjimas minimas Ps 113,3; Jericho paėmimas - Žyd 11,30; susitarimas tarp gabaonitų ir izraelitų - 2 Sam 21,1; Gabaono mūšis ir saulės sustojimas - Sir 46,4/.

Visa - žydų ir krikščionių tradicija palaiko istorinį knygos tikėtinumą. Didelis stebėtinų ir kitų netikėtumų skaičius išaiškinamas ekstraordinarinėmis aplinkybėmis: be ypatingos Dievo intervencijos žydai vargu ar būtų nugalėję stipresnius priešus.

Istorinės pažiūros patvirtinamos ir Tel-el-Amarnos lentelių įrašais /iš 1400 m. prieš Kr./. Kanaane tuo laiku nebuvo centralizuotos valdžios, o daug karalių, kunigaikščių, kurie pešėsi tarpusavyje. Tai palengvino izraelitams užkariauti šį kraštą.

4. Heksateucho /Šešiaknygės/ teorija. Velhauseno mokyklos šalininkai, norėdami sujungti Pentateuchą su Jozuės knyga ir sudaryti Heksateuchą, remiasi tais pačiais įrodymais, kaip ir Pentateuche. Pasireiškia jahvistinis ir elohistinis dokumentai.

Seniausioje žydų tradicijoje niekur nerandama, kad ši knyga būtų jungiama su Pentateuchu. Seniausi padavimai dargi liudija, kad ši knyga laikyta atskira ir jungta prie pranašų skyriaus. Pentateucho sąryšis su Jozuės knyga yra tik toks, kad joje tęsiama istorija nuo to laiko, kuriuo baigia pasakoti Pakartotą Įstatymo knyga.

Knygos panašumas kyla iš to, kad kalbama apie tą pačią tautą, pagal tuos pat nuostatus gyvenančią, vadovaujamą to tarno, kuris gyveno tomis pačiomis idėjomis ir todėl paskutinėse savo kalbose išreiškusis beveik tą patį, ką ir Mozė išreiškė paskutinėse savo kalbose. Užtinkami kalbos skirtumai patvirtina mūsų nuomonę: čia skirtingas rašymo būdas, mažiau archaizmų.

III. TEISĖJŲ KNYGA /LIBER JUDICUM/

1. Knygos vardas nereiškia asmenų, kurie sprendžia bylas. Hebrajų kalboje šis žodis turi prasmę "valdyti", ir mūsiškai teisėjus galima pavadinti valdytojais.

Knyga savo vardą turi nuo vyrų, kurie laikotarpiu nuo Jozuės mirties iki karaliaus įvedimo prie Samuelio iškildavo tautoje prieš išorinius priešus kaip vadai ir gelbėtojai, vadovaudami tautai ar atskiroms giminėms, o taikos metu būdavo teisėjai ir vyresnieji. Teisėjai buvo savaime iš tautos iškilę narsūs vyrai, kurie savo valdžią įgydavo kovos metu ir jos neperduodavo įpėdinystės keliu.

Valdydavo be karališko aparato, nelaisdavo įstatymų. Jų metu Izraelio valstybė nesudarė vieneto, tik religija juos visus jungė. Kadangi kiekviena giminė tvarkėsi atskirai, todėl jei priešai puldavo vieną giminę, tai gynybos reikalo iššaukta teisėjų valdžia apimdavo tai vieną, tai kelias gimines arba visą tautą. Visą tautą valdė tik Helis ir Samuelis, apie kuriuos kalbama Samuelio knygoje.

Teisėjų iš viso buvo 14.

2. Teisėjų knygos turinys apima laikotarpį nuo Jozuės mirties iki Samuelio gimimo.

Pirmoji įvadinė dalis /Teis 1,1-3,6/ pateikia apžvalgą apie politinę ir religinę tautos padėtį betarpiai prieš teisėjų laikotarpį ir apskritai padėtį teisėjų metu.

Antroji dalis - pats knygos branduolys /Teis 3,7-16,31/ dėsto šešių didžiųjų teisėjų gyvenimo istorijas:

1/ Otonelio, kilusio iš Judo giminės ir nugalėjusio sirus;

2/ Iodo, kilusio iš Benjamino giminės

ir nugalėjusio moabitų karalių Eglonų?

3/ Baracho, kilusio iš Neftalio giminės;

4/ Gedeono, kilusio iš Manaso giminės;

5/ Jeftės, kilusio iš Gado giminės;

6/ Samsono, kilusio iš Dano giminės.

Tame plačiame pasakojime dar paminėti teisėjai: Samgaras, Tolė, Jaijiras, Abesanas, Ahialonas ir Abdonas.

Trečiąją knygos dalį sudaro du priedai: pasakojimas apie Dano giminės stabmeldystę /Teis 17-18 skyr./ ir benjamino giminės sunaikinimą /19-21 skyr./. Šie atsitikimai nesurišti nė su vienu iš teisėjų.

3. Knygos tikslas - pasiremiant teisėjų laikotarpio istorija įrodyti, kad išrinktoji tauta taikė ir gerovę tegali rasti tik tobulai pasivedama Dievo globai ir vykdydama jo įsakymus. Daugiau bendro pobūdžio vaizdinys tai išreiškiama pirmoje knygos dalyje. Antroje knygos dalyje ta mintis pravesta pavyzdžiais iš Teisėjų gyvenimo. Čia nurodoma, kad kiekvienas atkritimas nuo Dievo baudžiamas priešų priespauda, o kiekvienas grįžimas į Dievą baigiasi laisvės sugrįžimu.

4. Teisėjų knygos kilmė. Teisėjų knyga dėsto maždaug 300 metų istoriją, todėl negali būti amžininko autoriaus veikalas, bet gali būti suredaguota, remiantis to laiko rašytais dokumentais. Spėrdžiama, kad tos knygos redakcija buvo kilusi iš Karalių knygos pradžios. Dažnai kartojama pastaba - apgailestavimas, kad karalių dar nebuvo šalyje, todėl į tai, kad autorius gyveno tuo metu, kai tauta jau turėjo karalių, ir tai - matyt karalių periodo pradžioje, kai dar nebuvo patirta tų skaudžių dalykų, kurie įvyko tolimesniame karaliavimo periode. Pastaba, kad Jeruzalė tada

dar buvo jebuziečių valdoma, knygos parašymo datą nukelia anksčiau septintųjų karaliaus Dovydo valdymo metų, nes tik jam pavyko nukariauti Siono tvirtovę /2 Sam 5,6/. Let kadangi pirmieji septyni karaliaus Dovydo karaliavimo metai dėl pilietinio karo, ir prieš tai buvęs karaliaus Saulaaus karaliavimas, kovojant su Dovydu negali būti geradarytę, tenka daryti išvadą, kad knyga sudaryta pirmame Karaliaus Sauliaus karaliavimo laikotarpyje.

Tuo laiku knygos autoriumi galėjo būti paskutinis teisėjas Samuelis. Tokia mintis pilnai derinasi su turiniu ir patvirtinama žydų talmudo.

5. Teisėjų knygos chronologija. 3 Kar6,1 yra užrašyta, kad nuo išėjimo iš Egipto iki Saliamono bažnyčios statybos pradžios praėjo 480 metų. Kai suvedame atskirų teisėjų valdymo metus, gauname 410, o pridėjus 40 metų klaidžiojimo tyruose, Jozuės, karaliaus Sauliaus, Dovydo ir dar Saliamono 4 metus gaunamas laikotarpis arti 600 metų. Pagal tų chronologijų skaičiavimą gaunasi 110 metų skirtumas. Kaip tai išaiškinti?

Šis keblumas išsprendžiamas sinchronizmu /skaičiavimas kartu/. Mat tuo metu teisėjai vienas valdė vieną, kitas - kitą giminę /pvz.: Samsonas kovojo su filistiniečiais ir vadovavo Dano giminei, o tuo pačiu metu Jeftė kovojo su edomitais, vadovaudamas Gado giminei/.

Teisėjų periodą biblistai išveda tęsiasi nuo 300 iki 330 metų.

IV. RUTOS KNYGA /LIBER RUTH/

Maža keturių skyrių Rutos knyga pasakoja idiliška šeimos istoriją iš Teisėjų laikų.

Moabitietė Ruta, bevaikė vieno izraelito našlė, dėl prisirišimo prie savo uošvės Noemės iš savo gimtojo krašto išsikelia į Judo Betliejų ir išteka už mirusio vyro giminaičio Boozo ir taip, sukūrusi gražią šeimą, patenka į Kristaus geneologiją.

Knygos tikslas yra parodyti kodikišką svetimtautės Rutos prisirišimą prie izraelitės Noemės ir atlygirimą už tai. Autorius parodo, kad ir pagonys, jei tik sugrįžta prie Dievo, gauna gausiai palaimos. Kartu siekiama nušviesti Dovydo geneologiją ir papasakoti ką nors vertingo iš jo šeimos istorijos. Taip pat visoje knygoje labai ryškus pagyrimas Mozės įstatymu įsakytam levirato įstatymui.

Knyga yra tikrai kilusi po Teisėjų knygos, nes apie tai kalbama kaip apie praeitį /Rut 1,1/, net dar prieš Saliamono gimimą, nes geneologija, kurią autorius atsip rūpestingai paduoda, yra privesta iki Dovydo. Iš to seka, kad autorius buvo Dovydo bendralaikis ir knygą parašė jo karaliavimo pradžioje. Autoriaus vardas nežinomas. Žydų Talmudo tradicija knygos parašymą priskiria Samueliui.

V. SAMUELIO KNYGOS /LIBRI SAMUELIS/

1. Knygos turinys. Senovinėje hebrajų Biblijoje tai buvusi viena knyga, Septuagintos vertėjų padalinta į dvi knygas, o Vulgatoje pavadinta pirmąja ir antrąja Karalių knyga. Ši knyga vaizduoja įvykius nuo Samuelio gimimo iki karaliaus Dovydo mirties.

Svarbiausias pasakojimo dalykas yra karališkojo sosto įsteigimas Izraelyje ir jo įtvirtinimas Dovydo namuose.

Knygą galima padalinti į tris dalis:

Pirmoji dalis - paskutiniojo teisėjo Samuelio istorija /1 Sam 1-7 skyr./: Samuelio gimimas, jaunystė, prie bažnyčios tarnaujant kunigui ir teisėjui Heliui; Helio silpnumas ir jo sūnų pasielgimas, Samuelio pašaukimas teisėjo pareigoms ir jo nuopelnai išrinktajai tautai.

Antroji dalis - pirmasis izraelitų karalius Saulius /1Sam 8-31 skyr./: Dievo nurodymu Samuelis patepa Saulių karaliumi, kuris tokiu pripažįstamas po Galaado miesto išlaisvinimo; Samuelis atsisako teisėjo pareigų, Saulius nusikalsta, savindamasis kunigiškas pareigas, Dievo atmetamas, o Samuelis gauna įsakymą patepti karaliumi Dovydą.

Trečioji dalis - Dovydo istorija /2 Sam 1-20 skyr./: Dovydas iš pradžių karaliauja tik Hebrono mieste Judo giminei, o vėliau, nugalėjus Sauliaus šalininkus, jis paskelbiamas tautos vadovu. Septintaisiais karaliavimo metais jis užkariauja jebuziečių tvirtovę, perkelia Sandoros skrynią ir iš Dievo gauna mesijinius pažadus. Aukščiausiame karaliavimo laipsnyje nusideda svetimavimu, žmogžudyste, vos vos Dievo neatstumiamas, po to labai atgailoja.

Knygos pabaigoje /21-24 skyr./ yra keletas pasakojimų, paaiškinančių Dovydo istoriją.

2. Abiejų Samuelio knygų tikslas - parodyti karaliaus instituciją, dievišką instituciją išrinktojoje tautoje ir nušviesti Dovydo karaliavimą, kurio dinastija turėjo tęstis per amžius. Kartu čia parodomas karaliaus - valdovo pavyzdys. Saulius - pavyzdys karaliaus, kokiu nereikia būti,

s Dovydas - pavyzdys visiems žydų karaliams.

3. Knygos kilmė. Knygos parašymo laikas negali būti ankstesnis už valstybės suskilimą /929/, nes autorius aiškiai kalba apie Judo valstybės karalius /2 Sam 27,6/, tačiau abi knygos buvo užbaigtos prieš Asirijos vergiją, išgriovus Izraelio valstybės sostinę Samariją /722/, nes knygų turinyje nėra nė mažiausios užuominos apie tą įvykį. Nors Samuelio knygos tikrai yra sustatytos remiantis rašytais šaltiniais, bet iš planingo vieningumo žymu, kad tai vieno autoriaus veikalas.

VI. KARALIŲ KNYGOS /LIBRI REGUM/

1. Knygos pavadinimas ir turinys. Pagal hebrajų tekstą - pirmoji ir antroji, o pagal Vulgatą - trečioji ir ketvirtoji Karalių knygos. Kaip abi Samuelio knygos žydų kanone sudarė vieną istorinį veikalą, taip ir Karalių knygos buvo pavadintos vienu vardu: Karaliaus arba Karalių knygos.

Vardas paremtas knygos turiniu, nes ji susideda iš visų išrinktosios tautos karalių istorijos, tik be Sauliaus ir be Dovydo karaliavimo, išdėstyto Samuelio knygose.

Išdėstoma istorija nuo Saliamono karaliavimo iki Babilonijos vergijos /587/.

Pirmoji Karalių knyga savo pirmoje dalyje pasakoja karaliaus Saliamono istoriją /I Kar 1-11 skyr./: karaliaus Dovydo paskutinieji metai ir Saliamono paskelbimas karaliumi, valstybės stiprėjimas, Saliamono didelės išminties pasireiškimas, didžiosios Saliamono statybos /bažnyčios ir karaliaus rūmų pastatymas/, Saliamono pasaulinio masto garbė ir turtingumas, tačiau senatvėje nukrypimas nuo tikrojo Dievo į pagoniškuosius

ir Dievo bausmė - valstybės suskilimas į Judo ir Izraelio valstybes. Antrojo pirmosios Karalių knygos dalyje aštoma brolių Judo ir Izraelio valstybių sinchroninė /kartu einanti/ istorija iki Izraelio karaliaus Ochazijo laikų /12-22 skyr./, tarpusavio kovos, nesutarimai bei įsivyravusi urvagystė. Plačiai piešiama pranašo Elijo darbuotė tautoje.

Antroji Karalių knyga savo pirmoje dalyje tęsia abiejų valstybių istoriją iki Izraelio valstybės žlugimo /722/, asiriečiams užkariavus ir išgriovus Samariją /1-17 skyr./. Daug vietos čia skiriama pranašo Eliziejaus darbuotei tautoje. Antrojo antrosios Karalių knygos dalyje /18-25 skyr./ tęsiama Judo karalystės istorija nuo Samarijos išgriovimo iki babilonijos vergijos pradžios, išgriaunant Jeruzalės miestą /587/.

Judo valstybėje per karalystės suskilimo laikotarpį /929-587/ buvo 20 karalių ir visi kilmė buvo iš Dovydo giminės. Pirmuoju karaliumi buvo Saliamono sūnus Roboamas, paskutiniuoju - Sedekijas, kuriam karaliaujant įvyko babilonijos antpuolis ir Jeruzalės išgriovimas.

Izraelio valstybėje per jos gyvavimo laikotarpį /929-722/ buvo 19 karalių iš devynių dinastijų. Pirmuoju karaliumi buvo Jeroboamas I, paskutiniuoju - karalius Ozėjas, kuriam karaliaujant įvyko asiriečių antpuolis ir tapo sugriauta jų sostinė Samarija.

2. Karalių knygos tikslas. Kaip ir kitų hagiografų, taip ir Karalių knygos autoriaus tikslas nebuvo vien apibūdinti nuoseklią tautos istoriją. Tikslas buvo aukštesnis: nupiešti Izraelio tautos likimą visų pirma religiniu atžvilgiu. Parinktoms iš tautos istorijos vietoms autorius norėjo įrodyti, kad tautos ir karalių likimas artimai yra susijęs su religija ir Dievo įstatymu.

Paminimi, tiesa, visi Judo ir Izraelio valstybės karaliai, tačiau kiekvienas jų vertinamas iš atžvilgio į religiją. Plačiau ir su dideliu išsamumu autorius vaizduoja gyvenimą tų karalių, kurių gyvenimas buvo persunktas religijos meile: Saliamono, Ezechijo, Jozijos istorijos.

Plačiau minimi ir tie, kurie pasižymėjo nutolimu nuo Dievo, stabmeldybės įvedimu ir jos platinimu /Achabo ir Joramo istorijos/. Tuo pat tikslu pasakojime daug vietos skiriama pranašų Elijo ir Eliziejaus veiklai pavaizduoti.

3. Karalių knygos kilmė. Knygų parašymo laikas įvedamas Babilonijos vergijos metu. Vėliausias atsitikimas, minimas Karalių knygoje, yra amnestija, suteikta ilgai kalintam karaliui Joachinui jo 37-ais įkalinimo metais /apie 561 m. – 2 Kar 25,27/.

Galimas dalykas, kad veikalas buvo sustatytas netrukus po minėto karaliaus mirties. 2 Kar 25,30 rašoma, kad išlaisvintam karaliui buvo paskirtas nuolatinis išlaikymas, "kuris jam buvo duodamas kiekvieną dieną per visas gyvenimo dienas". Iš tų žodžių atrodo, kad autorius yra pergyvenęs karaliaus mirtį. Visai tikra, kad tos knygos parašytos prieš pirmąjį tremtinių grįžimą iš Babilonijos nelaisvės /538/, nes apie tai nėra jokios užuominos, ko nė vienas rašytojas nebūtų praleidęs.

Knygos autorius nežinomas. Žydų tradicija mini autoriumi Jeremiją. Su rimtu pagrindu manoma, kad Karalių knygos bus parašytos Babilonijoje, nes Palestinoje vargu ar galėjo būti sustatytas veikalas tuo metu, kada daug didesnė žydų dalis buvo ištremta.

Knygos istorinis tikėtinumas patvirtinamas daugeliu tekstų iš kitų Šv.Rašto knygų. Taip pat istorinė tiesa išvedama ir iš to, kad autorius nuolat remiasi parašytais šaltiniais, kuriuos pats nurodo. Iš tokių yra Saliamono istorija /1 Kar 11,41/, Judo valstybės karalių metraščiai, Izraelio valstybės karalių metraščiai ir kt.

Istorinį knygos turinį patvirtina taip pat profaniniės /pasaulietinio turinio/ knygos iš Asirijos, Babilonijos bei Egipto ir įvairūs archeologiniai paminklai su savo įrašais, pvz.: vadinamas Nečos akmuo, to vardo moabitų karaliaus užrašas iš IX a. prieš Kr. /2Kar 3,4-27/; Asirijos karaliaus Salmanasaro III /859-824/ obelisko užrašas, kur tarp kitų karalių, mokančių Asirijai duoklę, minimas ir Izraelio karalius Jehu /2 Kar/.

VII. KRONIKŲ KNYGOS /LIBRI PARALIPOMENON/

1. Knygų pavadinimas ir turinys. Labai skaitomos dvi kronikų knygos, tačiau žydų kanone buvo tik vienas veikalas, panašiai kaip Samuelio ir Karalių knygos. Hebrajų tekste jo antraštė "Libro Haijamin", kurią šv.Jeronimas išvertė "Verba dierum" /metraščiai/, pridurdamas, kad aiškiau knygos vardą gali išreikšti pavadinimas "Chronikon totius divinae historiae".

Vulgatoje šis vardas paimtas iš Septuagintos/LXX/ "paraleipomena" - "praetermissa" /praleistieji dalykai/, tarsi kronikų knygos būtų priedas Karalių knygos, kuriose parašyta tai, kas Karalių knygose praleista.

Pasak šv.Jerondmo, abi Kronikų knygos - santrauka beveik viso Senojo Testamento iki Ezaro bei Nehemijo laikų. Knygos pasakojimas apima ilgiausią laikotarpį, nes prasi-

da Adomu ir baigiasi Kiro edikto paminėjimu /536/, išlaisvinus žydus iš Babilonijos nelaisvės.

Knygose pasakojamųjų dalykų medžiaga didžiąja dalimi, o kartais net tais pačiais žodžiais, žinoma iš kitų Senojo Testamento knygų ir galima padalinti į keturias dalis:

1/ genealogijų lentelės nuo Adomo iki Dovydo su trumpomis istorinėmis pastabomis /1 Kr 1-9 skyr./,

2/ karaliaus Dovydo istorija /1 Kr.10-29 skyr./,

3/ karaliaus Saliamono istorija /2 Kr 1-9 skyr./,

4/ visų kitų Judo valstybės karalių istorijos iki valstybės žlugimo 586 m. /2 Kr 10-36 skyr./.

2. Kronikų knygos tikslas. Nagrinėdami Kronikų knygų turinį matome, kad žymia dalimi jose aprašyta žydų istorija yra žinoma iš kitų Šv.Rašto knygų. Tie patys atsitikimai dažnai pakartojami net tais pačiais žodžiais. Tačiau jose yra ir žymių skirtingumų. Kai kurie įvykiai visai praleisti, o yra įdėta ir visai naujų. Iš to tenka daryti išvadą, kad knygos tikslas nėra buvęs vien tik senesnių istorijos pasakojimų papildymas. Turėjo būti kitoks tikslas, kurį nesunku suvokti.

Pirmiausia autorius veikale išskirtinę vietą skiria Dovydo asmeniui ir jo genealogijai vaizduoti. Juk joje praleistos visų Izraelio valstybės karalių istorijos, kai tuo tarpu Judo valstybės karaliai, kilę iš Dovydo giminės, visi kuo tiksliausiai sužymėti iki pat Nebemijo laikų? Ir visi tie pasakojimai imami iš atžvilgio į religiją bei įstatymą. Toliau knygos autorius nuolat prieš akis turi Jeruzalę, ir ir tai ne dėl

to, kad ji Judo karalių sostinė, bet dėl to, kad tai šventa vieta su šventa Viešpaties bažnyčia. Todėl ir karalių istorijoje aprašoma tai, kas kokiu nors būdu palietė religiją. Platus Sandoros skrynios perkėlimo aprašymas, Dovydo sumarymas statyti bažnyčią, neužilgos paruošimas tiems darbams, šventyklos statyba prie Saliamono, kulto sutvarkymas, religinės reformos karalių Jozafato, Ezechijo ir Jozijo laikais.

Kaip labai autoriui rūpėjo kulto reikalai, matosi iš plačiausio aaroniškos kunigystės aprašymo, levitų ir bažnyčiai skirtųjų giesminikų suminėjimo. Knygoje nuolat daroma aliuzijos į tai, kad tautos laimė priklauso nuo išti kimo įstatymo pildymo ir deramo Dievui skirto kulto atlikimo. Karaliai vertinami pagal tai, ar darė žygių kovai su stabmeldybe.

Visa tai turint omenyje, tenka pripažinti, kad Kronikų knygų autoriaus tikslas buvo parašyti žydų religijos istoriją, norint įkvėpti grįžusiems iš Babilonijos nelaisvės tremtiniams pagarbą tai religijai, kartu norint paskatinti kunigus, levitus ir visą tautą išti kimai pildyti pareigas, užlaikyti įstatymą ir nekęsti pagonybės.

Prisimindamas praeitų laikų didybę, autorius norėjo paguosti žmones, gyvenusius tokiose skurdžiose sąlygose.

3. Kronikų knygos kilmė. Knygos sustatymo data negali būti ankstyvesnė už Babilonijos nelaisvės pradžią /596/, nes iki to laikotarpio Judo valstybės istorija pasakojama labai tikslia ir išsamiai.

Antrosios Kronikų knygos pabaigoje keliais sakiniais paminėtas Kiro dekretas, leidžiantis žydams grįžti į senąją tėvynę. Visiškai plačiau remiant tautos gyvenimo sąlygų i štrėmimo laikotarpyje, nėra įrodymas.

kad knyga rašyta sugrįžus. Šis gabalėlis galėjo būti ir vėlesnis priedas. Tačiau pačioje Kronikų knygoje randami kai kurie įrodymai, kad autorius knygą parašė neilgiausvės metui baigiantis ar pasibaigus. Taip, pvz., Dovydo genealogija įvedama dar po Zarobabelio iki šeštos generacijos, o tai turėtų būti iki 560 m. Minimi persiški pinigai "dareikos", kurie buvo vartojami tik prie Darijaus I /521-485/. Bažnyčia kai kada iš persų kalbos vadinama "birah". Tai irgi žerklas persų laikotarpio, kurie 538 m. užvaldė Babiloniją. Jokiu būdu knyga negali būti vėlesnė už 157 m. prieš Kristų, nes tada jau buvo žinomas senasis jos graikiškas vertimas.

Knygos autorius yra nežinomas. Jei tai būtų buvęs Ezaras, kurį kaip autorių mini žydų tradicija, tektų priimti teigimą, kad Dovydo genealogija yra pratęsta kito autoriaus.

Kronikų knyga apima ilgiausią laikotarpį, tačiau jos istoriškas tikėtinumas neabejotinas, nes autorius turėjo pakankamai rašytų šaltinių savo pateikiamoms žinioms. Genealogijos paimtos iš Pradžios knygos arba Judo ar Izraelio metraščių. Rašydamas Dovydo ir jo įpėdinių istoriją, autorius ėmė žinias iš tų pačių šaltinių, kuriais naudojosi Samuelio ir Karalių knygų autoriai.

Autoriui daromi priekaištai, kad jis kai ką praleido iš kitose knygose žinomų dalykų /pvz.: Dovydo svetimavimo istoriją, Saliamono stabų garbinimo istoriją/, o kai ką įdėjęs naujai.

Šis dalykas išaiškėja atsimenant autoriaus tikslą, kuris buvo ne istorinis, o religinis. Juk knygos tikslas buvo įrodyti, kad tautos likimas priklauso nuo ištikimo Dievo įstatymo pildymo. Kas šiam tikslui buvo nenaudinga, autorius praleido, kas tą mintį

plačiau nušviečė – aprašė plačiau. Kadangi Kron. Kronikų knygose randama daug skaitlinių, tenka sutikti, kad amžių bėgyje perrašinėtojai yra įvėlę nemaža klaidų.

VIII. EZDRO IR NEHEMIJO KNYGOS

/LIBRI EZRAE ET NEHEMI/

Senovės žydų ir pirmųjų amžių krikščionių rašytojai Ezdro ir Nehemijo knygas laikė vienu veikalu. Vulgatos vertime jis buvo padalintas į dvi dalis: pirmoji Ezdro knyga, o antroji – Nehemijo knyga, dar vadinama antrąja Ezdro knyga.

Čia tenka prisiminti, kad yra žinomos apokrifinės trečioji ir ketvirtoji Ezdro knygos, kurios neįeina į įkvėptųjų knygų kanoną.

1. Knygų turinys. Abi minėtos knygos pasakoja apie žydų religinės ir tautinės bendruomenės atstatymą grįžus iš Babilonijos nelaisvės.

Ezdro knyga gali būti skirstoma į dvi dalis:

Pirmoji dalis /1–6 skyr./ pasakoja apie pirmąjį 50.000 tremtinių grįžimą iš nelaisvės bei šventyklos atstatymą, vadovaujant Zorobabeliui. Babilonijoje tuo laiku karaliavo Kiras ir Darijus I. Grįžimas įvyko 538 m.

Antroji Ezdro knygos dalis /Ezd 7–10 skyr./ aprašo antrąjį 6000 tremtinių grįžimą tėvynėn 458 m., vadovaujant kunigui Ezdrai. Taip pat aprašomos kurigo Ezdro įvykdytos religinės reformos, ypač kova prieš mišrias santuokas. Šis grįžimas įvyko septintaisiais karaliaus Artakserkso I viešpatavimo metais.

Nehemijo, arba antroji Ezdro, knyga pasakoja apie gubernatoriaus Nehemijo atvykimą Judėjon 20-aisiais karaliaus Artakserkso viešpatavimo metais ir apie jo įvykdytas politines bei religines reformas. Knygą galima suskirstyti į tris dalis:

Pirmoji dalis /Neh 1-7 skyr./ pasakoja apie Jeruzalės miesto sienų atstatymą.

Antroji dalis /8-10 skyr./ pasakoja apie atnaujinimą religinio dorinio tautos gyvenimo Palapinių šventės metu tautai iškilmingai skaitant Dievo įsakymus ir naujai atkartojant tautos sandorą su Dievu. Visiems šiems veiksmams kartu su Nehemiju vadovauja ir kunigas Ezdras.

Trečioji dalis /11-13 skyr./ nupasakoja politinį tautos atsinaujinimą: gyventojų paskirstymas į atskirus miestus, kunigų ir levitų sąrašai, įstatymai, numatantys aukas Dievo kulto reikalams. Pabaigoje trumpai paminėta Nehemijo kova su įvairiais tautos nukrypimais, antrą kartą 433 m. grįžus Jeruzalėn po apsilankymo pas persų karalių.

2. <u>Knygų autoriaus tikslas</u> yra parodyti, kaip Dievo Apvaizda izraelitų tautą iš Babilonijos nelaisvės grąžino į senąją tėvynę ir ten ją saugojo nuo išorinių ir vidinių priešų. Babilono nelaisvė buvo teisinga bausmė už Judo nuodėmes, bet ji neužkirto kelio palaiminimams, kuriuos Dievas buvo pažadėjęs ir kuriuos įvykdė tokiose sunkiose sąlygose /Ezd 1,1/.

Kaip nuostabi Dievo apvaizda ir kaip ištikimas Dievas savo pažaduose - štai knygos tikslas ir kartu padrąsinimas vėlesnėms kartoms, kad ištikimai tarnautų Dievui.

3. <u>Knygų kilmė.</u> Žydų Talmudas ir žydų tradicija, kuriai pritaria ir daugelis katalikų mokslininkų, knygos autoriumi laiko

Ezrą, prie kurio prisidėjo ir Nehemijas. Savo nuomonę remia tuo, kad tekste yra vietų, kur kalbama pirmuoju asmeniu /Ezd 9,31; Neh 1,1/. Tačiau kita mokslininkų grupė šių knygų kilmę įžvelgia iš tolesnių laikų, tik teigia esant rašytą remiantis Ezuro ir Nehemijo laikų dokumentais.

Pirmiausia tenka pasakyti, kad toji pirmojo asmens kalbėjimo forma gali kilti kaip tik tikslinai cituojant dokumentus, kuriuos rašė Ezuras ir Nehemijas. Kad veikalas ne jų sustatytas, patvirtina šie argumentai:

1/ Ezd 7,6 autorius vadinamas "Scriba velox in lege Domini" /Viešpaties Įstatymo rašytojinkus/, ko pats Ezuras, atrodo, apie save negalėjo pasakyti;

2/ dviejose vietose autorius kalba apie Ezuro ir Nehemijo dienas, reiškia tos dienos jau buvo praėjusios /Neh 16,26/;

3/ daugiausia abiejose knygose kalbama ne pirmuoju, bet trečiuoju asmeniu. Abi knygos galėjo būti sustatytos praėjus keletai metų po Nehemijo apsilankymo pas persų karalių /433/, po kurio netrukus gubernatorius grįžta Jeruzalėn ir bando pravesti įvairias reformas. Kadangi visai nekalbama, kokios buvo tos pasėkos, tad reikia manyti, kad knygos buvo sustatytos netrukus po tų reformų, t.y., dar prieš 400 metus. Knygos autorius tokioje supozicijoje būtų visai nežinomas. Knygos autoriaus patikimumu negalima abejoti, nes jis nuoširdžiai įvairiais to laiko šaltiniais. Iš jų paminėti kurdo Ezdro memuarai, Nehemijo rašytieji raštai, kuriuos knygos autorius gražiai net pažodžiui paduoda Neh 1, ., 12 ir 13 skyr./, persų karaliaus dokumentai apie duotą pažadą šventovės atstatymui /Neh 4, 6 ir 7 skyr./ ir įvairūs kiti panaudotų raštų sąrašai /Ezd 2,1 ir kt./.

Šių visų šaltinių panaudojimas vien perrašant jų žinias dar labiau patvirtina istorinių žinių patikimumą. Tų laikų profaniškoji istorija patiekia kaip tik tokį to laikotarpio vaizdą. Pagal asiriečių-babiloniečių dokumentus, Kirui viešpataujant, ir kitoms tautoms buvo leista grįžti į savo tėviškę. Elefantinos saloje rasti papirusai - korespondencija ten gyvenusios žydų kolonijos su Jeruzalės bendruomene - mini Sanabalato sūnų Bagohi /Neh 6,1/, vyriausiąjį kunigą Jochananą /Neh 12,10/ ir kitus vardus, kas pilnai atitinka ir Ezdro bei Nehemijo knygų pasakojimą. Tradicinis nustatymas tvarkos, kad pirma stovi Ezdro, po to Nehemijo knyga ir kad ta tvarka atitinka istorinei įvykių eigai, turi trūkumų, kurių negalima pašalinti. To viso pagrindas tame, kad pasakojamoji istorija turi nuotrupinį charakterį. Tačiau tie argumentai, iškeliami prieš šitą eilę, yra nepakankami, kad verstų Nehemijo veiklą atkelti anksčiau Ezdro veiklos ir taip pakeisti knygų eilę. Kas Ezdro grįžimą teigia buvus prie Artakserkso II /405-362/ tas yra verčiamas Nehemijo pirmąjį laikotarpį nukelti į ankstyvesnį laiką, nes pagal Neh 8,2 ir 12, 36 yra tikra, kad Ezdras yra dirbęs tikrai kartu su Nehemiju, kuris veikė neabejotinai prie Artakserkso. Tas jų bendras darbas negalėjo būti po 410 m., nes tuo metu, pasak Elefantinojo rasto/dokumento/ papiruse, Judėjos gubernatoriumi buvo Bagohi, o nebe Nehemijas.

Iš visų bandymų tą klausimą išrišti tenka daryti išvadą, kad Nehemijas ir Ezdras veikė prie Artakserkso I Longimeno /465-423/. Septintaisiais jo viešpatavimo metais Ezdras su 6000 žydų grįžo iš nelaisvės. Dvidešimtaisiais metais kaipo gubernatorius atvyko į Judėją ir Nehemijas, ir sekančiais metais /444/ Palapinių šventėje abu skaitė Įstatymą

ir pravedė religijos reformą. Pagaliau 32-siais Artakserkso I viešpatavimo metais /433/ Nehemijas, apsilankęs pas Babilonijos karalių, antrą kartą atvyko į Palestiną ir kovojo prieš įvairius nukrypimus nuo įstatymo pildymo.

IX. TOBIJO KNYGA /LIBER TOBIAE/

Savo vardą knyga turi nuo dviejų asmenų - jaunojo ir senojo Tobijų. Nors originalas yra žuvęs, ir mus tepasiekė tik tos knygos graikiškieji vertimai, tačiau nėra abejonės, kad ji pradžioje buvo rašyta hebraiškai ar aramėjiškai. Vertimai kai kuriose vietose sutrumpinę, kai kuriose - praplėtę pirminį tekstą.

Vulgatos dabartinį tekstą Šv.Jeronimas išvertė iš aramėjų kalbos ir jis nemaža skiriasi nuo trijų išlikusių senidusių graikiškų tekstų, kurie galėjo atsirasti iš seniai jau dingusio hebraiško teksto. Tobijo knyga yra deuterokanoniška, nes jos neturėjo Palestinoje gyvenusieji žydai.

1. Knygos turinys. Tobijo knygoje pasakojama istorija vienos pamaldžios žydų šeimos, kuri Asirijos nelaisvėje patiria skaudžių nelaimių ir bandymų, bet Dieve sėkmingai išgelbstima iš visų e vargų per Angelą Rafaelį.

Pirmoje knygos dalyje autorius pasakoja istoriją senojo Tobijo, pasižymėjusio įvairiomis aukštomis dorybėmis. Jis, ir pagonių tarpe gyvendamas, ištikimai laikosi Teros nuostatų, labai kilniaširdiškas, su pavojumi pačiam įkliūti laidoja mirusius tautiečius tremtinius, kurie didesnei paniekai buvo neleidžiami laidoti; apakęs kenčia žmones

išmetinėjimus, paguodos ieškodamas maldoje. Paraleliai pasakojama apie tuo metu gyvenusią Raguelio dukrą Šarą, kuri dėl septynių savo vyrų mirties nepalikusi įpėdinių, kenčia pajuoką net nuo savo tarnaitės, bet vis vien nesiliauja karštai meldusi Dievą. Knipškaudžiai buvo įvertintas ir senojo Tobijo ir Saros pasitikėjimas - tai pirmosios dalies turinys.

Antrojoje dalyje pasakojama, kaip Dievo Apvaizda, tarpininkaujant angelui Rafaeliui, padarė galą visiems išmetinėjimams ir gausiai atlygino už ištikimybę. Konfliktuoti turtą dėl to, kad šeima laidojo savo mirusius, senasis Tobijas siunčia sūnų pas seną draugą Gabelį atgauti nemažos sumos paskolintų pinigų ir surasti žmoną iš tikinčiųjų žydų tarpo. Tolimoje kelionėje talkininkauti pasisiūlo keleivio išvaizdoje angelas Rafaelis, pasivadinęs Azariju. Kartu su Rafaeliu jaunesnysis Tobijas nuvyksta į tolimą Ekbatanos miestą, kuriame iš Raguelio sau už žmoną išprašo Šarą.

Švenčiant vestuves, angelas nuvyksta atsiimti iš Gabelio skolos. Grįžus namo, angelo pamokytas, jaunesnysis Tobijas žuvies tulžimi patepa senojo Tobijo akis, ir šios staigiai pasveiksta. Šeima tariasi apie atsilyginimą taip daug padariusiam bendrakeleiviui, paslaptingasis svečias pasisako kas esąs ir staiga išnyksta.

Knyga baigiasi Tobijo giesme, dėkojant už visas geradarybes, ir epilogu - trumpu pasakojimu apie abiejų Tobijų mirtį.

2. Autorius turi tikslą parodyti nuostabius Dievo Apvaizdos kelius, taip kad ir pamaldūs neapsaugomi nuo sunkumų, kurie pasikeičia paguoda ir džiaugsmu. Tai matyti iš pasakojimo, o ypač iš angelo atsisveikinimo žodžių, pasakytų Tobijui.

Šalia šio pagrindinio knygos tikslo autorius norėjo duoti gražų pavyzdį tobulai doros šeimos gyvenimo, veiklios artimo meilės, kantrumo, pamaldumo, ištikimumo tikrajam tikėjimui net persekiojimo metu pagonių aplinkoje.

3. Knygos kilmė. Knyga, atrodo, sustatyta ne Palestinoje, bet Babilonijoje ar Persijoje. Pasiremiant tuo, kad kai kuriuose senuose vertimuose pirmuose trijuose skyriuose Tobijas kalba pirmuoju asmeniu ir graikiškam tekste /Tob 12,20/ angelas liepia Tobijui viską surašyti į knygą, kai kurie autoriai ima teigti, kad knyga gal ir yra parašyta Tobijo. Tačiau vidinis knygos pobūdis tam tikrai prieštarauja: tikrai negalėjo būti sustatyta tokiu ankstyvu laikotarpiu. Autorius yra pasinaudojęs Tobijo parašytais užrašais, bet knygos sustatymo laikas negali būti ankstesnis V a. prieš Kr., nes autorius užsimena apie Jeruzalės miesto išgriovimą 586 m. /plg.13-14 skyr./. Toji data gali būti vėlesnė, nes knygoje kalbama apie trejopas dešimtines: kunigams, Jeruzalės miestui ir beturčiams, iš kurių antrosios tėra minimos tik graikiškame Pentateucho vertime /Ist 26,12/.

[illegible] knyga rašyta aiškiai dar prieš II a. Knygos sustatymo metu aiškiai veikia levirato įstatymas, kuris II a. prieš Kr. jau buvo nebevykdomas. Taigi tenka spręsti knygą buvus parašytą apie II a. prieš Kr. Dar keliama klausimų, kuriam knygos skyriui priklauso Tobijo knyga. Tačiau negalima abejoti jos istoriniu charakteriu. Ji visada buvo dedama istorinių knygų eilėje, taip ją suprato ir aiškino bažnyčios tėvai ir tai tenka išvesti iš tikslių geografinių nurodymų, paduotų tikslių genealogijų, kurių niekada nebūna parabolinėse istorijose.

Jau nuo prieškrikščioniškųjų laikų žydų helenistų knyga buvo laikoma kanoniška ir buvo laikoma kartu su kitomis knygomis Septuagintos vertime. Bažnyčia nuo pat apaštalų laikų ją turi savo rinkiniuose. Tai taip pat matyti iš apaštališkųjų tėvų liudijimų ir iš katakombose atvaizduotų abiejų Tobijų gyvenimo.

Knygai prikišama kai kurių istorinių netikslumų, abejojama dėl vietų ir karalių vardų.

Knygoje pasakyta, kad Tobijas į nelaisvę pateko Asirijos karaliaus Salmanasaro laikais. O pagal 2 Kar 15,29 Neftalio giminė, iš kurios kilęs Tobijas, išvesta į vergiją Saųmanasaro pirmtako Tiglat-Pilezaro III.

Pagal istorijos duomenis ir Samariją sugriovė ne Salmanasaras, bet Sargonas.

Šie visi neaiškumai tenka aiškinti daug kur Senojo Testamento taisymu, nes ne tik Šventraščio, bet ir profaninių dokumentų nuorašuose būdavo žinomesni vardai įdedami vietoje mažiau žinomų. Be to, o visos giminės ištrėmimas galėjo įvykti ne iš karto, o dalimis.

X. JUDITOS KNYGA 3 /LIBER JUDITH/

1. Knygos turinys. Juditos knygoje pasakojama apie karžygišką žygį vienos dievobaimingos moters Juditos, kuriai VI a. prieš Kr. įsiveržus asiriečiams į Judėją ir užėmus Betuliją, pavyko nužudyti vadą Holoferną ir taip išvaduoti miestą.

16-kos skyrių knygą galima padalinti į dvi dalis. Pirmoje dalyje pasakojama, kaip asiriečių karalius Nabuchodonosaras /561/, nugalėjęs medus, siuntė savo karo vadą Holoferną pavergti Mažosios Azijos, Mezopotami-

jos, arabų giminių ir Palestinos. Kai kuries tautos pačios pasidavė, o izraelitai, paraginti vyriausiojo kunigo Joachimo, pasiruošė priešintis. Tuomet Holofernas, nepaisydamas į emoritų vado Achioro patarimo būti atsargiem su ta tauta, apgulė Betulijos miestą. Kad greičiau gyventojus priverstų pasiduoti, užverte upelio vandenį. Apgultieji jau buvo bemaną pasiduoti. Našlė Judita visus drąsina dar palaukti ir pasiūlo vyriausiam kunigui savo planą išgelbėti miestui. Pasiruošusi malda ir pasninku, apsivilkusi gražiausiais rūbais, ji su tarnaite, tarsi bėglė iš miesto, nuvyko į priešų stovyklą. Asiriečių sargybos suimta, buvo nuvesta pas Holoferną, kurį labai sužavėjo savo grožiu. Apsakrumu Judita įgijo tokį pasitikėjimą, kad galėjo laisvai vaikščioti po stovyklą.

Ketvirtą dieną suruošė Holofernas didžiulę puotą. Visiems išsiskirsčius, o Holofernui nuo gausaus nusigėrimo užmigus, jo patics kardu Judita nukirto jam galvą. Suvyniojusi ją į skepetą, pabėgo iš stovyklos ir grįžta į Betulija. Sekančią dieną stovykloje kilus sąmyšiui dėl vado žuvimo, izraelitai juos puola ir sumuša. Kurigas Joachimas ir visa tauta dėkoja Juditai už žygdarbius. O Judita kilnia giesme už viską dėkoja Dievui. Šiai pergalei atminti Jeruzalėje buvo įvesta šventė.

2. Juditos krygos tikslas buvo parodyti, kad nėra ko bijoti, jei tauta lieka ištikima Dievui. Kartu buvo norima paraginti prie tos ištikimybės. Tos mintys gražiai išreikštos Achijoro žodžiais /Jud 5,13/.

3. Krygos kilmė. Krygos autorius nežinomas. Labai panašu, kad tai palestinos žydas. Tai terka išvesti iš tikslaus Palestinos vietovių žinojimo ir jų aprašymo. Nevierodai galvojama dėl krygos parašymo laiko. Daugumos nuomone, kryga greičiausiai buvo sustatyta

praėjus šiek tiek laiko po Babilonijos vergijos, mažiausiai IV a. prieš Kr. pradžioje. Originalas buvo rašytas aramiejiškai, bet iki mūsų laikų yra išlikę tik jos vertimai. Graikiškas vertimas istoriją paduoda plačiau, lotyniškasis - sutrumpintoje formoje. Judito knyga yra deuterokanoniška. Nei katalikų autoriai ginčyja knygos istorinį charakterį, nes joje randama kai kurių istorinių netikslumų. Pvz., Jud 1,5 Nabuchodonosoras vadinamas asirėčių karaliumi, viešpatavusiu Ninevėje, o iš profaniškų istorijos dokumentų žinoma, kad nė vienas iš jų šio vardo nėra turėjęs.

Knygoje pasakojami atsitikimai labai ilgu laikotarpiu gali sutilpti istorijos rėmuose, jei vietoje Nabuchodonosoro vardo įrašytume Asirijos karalių Asurbanipalą /669-626/. Spėjama, kad tų varnų sumaišymas ir buvo knygoje vėliau padarytas, nes daugelyje istorijų kaip bibliniuose, taip ir profaniniuose dokumentuose, amžių bėgyje, perrašinėjant tekstą, žinomesnio karaliaus vardas buvo įdedamas vietoje mažiau žinomo. Taip dalyką paėmus, visos kitos aplinkybės istoriškai šioje knygoje atitinka.

Knygoje pažymėta, kad Judito žygdarbio metu Judo valstybėje nebuvo karaliaus, o vieno reikalus tvarkė vyriausias kunigas Elijakimas. Kaip tik jo vadovavimas tautai sutampa su asirėčių karaliaus Asurbanipalo karaliavimu.

Mat buvo toks karaliaus Asurbanipalo satrapas, vardu Samugen /neteisėtos santuokos/ sukilo prieš karalių, norėdamas įsigyti sostą. Į savo pusę buvo patraukęs ir daug mažesnių vietovių, asirėčių pavaldinių, kurių tarpe buvo ir Judo valstybės karaliaus Manasas. Po trejų metų pilietinio karo Asurbanipalas laimėjo, Samugenas buvo įmestas į įkaitintą krosnį, karalių Manasą surakintų išgabeno Asirijon.

Bažnyčia šią knygą yra paėmusi iš žydų aleksandriečių ir visada ją laikė kanoniška. Savo laiškuose kartu su kitomis kanoniškomis knygomis ją cituoja šv.Klemensas Romietis /+97 m./.

XI. ESTERIOS KNYGA /LIBER ESTER/

Esteros knyga turi dvejopą tekstą: žydų kanono hebraiškas tekstas turi 10 skyrių, o graikiškojo Septuagintos vertimo skyriai gerokai ilgesni.

Vulgatoje turime šv.Jeronimo išverstą hegrajiškąjį knygos tekstą, protokanoniškąją Esteros knygos dalį, o po to šešiuose naujuose skyriuose patiės šv.Jeronimo deuterokanoniškąją dalį iš Septuagintos.

Bažnyčia kaip protokanoniškąją, taip ir deuterokaniškąją knygos dalį laiko šventa ir įkvėpta, nes tokią yra paveldėjusi iš pačių apaštalų laikų. Katalikai biblistai išveda, kad ir deuterokanoniškosios Esteros knygos dalys tikriausiai pradžioje buvo rašytos hebrajiškai, nes ir graikų vertime yra daug hebraizmų, ir tos dalys buvo organiškai sujungtos su protokanoniškomis. Tikrai iki mūsų laikų yra išlikęs hebrajiškasis tekstas, tik sutrumpintame. Nepilnai sutariama klausimu, ar yra ir buvęs vienas hebrajiškas tekstas, ar dvejopas, ir kuris originalinis - ilgesnysis ar trumpesnysis. Pagal mokslininkus biblistus ilgesnysis tekstas turėjo būti originalinis, kadangi:

1/ kas randama deuterokanoniškose knygos dalyse, sudaro integralinę turinio dalį;

2/ atėmus deuterokanoniškas vietas, knyga visai netenka religinio charakterio - net Dievo vardas nebūtų paminėtas. O juk žydai galėjo priimti į Šv.Rašto kanoną raštus keliančius pamaldumą, o ne pasaulietiškas knygas.

Sutrumpinimas, kuriame visi religiniai elementai buvo išimti, buvo padarytas todėl, kadangi toji knyga buvo skaitoma Purimo šventėje, kuri ilgainiui liko grynai pasaulinė puotavimo šventė /kaip romėnų saturnalijos/. Čia būtų netinkama ją skaityti su visais religiniais elementais, todėl visa, kas liečia religiją ir dievą, buvo išleista, ir taip susidarė trumpesnysis tekstas.

1. Knygos turinys. Pagal pilną graikišką tekstą Esteros knygos turinys maždaug toks: pradžioje paduodamas Mardochijaus sapnas apie pavojus žydų tautai, apie du tarp savęs kovojančius drakonus ir apie mažą tautą, išgelbėtą per šaltinį. Tai deuterokanoniška knygos dalis.

Protokanoniškoje dalyje pasakojama, kaip persų karalius Asveras /485-465/ trečiaisiais viešpatavimo metais sostinėje Suzoje surengė karalystės didžiūnams puotą, kuri tęsėsi 180 dienų, nes buvo kviečiami ne visi drauge, bet vieni po kitų /plg. Eucharistinė puota - visų amžių, viso pasaulio/.

Karalienė Vaštė panašią puotą kėlė moterims. Viso pokyliavimo pabaigoje karalius į puotą kviečia ir karalienę Vaštę, kuri tačiau atsisakė. Karalius supyko ir, patarėjų pakurstytas, išsiskyrė su ja.

Šeštaisiais karaliavimo metais karalius išsirinko sau gražią žydę Esterą. Dažnai besisukinėdamas apie rūmus, Mardochijus atsitiktinai išgirsta aukštųjų pareigūnų sąmokslą prieš karalių, apie kurį per Esterą praneša Asverui. Mardochijaus pasitarnavimas įrašomas į karalystės metraščius. Vyriausias karaliaus patarėjas yra didikas Amanas, prieš kurį visi turi klauptis iš pareigos, o Mardochijus prieš jį nesilanksto. Įpykęs didžiūnas sugalvoja keršyti ne tik Mardochiejui, bet ir visiems jo tautiečiams. Neteisingai apskųsdamas žydų

tautą, gauna iš karaliaus dekretą dėl visų žydų išžudymo.

Toliau seka deuterokanoniškoji knygos dalis. Pirmiausia paduotas dekretas dėl žydų išžudymo. Marchiejus, sužinojęs apie tai, kreipėsi į Esterą, prašydamas užtarti žydus pas karalių. Ji pažada padaryti žygių, pati meldžiasi ir pasninkauja ir visiems žydams įsako per tris dienas tai daryti. Tik taip pasiruošusi, eina pas karalių malonės.

Karalių ir uažiūrą Amaną ji maloniai kviečia į vaišes. Tuo tarpu Amanas, įtūžęs ant Marduchiejaus dėl jo nesilankstymo, paruošia jam net kartuves. Tą naktį prieš vaišes karalius neužmigdamas ėmė vartyti metraščius, prisiminė Mardochiejaus pasitarnavimą ir rytojaus dieną įsakė viešai jį pagerbti.

Esteros suruoštoje puotoje karalius labai patenkintas. Jis viską pažada išpildyti, ko ji panorėsianti. Esteru, pasinaudodama ta proga, išduoškina Amano klastą, ir jis šia pat buvo pakartas Marduchiejui paruoštose kartuvėse. Išleidžiamas naujas dekretas žydų naudai, kuriuo leidžiama gintis taip, kad jie paskirtą savo pražūties dieną išžudė daug savo priešų. Dekretas - deuterokanoninės knygos dalis.

Šiam tautos išsigelbėjimui buvo įvesta Purim šventė. Marduchiejus užėmė Amano vietą.

Knygos pabaigoje paduodamas Marduchiejaus sapno išaiškinimas. Tie du sapne matyti drakonai - tai Marduchiejus ir Amanas, šaltinis - Estera. Sapno aiškinimas - deutero/kanoniška knygos dalis.

2. Knygos tikslas. Esteros knyga yra paskutinė knyga Izraeliui, norint parodyti, kad Dievo Apvaizda rūpestingai saugo tautos, jei tik ji lieka ištikima Viešpačiui ir laikosi Įstatymo. Be to, knyga norima

akivaizdžiai izraelitų tautai parodyti pamaldumo ir dorybingumo pavyzdį net rytietiškoje karaliaus rūmų prabangoje ir sąžiningiausio Mozės įstatymo užlaikymo pavyzdį pagoniškoje aplinkumoje.

3. Knygos kilmė. Daugumas sprendžia, kad ši knyga sustatyta ~~IV~~ IV a. prieš Kr. Į tą laikotarpį rodo knygos forma, labai panaši į II Kronikų knygos, rašytos IV a., taip pat į tai veda tikslus persų papročių teisių žinojimas bei vaizdus nupiešimas persų laikotarpio karaliaus rūmų Suzoje.

Iš visų tų smulkmeniškų aprašymų tenka išvesti, kad šią knygą yra parašęs nežinomas žydas, pasiremdamas valstybiniais raštais, o gal ir patiės Mardochiejaus rašytais dokumentais.

Katalikai mokslininkai, o kai kurie ir nekatalikai, knygą laiko istorinio charakterio. Kad autorius norėjo parašyti istorinį veikalą matyti iš to, jog paduoda vardus kartais ir nereikšmingų žmonių, nurodo į persiškus asmenis, pažymi tiksliai įvykio laiką - ne tik metus, bet mėnesius ir dienas. Tai pilnai patvirtina ir žydų tautos šventa Purimo šventė /kitaip vadinama Mardochiejaus diena, kuri buvo gyvas ir gilus Esteros knygoje pasakotų dalykų prisiminimas/: pagal 2 Mak ji dar ir II a. prieš Kr. buvo pilnai švenčiama.

Daroma knygai priekaištų dėl gausybės /75.000/ persų išžudymo, kai žydai tai padarė atsikeršydami už sąmokslą prieš juos. Tenka atsakyti, kad žudynės Rytuose pasitaikydavo ne vienu atveju. Karalius su despotiška valdžia dėl žmonos noro galėjo leisti panešias žudynes, o dėl patiės skaičiaus - tai jis perrašinėjimų eigoje yra ne autentiškas, suklaidintas.

XII. MAKABIEJŲ KNYGOS /LIBRI MACHABEORUM/

Proskutinės Senojo Įstatymo istorinės knygos yra dvi Makabiejų knygos. Knygų vardas yra kilęs iš kunigo Matatijos trečiojo sūnaus Judo pravardės, kuris Makabiejumi buvo pramintas už savo karsius ir garsius karžygiškus darbus prieš Sirijos priespaudą. Vardas kilęs iš hebrajiško žodžio "makkaba" - /kūjis, plaktukas/ arba iš hebrajiško veiksmažodžio "kaba" /naikinti/.

Šis vardas perėjo vėliau ne tik į visą šeimą, bet atitekęs ir visiems žydams, kurie su zirklu kovojo prieš Sirų despotiją ir, už tikėjimą bei tėvynę jų persekiojami, krito kovoje.

Abiejų knygų autorius ir tikslas ne tas pats. Tačiau visai tinkamai jos pavadintos vienu bendru vardu, nes jų turinys beveik visai sutampa ir vienas kitą gerokai papildo.

Makabiejų knygose randame žinių apie kovas prieš bedievybę tikėjimui išlaikymą žydų iš tų keturių šimtmečių nuo Ezdro ir Nehemijo laikų iki Kristaus gimimo, kurie be Makabiejų knygų būtų visai nežinomi.

Sugrįžę iš Babilonijos nelaisvės, vadovaujant Ezdrui ir Nehemijui, žydai buvo Palestinoje nelogiai administraciniai susitvarkę, buvo išgijęs nuo stabmeldystės ir tvirčiau laikėsi tikėjimi. Politiškai buvo priklausomi nuo persų, bet galėjo gyventi pagal senus įstatymus, valdomi vyriausios tarybos ir vyriausiųjų kunigų.

Nugalėjęs persus, Aleksandras Didysis paėmė savo valdžion ir Palestiną /332/. Kai po jo mirties Makedonijos valstybės suskilo, Palestiną užvaldė Egipto valdovai Ptolemėjai, kurie apskritai žydams buvo gana

palankūs. Po 72 Ptolomėjų viešpatavimo metų egiptiečius nugalėjo sirai, kartu užimdami Palestiną. Prasidėjo vadinama Seleukidų giminės dinastija.

Ir Antiochas III, nugalėjęs egiptiečius, ir jo įpėdinis Seleukas IV religiškai žydų nespaudė, net jiems suteikė tam tikru žymių privelegijų. Bet kai Sirijos sostą užėmė Antiochas IV Epifanas, žydus tiek tautiniai, tiek religiniai ėmė žiauriai persekioti. 170 -169 m. prieš Kr. nugalėjęs sukilusius žydus ir užėmęs Jeruzalę, daugybę jų išžudė arba išvedė į vergiją, pačią bažnyčią išniekinęs, pastatė joje Jupiterio statulą, plačiausiu mastu liepdamas atsižadėti savo tikėjimo, o priimti sirų stabmeldybę.

Žydai sukilo prieš siriečius už religinę ir politinę laisvę. Jų vadu tapo Hasmoniejų giminės kunigas Matatijas /166 m. prieš Kr./ ir jo sūnūs, kurių žymiausias buvo Judas Makabiejus.

1. Makabiejų knygų turinys. P i r m e j o j e knygoje pasakojama apie žydų laisvės kovas prieš sirus iš 175-135 m. prieš Kr. laikotarpio.

Po trumpo įvado, nurodančias istorines žydų sukilimo aplinkybes ir piešiančio Antiocho IV Epifano žiaurumus, seka pasakojimas apie žydų kovos pradžią, vadovaujant kunigui Matatijui ir ją toliau tęsiant jo trims sūnums: Judui, Jonatui ir Simonui.

Knygos branduolį sudaro atpasakojimas jų žygių:

1/ J u d o M a k a b i e j a u s žygiai /166-161/ apima 3-9 knygos skyrius: Judas nugali Antiocho Epifano vadus, išvalo išniekintą bažnyčią, priverčia traukti idumiečius. Epifanui mirus, Judas Makabiejus

tolinu kovoja su Antiochu V, Demetrijum I, sudaro draugišką sutartį su romėnais. Narsiai kovodamas prieš sirus, prie Laišo Judas 161 m. miršta didvyrio mirtimi.

2/ J o n a t o ž y g i a i /161-143/ apima knygos 10-12 skyrius: tolesni Jonato karai su Sirijos valdovais, stiprinimas Jeruzalės miesto, atnaujinimas sutarties su romėnais ir spartiečiais. Jonatas žūsta 143 m. nuo klastingojo Trifono rankos.

3/ S i m o n o ž y g i a i /143-136/ apima knygos 13-16 skyrius: jis pats pastato Makabiejų atminimui antkapį, stiprina visus didesnius miestus, vėl atnaujina sutartį su romėnais ir spartiečiais. Po Simono nužudymo sostą užima jo sūnus Jonas Hirkanas /135-104 m. prieš Kr./, kurį autorius tik trumpai tepamini.

A n t r o j o j e k n y g o j e pasakojama taip pat apie Antiocho Epifano žydų religijos persekiojimą ir išsilaisvinimo kovas, tačiau vadovaujant Judui Makabiejui prieš sirų karalių Nikanorą. Pasakojimas apima 15 metų laikotarpį.

Knygos pradžioje įdėti trys laiškai, kuriuose žydai palestiniečiai kviečia žydus aleksandriečius švęsti bažnyčios išvalymo šventes. Laiškuose ypač pabrėžiama išskirtinė pagarba Jeruzalės šventovei, kuri yra vieninteli patiems Dievo norėta maldavimo vieta.

Po šių laiškų eiškiasi seka pačios knygos turinys ir autoriaus darbų pobūdis, būtent, kad tai sutrumpintas Jazono Kiremiečio penkių tomų veikalas. Knygos branduolį galima padalyti į dvi dalis. Pirmoje knygos dalyje plėšiama persekiojimų pradžia ir Judo Makabiejaus kovos iki bažnyčios išvalymo. Seleukas IV , pakurstytas bažnyčios viršininko

Somono, siunčia savo patikėtinį Heliodorą apiplėšti Jeruzalės bažnyčios. Tačiau žygis nepavyksta. Tuomet su stipresnėmis puola Palestiną, užima Jeruzalę, išniekina bažnyčią, persekioja Įstatymui išlikusius žydus. Šie visi persekiojimai plačiau pailiustruojami senelio Eleazaro/mirtimi/ ir septynių brolių mirtimi. Šie visi žiaurumai iššaukia žydų sukilimą, kuriam sumariai vadovauja Judas Makabiejus.

Antroje knygos dalyje pasakojamos tolesnės Judo Makabiejaus kovos, sekusios po Jeruzalės bažnyčios išvalymo ir vykusios su Sirijos valdovais Antiochu V ir Demetrijum I. Trumpame epiloge autorius atsiprašo dėl knygos pobūdžio.

2. Abiejų Makabiejų knygos tikslas yra parodyti aiškų Dievo Apvaizdos įsikišimą, vaizdžiai tai piešiant, apsigynimą prieš tautos ir religijos priešus. Šalia to, ypač antrosios dalies autorius siekia pamokyti šių dalykų: švęsti šventes, didžiai vertinti Jeruzalės bažnyčią, vertinti kankinystę už tikėjimą, tikėti į mirusiųjų prisikėlimą.

3. Makabiejų knygų kalba ir kilmė. Pirmoji Makabiejų knyga yra kilusi tarp 104–63 m. prieš Kr. Autorius knygose pamini Jono Hirkano metraščius, rašytus 104 m., ir nepamini Pompėjaus Jeruzalės užkariavimo ir šventovės išniekinimo, įvykusio 63 m. Tikslesnę parašymo datą sunku nustatyti.

Kaip sakėme, antroji Makabiejų knyga yra santrauka Jazono Kirenietio penkių tomų veikalo, rašyto apie 162 m. Todėl ši knyga vėlesnė už minėtą datą. Daugumos biblistų nuomone, ji sustatyta netrukus po pirmosios Makabiejų knygos. Pirmosios knygos autorius tikriausiai buvo Palestinos žydas, nes tai rodo ypač tikslus vietovių aprašymas.

Dėl antrosios Makabiejų knygos autoriaus manau, kad tai žydo helenisto rašyta.

Pagal Origeno ir Jeronimo liudijimą, pirmoji Makabiejų knyga rašyta aramiejiškai, o antroji - graikiškai. Tačiau ir pirmosios Makabiejų knygos originalo tekstas žuvęs, o yra likęs tik graikiškas vertimas, iš kurio išversta ir lotyniškoji Vulgata.

Pirmosios Makabiejų knygos istorinis tikėtinumas remiasi tuo, kad autorius rašė apie neperseniai buvusius dalykus, naudojosi rašytais šaltiniais /1 Mak 9,22/, taip pat įvairiais laiškais, kuriuos dažnai net pažodžiui paduoda. Istoriškumą liudija ir patsai pasakojimo paprastumas, kai pasakojama žydams nemalonios situacijos bei atsitikimai. Visi pasakojimai daugumoje patvirtinami ir profaninių istorinių knygų pasakojimais bei monetų radiniais.

Antrosios Makabiejų knygos istorinis tikėtinumas remiasi Jazono Kirenečio teisingumu: jis buvo tų įvykių liudininkas. Kai kuriose vietose ir kiti dokumentai cituojami pažodžiui. Pasakojimai sutampa kaip su pirmosios Makabiejų knygos, taip ir su Juozapo Flavijaus pateiktomis to meto istorinėmis aplinkybėmis.

Abiejų Makabiejų knygos yra deuterokanoniškos. Yra žinomos ir dvi apokrifinės - trečioji ir ketvirtoji - Makabiejų knygos iš I a. po Kristaus.

4. Sunkumai. Pirmiausia kritikai radikalai prikiša, kad randamas nesutarimas abiejų Makabiejų knygų chronologiniame skaičiavime /pusės metų skirtumas/. Tačiau šis priekaištas lengvai atpuola panalizavus ano meto laiko skaičiavimą.

Civilinių metų skaičiavimas prasidėdavo rudenį, ir antroji Makabiejų knyga remiasi

šiuo skaičiavimu, nurodydama, kad Seleukidų era prasidėjo 312 metais. O pirmosios Makabiejų knygos autorius laikėsi bažnytinio metų skaičiavimo, kuris prasideda pavasarį Velykomis /Nisan mėnesį/. Iš čia ir susidaro chronologijoje pusės metų skirtumas.

Toliau prikišama, kad Antiocho Epifano mirtis nusakyta tris kartus, ir tai vis skirtingai. Pagal 1 Mak 6,1 ir sek., jis norėjęs apiplėšti persų šventovę, bet gyventojų buvo atmuštas ir priverstas trauktis į Babiloniją. Gavęs blogų žinių iš Palestinos, susirgo ir mirė.

Pagal 2 Mak 11,1 ir sek., Antiochą užmušė persų kunigai, kai jis norėjęs apiplėšti deivės Nanėjos šventyklą.

Į tuos priekaištus galima atsakyti, kad du pirmieji pasakojimai galima pilnai suderinti, nes jie nėra esmingi, bet akcidentaliniai. Dėl trečiojo pasakojimo reikia pasakyti kad jis paduodamas kaip gandas, pasklidęs Palestinoje, apie kurį Palestinos žydai rašė Egipto žydams.

Kas liečia abiejose knygose minimus labai didelius kariuomenės bei užmuštųjų skaičius, tai reikia prileisti, kad amžių bėgyje gerokai buvo sugadinti, nes skaičiai buvo pažymimi ne skaitmenimis, o raidėmis ir brūkšneliais, kurie perrašant galėjo labai greitai pakitėti.

\+ + +

METŲ IR LAIKOTARPIŲ SKAIČIAVIMO LENTELĖ

1. NUO ABRAOMO IKI MOZĖS /apie 2000-1450/

apie 1970 m. - Abraomo atėjimas į Kanaaną;

apie 1700 m. - Jokūbo atėjimas į Egiptą;

apie 1550-1450m. - izraelitų vergovė;

apie 1450-1449m. - izraelitų išėjimas iš Egipto;

2. NUO MOZĖS IKI SAULIAUS /apie 1400-1030/

apie 1410 m. - izraelitų įėjimas į Kanaaną;

apie 1360-1030 m. - Teisėjų laikotarpis;

apie 1030 m. - Samuelis; paskutinysis iš teisėjų vadovauja tautai;

3. KARALIŲ LAIKOTARPIS /1030-538/:

1030-1010 m. Saulius, pirmasis Izraelio karalius;

~~970~~1010-970 m. - Dovydas;

970-930 m. - Saliamonas /mirė 930 m./;

929 m. - tautos skilimas į Judo ir Izraelio valstybes;

722 m. - Izraelio valstybės žlugimas, išgriovus sostinę Samariją; Asirijos vergijos pradžia, dešimties giminių ištrėmimas;

587 m. - Judo valstybės žlugimas, išgriovus sostinę Jeruzalę; Babilonijos vergijos pradžia, Nabuchodonosaras.

4. Babilonijos VERGIJOS LAIKOTARPIS /587-433/;

538 m. - Kiro ediktas; pirmasis tremtinių grįžimas, vadovaujant Zorobabeliui;

520-515 m. - Atstatymas šventyklos ir Jeruzalės miesto;

458 m. – antrasis tremtinių grįžimas, vadovaujant Ezdrui.

5. NUO MAKABIEJŲ IKI KRISTAUS GIMIMO:

332 m. – Palestiną užima Aleksandras Didysis;

301–198 m. – Palestiną valdo Egipto Ptolemėjai.

198 m. – Palestiną užvaldo Sirijos Seleukidai, prasideda religiniai persekiojimai;

167–135 m. – laisvės kovos, vadovaujant broliams Makabiejams /Judui, Jonatui, Simonui/;

135–37 m.–žydų bendruomenės lėtas išėjimas ir sunykimas;

63 m.–Pompėjus užima Jeruzalę;

37 m. – žydai praranda savistovumą prie Erodo Didžiojo.

✦ ✦ ✦

D I D A K T I N Ė S
/poetinės ir išminties/
S E N O J O T E S T A M E N T O K N Y-
- G O S

Po istorinių Senojo Testamento knygų seka didaktinės /pamokančios/ knygos. Joms priklauso septynios knygos, kurių eilės tvarką nužymėjo Tridento Susirinkimas:

1/ Jobo knyga /Job/,
2/ Psalmynas /Ps/,
3/ Patarlių knyga /Pat/,
4/ Koheleto knyga – Pamokslininko, Ekleziastas /Koh/,
5/ Giesmių knyga /Gg/,
6/ Išminties knyga /Išm/,
7/ Siracido knyga, Ekleziastikas /Sir/.

Didaktinėmis šios knygos vadinamos dėl savo turinio, kuris daugiausia susideda iš žmonėms skelbiamų Dievo pamokymų ir moralinių patarimų, siekiant religinio tobulumo. Didaktinės knygos dar vadinamos išminties knygomis, nes religinis tobulumas yra išmintis. Dar jos vadinamos poetinėmis, nes jos visos /išskyrus kai kurias dalis Jobo, Koheleto ir Išminties knygos/ yra eilėmis parašytos. Tiesa, masoretai tik tris knygas /Jobo, Koheleto ir Psalmyną/ pripažino poetinėmis, sužymėdami jas specialiais kirčiais. Tačiau ir likusios keturios yra parašytos vaizdžia emocinga kalba.

Reikia pasakyti, kad hebrajų religinė poezija nesiriboja vien šiomis knygomis. Daug poezijos, net atskiri perskyrimai, yra pranašų knygose, daug giesmių yra istorinėse knygose /pvz.: Iš 15 – Mozės giesmė; Teis 5 – Deboros giesmė; 1 Sam 2 – Onos giesmė; Pr 4, 2[illegible] – Lamako daina ir t.t./.

Reikia bent trumpai [illegible] apie hebrajų religinė poezija

SENOJO TESTAMENTO POEZIJA

1/ Senojo Testamento poetinės krygos nuo prozinių visų pirma skiriasi kalbos iškilmingumu, sklandumu, parinktomis išsireiškimų formomis, vaizdingumu, įvairumu ir grožiu, palyginimu ir pavyzdžiu.

Tuo atžvilgiu Senojo Testamento poezija stovi žymioje vietoje pasaulio istorijoje.

2/ Antroji stilistinė forma, kuri yra esminis religinės eilėdaros bruožas, tai tam tikras posakių ritmas, lygių sakinių dalių paralelizmas. Anglikonų vyskupas H. Lowith /+1787/ pirmas šį posakių ritmą pavadino "Paralelizmus membrorum", nors patį dalyką jau žinojo ir aiškino bibliotai žymiai anksčiau /Eben Ezra, David Kimchi, +1235/.

Hebrajų poetas ne iš karto išreiškia savo mintį, bet ją skaldo į dalis - sakinius, kuriuos tarp savęs derina ir taip gauna trejopą paralelizmą: sinonimini, antitetišką ir sintetišką.

a/ Sinonimini paralelizmas gaunamas tada, kai ta pati mintis ir antroje eilutėje pakartojama, tik kitais žodžiais. Šis paralelizmas labai dažnas, pvz.:

Ps 4,2: "Danguje sėdintį juokas tik ima, iš jų tyčiojas Viešpats";

Ps 31,1: "Laimingas, kam neteisybės atleistos, kam Dievas uždengia kaltybes".

b/ Antitetiškas paralelizmas gaunamas tada, kai pirmoje eilutėje išreikšta mintis, antroje yra nušviečiama kita mintimi, priešinga pirmajai, pvz.:

Pat 15,1: Švelnus atsakymas laužo rūstybę, kieta šneka sukelia narsą";

Pat 10,4: "Tingi ranka gimdo neturtą, stipriųjų ranka įgyja turtą".

Ši paralelizmo rūšis dažniau vartojama dorovinėms tiesoms ryškiau pabrėžti pagal principą, kad priešingumai šalia teigimų spalvingiau pavaizduoja. Jis dažniausiai vartojamas Patarlių knygoje.

c/ Sinteti̇škas paralelizmas vėl progresyvus: pirmoje eilutėje išreikšta mintis vystoma toliau praplečiant, ar įrodinėjant, ar nurodant priežastį bei pasėką, pvz.:

Ps 41,2: "Kaip ištroškusi elnė uodžia upelio, taip mano širdis Tavęs ilgisi, Dieve".

Dažniausiai būna dviejų, bet gali būti dviejų ar keturių eilučių paralelizmai, pvz.:

Ps 1,1: "Laimingas, kuris neklauso piktų patarimų, nestoja ant paklydėlių kelio, nesėdi su nepraustaburniais" /trijų eilučių paralelizmas/;

Ps 126,1: "Jei Viešpats namo nestato, dykai statytojai vargsta. Jei Dievas miesto nesaugo, be reikalo sargyba jį sergi" /4 eilučių paralelizmas: čia I derinasi su III, ir II su IV/.

Gali būti ir kitaip derinamos eilutės, pvz.:

Ps 136,5-6: "Jeigu Jeruzale, tave aš užmirščiau, mano dešinė tenuvysta. Tepridžiesta prie gomurio mano liežuvis, jeigu tavęs neatmiršiau" /čia derinama I su IV ir II su III/.

Visos šios paralelizmo rūšys gali būti įvairiai jungiamos ir panaudojamos net toje pačioje strofoje. Ir visi tie įvairumai, kombinacijos iškelia hebrajų poetinės kūrybos grožį.

3/ Trečia hebrajų poezijos žymė - tai eilučių ritmas, kuris pasireiškia tam tikru kirčiu ir kirčiuotų skiemenų eilutėje skaičiumi.

Kiekviena strofos eilutė turi nustatytą kirčiuotų skiemenų skaičių. Tačiau joje nebūna mažiau dviejų ir daugiau penkių kirčių skiemenų. Trumpi prieliinksniai ir kiti maži žodelyčiai neturi nuosavo kirčio, bet jungiasi su sekančiu žodžiu, su kuriuo sudaro kirčiuotą skiemenį. Nekirčiuotų skiemenų eilutėje gali būti daugiau ar mažiau, kaip patinka eiliuotojui. Tarp dviejų kirčiuotų skiemenų mažiausiai gali būti vienas nekirčiuotas, o daugiausia - trys.

Klaidingai kai kurie mokslininkai bandė teigti, kad hebrajų k. kirčiuoti ir nekirčiuoti skiemenys eina paeiliui: jambas ir chorėjas. Taip pat hebrajų poezija nežino tikrojo metro, kuris remiasi ilgaisiais ir trumpaisiais skiemenimis. Jų poezijoje yra tik tonmis ritmas, paremtas kirčiavimo ir nekirčiavimo skiemenimis.

Rimavimas užtinkamas labai retai ir, galima sakyti, nenaudojamas visai.

4/ Jungiant bei derinant kelias eilutes, hebrajų poezijoje taip pat sudaromos strofos. Kelios strofos sudaro giesmę. Tačiau strofinė hebrajų giesmių struktūra nėra visuotinė. Dauguma giesmių strofomis galima sudalinti pagal prasmę, bet retai kada šios strofos sustatytos taisyklingai.

I. JOBO KNYGA /LEBER JOB/

1. Knygos pavadinimas ir turinys. Savo pavadinimą Jobo knyga gavo nuo žymiausio joje veikiančio asmens. Turinio atžvilgiu knygą galima suskirstyti į tris viena nuo kitos aiškiai skirtingas dalis: įžangą, patį knygos pasakojimo branduolį ir pabaigą. Įžanga ir pabaiga - proza, o branduolys - poezija.

Knygos įžanga pasakoja apie Jobo laimingumą ir jį užgriuvusias nelaimęs. Jobas, religingas ir turtingas Huso krašto gyventojas, netikėtai susilaukia baisiausių nelaimių, kokios tik gali sutikti žmogų ant žemės.

Tie baisūs likimo smūgiai Dievo leidžiami tam, kad Jobo ištikimumas būtų išbandytas ir dar labiau sustiprėtų. Nustojęs savo turtų, vaikų, sunkiausios ligos suspaustas, Jobas kerčia su didžiausia kartrybe. Jo pagusti ateina trys draugai: Elifazas, Bildadas ir Sofaras, kurie, nelaimės baisumo paveikti, septynias dienas ir septynias naktis nė žodžio netardami liūdi kartu su Jobu, galvas žemės dulkėmis pasibarstę ir parplėšę rūbus.

Pats knygos branduolys taip pat galima padalinti į tris dalis.

Pirmoje dalyje paduoti trys Jobo dialogai su bičiuliais. Jobui pradėjus dejuoti dėl savo kančių didumo, kyla ginčas dėl tų nelaimių priežasties. Trys draugai vienas po kito per tris kartus stengiasi įrodyti, kad bet kokios nelaimės yra bausmės už žmogaus kaltes. Nusidėjėlis turi gailėtis už savo kaltes, jei nori išsivaduoti. Jobas gi tvirtina, kad savo elgesiu nėra užsipelnęs tokių bausmių ir nelaimės nepalyginamai didesnės už jo kaltes.

Antroje dalyje aprašomi ketvirtojo pasnekovo Elihu žodžiai. Kai Jobas savo pasiaiškinimais priverčia draugus nutilti, į ginčą įsikiša ketvirtasis bičiulis Elihu, iki šio laiko tylėjęs. Jis aiškina, kad be nelaimių už nuodėmes yra ir kančios, nuskaistinančios žmogų. Jobą jis papeikia dėl kai kurių pasakymų, kai besiteisindamas neišlaikė deramo saiko žodžiuose. Elihu nurodo, kad Dievas ir tada teisus, kai nelaimė siunčiama tam, kad būtų padaryta didesnė pažanga dorybėse.

Trečioje dalyje surašyti paties Dievo žodžiai. Elihui tebekalbant, atsiliepia pats

Dievas, pavaizduodamas savo visagalybę ir neištiriamas savo išminties paslaptis.

Jobas nuolankiai gailisi dėl savo kai kuriose vietose nerei kalingų žodžių ir su nuolankumu priima visus kančius.

Pabaigoje Dievas papeikia tris Jobo bičiulius ir jiems kaltes atleidžia tik dėl Jobo prašymo, o Joną autoriai daugiau negu jis pirma buvo turėjęs.

2. Knygos tikslas yra iškelti klausimą, kaip galima teisiojo kančias suderinti su Dievo teisingumu. Biblinis autorius patiekia teoretinį ir praktinį klausimo išsprendimą.

Teoretinis klausimo išsprendimas toks: šalia kančių kaip pasumės /trijų Jobo draugų pažiūra/ yra nuskaidrinimo kančios /Elihu pažiūra/ ir galiausiai gali būti išbandymo kančios /įžangos ir užbaigos turinys/.

Praktiškasis klausimo išsprendimas yra tame, kad kenčiančiam nurodoma tokia praktinė taisyklė: nereikia ginčytis su Dievu ar norėti suprasti visų nelaimių tikslo, bet nusižeminus tenka pasitikėti išmintingu, nors ir nesuprantamu, pasaulio Kūrėjo ir Tvarkytojo vadovavimu /Dievo kalbos turinys/.

Taigi Jobo knyga yra didaktinė poema ir Dievo Apvaizdos apologija. Be šio pagrindinio tikslo yra ryškus ir antras - moralinis: parodant didelę Jobo kantrybę, norėta paguosti kenčiančius tautiečius ir tuo duoti ryškų drąsos pavyzdį.

3. Knygos savybės. Jobo knyga nedėsto istorijos griežta prasme. Meniškas dalių išdėstymas, siekimas tikslo, kurio kalbos siekiama, nuoseklus kentėjimų problemos dėstymas rodo, kad autorius griežtai nesilaikė istorijos tikrovės, o laisvai kūrė. Tokį pvz., toji Dievo pasikalbėjimo scena, kai Dievas ginčijasi su Šėtonu dėl Jobo teisumo, yra ne istorinė, o tik iškėlimas

mintics, kad šėtonas nemėgsta dorybės, bet nieko be Dievo leidimo negali pakenkti. Taip pat Jobą užgriuvusių nelaimių scena nėra reali istorija, kaip tai iš jų matyti.

Dievo pasirodymas ir kalbos taip pat negalima laikyti istoriniu įvykiu, bet reikia suprasti kaip poetinę priemonę, kuria autorius apie Dievą norėjo taip pavaizduoti, ką negalėjo įrodyti iš religijos pasaulio.

Bet negalima abejoti Jobo asmens istoriškumu. Siracido knygoje /49,9/ Jobas garbinamas kaip teisumo pavyzdys. Tob 2,12 ir Job 5, 11 jis paduodamas kaip kantrybės ir teisumo pavyzdys ir statomas šalia Nojaus, Danelio, ir tai aiškiai kalba už jo asmens istoriškumą.

Visi Bažnyčios tėvai Jobą laikė istoriniu asmeniu. Todėl bibliotai katalikai Jobo knygą laiko didaktine knyga.

Nėra jokio pagrindo manyti, kad pvz., sekantieji bruožai neigia knygos istoriškumą:

1/ kad Jobas buvęs ne izraelitas, o turtingas ir galingas Husų žemės gyventojas;

2/ kad turėjo daugybę vaikų;

3/ kad užgriuvo nelaimės ir raupsų liga;

4/ kad sveiku tapo ir baigė gyvenimą laimėje.

4. Knygos kilmė. Dėl knygos sustatymo laiko nei iš pačios Jobo knygos, nei iš kitų Šv.Rašto knygų, nei iš Tradicijos nieko tikresnio negalima pasakyti. Šiuo klausimu bibliotai taip vieni nuo kitų skiriasi, kad vieni tą datą nukelia į senąjį hebrajų rašybos, pomodą, o kiti - į graikiškos. Knygos kalbos ir stiliaus pulkumas labiau veda į tai, kad ji rašyta dar prieš išsiskirstymą. Kadangi daugelyje vietų yra panašumo su Jeremiju, panašu,

kad knyga rašyta visai besiartinant ištrėmimui, ypač kad Jeremijas kančios problemas labai dažnai spremžia /pvz., Jb 3, Jer 20 abu prakeikia gimimo dieną/.

Autorius tikrai buvo izraelitas, nes labai gerai pažįsta izraelitų religinį pasaulį.

Hebrajiškasis tekstas tikrai ne be klaidų yra mus pasiekęs. Tačiau pagal kompetentingus biblistus jis yra geriau išsilaikęs, negu kad anksčiau buvo manoma. Seniejį Septuagintos ir Vulgatos vertimai tikrai nepaduoda geresnio teksto.

Grožiu ir pasakojimo jėga tikrai Jobo knyga stovi tarp geriausių pasaulio veikalų. Dėl didžiojo žmonijos klausimo - kančios problemos - ji visada yra gyvai aktuali.

Nors visa knyga yra įkvėpta, tačiau ne į kiekvieną joje randamą tvirtinimą reikia žiūrėti teigiamai. Ten ginčų keliu išryškinama tikroji tiesa. Daugelis Jobo draugų tvirtinimų klaidingi. Bet kiek jų kalbos sutaria su natūraliomis ir antgamtinėmis tiesomsis, tenka jas pripažinti tinkamomis. Šv.Paulius 1 Kor 3,19 cituoja Elifazo žodžius kaip Dievo. Dieviška autoriteta, be abejo, turi patiės Dievo kalba, nes autorius tik tokius pasakymus galėjo dėti į Dievo lūpas, kuriuos laikė už tiesą. Taip pat ir Elihu kalbos yra dieviški pamokymai, nes ir jos išlieka be priekaištų. Daugumoje ir Jobo žodžiai teisingi, bet kai kurių nuomone - kai kur ir jis neteisingų dalykų yra prisakęs.

5. Sunkumai.

1/ Kai kurie kritikai /ypač radikalai/ teigia, kad Jobo ši knyga rašyta ne vieno žmogaus, kad ji buvusi daug mažesnė, tik vėlesni autoriai ją išplėtę savo priedais. Tokiais priedais laikoma knygos įžanga ir pabaiga. Tačiau tai neteisinga pažiūra, nes

minėtos dalys yra neatskiriamai susietos su pačiu knygos pasakojimo branduoliu. Be įžangos knyga ne tik būtų nepilna, bet visai net nesuprantama: nežinotum nei Jobo dėjavimo priežasčių, nei ginčų su draugais priežasties. Trumpai sakant, nebūtų galima sekti knygos dialogų. Taip pat organiškai būtina knygos pabaiga. Ji duoda paaiškinimą į klausimą, kuo pagaliau baigėsi Dievo leistas teisiojo Jobo ištyrimas.

2/ Daugiausia yra puolimų dėl Elihu kalbų, kurias radikalai laiko vėlesniu priedu. Jie grindžia savo nuomonę šiais argumentais:

a/ Elihu nėra minimas nei prologe, nei epiloge;

b/ Jis tik kartojąs Jobo draugų žodžius ar tik anticituojąs Dievo žodžius;

c/ jo kalbos savo stiliumi ir ilga sakinių struktūra skiriasi iš visos knygos kalbos.

Pirmiausia tenka atsakyti, kad Elihu knygoje daugiau pristatomas kaip klausytojas, atsitiktinai atsiradęs, ir todėl nėra minimas prologe. Jo žodžiai nėra peiktini, todėl nemininmas epiloge, kur kitų žodžiai yra peikiami. Pasikartojimai kyla iš to, kad autorius kiekvienam kalbančiam parinko išsireiškimus, tinkančius kiekvieno asmens būdui, amžiui.

II. PSALMYNAS /LIBER PSALMORUM/

Hebrajiškai Psalmių knyga vadinama "Sefer tehilim" ir reiškia "giesmių knyga". Aleksandriečių vertime tos knygos pavadintos "psalmoi". Šis vardas kilo iš "liesti pirštais stygas", o tolimesne prasme - "giedoti giesmes styginiam instrumentui pritariant". Vėliau šių giesmių turinys gavo Psalmyno vardą / Liber psalmorum, Psalterium/.

I. Psalmių numeracija ir padalinimas. Psalmių knyga susideda iš 150 nedidelių religinių giesmių. Jų numeracija Vulgatoje, kuri seke Septuagintą, skiriasi nuo hebrajiško teksto. Ji sutampa tik pirmų aštuonių ir paskutinių trijų psalmių skaičiavime. Paprastai hebrajų tekste psalmių numeracija vienu vienetu užbėga /taip pvz., hebrajiškame tekste 29-ji psalmė graikų ir lotynų vertimuose yra 28-ji/.

Hebrajų teksto 9-oji ir 10-oji, o taip pat 114-oji ir 115-oji psalmės senąme graikų vertime jungiamos į vieną - 9-ąją ir 11-ąją psalmes, ir priešingai: hebrajiško teksto 116-oji ir 147-oji psalmė yra dalomos Vulgatoje ir septuagintoje ir gaunasi keturios psalmės - 114, 115, 146, 147.

Visas psalmių rinkinys dalijamas į penkias knygas, kurios pagal Vulgatos numeraciją taip suskirstytos:

I knyga - 1-40 psalmė,
II knyga - 41-71 psalmė,
III knyga - 72-88 psalmė,
IV knyga - 89-105 psalmė,
V knyga - 106-150 psalmė.

Tas psalmių padalinimas yra senas ir buvo žinomas kur kas prieš Septuagintos padalinimą. Jis remiasi ne turiniu, bet žiūrint psalmių surinkimo laiko.

Pirmosios knygos psalmes surinkęs pats karalius Dovydas, antrosios ir trečiosios - karalius Ezechijas ir jo pavesti vyrai, o ketvirtoji ir penktoji - sugrįžus iš Babilonijos nelaisvės. Kiekviena knyga baigiasi doksologija: "Garbė Viešpačiui Dievui tikrajam, nuo amžių per amžius. Tebūna, tebūna!" Tik paskutinė knyga neturi tokios doksologijos, nes pati 150-oji psalmė yra jos užbaiga.

Vienose psalmėse vartojamas Dievo vardas Jahvė, kitose - Elohim. Šis ir dar kiti požymiai rodo, kad mūsų dienų Psalmynas yra susidaręs iš įvairių didesnių ar mažesnių pavienių rinkinių. Skiriamas didelis Dovyda psalmių rinkinys, kuris savo ruožtu sudarytas iš dviejų dalių - Šiose dalyse vartojamas Dievo vardas Elohim. Trečią didelį rinkinį apima psalmės 99-150, kuriose vartojamas Jahvės vardas ir palyginti mažai antraštinių titulų. Ir šis susideda iš mažesnių psalmių grupių: 92-99 - Dievo karalystės psalmės, 119-133 - Gradualinės psalmės, t.y., giesmės keliaujančių į šventas vietas maldininkų, ir 145-150 - džiaugsmo psalmės, prasidedančios džiugiu šūkiu "Aleliuja!"

Apie tą laiką, kuriuo pavieniai kūriniai yra kilę, nieko tikresnio pasakyti negalima.

2. Psalmių pavadinimai. Dauguma psalmių turi trumpas antraštes, vadinamus titulus. Hebrajų tekste tokių antraščių neturi 54-rios psalmės, o graikiškame ir lotyniškame tekste jų nėra tik I ir II psalmėj. Titulai nurodo autorių, psalmės sustatymo progą, giesmės rūšį, psalmės pritaikymą liturgijoje, pradinius žodžius giesmės, pagal kurios melodiją reikia giedoti. Šios antraštės yra labai senos kilmės. Jos randamos seniausiuose graikiškuose vertimuose ir vertėjų jau tuo metu nebuvo pilnai suprantamos, kaip tai matyti iš to, kad Septuagintos vertėjai paduoda neaiškiai, klaidingai, o kai kurie paduoda ir visai neverstas. Jei jos ir nėra įkvėptos /Sirų Bažnyčia ir Antiochijos mokykla jome nepripažino autentiškumo/, vis dėlto jos turi didelį žmogišką autoritetą. Biblinė komisija /1910 m./ nurodė, kad be rimto pagrindo negalima abejoti antraštėmis. Tik antraštės nesiderinimas su pačios psalmės turiniu gali būti priežastis ja abejoti ar paneigti jos tikėtinumą.

3. Psalmyno kolmė. Labai didelės psalmių dalies autorius yra Dovydas. Atsižvelgiant į psalmių titulus, kurių kritiška verte negali būti abejojama, hebrajų originalas Dovydui priskiria 73 psalmes.

Be Dovydo, kaip iš antraščių matyti, 10 psalmių yra parašę Korės giminės dainiai /41-51/, o taip pat Azafa giminės dainiai 12 psalmių /49-61/, Saliamonas 2 psalmes /71 ir 126/ ir vieną Mozė /Ps 89/.

Kiti autoriai pačiose psalmėse nėra minimi, nors kai kurios gali būti sukurtos mums nežinomų dainių.

Kai kurie Bažnyčios tėvai, remdamiesi tradicija iš Talmudo, tvirtino Dovydą esant visų Dovydo psalmių autoriumi /Augustinas, Ambraziejus, Chrizostomas/. Tačiau dauguma jų šios nuomonės nesilaikė. Pvz., šv.Hilarijus /+367/ prologe į II psalmę sako: "Absurdas yra laikyti Dovydą autoriumi tų psalmių, kurių tituluose kiti autoriai nurodyti". Kai senesnieji klydo per excessum, daugelis moderniųjų kritikų nuklydo per defectum, visai nepaisydami tituluose pažymėtų autorių ir Dovydui priskirdami tik kai kurias psalmes. Francas Deličas /Fr.Delitsch/1891/ tepriskiria a Dovydui tik 46 psalmes.

Ką dėl tų kraštutinumų galima pasakyti?

1/ Iš daugelio Šv.Rašto istorinių liudijimų yra aišku, kad Dovydas buvo apdovanotas poetiniu talentu ir šį talentą paraudojo tvarkydamas Dievo kultą bažnyčioje, sukurdamas daug religinių giesmių /1 Sam 16,17; 2 Sam. 1,8; Neh 12,35; Sir 47,9 ir t.t./.

2/ Be tų psalmių, kurių tituluose Dovydas minimas kaip autorius, jį autoriumi reikia laikyti ir tų psalmių, kurias jam priskiria kitos Šv.Rašto knygos ir kurių Šv.Rašto suminėta septyrotas /

/pvz.: Ps 109 - Mt 22; Ps 2 - Apd 4,25/.

3/ Jei ir hebrajų originalas, ir vertimai sutartinai pažymi kurį nors autorių ir tam nesipriešina Tradicija, reikia ir laikyti jos autoriumi.

4/ Psalmės, kuriose minimas Izraelio karalius, buvo parašytos prieš vergiją, o kuriose minimas šventojo miesto sugriovimas ar vergija - rašytos vergijos metu ar po jos.

5/ Psalmės, rašytos trumpais sakiniais, yra senesnės, o rašytos ilgais periodiniais sakiniais - paskesnės.

Pavienių psalmių sustatymo laikas yra labai sunku nustatyti. Ištisa eilė psalmių, atrodo, bus buvusios sustatytos Babilonijos vergijos metu ar po jos. Kyla klausimas, ar yra psalmių, rašytų Makabiejų laikais? Šio klausimo yra nemažai ginčų. Pvz., Kalvinas tam periodui priskiria tris psalmes, o kai kurie radikalai - net 26. Katalikai biblistai yra nuomonės, kad šiuo laikotarpiu nebuvo sustatyta nė viena psalmė, ir pateikia šiuos argumentus:

a/ Fariziejai knygas, rašytas po Ezdro ar Artakserkso laikų /nuo IV a. prieš Kr./, nebepriėmė į kanoną, o visos 150 psalmių randamos Šventraštyje. Reiškia, Psalmynas parašytas prieš Makabiejų laikus.

b/ Katalikų biblistų nuomonę patvirtina tas faktas, kad 18 psalmių, rašytų I a.prieš Kr., nebuvo priimta kanonan.

c/ Septuaginta baigta versti prieš 130-uosius metus, o turi visą 150 psalmių.

d/ Daugelio radikalų nurodomos psalmės, tariamai rašytos Makabiejų laikais, /43, 73, 78, 82 ir kt./ yra parašytos gražiausia klasikine hebrajų kalba - o hebrajų kalba tuo periodu buvo jau labai sunykusi.

4. Psalmių turinys. Kiekviena psalmė turi savo turinį, tikslą ir savitą atvaizdavimo būdą, todėl tuo atžvilgiu apie visas negalima kalbėti iš karto.

Atsižvelgiant į turinį, psalmes galima suskirstyti į keletą grupių:

1/ dėkojimo himnai - juose ypatingu būdu garbinamas Dievas ir jo savybės, pasakojamos jo malonės, suteiktos visai tautai ar pavieniams žmonėms;

2/ Maldos - jose prašoma pagalbos iš Viešpaties viešuosiuose reikaluose, o taip pat ir atskiriems žmonėms;

3/ istorinės giesmės - jose pasakojami istoriški išrinktosios tautos vaizdai bei atsitikimai, kartu garbinant maloningąją Dievo Apvaizdą;

4/ didaktiškosios giesmės moko dorovės, aprašydamos teisiųjų ir neteisiųjų likimą, girdamos dorybes bei parodydamos nedorybių mėkingumą;

5/ atgailos ir keršto psalmės - jose išreikštas gailestis už nuodėmes, meldimas Dievo pasigailėjimo bei bausmių linkėjimas tautos ir išganymo priešams.

6/ mesijinėse psalmėse kalbama apie ateisiantį Mesiją, pranašaujama apie jo gyvenimą, kančią ir mirtį.

Religinis dorinis psalmių turinys tiesiog neišsemiamas. Kuip maluos pavyzdžiai tinka visiems žmogaus gyvenimo įvykiams. Nors jos apvilktos tautiniu Izraelio rūbu, tačiau es savo turiniu tinka ir nesunkiai suprantamos visiems ir visų laikų žmonėms. Jokia kita knyga nėra davusi tiek tekstų liturgijai, kaip Psalmių knyga. Tai tikrai mylimiausia pažymėtos knyga. Sakramentų, sakramentalijų teikime, brevijoriuje bei Mišiole nuolat ir nuolat įpinamos psalmės ar jų žodžiai.

Graduališės psalmės. - Penkiolika psalmių /119-133/ turi titulą "Canticum Graduum". Iš kur kilęs šis pavadinimas - ne visai aišku. Vieni šį pavadinimą aiškina pagal 15 laiptų Jeruzalės Šventykloje, kuriais iš moterų pusės buvo galima pereikti į vyrų pusę, ir iš čia jų pavadinimas. Kitų nuomone - tos psalmės - tai giesmės tremtinių, grįžtančių iš Babilonijos tėvynėn, iš lygumų krašto į kalnus. Jas giedodavę taip pat maldininkai, kopdami į Jeruzalės Siono kalną didžiosioms šventėms. Dar kiti šį psalmių pavadinimą išveda iš turinio, kadangi jose tarsi palaipsniui auga maldos jėga ir vienos psalmės užbaigia vis ir pakartojama kitos psalmės pradžioje.

Mesijinės psalmės. - Iš visų psalmių svarbiausios yra mesijinės psalmės, kuriose kalbama apie ateisiantį Mesiją, pranašaujama apie jo gyvenimo atsitikimus, kančią bei galutiną garbę. Šios psalmės dvejopos: tiesiogiai ir tipiškai mesijinės. Tiesiogiai mesijinės psalmės yra tos, kuriose kalbama apie būsimą Mesiją ir kurios savo žodinėje prasmėje tik ta prasme gali būti išaiškintos. Tokį Tokiomis laikomos šios 6 psalmės: 2, 15, 21, 44, 71, 109 /"Ko gi tos gentys maištauja", "Gilyn mane,Dieve", "Ai,Dieve,Dieve", "Kilnūs žodžiai per širdį man tvinsta", "O Dieve, savo išmintiduoki valdovui", "Dievas sako mano Valdovui"/.

Tipiškai mesijinės psalmės turi dvigubą prasmę: žodinę, kurioje kalbama apie kokį nors Senojo Testamento asmenį ar dalyką, ir dvasinę tipišką, kuri netiesiogiai turi sąryšį su Mesiju, ant kiek žodinėje išreikšti dalykai yra Kristaus ar jo moralystės figūros. Pvz.:

Ps 8 taip aiškinama laiške Žydams 2,6: "Beje, kažkas kažkur yra liudijęs: Kas yra žmogus, kad jį atsimeni, kas Žmogaus Sūnus, kad juo rūpiniesi?" /plg. Ps 8,5-7/;

Jn 2,17 /Ps 68,10/: "Jo mokiniai prisiminė, kad yra parašyta: Uolumas dėl tavo namų sugrauš mane";

Apd 1,20 /Ps 108/: "Beje, Psalmių knygoje parašyta: Jo kiemas tepavirsta griuvėsiais, ir tegul niekas tenai nebegyvena".

Norint patirti, kurios psalmės yra mesijinės, reikia laikytis šių taisyklių:

1/ tikrai mesijinės yra tos, kurios pačiame Naujajame Testamente yra taikomos Kristui arba kurias tokiomis vienbalsiai pripažįsta Bažnyčios tėvai;

2/ taip pat jas išskirti daug padeda vienų psalmių palyginimas su kitomis mesijinėmis, paties turinio apsvarstymas ir retkarčiais žydų tradicijos liudijimas.

5. Biblinės Komisijos dekretas apie Psalmyno laiką ir reikšmę.

1/ Pavadinimai "Psalmi David", "Hymni David", "Liber Psalmorum David", "psalterium Davidicum" yra vartojami senuose kodeksuose, Susirinkimų dekretuose, o taip pat Bažnyčios tėvų bei mokytojų raštuose, bet neturi tos prasmės, kad vien Dovydą tektų laikyti viso Psalmyno autoriumi.

2/ Psalmių tutulai, kuriuos sutartinai paduoda hebrajiškas tekstas, Septuaginta bei kiti senieji vertimai, jei ir nėra tiesiogiai kilę iš psalmių autorių, tai bent iš labai senos žydų tradicijos. Abejoti dėl psalmių titulų autentiškumo, kai labai senos žydų tradicijos liudininkų, be rimto pagrindo negalima, nes tai būtų neprotinga.

3/ Turint omenyje Šv.Rašto gausius liudijimus apie įgimtą poetišką Dovydo talentą, Šventosios Dvasios įkvėpimą, jo dėtas pastangas kulto giesmes sutvarkyti, Senajame ir Naujajame Testamente Dovydui priskiriamas psalmes, pagaliau, kaip žydų tradicijos, taip ir bažnyčios tėvų bei mokytojų sutarimą negalima neigti, kad didžiausios psalmių dalies autorius buvo Dovydas.

4/ Negalima neigti Dovydo, kaip autoriaus, tų psalmių, kurios Senajame ar Naujajame Testamente aiškiai pažymėtos Dovydo vardu, nors pačiuose psalmių tituluose to ir nebūtų. Tokios psalmės yra: 2,15,17,31,68,109.

Ilgainiui kai kurios psalmės - ar tai liturginiais tikslais, ar tai muzikiniais sumetimais, ar dėl kitų priežasčių - buvo sujungtos į vieną ar padalintos į dvi dalis. Be to, Ps 50 /"Miserere"/ pagal istorines aplinkybes ir žydų šventes buvo bent kiek pakeista, vieną ar kitą eilutę nubraukiant ar pridedant.

Pasiremiant psalmių vidiniais kriterijais ar kitokiais įvedžiojimais negalima teigti, kad nemažas knygų skaičius yra kilęs po Ezaro ir Nehemijo laikų arba Makabiejų laikotarpyje.

5/ Remiantis Naujojo Testamento tekstais, vienbalsė bažnyčios tėvų nuomonė ir net žydų tautos rašytojais, tenka pripažinti ir pranašiškas mesijines psalmes, kurios skelbia Visamojo Išganytojo atėjimą, karalystę, kunigystę, kančią, mirtį ir prisikėlimą.

Visai atmestina nuomonė tų, kurie išskirpdami mesijinių psalmių pobūdį, jas siaurina ir taiko vien būsimam išrinktosios tautos likimui.

III. PATARLIŲ KNYGA /LIBER PROVERBIORUM/

1. Knygos pavadinimas ir turinys. Patarlių knyga žydų kanone priskiriama didžiųjų Šv.Rašto knygų skyriui. Iš hebrajų k. "Mišleh Šelomoh" išversta "Parabolae Salamonis". Vulgatoje ji pavadinta Patarlių knyga /Liber Proverbiorum/. Pavadinimas paimtas iš 1,1 eilutės ir trumpai išreiškia knygos turinį.

Visoje knygoje patarlių formoje giriama ir aukštinama išminties, kuri Šventraščio kalba yra tas pat, ką ir maldingumas. Atskirų patarlių turinys yra labai įvairus. Šalia trumpučių posakių yra ir ilgesnių palyginimų, išvedžiojimų. Didžioji jų dalis imta iš kasdieninio gyvenimo patirties ir paliečia įvairius santykius žmogaus su Dievu bei su kitais žmonėmis. Tai vyresnybės ir pavaldinių, tėvų ir vaikų, moters ir vyro, draugo ir priešo tarpusavio santykiai. Knygoje labai svarbią vietą užima natūralios dorybės ir kaip doro elgesio motyvas dažnai nurodomas maldingumas, nes daugeliui žmonių žemiški motyvai daro didelį įspūdį. Tačiau visur knygos esmėje siekiama tikrosios išminties, maldingumo. Ši pagrindinė knygos mintis yra keliais atvejais pakartojama vienu suglaustu sakiniu: "Išminties pradžia yra Dievo baimė" /1,7.9,10/.

Natūrali gyvenimo išmintis knygoje vaizduojama kaip pasėka dieviškos išminties, ir pamokymai, paimti iš gyvenimo patirties, sutampa su aprėkštais nuostatais. Kadangi knygoje tie posakiai yra išreikšti atskiraisiais sakiniais, vidinis ryšys tarp atskirų patarlių nedidesnis kaip tarp atskirų psalmių. Todėl knygos turinio padalą galima padaryti tik pagal išorinį knygos suskirstymą, atsižvelgiant į įvairias knygoje randamas antraštes. Knygos įžangoje kalbama apie reikalą visur vadovautis išmintimi. Po žodžių,išreiškiančių

knygos titulą /1,1/, toliau personifikuota išminties teikia perspėjimus ir nurodymus jaunuomenei.

Patį knygos branduolį sudaro du Saliamono patarlių rinkiniai. Pirmajame rinkinyje /Pat 10,1-22,16/, nesilaikant griežto idėjų sąryšio, sudėta labai daug gyvenimo taisyklių, daugiausia išreikštų vienu trumpu sakiniu. Šis rinkinys baigiasi dviem "išmintingųjų žodžių" priedais /22,17-24,22 ir 24, 23-34/.

Antrajame rinkinyje /25-29 skyr./ vėl trumpais sakiniais išreikšta daug pamokymų, ir po jo seka trys priedai: "Agūro patarlės" /30,1-31/, "Lamuelio patarlės" /31,1-9/ ir "Apsukriosios šeimininkės elgesio aukėnė abėcėlė" /31,10-31/, kuri hebrajų tekste su kiekviena eilute prasideda nauja raide, išlaikant alfabetinę tvarką.

2. Patarlių knygos tikslas - susirasti kelią į laimingą gyvenimą. Šiam tikslui taikomos visos išminties taisyklės ir perspėjimai, visi išminties pagyrimai. Daugumą pamokymų ir nurodymų siekia natūralios gyvenimo išminties ir gal neišreiškia tikėjimo ar doros mokslo pagal apreiškimo turtus, bet jaute siekia pamaldumo pagal Senojo Testamento supratimą. Tai rodo: "Viešpaties baimė /maldingumas/ yra visos išminties šaltinis" /Pat 1,7.9,10/.

3. Knygos kilmė. Patiės knygos branduolio autorium , kaip tai rodo antraštės, yra Saliamonas.

Antrojo rinkinio pradžioje /25,1/ skaitome: "Tai taip pat Saliamono patarlės, kuriąs surinko Judo karaliaus Ezechijo vyrai". Iš to teksto išeina, kad antrasis rinkinys /25-29 skyr./ sudarytas karaliaus Ezechijo įsakymu, jo autorius yra Saliamonas, o žodeliai taip pat rodo, kad tuo laiku buvo jau apkeptasis Saliamono patarlių rinkinys/10-22 skyr/.

Jokio pagrįsto argumento prieš šį pagrįstą nurodymą niekas pateikti negali. Kaip tik priešingai: jis yra patvirtinamas ir kitose Šventraščio vietose, iš kur žinome, kad Saliamonas sugebėjo kurti patarles /1 Kar 5,12/. Taip pat ir pats patarlių turinys rodo į karalystės žydėjimo laikus. Pvz. Pat 16, 13 sakoma: "Karalių valia - teisingos lūpos". Po karaliaus Saliamono laikų tokios kilnios sąvokos apie karalius jau neduvo.

Antraštės, kad tai Saliamono patarlės, nebūtinai reikia suprasti taip, kad patsai Saliamonas jas surašė ar jas surinko į rinkinį. Atvirkščiai, antrojo rinkinio antraštė surinkėju nurodo Ezechijo vyrus. Dėl autorių ar surinkėjų tų penkių priedų, einančių į po pirmojo ir antrojo rinkinio, nieko tikresnio pasakyti negalima. Pavienių patarlių kilimo laikas tikrai yra labai senas. Saliamono patarlės didžia dalimi yra senoji liaudies kūryba. Yra žinoma, kad ir kitų semitų tautose patarlės siekia pirmąją pusę trečiojo tūkstantmečio. O Izraelis savo intelektualiniu ir dvasiniu atžvilgiu ne tik nuo jų neatsilikęs, bet dar aukščiau stovėjo. Pavienių rinkinių kilimo laikas nevienodas. Kaip iš antraštės matyti, antrasis rinkinys sustatytas karaliaus Saliamono laikais /722-693/.

Pirmasis rinkinys turėjo būti anketesnis nes tik taip tegalima suprasti jo padėjimą pirmoje vietoje. Matyti, kad buvo inkorporuoti rinkinyje abu priedai.

Galutinai buvo knyga užbaigta pridėjus įžanginę dalį ir paskutiniuosius priedus. Kad tai vėlesni priedai, aiškiai matyti iš kalbos pobūdžio, kuris atspindi vėlesnį laikotarpį. Dauguma biblistų galutinį knygos apiforminimą nukelia į Ezdro laikus. Visai tikra, kad ši knyga dabartinėje formoje buvo Jėzaus ben Siracho laiku - 200 m. prieš Kr. /plg. Pat 1,6 - Sir 47,17/.

Patarlių knygos kanoniškumas yra visai aiškus, pasiremiant tradicija. Visa žydija ją tokią visuomet laikė, išskyrus keletą rabinų iš Jamnijos sinodo /90 m. po Kr./.

Naujajame Testamente iš šios knygos yra keletas aiškių citatų /Rom 12,20; Žyd 12,5; Jok 4,6/ ir neabejotinų aliuzijų /1 Pt 2,17; 4,8; 5,5/.

Teodoro Mopsvetiečio pažiūra/+428/, neigianti knygos kanoniškumą, buvo atmesta penktame visuotiniame Konstantinopolio Susirinkime /553/.

4. Sunkumai. Radikalai bandė šioje knygoje įžiūrėti graikiškosios filosofijos įtaką ir, žinoma, knygą nukelti į vėlyvesnį laikotarpį - į III a. prieš Kr. Svetima moteriškė, apie kurią kalbama Pat 2,16-22; 5,1-20; 23, 26-28 - esanti į Judėją besiskverbiančios graikų kultūros personifikacija. Taip pat 9 ir 10 skyriuose įasmeninta išminties yra graikiškosios filosofijos spekuliacijos vaizdas.

Atsakant į šiuos priekaištus, tenka patvirtinti, kad visa, kas čia pažymėta apie svetimšales moteriškes, reikia aiškinti ne perkeltine, bet tiesiogine prasme. Autorius jaunuosius vyrus nori įspėti prieš santuokas su kitataučiais, sulaikyti nuo svetimavimų, priminti santuokinę ištikimybę. Kas dėl išminties įasmeninimo, tai autorius čia panaudoja vieną iš literatūrinių formų - personifikaciją, kuri visose tautose žinoma ir gyvam rytiečių gyvenimo būdui labai tinkama. Tokių personifikacijų gana daug, todėl ir jos netenka aiškinti graikų filosofijos įtaka.

+ + +

IV. KOHELETO /PAMOKSLINIMKO/ KNYGA
/Liber ECCLESIASTES/

1. Knygos pavadinimas ir turinys. Hebrajų kanone knyga vadinasi "Kohelet". Antraštėje ir poroje vietų pačiame tekste taip vadinamas ir pats autorius /Koh 1,1; 1,12; 12,9/. Dėl šio žodžio reikšmės ne visi autoriai vienodos nuomonės, šiuo žodžiu vadinamas tas, kuris kviečia mokinius ir juos moko. Maždaug tą pačią prasmę paduoda ir graikų žodis, kuris lietuviškai verčiamas "Pamokslininkas".

Kodėl knyga ir autorius vadinamas Pamokslininku nesiaiškina, nes knyga nei pamokslai, nei kita tos rūšies kalba.

Šios knygos turinys taip pat nėra sudarytas sistematiškai. Autorius jos turinį vysto tezėmis. Gvildendamas vienas mintis, prieina prie naujų, kuriomis papildo, išplečia, ar kartais net susiaurina pirmesnes idėjas. Kartais tik dalinai išvysto mintį, eina prie kitos idėjos, po to grįžta prie pirmosios, ją toliau nagrinėdamas. Tos įvairios knygos mintys išreikštos nesilaikant jokio iš anksto apgalvoto griežto plano, bet surašytos tokioje tvarkoje, kurioje ateina autoriui į sąmonę. Kartais įdėti tokie dalykai, kurie neturi sąryšio su kontekstu, bet verti paminėti. Kiti dalykai vėl taip išreikšti, tarsi vienas kitam prieštarautų, lyg būtų ne vieno, o kelių žmonių nuomonės. Tai yra tarsi koks žmogaus sielos dialogas, kurioje kyla įvairūs geresni ir blogesni jausmai ir padaro, kad į tai lygiai nevienodai reaguojama. Dėl visų tų prieštaringų Pamokslininko knygos paskirstymas gana įvairiai į dalomas. Galima padalinti taip:

Įžangoje /1,1-11/ žodžiais "viso tuštybė" trumpai nurodomas viso veikalo turinys, kuris yra tarsi liudnas obalsis visai knygai. Pati knygos branduolį galima padalinti į teorinę ir praktinę dalį.

Pirmoje /teorinėje/ dalyje /1,11-4-16/ autorius nagrinėja šio gyvenimo vargus ir jų priežastis. Pamokslininkas, remdamasis patyrimu, mokina, kad visi žmogaus troškimai, visos mūsų pastangos yra tuščias dalykas, nes nieko nėra tikro, nieko pastovaus žemiškose gėrybėse. Visa, ką žmogus gali šioje žemėje pasiekti, turi netobulumo, rūpesčio, neskonio žymę, visa kas yra pažymėta nelygybės, visuotino liguistumo antspaudu. Kai daroma apyskaita iš šios žemės gėrybių, kyla išvada: "Tuštybių tuštybė ir viskas tuštybė". Žmogus gali būti laimingas tik pastovia laimo, o ši žemė jos neduoda, jos negali duoti. Tai įrodoma bendrais ir specialiais argumentais. Bendruosius argumentus galima suvesti į šiuos tris:

1/ Kiekvienas žmogus yra mirtingas, todėl pastoviai naudotis šio gyvenimo gėrybėmis negalima;

2/ Viskas pasaulyje keičiasi, tačiau tas keitimasis nieko naujo neatneša, o tik tų pačių jau mums įgrisusių dalykų pasikartojimas /"Nieko naujo po saule"/;

3/ Šią tvarką žmogus pakeisti yra absoliuciai bejėgis: taip jau Dievas sutvarkė pasaulį, kad nuolat keičiasi gera ir bloga, užiaugamas ir nuliūdimas.

Naduodamas specialius įrodymus, autorius nagrinėja svarbiausias gyvenimo gėrybes. Pirmiausia išmintis: net ir ji negali patenkinti žmogaus aspiracijų, o suteikia vien tik kentėjimų, kadangi ji parodo visko tuštumą, o be to ir išmintingiausio žmogaus pažinimas yra siaurutis, ir didžiausi išminčiai neišvengia mirties. O dar mažiau žmogų tegali patenkinti visos laikinosios gėrybės, nes aistros, lėbavimai nusibosta, garbė apvilia, o turtų - kuo daugiau turėsi, tuo labiau jų trokši.

Antroje dalyje nagrinėjama, kaip sumažinti tuos vargus ir kaip pasiekti bent reliatyvios laimės šiame pasaulyje. Remdamasis tikėjimu, autorius primena, kad iki mažiausių smulkmenų viskas yra valdoma gerojo, šventojo, teisiojo Dievo. Jei gyvenimo eiga pagal Apvaizdos planą dažnai lieka nesuprantama, tai mirtingasis žmogus turi jai nusižeminęs paklusti. Didžiausia laimė ir išmintis, kurią žmogus gali šiame gyvenime pasiekti, yra Dievo baimė, taip pat maluingumas Dievui ir jo įsakymų vykdymas, kuriuos apsireiškia pati Dievo Apvaizdos tvarka. Todėl neramų rūpestingumą, su kuriuo žmonės ieško vis didesnės išminties, pagarbos, turtų, malonumų, tarsi juose būtų laimė, Koheletas peikia, o ramų ir dievobaimingą pasinaudojimą tais dalykais ne tik leidžia, bet ir giria. Apskritai, žmogus ne tiek turi gilintis į Dievo paslaptis, kiek nusižeminęs priimti viską, ką Dievo Apvaizda siunčia, ir viskuo gali naudotis šventoje Dievo baimėje bei jautrioje sąžinėje prieš žmones.

Pabaigoje /12,9-19/ paaiškinama tarsi viso turinio santrauka ir svarbiausia gyvenimo taisyklė: "Bijok Dievo ir laikykis įstatymo, nes tai visas žmogus" – tai yra visas žmogaus tikslas.

2. Knygos tikslas. Kaip iš knygos turinio matyti, knygos tikslas yra pamokyti, kaip žmonės čia žemėje privalo tvarkyti savo gyvenimą kad būtų pasiekta didesnė uvasinė ramybė. Tuo tikslu įrodinėjama žemės daiktų tuštybė, giriant protingą jais pasinaudojimą. Svarbiausia – reikia laikytis dievobaimingumo ir sąžinės, nes kartą reikės duoti apyskaitą.

3. Knygos kilmė. Pagal žydų Talmudo tradiciją, kuri šiuo klausimu yra tik iš II m.e., Koheleto knygos autoriumi buvo Salamonas. Talmudo žodžiais, turėdamas 30 m. amžiaus Salamonas parašė Giesmių giesmę, o vėliau

subremėje – Patarlių knygą, o pasenęs – Pamokslininką.

Taip pat knygos titule /1,1/ ir dviejose vietose /Koh 1,12, 12,9/ autoriumi pažymėtas Jeruzalės karalius, kilęs iš Dovydo giminės. Knygoje daug kalbama apie turtus, prabangą, išmintį, namų statybą, sodų užveisimą ir t.t., ir viskas kaip tik tinka Saliamono valdymo laikotarpiui, tai jis ir buvo laikomas šios knygos autoriumi. Šios nuomonės laikėsi kai kurie bažnyčios tėvai /Origenas, Šv.Hilarijus, +367/ ir nemažai vėlesnių biblistų /Kornelis, Viguru/, tačiau dauguma naujausių biblistų šiai nuomonei nepritaria.

Kalbinėmis savybėmis ir stiliaus formomis Pamokslininkas yra artimesnis jaunesnėms Senojo Testamento knygoms. Pvz., pasitaikančiais aramėjizmais knyga labai panaši į Ezaro ir Nehemijo laikus. Šiai nuomonei pereiti suranda ir vidinių argumentų, pvz.: Koh 4,13 – neturtingas bet išmintingas jaunikaitis palyginamas su senu bet paikiu karaliumi; Koh 5,7 – nusiskundžiama teisingumo iškrypimu įvairiose srityse; Koh 10,5 – kalbama apie nesugebantį karalių ir t.t. Visa tai netinka Saliamonui ir Saliamono laikams. Todėl daugumą biblistų titulo užrašą ir teksto ištyrinėjimus dėl autoriaus laiko tik poetine fikcija. Praktika savo mokslą dėti į žymaus, turinį atitinkančio asmens lūpas dažnai buvo naudojama ir profaninėje literatūroje. Panašus atvejis yra ir Išminties knygoje, kuri taip pat priskiriama karaliui Saliamonui, nors iš tikrųjų irgi yra kilusi iš vėlesnio laikotarpio. Dėl tų visų pateikiamų požymių Kohelete knyga žymiausių teologų biblistų keliama į V a. prieš Kr. pradžią.

Tradicija paremtas šios knygos priklausymas Šv.Rašto rinkiniui buvo abejojamas šiek tiek kai kurių Palestinos rabinų, tačiau Jamnijos sinode /90 m. po Kr./ ši knyga buvo patvirtinta kaip Senojo Testamento dalis.

Krikščionių tarpe šią knygą kanoniška laiko jau Sardų vyskupas Melvitonas /II m.e. a./, o taip pat šios knygos citatas randame Origeno, Klemenso, Tertulijono ir kitų Bažnyčios tėvų raštuose.

Atmetimas Teodoro Mopsvetiečio užsipuolimo prieš šią knygą V Konstantinopolio Susirinkime rodo, kad Koheleto knyga Katalikų Bažnyčioje buvo visą laiką laikoma kanoniška knyga.

4. Sunkumai. Daroma prieskaištų ir keliamas klausimas, ar kartais Koheleto knyga neneigia nemirtumo ir nematerialumo. Koh 3,21 sako: "Kas žino, ar Adomo vaikų dvasia žengia aukštyn ir ar gyvulių dvasia žengia žemyn"...

Jau a priori tenka pasakyti, kad sielos nemirtingumas Senajame Testamente nuo pat pradžios buvo aiškiai apreikštas ir visuomet priklausė prie svarbiausių tikėjimo tiesų /plg.Pr 15,15; Iš 31,16; 1 Kar 2,10; Ps 16,15 ir kt./. Lygiai ir pačioje Koheleto knygoje neabejojama apie gyvenimo tąsą po šios žemės kelionės /plg. Koh 11,9; 12,7.14 ir t.t./. O paduotojo teksto keblumas rišamas įvairiai. Jis labai lengvai išsiaiškina padarius vertimą iš masoretinio hebrajiško teksto: jame žodžiai "kas žino" yra įskaitomi "mažai kas kreipia dėmesio". Tačiau Septuaginta, sirų Pešita, aramiejiškos parafrazės ir lotyniškoji Vulgata turi neigiamą atspalvį. Šis keblumas įveikiamas buvo aiškinamas: šv.Grigalius Didysis /+604/, Šv.Bonaventūra ir šiuose išaiškinimuose

įžiūri netikinčių abejojimą. Kardinolas Kajetonas /+1534/ juose įžiūri sunkumą mokališkai įrodyti sielos nemirtingumą /"sunku žinoti"/. Dar kai kurie žodį "spiritus" /hebr. "rush"/ aiškina gyvybės prasme, bendra žmonėms ir gyvuliams.

V. GIESMIŲ GIESMĖ /CANTICUM CANTICORUM/

1. Knygos pavadinimas ir turinys. Knygos pavadinimas "Šir Hašširim" /"Canticum Canticorum" - Giesmių giesmė/ reiškia ne veikalą, sudarytą iš daugelio giesmių, bet aukščiausiąjį laipsnį, kalbant apie gražiausią giesmę.

Tiesioginė žodžio prasme veikalo turinys yra sužadėtuvinis jungtuvinis. Besimylintieji ilgisi vienas kito, džiaugiasi kartu buvimo palaima, gėrisi vienas kito grožiu, atsiskyrę vėl tuoj vienas kito ieško ir susitikę dar labiau susivienija vidinių meilės ryšių.

Knygoje yra šie veikiantieji asmenys:

1/ sužadėtinė - Sulamita,
2/ sužieduotinis - Saliamonas,
3/ sužadėtinės broliai, Jeruzalės mergaitės, aukštos kilmės asmuo.

Ne visi vienodai sutaria apie knygos lyrinę rūšį: dauguma spręndžia ją susidedant iš lyriškų dialogų ir chorų intarpų. Pasak kitų, giesmė yra dramatinė poema pagal turinį, o lyriška pagal formą. Mokslininkas biblistas Kaulen skirsto knygą tarsi į tris veiksmus:

I veiksmas /1/ - 4 skyr./ Sulamita prisipažįsta Jeruzalės dukroms mylinti karalių. Bevaikščiojant po laukus, jie susitinka vienas kitą ir apdainuoja vienas kito grožį.

Ikusi viena, ji nemiega ir ieško sapne sužieduotinio mylimojo miesto gatvėse. Atsibudusi išvysta sužieduotinį karališkame didingume ir stebisi juo.

II veiksme /5-6 skyr./ nakties prieblandoje sužadėtinis ateina pas sužadėtinę, tačiau jam pasibeldus, ji ne tuoj atidaro durelis. Kai ji ryžtosi atidaryti duris, sužieduotinis jau nuėjęs. Jo ieškodama, ji bėga miesto gatvėmis, su ja grubiai elgiasi sargybiniai. Susitikusi Jeruzalės mergaites, ji jų klausia, ar nemačiusios sužieduotinio, ir dainomis apdainuoja mylimojo grožį.

III dalyje /6,10-7, 14/ pasakojama, kaip aukštos kilmės vyras, susitikęs sužadėtinę vieną, stengiasi jos meilę laimėti. Tačiau ji lieka ištikima karaliui. Grįžusi namo, saldžiai užmiega, o pažadinta pamato Saliamoną, atėjusį jos pasiimti, kuris jos broliams kaipo kainą atiduoda savo vynuogyną.

2. Knygos prasmė. Kas knygoje temato žodinę prasmę ir žodžių skambesį, tam Giesmių giesmė tėra tik orientališkame spalvingume sukurta profaniška meilės giesmė, savyje neturinti jokios aukštesnės idėjos, kaip tik natūralinę sužadėtinių ar vedusiųjų meilę. Toks temos traktavimas, nors iš jo išskiriant obsesiškumus ir nemoralumus, vargiai ar galėtų būti objektu krygai sukurti. Tiesa, paskiri Šv.Rašto skyriai nekartą kalba apie meilę ir vedybas /plg. Tob 6,16; Pat 9,9; Sir 9,1 ir kt./. Tačiau ten eiškiai pabrėžiamas visuomet dorinis tikslas, kuris pasireiškia tuo, kad stengiamasi apsaugoti šeimos meilę nuo blogio ir paskatinti į gera. O Giesmių giesmėje šio auklėjančio tikslo nesimato ir net Dievo vardas nė karto nėra paminėtas, o ypač iš to eišku, kad vien žodinė prasmė tikrai neišsemia jos turinio,

nes taip interpretuojama, ji net nebūtų galėjusi patekti į Šventųjų Knygų sąrašą.

Lyginant ją su kitomis Biblijos knygomis ir pasiremiant senąja žydų bei krikščionių Tradicija, su visu tikrumu galima suprasti kitą, daug gilesnę prasmę negu tiesiogiai.

Nereikia pamiršti, kad knyga skiriama Senojo Testamento skaitytojui. O jiems buvo įpratinis dalykas, kad gausiose Šventraščio vietose, ypač pas pranašus, Dievo ir išrinktosios tautos religinis ryšys buvo pieštamas dvasinės santuokos vaizdu.

Pranašams Dievas yra sužieduotinis, vienintelis iš kitų tautų išrinktosios tautos - Izraelio /plg. Iz 54,2; 64,4; Os 2,4/, kuris tautai yra atsidavęs ištikimoje meilėje /plg. Iz 54; Jer 51/. Ypač aiškiai ir detaliai sužieduotinis jungtuvinis Dievo ir Izraelio tautos santykis yra nustatytas Ezechielio 16 skyriuje. Pas pranašus dažnai kalbama apie jaunystės meilę, apie abipusės dovanas, apie meilės pavyduliavimą, apie neištikimybes bei svetimavimus, apie persiskyrimo bei praradimo skausmą, apie susitikimo palaimą. Kai šios mintys taip gausiai ir išsamiai buvo pateikiamos pas pranašus, visai netenka stebėtis, jei ištisa knyga galėjo būti paskirta šiai kiekvienam izraelitui suprantamai alegorijai. Tai ir buvo padaryta Giesmių giesmėje. Kadangi pranašai daugiau piešė tautos sužadėtinės svetimoterystės išraišką stabmeldystės klaidas, Giesmių giesmė daugiau pabrėžė to dvasinio sužadėtuvinio ryšio idealiąją pusę. Joje vaizduojama, kaip viskas turėjo vystytis pagal Dievo norėtą planą, nors ir joje švelniai paminimos iš sužadėtinės-tautos pusės pasitaikančios klaidos kaltės /Gg 1,5; 2,15; 3,1; 5,2 ir kt./.

Senoji Sandora buvo Naujosios Sandoros pirmavaizdis. Ypač šioje šviesoje Dievo ir Izraelio meilė įgauna ypatingą meilę, nes Naujajame Testamente šventas Dievo ir Izraelio meilės ryšys realizavosi meilės ryšyje tarp Kristaus ir Bažnyčios. Ta mintimi Giesmių giesmė yra mesijinis kūrinys. Kiek Kristaus ryšys su atskira siela esti išreiškiamas dvasine santuoka arba sužadėtuvėmis /Ef 5,22; 2 Kor 11,2/, gali būti pritaikyti pavienių sielų meilei Dievui ir ypač gražiausios iš visų žmonių, Švč.Mergelės Marijos. Todėl katalikų Bažnyčia, pasiremdama senąja žydų tradicija, alegorinę Giesmių giesmės prasmę pritaiko trejopai:

a/ dogmatišku alegoriškų aiškinimu: Sužieduotinis - Kristus, Sužadėtinė - Bažnyčia;

b/ asketišku bei mistišku alegoriškų aiškinimu: Sužadėtinis - Kristus, Sužadėtinė - siela;

c/ mariologišku aiškinimu: Sužadėtinė - Marija, kurioje dieviškasis Sužieduotinis - Dievo Sūnus - įvykdo susijungimą su žmogiškąja prigimtimi.

Kaip iš tų visų sakytų dalykų matyti, Giesmių giesmė yra alegorija. Tai nėra pasaka, nes joje nėra net pavienėse vietose veiksmo išvedimo.

Negalima aiškinti tipiškai, nes niekur Šv.Rašte nerandame santuokos kaip tipo pavaizduoti Dievo ir Izraelio ryšiui. Priešingai, dvasinė santuoka - sužieduotuvės tarp Kristaus ir Bažnyčios - yra tipas santuokos tarp vyro ir moters /plg. Ef 5,32/, bet ne atvirkščiai.

Ne katalikų mokslininkai Giesmių giesmės knygoje temato tik pavienių giesmių rinkinį arba atpasakojimą grynai vedybinių papročių Rytuose. Šis tas jų aiškinime gali būti

teisinga. Gal būt autorius daro kai kurių aliužijų į izraelitų vedybinius papročius. Vienas kitas vedybinių posakių, eilėraščių galėjo būti panaudota ir šiai knygai, tačiau šis tiesioginis žodinis turinys neišsemia visos knygos prasmės. Be to, Giesmių giesmė esminiai yra vientisas veikalas, o ne paskirų giesmių rinkinys.

3. Knygos kilmė. Senesniais laikais autoriaus klausimas nebuvo atidžiai nagrinėjamas. Iki naujausių laikų, remiantis žydų tradicija ir hebrajų kalba knygos titulu /"Šir Hašširim ašer li Šelomo"/, autoriumi buvo laikomas Saliamonas. Tačiau šis titulas greičiausiai tik vėlesnis įtarpas, nes jo nėra Vulgatoje, o graikiškame vertime jis turi ne vieną reikšmę, nes gali reikšti veikalą, rašytą Saliamono būdu, ar net jam dedikuotą knygą.

Norėk kai kurių mokslininkų nuomone Giesmių giesmėje užtinkama svetimybių - aramiejizmų, tačiau apskritai knygos kalba puiki ir klasiška.

Tuo remiantis tenka daryti išvadą, kad ji nėra kilusi po Babilonijos vžrgijos laikotarpio ar po graikiško laikotarpio. Dvasinės santuokos tarp Dievo ir Izraelio alegorija, išvystyta tarp pranašų, todėl eilės biblistų nuomonė yra, kad Giesmių giesmė negalėjo kilti ir Saliamono laikais ir greičiausiai ji nėra ankstesnė VIII a. prieš Kr.

Knygos priklausomumas Šv.Rašto kanonui kaip žydų, taip ir senųjų krikščionių tarpe nebuvo ginčyjamas. Pavieniai užsipuolimai iš žydų pusės buvo atmesti Jamnijos sinode. Grynai natūralus žodinis knygos aiškinimas Teodoro Mopsvetiečio, kaip prieštingas knygos kanoniškumui, buvo atmestas V Konstantinopolio Susirinkime 533 m.

VI. IŠMINTIES KNYGA /LIBER SAPIENTIAE/

1. Knygos pavadinimas ir turinys. Knygos vardas paimtas pagal pagrindinę svarstomąją veikalo mintį, o seniausiuose graikų rankraščiuose šis pavadinimas skamba: "Saliamono išmintis".

Knygos turinį sudaro bendras svarstymas apie išmintį /1-9 skyr./ ir aprašymas išminties veikimo išrinktosios tautos istorijos fone /10-19 skyr./.

Pirmoje dalyje pradžioje sugretinami ir priešpastatomi paikieji ir išmintingieji, t.y., bedieviai ir pamaldūs, nes Šventraščio kalba išmintingumas yra tas pats, kas ir pamaldumas bei dievobaimingumas. Išm 1, 16 - 2,25 aprašomi paikieji ir išmintingieji savo darbuose, o 3,1-5,13 vieni ir antri savo galutiniame likime. Pirmoji knygos dalis baigiasi svarstymu apie išminties kilmę, esmę ir veikimą /6-9 skyr./.

Antroje dalyje pradžioje autorius aprašo išminties veikimą išrinktosios tautos istorijos fone, pradėdamas Adomu ir baigdamas izraelitų įėjimu į Pažadėtąją žemę /10-12 skyr./. Po to /13-15 skyr./ seka samprotavimai apie stabų garbinimo kilmę, formas, viso to kvailystę ir atmestinumą. Ši antroji dalis užbaigiama vaizdingu sugretinimu ir priešpastatymu skirtingų izraelitų ir egiptiečių likimų išrinktosios tautos išėjimo iš Egipto laikotarpiu /16-19 skyr./.

2. Knygos tikslas yra paskatinti siekti tikrosios gyvenimo išminties plačiausia prasme. Kaip jokia kita Senojo Testamento knyga, ji viską apžvelgia ir vertina grynai religiniu požiūriu. Išmintis autoriaus visiems paduodama ir rekomenduojama trejopu atžvilgiu. Kaip žmogiškoji arba sukurtoji

išmintis, ji apima tiesas, liečiančias Dievą ir teisingą dorinę laikyseną. Todėl ta prasme ji yra vienareikšmė su dievobaimingumu ir dorybingumu. Ši žemiškoji išmintis šaltiniu turi dieviškąją išmintį, kuri yra dieviška savybė, ir ja vadovaudamasis Dievas pasaulį išmintingai sukūrė ir savo išmintingą Apvaizda jį palaiko ir tvarko. Galiausiai išmintis parodoma ir kaip savarankiška, tarsi iš Dievo išplaukiantis asmuo, kuriam priskiriami dieviški atributai /plg. Išm 7,25/.

Šiomis mintimis išminties knyga jau ruošia kelią Naujojo Testamento mokslui apie Dievo Žodį.

Knygos autorius tiesiogiai kreipiasi į izraelitus Egipte. Kad jis turi prieš akis žydų skaitytojus, gerai žinančius Šventraščio pasakojimus, matyti iš gausių aliuzijų ir užuominų, paimtų iš Izraelio tautos istorijos.

Stipriai pabrėžiamas egiptiečių stabmeldystės ir platus Egipto vergijos aprašymas verčia spėti, kad knyga rašyta skaitytojams, esantiems artimuose santykiuose su tuo kraštu, atseit, Egipto-Aleksandrijos žydams. Kaip tik juos knyga norėjo paguosti persekiojimuose ir ypač suteikti stiprybės tikėjime nurodant, jog tik tikrojo Dievo religija ir dorybingas gyvenimas reiškia amžiną laimę, o atkritimas - amžiną pražūtį. Tuo tikslu knygoje ypatingai ryškiai iškeliama mintis apie anapusinį užmokestį.

3. Knygos kilmė. Kadangi 6-9 knygos skyriuose įvedamas Saliamonas ir kalbama jo vardu, kai kurie senųjų tėvai šią knygą ir priskirdavo Saliamonui kaip jos autoriui /Origenas, Tertulijonas/. Tačiau ši nuomonė niekuomet nebuvo priimta vienbalsiai. Jau šv.Jeronimas pažymi, kad Išminties knyga ne Salamono rašyta, nes knygos stilius ir kalba rodą graikišką periodą.

Panašiai kalba ir šv.Augustinas. Knygoje kalbančio Saliamono įvedimas yra tik lyrinė fikcija. Autorius pasirinko šią senovės literatūroje vartojamą priemonę todėl, kadangi Saliamonas, kuris skelbė išminti patarlėmis, vadinamas išminties mokytoju.

Ši priemonė plačiai naudojama profaniniu rašytoju: Ezopo, Anakreono, Platono, Ciceronio vardai dedami kaipo autoriai veikaluose, kurie buvo ne jų rašyti.

Visų biblistų nuomone, knygos originalas buvo rašytas graikiškai. Ši nuomonė remiama knygoje randamais gausiais graikiškais išsireiškimais, daugybe sudėtinių žodžių, kuriuos labai mėgsta graikai ir kurių visai negali išreikšti hebrajų kalba. Knygoje vartojamos abstrakčios sąvokos, ryškus epikūreizmo bei materializmo pasireiškimas taip pat remia šią nuomonę.

Knygos sustatymo laikas yra tarp 300 m. prieš Kr. ir krikščionybės eros pradžios. Kadangi knyga rašyta graikiškai, negalėjo būti anksčiau Aleksandro Didžiojo laikų /300 m. prieš Kr./. Tačiau negalima tos datos nukelti į krikščionybės erą, nes šv.Paulius tą knygą jau neabejotinai pripažįsta ir savo raštuose daro neabejotiną į ją aliuziją. Greičiausiai ji bus sustatyta paskutiniųjų Ptotomėjų viešpatavimo metais, kai izraelitai buvo persekiojami dėl tikėjimo ir tautoje buvo įsigalėjęs didelis religinis ir dorinis pakrikimas. Apie tai užsimenama pačioje knygoje /Išm 2,10,15,14/. Todėl tokie biblistai kaip Kaulenas, Vigurū, Kornelis knygos kilmę išveda iš 200-150 m. prieš Kr.

Nors autoriaus vardas nežinomas, bet jis aiškiai buvo žydų tautybės ir gyveno Egipte, o gal net pačioje Aleksandrijoje, kur draugėn susieidavo graikų ir rytiečių išminčius.

/4. Išminties knygos/

4. Išminties knygos kanoniška reikšmė. Išminties knyga yra deuterokanoniška ir jos nėra palestiniečių kanone. Jos priklausomumas krikščionių šventųjų knygų sąrašui matomas iš gausių Bažnyčios rašytojų liudijimų. Be to, šv.Pauliaus /plg. Rom 9,19 - Išm 11, 12; Rom 1,18 - Išm 11,25; 2 Kor 5,1 - Išm 9,15/, aiškios aliuzijos daromos Jono evangelijoje, Jokūbo laiške ir laiške Žydams. Neabejotiną į ją aliuziją randame seniausiame krikščionybės veikale Didachėje. Taip pat ji minima kaip kanoniška knyga Muratorijaus kodekso nuotrupoje ir randama seniausiame lotyniškame vertime. Ja dažnai remiasi Bažnyčios tėvai /Irenijus, Augustinas, Origenas/. Todėl Katalikų Bažnyčia Florencijoje, Tridento ir Vatikano Susirinkimuose neabejoje savo nutarimais patvirtinti savo tradiciją tikėjimą dievišką Išminties knygos kilme.

VII. SIRACIDO KNYGA - EKLEZIASTIKAS /LIBER ECCLESIASTICUS/

1. Knygos pavadinimas ir turinys. Paskutinė didaktinė knyga vadinasi Ekleziastikas, arba Siracido knyga. Tuo vardu buvo pavadinta pirmines Bažnyčios /Kiprijonas, Rufinas/, kadangi ji dažnai buvo vartojama mokyti katekumenus ir dažniau vartojama pamaldų metu. Nat joje randama daug dorovinių taisyklių ir tikėjimo tiesų, o svarbiausia - ji visiems suprantama. Graikiškame tekste ji vadinama "Siracho /Siracido/ sūnaus Jėzaus išmintis", tuo nurodant knygos turinį.

Savo turiniu ji labai panaši į Saliamono Patarlių knygą. Autorius tiems, kurie siekia išmintiės, nurodo, kaip tvarkyti gyvenimą pagal Dievo duotus įstatymus.

Knyga susideda iš prologo, patiės

knygos branduolio ir epilogo. Prologe nurodomas knygos autorius ir pačios knygos išminties kilmė ir nauda.

Pirmoje knygos branduolio dalyje /2-43 skyr./ patalpinamos patarlės ir pamokymai, kaip žmogus privalo elgtis visokiausiose gyvenimo sąlygose. Išreikštos mintys retai kad viena su kita surištos: dažniausiai peršokama nuo vieno dalyko į kitą. Pėstyme dažnai įterpiamos maldos. Nors pamokymuose nėra aiškesnio ir nuoseklesnio plano, tačiau visur matyti pagrindinė mintis, kad tikroji išmintis negali apsieiti be maldingumo - be jo negali būti doro elgesio.

Autorius išminties įgijo iš Senojo Testamento knygos ir jo išmintis esminiai skiriasi nuo stoikų apatijos ir epikuriečių jaslingumo. Knygos autorius moko, kad e saikingai ir su dėkingumu Dievui galima naudotis šio gyvenimo malonumais. Tačiau kančias ir mirtį reikia kantriai pakelti ir priimti iš Dievo rankų.

Praktinių nurodymų autorius pateikia visoms gyvenimo sritims: kaip elgtis su draugais, su priešais.

Ši pirmoji dėstymo dalis užbaigiama kilnia giesme - malda į dieviškąją Išmintį, kuri taip vaizdžiai pasireiškia pasaulio tvėrimo darbe.

Antroji knygos branduolio dalis istoriška /44-51 skyr./, vadinama "Hymnus patrum" /himnas protėviams/. Joje autorius peržvelgia Senojo Testamento didvyrių istorijas, kurie pasižymėjo dorybėmis, savo gyvenime geriausiai laikėsi išminties pamokinimų ir ištikimai tarnavo Dievo planų

planų vykdyme. Epiloge talpinama padėkos malda į Viešpatį.

2. Knygos tikslas. Knygos autorius turėjo dvejopą tikslą: savo išmintingais pamokymais jis norėjo parodyti, kaip įvairiausiose sąlygose kasdienį gyvenimą reikia persunkti izraelitų įstatymo ir religijos pagrindiniais nuostatais.

Antra, autorius siekė nupiešti izraelio didybę, parodant jojo įvykdytus didžiausius dievo darbus per tautos prosenolius didvyrius, kad tuo sustiprintų tautiečių tikėjimą pavojų akivaizdoje.

3. Knygos kilmė. Kaip pačioje knygoje nurodyta, jos autoriumi buvo Syracho sūnus Jėzus. Greičiausiai Syrachas /Siracidas/ yra ne autoriaus tėvas, bet senelis. Pagal kai kuriuos graikiškus rankraščius autoriaus tėvas buvo vardu Eleazaras. Kadangi knygos vertėjas, autoriaus anūkas /plg. prologą 38/ Egipto karaliaus Ptolomėjaus Energeto II valdymo metais /132 m. prieš Kr./ nuvyko į Egiptą ir tuoj ėmėsi vertimo darbo, taigi Siracido knygos sudarymo data yra maždaug 189-190 m prieš Kr. Pagal prologo nurodymą, vertėjas prieš akis turėjo hebrajišką tekstą. Bar ir šv.Jeronimas jį minį, tačiau nuo jo laikų buvo daugės. Tik nuo 1895-1900 m. bevelik hebrajiško teksto keturiuose rankraščiuos buvo atrasti vienoje Kairo sinagogoje. Jie kilę iš 11-12 m. po Kr. ir yra Oksfordo bibliotekoje. Lotyniškas vertimas iš graikiško buvo žinomas jau šv.Kipriono laikais. Šio teksto šv.Jeronimas net nutaisė, ir teks jis buvo priimtas į oficialųjį Vulgatos tekstą.

Dabartiniai žydai ir protestantai nelaiko šios knygos Šventraščio dalimi, tačiau senieji žydai ją pripažino. Kad ji buvo Egipto kanone, matyti iš to, jog ji randama Septuagintoje.

Kad ir Palestinos žydai ją gerbė, liudija ir Talmudas, kuris šios knygos citatas pavadina kaip ir kitų šventų raštų.

Naujajame Testamente knyga nė karto nėra aiškiai cituojama. Tačiau iš kai kurių žymių panašumo į Ekleziastiko žodžius tenka spręsti, kad ši knyga apaštalams buvo gerai žinoma /plg.: Mt 6,14 - Sir 28,2; Lk 12,19 - Sir 11,19; Jok 1,6 - Sir 1,36/.

Didachėje, Klemenso Aleksandriečio ir Kiprijono raštuose ji neabejotinai cituojama kaip Šv.Raštas.

Graikiškojo vertimo prologas turi didelį žmogišką autoritetą, bet nėra kanoniškas ir įkvėptas, nes tai vertėjo rašinys.

III skyrius

PRANAŠŲ KNYGOS

Po didaktinių nehebrajiškuose Šventraščio rankraščiuose eina vadinamos Pranašų knygos. Pagal Tridento Susirinkimo nustatytą eilę prie Pranašų knygų priklauso: 1/ Izaijas /Iz/, 2/ Jeremijas /Jer/, 3/ Baruchas /Bar/, 4/ Ezechielis /Ez/, 5/ Danielius /Dan/, 6/ Ozėjas /Oz/, 7/ Joelis /Jl/, 8/ Amosas /Am/, 9/ Abdijas /Abd/, 10/ Jona /Jon/, 11/ Michėjas /Mch/, 12/ Nahumas /Nah/, 13/ Habakukas /Hab/, 14/ Sofonijas /Sof/, 15/ Agėjas /Ag/, 16/ Zacharijas /Zch/, 17/ Malachijas /Mal/.

1. Bendrai apie pranašus. Pranašo vardas /lot. "propheta"/ iš graikų kalbos reiškia asmenį, kuris kalba dievo vardu. Tokią pat reikšmę turi hebrajų [illegible]

vardą atitinka pranašo pareigų esmė. Pranašas - Dievo pašauktas ir dieviško įkvėpimo įgaliotas dieviškų sprendimų skelbėjas. Pranašo pareigos suponuoja trejopą nepaprastą antgamtinį Dievo veikimą į pranašą: pašaukimą, įkvėpimą ir Dievo vadovaujamą neklaidingą skelbimą.

1/ Pranašų pašaukimas įvykdavo betarpiškai iš paties Dievo. Toks yra nepajudinamas pačių pranašų įsitikinimas /Iz 6,8; Jer 1,7; Ez 2,2; Am.7,15; Zch 2,13/. Pranašai tikslia apraše pašaukimo laiką, vietą ir artimesnes aplinkybes, pabrėžia savo pasiuntinybės realumą. Šių liudijimų apie savo patikimumas neužginčijamas. Niekas jų nelaiko melagiais. Jų šventumas, skelbiamo mokslo prakilnumas ir pasirengimas net mirti už skelbiamą tiesą, išskiria sąmoningo ~~[illegible]~~ apgavimo įtarimą.

Taip pat jie nėra apsigavimo auka. Pranašo pareigų uždėjimas dažnai neatitinka pranašo asmeniską norą /Jer 1,6; Ez 2,4/. Jų gavimas ir veikimas niekur nerodo mažavertiškumo ar liguistumo polinkių.

Jie reiškiasi kaip aukštos dvasios blaivios žmonės, į kuriuos svarbiais reikalais kreipiasi tauta ir jos vadai. Jie skiria savo mintis nuo iš šalies ateinančio jiems Dievo žodžio /1 Kr 17,2; Ez 13,3; 1 Sam 8,6; 2 Kar 20,1/.

2/ Pranašiškas įkvėpimas yra antgamtinis apreiškimas paskelbtų dieviškų sprendimų.

Ne tik pranašo pašaukimas pareigoms, bet ir pranašiškų pamokslų turinys yra iš Dievo. Jei reikalas liečia dalykus, kuriuos pranašas jau žino, pakanka, kad Dievas pranašo protą apšviečia ir nukreipia, kad jis [illegible] tikrumu laiko. Tet dažnai [illegible] apreiškimas žinias, kurių jie

Dieviško įkvėpimo gavimą pranašai išreiškia įvairiu būdu, pvz.: "Dievo ranka" /Ez 1,3/, "Dievo dvasia nužengė" /1 Sam 10,6/ "Dievas įdėjo savo žodžius į burną pranašui" /Jer 18,8/, "Dievas apreiškė savo planą" /Am 3,6/.

Paprastai išskiriami trys Dievo apreiškimo būdai: išoriniai žodžiai, regėjimai ir pranašiški sapnai.

a/ Viešpaties žodis pasiekė pranašo ausis /Iz 5,9/; jis girdi tą žodį /Jer 25, 19/; Dievas ir pranašas turi pašnekesį /Jer 1,6; Ez 4,13/.

b/ Regėjime Dievas leidžia pranašui apreiškimo dalyką ir tarsi matyti vidiniu ar išoriniu įspūdžiu. Todėl pranašas Šv.Rašte ir regėtojų kai kada vadinamas /1Sam 29; Ezi/ Skiriama trys regėjimų arba vizijų rūšys: a) Dievas pajaudina žmogaus jusles /plg. degančio krūmo reginį Iš 3,2; angelų pasirodymą Abraomui/, arba kokiu nors vaizdu paveikia žmogaus protą ir vaizduotę, arba pagaliau antgamtinis įspūdis paliečia vien tik protą. Paviešiais atvejais griežtas šių trijų regėjimų atskyrimas dažnai nėra galimas.

c/ Dievas gali pranašišką įkvėpimą ir per sapną įvykdyti, plg.: Juozapo /Pr 37,8/, faraono /Pr 40, 5/, Saliamono /1 Kar 3,5 / sapnus. Tačiau Dievo siųsti sapnai, kaip apreiškimo priemonė, Senajame Testamente reti. Sapnininkystė buvo įstatymo uždrausta. Tik specialiai Dievo pašaukti ir apšviesti vyrai galėjo aiškinti pranašiškus sapnus /Kun 19,26; Įst 18,10/.

3/ <u>Pranašiškas skelbimas</u> buvo Dievo įkvėpimo pagrindinis tikslas. Visuomet pranašai turėjo ryškią sąmonę, kad Dievo dvasia jiems ne tik įkvepia skelbtinas tiesas,

bet įgalina taip pat neklaidingam Dievo žodžio perdavimui. Todėl savo pranašiškus apskelbimus jie dažnai pradeda su dažnai pasikartojančiais išsireiškimais: "Taip kalba Viešpats" /Jer 2,5; Iz 1,2; Ez 2,4/.

Paskelbimas kitiems vyko žodžiais arba veiksmais. Paprasčiausias paskelbimo būdas - žodinis pamokslas. Visi pranašai nuo Samuelio iki Malachijo pirmoje eilėje yra pamokslininkai. Savo pamokslus arba bent svarbiausią jų turinį pranašai pradėjo užrašinėti tik prieš pabaigą IX a. Juos vadiname pranašais rašytojais. Juos kaip tik čia ir nagrinėsime.

Dievo duotų idėjų paskelbimas kartais vykdavo pasinaudojant simboliniais veiksmais, kurie kalbos įspūdį sustiprindavo ir pagilindavo. Taip pranašas Jeremijas nešiojo ant kaklo grandines ir jas siuntinėjo kaimyninėms tautoms, pranašaudamas sunkų jungą, kurį turėjo užsidėti Nabuchodonosaras.

Ne kiekvienas simbolinis veiksmas, kurį pranašai matydavo regėjimė, turėjo įvykti tikrovėje. Kartais su tikrumu negalima nuspręsti, ar simbolinis veiksmas buvo su tikrumu įvykdytas.

2. Pranašiško skelbimo objektai labai įvairūs. Pranašų tikslas buvo išrinktojoje tautoje palaikyti tikėjimą ir dorą ir tuo pasaulį parengti Naujojo Testamento tvarkai. Tiesioginiai ir betarpiškai jie buvo Sinajaus Sandoros ir teokratinės santvarkos saugotojai. Todėl jų pasiuntinybė lietė tautą, kunigus, aiduomenę ir karalius. Jie neš tik padėdavo žmonėms privačiuose gyvenimo sunkumuose /plg. 1 Sam 9,10; 1 Kar 14,3/, bet įsikišdavo ir į viešuosius reikalus, kai pavojuje atsidurdavo tikėjimas, įstatymas ar Dievo tautos labas. Jų pasiuntinybė siekia dar toliau, nes dažnai apima kaip vidaus, taip ir išorės politikos klausimus.

Jie skiria ir nuima karalius, įspėja nuo brolžudiškų karų ir nuo sąjungos su pagonių tautomis. Tačiau visame kame jų veikimas nukreipiamas į religinį bei dorinį tautos pakėlimą.

Siekiant tautą atgrąsinti nuo nuodėmės, nuo atkritimo į stabmeldybę, jie skelbia pranašystes apie krisiančias bausmes atskiriems asmenims, luomams ir visai valstybei, ypač apie būsiantį asirų ir babiloniečių įsiveržimą bei priespaudą. Ypač labai aiškiai jie išpranašauja asirų babiloniečių vergiją kaip bausmę už tautos nusigręžimą nuo Dievo, tačiau su lygiu tikslumu jie pranašauja ir tautos likučio išsigelbėjimą, kurie grįš iš visų ištrėmimų į savo kraštą. Su Babilono sunaikinimu ir tautos sugrįžimu iš ištrėmimo pranašai dažnai lyg paveikšle regi ir skelbia mesianinės karalystės įkūrimą, kuri tvers amžinai ir apims visą žemę. Tai bus taikos ir teisingumo, malonės ir antgamtinės tiesos karalystė. Ji nebus pasaulietiška politinė, bet dvasinė, t.y., religinė dorinė karalystė. Josios karalius bus kartu pranašas ir kunigas, kuris savo permaldaujama mirtimi išvaduos žmoniją iš nuodėmės pančių ir vėliau prisikels iš numirusių. Jo įsteigtoji naujoji karalystė bus stipriai puolama, kol visuotiniame pasaulio teisme visos jėgos bus sunaikintos ir atiduotos nubaudimui.

Mesijinė karalystė dažnai vaizduojama paveikslais ir spalvomis, paimtomis iš žemiškų, ypač iš Senojo Testamento sąlygų, ir neturi būti suprantama grynai žodžiai. Taip pvz. rojaus gamtos palaima yra tik Mesijo karalystės malonių pilnybės paveikslas; Jeruzalė, spindintis būsimos politinės karalystės centras, ir Sionas, į kurį keliaus

visos pagonių tautos pagarbinti Dievo, yra tik vardai visą žemę apimančios mesijinės karalystės - Bažnyčios. Kai kurių pranašų pranašysčių miglotumas savo pamatą turi pranašiškų regėjimų savumuose. Pranašas dažnai temato tik artimų įvykių kontūrus, arba regi laiko atžvilgiu toli vienas nuo kito esančius dalykus dėl jų vidinio sąryšio tarsi šalia vienas kito vykstančius. Taip pat dažnai pavei kslai ir simboliai, vieta ir laikas, asmenys ir įvykiai, kurie pranašystėje turi svarbų vaidmenį ir pranašo amžininkams buvo gerai suprantami, šiandien jau nebepakankamai pažįstami.

3. Pranašų klasifikacija. Skiriamos dvejų pranašų rūšys. Senesniaisiais pranašais vadinami tie, kurie veikė prieš VIII a. Jie vadinami dar veiksmo pranašais, arba pranašais pamokslininkais. Tarp kitų šiai grupei priklauso Gadas, Natanas, Achijas, Adonas, Azarijas, Elijas ir Elizieįus. Jie daugiausiai kovojo prieš stabmeldybę. Apie Mesijo-Išgelbėtojo lūkesti mažai tesužinome iš jų, nors jis ir tuomet buvo gyvas /plg. 1 Sam 2,10; 2 Sam 7; 1 Kar 11,36; Ps 2,22, 72, 110/.

Jaunesnieji pranašai veikė tarp VIII-V a. prieš Kr. Jie vadinosi pranašais rašytojais, nes savo pamokslus raštu užfiksavo. Jie turtingi pranašystėmis apie tolimesnę bei artimesnę ateitį ir mesijinius laikus.

Pranašai rašytojai skirstomi į didžiuosius ir mažuosius pagal jų raštų apimtį.

Keturi didieji pranašai: 1/ Izaijas, 2/ Jeremijas /Baruchas/, 3/ Ezechielis, 4/ Danielius.

Dvylika mažųjų pranašų: 1/ Ozėjas, 2/ Joelis, 3/ Amosas, 4/ Abdijas, 5/ Jona, 6/ Michėjas, 7/ Nahumas, 8/ Habakukas,

9/ Sofonijas, 10/ Agėjas, 11/ Zacharijas, 12/ Malachijas.

Asiriečių laikotarpyje /880-700/ gyveno:

Amosas /800-750/,
Ozėjas /790-720,
Izaijas /765-699/,
Michėjas /750-720/,
Abdijas /apie 800/,
Joelis /apie 800 m./,
Jona /apie 800 m./.

Babiloniečių laikotarpyje /650-585/ gyveno:

Nahumas /apie 640/,
Habakukas /apie 640/,
Jeremijas /646-585/,
Sofonijas /po 640 prieš 605 m./,
Baruchas /apie 600 m./.

Ištrėmimo laikotarpyje gyveno:

Ezechielis /613-571/,
Danielius /604-560/.

Po ištrėmimo gyveno:

Agėjas /520 - ėjo pareigas iki mirties/,
Zacharijas /apie 520/,
Malachijas /460/.

Šiauriėje Izraelio valstybėje veikė Ozėjas, Amosas ir Jona, o pietinėje Judo valstybėje veikė Izaijas, Jeremijas, Joelis, Abdijas, Michėjas, Nahumas, Habakukas ir Sofonijas.

I. PRANAŠAS IZAIJAS

1. Pranašo Izaijo gyvenimas. Izaijas yra žymiausias asmuo iš visų pranašų. Šį vietą jam priklauso dėl didžiulės įtakos savo tautai, dėl mesijinių pranašysčių gausumo ir aiškumo, dėl raštų gausumo ir dėl kalbos grožio. Tačiau apie to didžio pranašo gyvenimą žinių yra išlikę labai nedaug. Izaijas /hebr. "Hošajehu" - viešpaties išgelbėjimas/ buvo tolo Amoso sūnus, apie kurį jokių žinių nėra išlikę. Žinoma, jis veikė Judo valstybėje, spėjama ir kilme jį buvus iš to krašto. Gimęs Izaijas apie 765 m. prieš Kr. Kadangi per visą savo gyvenimą buvo gana tampriuose santykiuose su karaliaus rūmais, manoma jį buvus aukštos ar net karališkos kilmės. Buvo vedęs ir du jo sūnus turėjo simbolinėmis pranašiškos kilmės vardus kaip ir pats pranašas: vieno vardas Šear-jašub /"Likučiai sugrįš"/, o antro - Maher-šalal-hašbaz /"skubinkis plėšti" arba "greit imk grobį" - plg. Iz 8,1/.

Judo karaliaus Azarijaus mirimo metais /738 m. prieš Kr./ Izaijas buvo pašauktas pranašo pareigoms ir jas ėjo karaliaujant Jotamui, Achazui ir Ezechijui, t.y., apie 40 metų.

Izaijas buvo bemaž laikinis su šiaurinėje Izraelio valstybėje veikusiu Ozėju ir Judo valstybėje gyvenusiu Michėju, kurio pranašystėse yra atgarsio į Izaiją /plg. Mch 4,1 - Iz 2,2; Mch 5,1 - Iz 11,1/.

Pagal senų žydų padavimą, pranašas Izaijas karaliaus Manaso laikais yra miręs kankinio mirtimi /perpjautas pjūklu/.

Izaijo knygos istorinis fonas apima karalių Azarijaus, Jotamo, Achazo ir Ezechijo viešpatavimo laikus /laikotarpis virš 80 met./

Buvo tai sunkūs ir neramūs laikai. Tiesa, viešpataujant Azarijui ir Jotamui, tauta buvo pakilusi dėl laimingai išvestų karų /2 kr 26,2/. Tačiau reikalai pablogėjo prie vėlesnių valdovų. Viešpataujant Achazui, buvo sudarytas tarpusavio gynimosi blokas prieš asiriečius su kaimyninių kraštų valdovais. Kadangi Achazas nenorėjo dėtis prie jų, Judo valstybė buvo užpulta ir smarkiai nuteriota /plg. Kr 28,5/ - net ir Jeruzalės tvirtovė. Pagalbos Achazas kreipėsi į asirų karalių Tiglat-Pilezarą III /745-722/. Šis užpuolė Damasko ir Izraelio žemes ir pasiekė pergalę. Bet ir Judo valstybę labai apiplėšė, o iš Achazo pareikalavo mokėti kasmetinę duoklę. Achazui mirus, asiriečiai Izraelio valstybę visai užkariavo, Samariją sugriovė /722 m. prieš Kr./.

Prie Ezechiją prieš asirų karalių Senacheribą /705-681/ susidarė naujas gynybos blokas, kuriame dalyvavo Egiptas, Judo valstybė: finikiečiai, filistiniečiai. Asiriečiai užpuolė sąjunginiukus ir pasiuntė kariuomenę prieš Jeruzalę, nors Ezechijas buvo sumokėjęs reikiamą duoklę /2 Kar 18,4/.

Pranašas Izaijas Dievo vardu žadėjo tautai pagalbą ir stiprino karalių ir tautą sunkaus apgulimo metu. Asiriečių kariuomenėje prasidėjus marui, Senacheribo armija pasitraukė į savo kraštą /2 Kar 19,45/.

Dėl visų tų blokų ir santykių su kitomis valstybėmis išplito stabmeldybė, kuri ypač stipriai pasireiškė Ezechijo sūnaus Manaso valdymo metu. Buvo įvestas stabų garbinimas. Pagal padavimą, šis karalius įsakė ir Izaiją nukankinti.

Religinė dorinė tautos buklė pranašo veiklos metu buvo labai bloga. Nebuvo jokio pasitikėjimo Dievu /plg. Iz 7,9; 8,6; 28,16/. Bet buvo drįstama iš jo ar jo pranašų juoktis /Iz 5,88; 28,9/. Daug buvo visai nuo Dievo atkritę, o vykdomas Dievo kultas buvo grynai išorinis /Iz 1,11; 29,13/. Labai prasiplatinęs tautoje buvo žyniavimas bei pagonių dievų garbinimas.

Dorinis pakrikimas matyti iš patiės pranašo Izaijo aprašyto besaikio godumo /5,8/, vargšų priespaudos /3,15/, teisėtumo nepaisymo /3,9/, rafinuočiausių lėbavimų /37,7/, moterų ydų puošmenų, visai nepaisančių saiko bei padorumo ribų /3,16; 32,9/.

Pranašo Izaijo pasiuntinybės uždavinys buvo kovoti su tomis įsivyravusiomis blogybėmis. Tam tikslui jis ypač pabrėžia Sandoros Dievo šventumą, t.y., jo didingumą ir viso, kas jam priešinga, niekingumą. Tai akcentuodamas, kalbėdamas apie Dievą, pranašas labai dažnai naudoja "Izraelio šventasis". Pranašas pakartotinai moko, kad atpuolimas nuo tikrojo tikėjimo yra didelis Dievo įžeidimas, už kurį labai baudžiama. Šiuo požiūriu savo bendraamžius jis bara už religinį dorinį pakrikimą, kalba apie neteisingas ir klastingas Judo valstybės sąjungas, kurių viltis pagoniškose galybėse pagalbos, atmetusi Samaros Dievą.

Jau savo pašaukimo vizijoje pranašas aiškiai žino savo darbą būsiant visai be pasekmių, o gal privesiant visai prie užkietėjimo. Užtat jis skelbia sostinės, tautos ir karaliaus dinastijos žlugimą /3,8; 5,13/. Tačiau šalia to griūmojimo jis iškelia ir išsigelbėjimo viltį. Jei Izraelio medis ir bus nukirstas - paliks patsai kelmas, tautos liekučiai, iš kurių iškils šventa atžala - Mesijas /plg. Iz 4,2; 6,13; 11,1/, tautos ir viso pasaulio išsigelbėjimui.

2. Pranašo Izaijo knyga. Be pranašysčių knygos, kuri išlikusi iki mūsų laikų, Izaijas buvo dar parašęs "Karaliaus Azarijo istoriją" ir "Izaijo regėjimas", kuriomis Kronikų knygos autorius naudojasi aprašinėdamas Karalių Azarijo ir Ezechijo gyvenimą /2 Kr 26,22/. Tačiau šie veikalai yra žuvę. Iki mūsų dienų išlikusi tik viena jo knyga, sunidedanti iš daugelio pamokslų ir pranašysčių, kuriuos ji yra skelbęs gyvu žodžiu, o kai kuriuos tik raštu palikęs.

Knygos turinys. Nors atskirose dalyse kalbama apie įvairius objektus, bet visos dalys surištos vienu bendru tikslu ir viena vyraujančia idėja, išreikšta viename jo knygos sakinyje: "Sionas bus atpirktas per teisumą ir jo sugrįžusieji per teisybę" /Iz 1, 27/. Tai reiškia, kad jie bus atpirkti per Dievo teisumę ir jie bus pamokyti bei apvalyti nuo nedorybių.

Išoriniai knyga gali būti padalinta į dvi dalis, vidury perskirta istorinių įtarpų /36–39 skyr./.

Pirmoji dalis /1–35 skyr./ apima grūmojimo kalbas ir vadinama "Liber Comminationis" /Grąsinimų knyga/. Nuolat turima omenyje asirų pavojus, tačiau Dievo teisumių žiurkštumas ir čia švelninamas šviesia Mesijo viltimi.

Antroji knygos dalis /40–66 skyr./ yra paguodos dalis - pranašystės apie išsilaisvinimą iš Babilonijos vergijos. /Liber consolationis"/. Su Izraelio išvadavimu dažnai jungiamas daug didesnis pažadas: pažadėtojo pasaulių Mesijo atėjimas ir jo karalystės įkūrimas.

Knygos kilmė. Pačioje knygoje /1,1/ sakoma, kad tai esąs Amoso sūnaus Izaijo regėjimas. Šis teiginys yra pilnai patvirtintas kaip žydų, taip ir krikščionių tradicijos.

Račiame Šv.Rašte ne kartą randamas šis teiginys. Pvz.: Sir 48,22 kalbant apie antrąją pranašysčių dalį sakoma, kad Izaijas didžia dvasia matė paskučiausius dalykus ir ramino liūdinčius Sione.

Naujajame Testamente apie 50 kartų daromos aiškios aliuzijos ir pažodžiui cituojama knyga, o 14 kartų paduodamas ir pats Izaijo vardas. Beat aštuonios taip minimos vietos yra iš antrosios dalies. Citatos bei aliuzijos randamos pas sinoptikus, pas Joną, Apaštalų darbuose ir šv.Pauliaus laiškuose /Mt 12,18; Lk 4,18; Jn 1,38; Apd 8,32; Rom 10,16/.

Iki pat XVIII a. dėl knygos autoriaus niekas nekėlė abejonių. Tuo laikotarpiu antrosios veikalo dalies izaijišką kilmę ėmė neigti Dederleinas, kurio nuomone pasekė daugelis protestantų, o pradžioje net kai kurie katalikai.

Antrąją veikalo dalį /40-66 skyr./ jie kaip autoriui priskiria ne Izaijui, bet kažkokiam visai nežinomam, gyvenusiam prieš pabaigą Babilono nelaisvės. Kiti šią dalį dar skaldo pusiau, ir taip gaunama kalba apie deuterozaiją ar net tritozaiją.

Savo hipotezę jie bando taip aiškinti:

a/ Babilonijos vergiją autorius aprašo ne kaip būsimą, o kaip esamą. Išsilaisvinimas piešiamas kaip netolimos ateities dalykas, minimas net Kiro vardas, kuris skaitytojams vaizduojamas tarsi pažįstamas. Iš to daro išvadą, kad autorius turi gyventi kartu su ištremtaisiais ir negali būti Izaijas.

b/ Taip pat , anot jų, šios knygos dalies žodynas ir stilius labai skirtingas nuo pirmosios knygos ir todėl negali būti tas pats veikalo autorius.

c/ Taip pat antroje dalyje reiškiamos kitokios ir net priešingos idėjos bei doktrinos negu pirmojoje. Pvz., pirmoje dalyje Mesijas vaizduojamas kaip karalius, o antroje dalyje - kaip nusižeminęs ir mirštąs už tautą Viešpaties tarnas /Ebed Jahveh/.

Faktą, kad nežinomo autoriaus veikalas sujungtas su Izaiju, jie aiškina tuo, kad Izaijo knyga Šv.Rašto rinkinyje buvo dedama po Jeremijo ir Ezechielio, o toliau buvo įdėtas nežinomo autoriaus tekstas, kuris ilgainiui buvo sujungtas su Izaiju.

Ta-čiau jų nuomonė nėra pilnai ir tvirtai pagrįsta. Kad visas veikalas rašytas pranašo Izaijo - ne kelių, o vieno autoriaus - galima išvesti iš sekančių argumentų:

1/ pirmiausia tai užtikrina išoriniai liudijimai - seniausia žydų ir krikščionų tradicija, kuri istoriniame klausimo aprendime yra labai svarbus argumentas;

2/ Tai patvirtina ir vidiniai kriterijai.

Antroje dalyje autorius kalba apie Palestinos kalnus, Šventąjį Miestą, mini kedro medį, mirtas, alyvmedį bei kitus medžius, kurie auga tik Palestinoje ir jų nėra Babilonijoje. Tokių bevei k fotografinių vaizdų negalėtų perduoti autorius, savo gyvenimą praleidęs Babilonijos nelaisvėje.

Atremiant priešininkų pateikiamus argumentus, pirmiausia tenka pasakyti dėl esamojo laiko vartojimo.

a/ Jei pranašui pripažįstamas Dievo apšvietimas ir ateities įvykių pramatymas /ko jokiu budu užginčyti negalima/, teks būsimųjų dalykų aprašymas kaip esamųjų ne tik nėra negalimas, o kaip tik pranašams charakteringas, vadinamas "Prophetismus" /pranašiškoji dabartis/.

b/ Antrosios dalies stilius ir žodynas, tiesa, šiek tiek skiriasi, bet tas dalykas nėra taip ryškus, ir svarbiausia - išdėstymas skirtingų knygos pobūdžių.

Pirmoje dalyje surašytos kalbos, kurias pasakė pranašas be ypatingo pasiruošimo. Antroji dalis surašyta iš anksto viską gerai apsvarsčius, dėl to randami stiliaus skirtingumai nėra tokie stambūs, kad reikalautų dviejų autorių.

Charakteringi vaizdai ir palyginimai randami abiejose dalyse. Išsireiškimas "Izraelio Šventasis" pirmoje dalyje pavartotas 12 kartų, antroje dalyje - 14 kartų, kai visame kitame Senajame Testamente jis teužtinkamas tik 5-6 kartus, ir tai vieną kartą patiesa Izaijo kalboje /2 Kar 19,22/, o kelis kartus pas pranašą Jeremiją, į kurį Izaijas yra turėjęs nemažą įtaką.

Taip pat neteisinga sakyti, kad antrojoje dalyje reiškiamos skirtingos idėjos ar religinė doktrina. Antroji dalis kaip tik organiškai jungiasi su pirmąja ir nuoseklus vystymas pagrindinės veikalo minties /"Sionas bus atpirktas per teismą"/ užrašytas knygos pradžioje. Antroje dalyje kaip tik kalbama tą atpirkimą būsiant per Mesiją, kenčiantį dėl žmogaus išganymo.

Izaijo knygos reikšmė. Didžiulė Izaijo veikalo vertė matyti iš jo dažno citavimo Naujojo Testamento knygose. Ypač jis gausus mesianinėmis pranašystėmis, kurių svarbiausias suminėsime:

1/ Mesijo kilmė iš Dovydo giminės /11,1/
2/ Mesijo pirmtakas /40,3/;
3/ Mesijo gimimas iš mergaitės /7,14/;
4/ Išminčių apsilankymas /60,6/;
5/ Mesijo veikla ir gausūs stebuklai /9,1; 35,4/;

6/ Mesijo kančia ir jo atperkamoji mirtis /53 skyr./;
7/ Mirties nugalėjimas /25,8; 53,10/;
8/ Naujosios Sandoros ir naujos kunigystės įsteigimas /42,6; 49,8; 66,21/.

Todėl teisingai pastebi šv.Jeronimas, kad dėl pranašysčių gausumo ir aiškumo Izaiją galima vadinti ne vien pranašu, bet ir evangelistu.

II. PRANAŠAS JEREMIJAS

1. Pranašo Jeremijo gyvenimas. Jeremijas /hebr. "Hirmejahu" - -"Viešpats yra praskleistas"/ buvo sūnus kunigo Helkijo, gyvenusio Anatoto miestelyje, 5 valandos kelio atstumu į šiaurę nuo Jeruzalės. Apie jo gyvenimą žinome tik iš jo paties knygų. Jeremijas gimė apie 650 m. prieš Kr. būdamas apie 20 m. amžiaus, tryliktaisiais karaliaus Jozijo valdymo metais, jis buvo pašauktas pranašo pareigoms /Jer 1,6/. Jo pranašiška veikla tęsėsi iki pat Jeruzalės išgriovimo /586/, taigi virš 40 metų, prie šių karalių: Jozijo /+608/, Joachazo /+608/, Jojakimo /+598/, Jechonijo /+598/, Sedekijo /+586/.

Karaliui Jozijui pranašas padėjo pravesti religinę reformą. Jam žuvus bekovojant prieš egiptiečių kariuomenę, Jeremijas jo mirtį apverkė graudulingomis elegijomis. Tačiau tas jo veikalas /"Karaliaus Jozijo raudos"/ yra žuvęs.

Jaunėsnius Jozijo sūnus Joachazas valdė tris mėnesius ir buvo išgabentas į Egiptą. Sostą užėmė vyriausias sūnus Jojakimas. Ketvirtaisiais jo karaliavimo metais

Jeremijas diktavo savo pranašystes pranašui Baruchui ir jas viešai skaitė bažnyčioje. Kadangi jose buvo vietų, nepalankių karaliui, Jojakimas įsakė jas sudeginti.

Pranašas diktavo iš naujo. Kadangi ir naujose kalbose reiškėsi tos pačios mintys, ir buvo skelbiamas miesto ir bažnyčios žlugimas, pranašas buvo įmestas į kalėjimą ir net pasmerktas nužudyti. Nuo mirties išgelbėjo jam palankūs kunigaikščiai, o iš kalėjimo išėjo tik Jojakimui mirus, kai sostą užėmė aštuoniolikmetis karaliaus sūnus Jehonijas. Pastarasis tik 3 mėnesius valdė ir Nabuchodonosaro buvo išgabentas babilonijon, kur 37 m. išbuvo kaliniu. Sostą užėmė trečiasis sūnus Sedekijas, kuris viešpatavo 11 metų.

Pasitikėdamas Egipto pagalba, karalius atsisakė mokėti babiloniečiams duoklę. Pranašas Jeremijas tokiam poelgiui nepritarė ir vėl buvo įmestas į kalėjimą. Nabuchodonosaras kraštą užpuolė, paėmė Jeruzalę ir ją išgriovė 586 m. prieš Kr., kartu išlaisvindamas Jeremiją. Karaliaus šeima buvo išžudyta, pačiam Sedekijui išdurtos akys ir buvo išgabentas babiloniečių nelaisven, kur ir mirė. Daugumą gyventojų Nabuchodonosaras išvedė į nelaisvę, bet pranašas Jeremijas su tautos likučiais pasiliko Judėjoje /plg. Iz 40,1/.

Po gubernatoriaus Godolijaus, Jeremijo draugo, nužudymo, žydų likučiai, bijodami babiloniečių keršto, bėgo į Egiptą, su savimi pasiimdami ir senelį pranašą Jeremiją, kur jis nuolatos ragino tautą daryti atgailą. Pasak vieno padavimo, už tai jis buvo tautiečių užmuštas akmenimis, o pasak kito padavimo - esą miręs babilonijoje apie 567 m., kur jį nugabeno Nabuchodonosaras, užkariavęs Egiptą.

2. Pranašo Jeremijo knyga. Knygos įžangą /1 skyr./ sudaro pasakojimas apie Jeremijo pašaukimą pranašo pareigoms. Patį knygos branduolį galima padalinti į dvi dalis: pirmoji dalis /2-45 skyr./ talpina pranašystes apie Judo valstybę ir Jeruzalės likimą. Tai apima įspėjimus ir grūmojimus atgailos nedarančiai tautai /2-20 skyr./, kaltinimo kalbas tautos vadams ir netikriems pranašams /21-29 skyr./, skelbimą būsimos nelaisvės, iš jos išsivadavimą ir vėl naujų neištikimybių /30-36 skyr./. Ši dalis užbaigiama Jeremijo išgyvenimais Jeruzalės išgriovimo metu ir po jo /37-45 skyr./.

Antroji dalis /46-51 skyr./ talpina pranašystes apie stabmeldžių tautas, kurioms skelbiamos bausmės ir pranašaujama jų galutės sugriuvimas, bet kartu pažadama išganymo viltis Mesijuje. Knygos užbaigoje /52 skyr./ pasakojamas Judėjos pavergimas ir miesto bei bažnyčių sugriovimas, kartu nurodant, jog tame išsipildė pranašo skelbtieji dalykai.

Ši knyga, atrodo, buvo sudaryta palaipsniui su tam tikromis pertraukomis. Kaip ir pačios knygos //36,23/ žinome, ketvirtais karaliaus Jojakimo viešpatavimo metais Jeremijas savo kalbas diktavo savo raštininkui ir mokiniui Baruchui. Kai jo knygą sudegino, iš naujo užrašė, priėdamas dar ir naujų kalbų /36,32/. Jeruzalei žlugus, rinkinys buvo papildytas pranašystėmis apie miesto sugriovimą. Buvo dar priėdėti pergyvenimai ir atsitikimai, įvykę Jeruzalės išgriovimo metu. Vėliau, prijungus antrosios dalies pranašystes apie pagonių tautas, knyga įgavo dabartinę formą.

Nors galutinė knygos redakcija priklauso ne Jeremijui, o Baruchui, tačiau tikra, kad joje autorius yra pats pranašas Jeremijas. Tai jis minimas daugelyje Šventraščio vietų, nekalbant apie žydų bei krikščionių tradiciją /Jan 9,2; Sir 49,7; Mt.2,17/.

Hebrajiškas knygos tekstas, kuriuo seka Vulgata, savo tvarka ir pranašysčių apimtimi žydai skiriasi nuo septuagintos. Pvz., pranašystės apie pagonių tautas /46-51 skyr./ senajame graikiškame tekste yra atkeltos į pirmąją dalį knygoje, eina po 25-jo skyriaus ir yra visai kitoje tvarkoje paduotos. Iš viso Septuagintos tekstas yra trečdaliu trumpesnis už hebrajišką tekstą arba Vulgatos tekstą.

To skirtingumo pagrindas nėra visai aiškus. Daugumos manoma, kad nuo pat pradžios bus išsiskyrę dvejopi patiės pranašo ir ar barucho sudaryti rinkiniai, kurių mažesnysis išliko graikiškame, o didesnysis - hebrajiškame. Abu tekstai yra autentiški, kadangi lotyniškasis, kilęs iš hebrajiško, yra Vakarų bažnyčioje, o graikiškasis skaitomas pagal Septuagintą - Rytų bažnyčioje.

3. Jeremijo raudos /Lamentationes Jeremiae/. Septuagintos ir Vulgatos vertimuose po Jeremijo pranašysčių knygos seka penkios giesmės /graikiškai - "threnoi", lotyniškai - "lamentationes", lietuviškai - "raudos"/.

Hebrajiškame tekste jos yra vadinamame penkių ritinių skyriuje, o anksčiau jų antraštė buvo "kinoth" /raudos/, o vėliau "ekhah" /nuo pirmojo žodžio: "Kaipgi tu tapai tokiu kartumu..."/.

Visų šių giesmių turinys nėra nuoseklus, nes dažnai tos pačios mintys kartojamos įvairiomis variacijomis. Vyraujanti mintis - dėl nelaimės didumo, kuri prislėgė tautą, dėl miesto išgriovimo ir Judo valstybės žlugimo.

Prie to jungiama mintis, kad šių šiurpių nelaimių priežastis buvo tiek tautos, tiek jos vadovų nedorybės. Pripažįstant Dievo teisingumą, raginama atsiduoti Dievo

valiai ir pasivesti Dievo gailestingumui, kuris nepalieka be globos darančios atgailą tautos.

Savo literatūrine rūšimi šios giesmės yra eiliuotos elegines raudos.

I, II ir IV raudoje yra po 22 eilutes, t.y., tiek, kiek yra raidžių žydų alfabete, ir kiekviena eilutė prasideda nauja raide alfabetine tvarka. III raudoje yra 66 eilutės - todėl po 3 eilutes ta pačia raide. Paskutinėje raudoje nesilaikoma alfabeto eilės ir rauda virsta malda /"Jeremijo malda"/.

Pagal seniausią kaip žydų, taip ir krikščionių tradiciją jos autorius yra Jeremijas. Tai pilnai patvirtina jos turinys, ir kurio matyti, ka-d autorius yra buvęs Šventoje Miesto sugriovimo liudininkas ir tautos kančias pats yra pergyvenęs.

III. PRANAŠAS BARUCHAS

Jeremijo knygoje ne kartą minimas Baruchas, pranašo Jeremijo draugas ir sekretorius, drauge su Jeremiju kentėjęs visokius persekiojimus /Jer 5,4/. Apie jo gyvenimą žinome tik tiek, kiek užrašyta Jeremijo ir jo paties knygose.

Kad mūsų minimos knygos autorius yra Baruchas, kuris minimas Jeremijo knygose, nėra jokios abejonės /plg.Bar 1,1; Jer 32,12/

Baruchas kilmė buvo iš didžiūnų tarpo, nes jo brolis Serajas turėjo karaliaus dvare aukštą vietą /Jer 51,59/.

Po gubernatoriaus Godolijaus nužudymo Baruchas drauge su pranašu Jeremijum pateko į Egiptą, o babiloniečiams užėmus tą kraštą 582 m. buvo nugabentas į Babiloniją,

kur gyveno tarp žydų tremtinių, kuriems ir skiitė savąją pranašysčių knygą /Bar 1/. Su surinktais pinigais ir sidabriniais bažnyčios rykais jis vėliau buvo nusiųstas į Judėją /Bar 1,8/, kur greičiausiai ir baigė savo gyvenimą, nors pagal kitą versiją jis miręs Babilonijoje.

Barucho knyga susideda iš istorinio įvado, vergijoje esančių žydų kalčių išpažinimo bei maldų aprašymo /1,15-3,8/ ir patiesa pranašo kalbų, žadinančių viltį ir skelbiančių būsimojo miesto garbę /Bar 3,9-5,9/. Barucho knyga deuterokanoniška. Nors mus tepasiekė tik graikiškasis jos vertimas, tačiau tikra, kad jos originalas buvo hebrajiškas. Tai matyti iš daugelio užsilikusių hebraizmų ir aiškių vertimo klaidų. Origenas, atrodo, yra matęs hebrajišką tekstą, ką rodo jo hegzaplėje šios knygos tekste atžymėti kritiniai ženklukai. Taip pat į savo vertimą įtraukė ir Teodocijonas, kuris vertė tik hebrajiškus ir aramiejiškus tekstus.

Knygos priklausomumas Šv.Rašto kanonui yra žymus tuo, kad ji yra Septuagintoje, Teodocijono/~~vertime~~/ tekstuose ir cituojama seniausių Bažnyčios tėvų. Įsakmiai seniausiuose Šv.Rašto knygų sąrašuose ji neminima todėl, kad buvo jungiama su Jeremijo knyga ir jo vardu cituojama.

Knygos parašymo laikas nurodomas pačioje knygoje: "Štai knygos žodžiai, kuriuos parašė Babilonijoje Nerijos sūnus Baruchas penktais metais tuo laiku, kai chaldėjai buvo paėmę Jeruzalę ir ją sudeginę ugnimi" /Bar 1,1/.

Vulgatos tekste kaip šeštasis Barucho knygos skyrius yra prijungtas Jeremijo laiškas Babilonijos vergijoje esantiems žydams apie stebimą tarnavimo paikybę. Šis laiškas taip pat yra išlikęs graikiškasis vertimas, bet originalas buvo hebrajiškas.

Tai rodo daugybė užsilikusių hebraizmų. Tradicija jį priskiria Jeremijui. Daug panašumo su Jeremijo knyga turi ir kalbos panašumai /Jer 10,1 – Bar 6,6; Jer 44,8 – Bar 6,19/.

IV. PRANAŠAS EZECHIELIS

1. Pranašo Ezechielio gyvenimas. Apie pranašo gyvenimą žinoma tik tai, ką jis pats savo knygoje pasipasakojo.

Ezechielis /"Dievas yra stiprus", arba "Dievas padaro stipriu"/ buvo kilęs iš kunigų giminės, sūnus Būzi, apie kurį nieko daugiau nebuvo žinoma /plg. Ez 1,3/.

598 m. prieš Kr. kartu su karaliumi Jojakinu /Jechonijum/ buvo išgabentas į Babiloniją /32,21; 40,1/. Penktaisiais nelaisvės metais prie Kebar upės /ū Eufrato intako/ nuostabiame regėjime buvo pašauktas pranašo pareigoms /Ez 1,1-3,21/, kurias ėjo nemažiau 20-ties metų, nes jo paskutinė pranašystė datuota 27-siais nelaisvės metais /Ez 23,17/.

Pasak seno žydų padavimo, jis buvo žiauriai tautiečių nužudytas dėl pamokslų, išmetinėjančių tautos nuklydimus. Babilonijoje žydai naudojosi didele tolerancija: vertėsi žemdirbyste ir prekyba, turėjo net savo teismus. Tačiau religiškai ir moraliai šie tremtiniai stovėjo labai žemai. Savo nelaisvę jie laikė nepelnyta bausme, netikėjo, kad Dievas galėtų šventyklą ir šventąjį miestą atidaryti į pagonių rankas, tikėjosi, kad jų ištrėmimas kuo greičiausiai pasibaigs /plg. Ez 18,22/. Klaidingi pranašai palaikė juose tas tuščias svajones, nuo ko jie dar labiau užkietėjo atgailos darymo.

Po Jeruzalės žlugimo /587 m. prieš Kr./ jų tarpe prasidėjo didelis smukimas, o daugelis perėjo net į pagonybę. Pranašo pasiuntinybės uždavinys buvo ne tik kovoti su pagonybe ir stabų garbinimu, bet ir paaiškinti tautiečiams, jog yra viltis, kad Babilonas žlugs, o Judo valstybė atsistatys. Po Jeruzalės išgriovimo pranašystėse pasireiškia daugiau paguodos.

Pranašo Ezechielio knyga. Knygos įžangoje aprašomas Ezechielio pašaukimas pranašo pareigoms /1-3 skyr./. Pati knyga galima padalinti į dvi dalis:

Pirmoji dalis /4-32 skyr./ apima pranašystes apie būsimą Judo valstybės teismą ir bausmę kaimyninėms tautoms. Antroji dalis /33-48 skyr./ kalba apie Dievo gailestingumą, kuris pasireiškš Judo valstybės atstatyme ir apie išganymo laikus mesianinėje karalystėje.

Ypatinga pranašo Ezechielio pranašysčių žymė yra gausumas įvairiausių vizijų ir simbolinių veiksmų, ko taip gausu nėra nė pas vieną pranašą. Taip pat gausiai paduoda į alegorijų, palyginimų, vaizdų. Mūsų vakarietiškam skoniui toks pasakojimo būdas labai svetimas, daugeliu atvejų sunkiai suprantamas ir perdaug naturalistiškai realistiškas. Žydams iki 30 m. amžiaus šios knygos nebuvo galima skaityti. Tai minint reikia pažymėti, kad Ezechielis gyveno visai kitaip suformuotos sąmonės žmonių tarpe ir kalbėjo ano meto klausytojams.

Kad knygos autorius yra pranašas Ezechielis ir ji priklauso Šv.Rašto rinkiniui - niekas neabejoja.

V. PRANAŠAS DANIELIUS

1. Pranašo Danieliaus gyvenimas. Danielius buvo kilęs iš kilmingos Judo giminės šeimos /Dan 1,6/ ir, galimas dalykas, kad turėjo ir karališko kraujo.

Būdamas 14 m. amžiaus, trečiaisiais karaliaus Jojakimo viešpatavimo metais /605 m. prieš Kr./, Danielius kaip įkaitas drauge su eilo kilmingųjų buvo ištremtas į Babiloniją. Jis buvo auklėtas karaliaus rūmuose, o dėka savo pranašavimo dovanos ir išminties iškilo iki aukšto valstybės vyro /plg. Dan 2,48; 5,11; 6,4/. Tose aukštose pareigose buvo nuo Nabuchodonosaro karaliavimo pradžios /6[illegible]-561 m. prieš Kr./ iki trečiųjų persų karaliaus Kiro /538-529/ viešpatavimo metų. Kur ir kada Danielius mirė, nežinoma.

2. Pranašo Danieliaus knyga. Ji susideda iš aiškiai vienas nuo kitos besiskiriančių dviejų dalių.

Pirmoji dalis - istorinė /1-6 skyr./ pasakoja apie keletą nuostabių atsitikimų iš Danieliaus gyvenimo:

1/ Nabuchodonosaro sapno aiškinimas;
2/ trys jaunikaičiai įkaitintoje krosnyje;
3/ karaliaus Baltazaro puota ir užrašas ant sienos: "Mane,tekel,fares" /rasta per lengva/;
4/ Danielius liūtų duobėje.

Antroje pranašysčių dalyje /7-12 skyr./ surašyti keturi pranašo regėjimai, kuriuose jis matė Dievo nuosprendžius sunaikinti tuolaikinėms didžiosioms pasaulio galybėms bei Dievui priešingoms jėgoms iki pat pasaulio pabaigai.

Trečioje dalyje /13-14 skyr./, kuri eina tarsi priedas prie pirmųjų, pranašas dar kai

kuriuos atsitikimus pasakoja iš savo gyvenimo. Trejetas knygos skyrių yra deuterokanoniški, nes jų nėra šių dienų žydų Šventraštyje ir išlikę tik graikiškame vertime. Tai:

1/ trijų jaunikaičių istorija ir giesmė /Dan 3,25-90/;
2/ Zuzanos istorija /13 skyr./;
3/ Belio ir slibino istorija /14 skyr./.

Deuterokanoniškų dalių atsiradimo klausimas nėra visiškai aiškus, bet atrodo bus kilęs iš to, kad kai kurios dalys liturginiais ar praktiškais sumetimais buvo atskirtos. Bet nenuostabu, kad ir šių dalių kalba buvo hebrajų ar aramėjų. Tai rodo faktas, kad jos randamos Teodicijono ir Symacho graikiškuose vertimuose, o taip pat ir pati kalbos dvasia bei stilius rodo buvus semitišką tekstą.

Knygos kilmės klausime pažymėtinos dvi nuomonės: katalikai ir protestantai, ortodoksai bei schizmatikai. Knygos sustatymą savo esamoje dalyje priskiria Danieliui, gyvenusiam Babilono ištrėmimo metu. Kai kalbėti knygos kilmę išvedus iš Makabiejų laikotarpio, ar dar net vėlesnio laikotarpio pradžioje. Svarbiausia jie remiasi pranašystės reguliarumu, kurių daug ir smulkiai paduodama Danieliaus knygoje.

Minėtosios teorijos argumentai:

1/ Svarbiausias argumentas yra žydų vienbalsė tradicija. Juozapas Flavijus savo knygoje "Žydų senovė" /"Antiquitates Judaicae"/ XI skyriuje pažymi, kad žydai rodė Danieliaus pranašystes Aleksandrui Didžiajam įžygiuojant į Jeruzalę.

2/ Viešpats Jėzus išskirtinai minėjo Danieliaus pranašystes: "Kai tik pamatysite pranašo Danieliaus paskelbtąjį sunaikinimo pabaisą..." /plg.Mt 24,15 - Dan 9,27/.

3/ Taip pat tai rodo knygos hebrajiškoji kalba, maždaug artima Ezaro-Nehemijo laikotarpiui, o ne vėlesniam periodui /kaip, pvz., Ramokslininko/.

4/ Iš pačios knygos matyti, kad autorius labai tiksliai žinojo VI a. prieš Kr. babiloniečių papročius bei tradicijas /pvz.,įkaitintos krosnies bausmė: karalius Asurbanipalas, sukilus savo broliui, liepė jį įmesti į įkaitintą krosnį/.

Antroji teorija, remdama savo tezę, pirmiausia pateikia argumentą, kad ji dedama hebrajiškame tekste ne tarp pranašų, bet hagiografų tarpe. Mes atsakome, kad tai tik vėlesnis sutvarkymas. Septuaginta kaip tik ją deda tarp pranašų. Juozapas Flavijus ją priskiria Danieliui, vadinamas "Maxima prophetа" /didysis pranašas/.

Antrasis radikalė argumentas, kad Siracido "Tėvų giesmė" nutyli Danielių. Į tai mes atsakome, kad amiptol ne visus garsiuosius žmones Siracido knygos autorius išskaičiuoja. Jis, pvz., praleidžia net Ezdrą, kurio istoriškumu niekas neabejoja ir kurio nuopelnai tautai labai dideli.

Trečias prieštaras: knygoje randama vakariečių kalbos tarmė, o jei Danielius būtų knygą rašęs Babilonijoje, būtų rytietiška tarmė. Į tai atsakome, kad Danieliaus knyga buvo labai dažnai skaitoma, todėl ilgainiui, nuraišnėjant Palestinoje, kai kurie žodžiai buvo ištaisyti ir pritaikyti vakarietiškai tarmei.

Radikalai dar prikiša autoriui nepakankamą babiloniečių istorijos žinojimą. Dan 5,2; 7,1; 8,3 - karalius Baltazaras vadinamas paskutiniuoju karaliumi, Nabuchodonosaro sūnumi. O pagal dabar žinomus profaniškus dokumentus paskutiniuoju karaliumi buvo

Nabonidas, o Baltazaras buvo tik vyriausias kariuomenės vadas, bet plačia prasme - gal buvo giminė. Istoriškai spėja, kad galėjo būti tokia giminystė iš motinos pusės. Nors Baltazaras de iure karaliumi nebuvo, bet prie savo tėvo Nabonido ėjo vyriausio kariuomenės vado pareigas ir naudojosi visa savo teise bei pagarba.

Mesijaninė pranašystė:

1/ garsioji 70-ties savaičių pranašystė;
2/ toje pačioje pranašystėje Mesijas vadinamas "Žmogaus Sūnus", o šį titulą labiausiai sau taikė Kristus.

VI. DVYLIKA MAŽŲJŲ PRANAŠŲ

Senovėje pas žydus dvylika mažųjų pranašų sudarė vieną veikalą. Hebrajiškame tekste šie pranašai eina chronologine tvarka, kurios laikosi ir Vulgata. Septuagintoje šešių pirmųjų pranašų tvarka kiek skiriasi.

1. Pranašas Ozėjas. Iš jo paties knygos sužinome, kad Ozėjas, Beeri sūnus, veikė Izraelio valstybėje VIII a. prieš Kr. ir yra pergyvenęs šios valstybės žlugimą /722/.

Ozėjas buvo pranašų Amoso ir Izaijo amžininkas. Keturiolikos skyrių jo pranašysčių knyga - tai trumputė santrauka jo ilgo pranašo pareigų ėjimo. Knygos pirmoje dalyje pranašas simboliškais vaizdais pieša Izraelio valstybės santykius su Dievu. Dievo liepiamas, veda ištvirkusią moterį, iš kurios gimsta du berniukai ir viena mergaitė

Antroje knygos dalyje dėstomas dorovinis Izraelio valstybės sugedimas, skelbiama bausmė ir pranašaujamas tautos atsivertimas.

Mesijinė pranašystė:

"Iš Egipto pašaukiau savo sūnų" /plg. /Oz 11,1; Mt 2,15/.

2. Pranašas Joelis, Petuelio sūnus /Jl 1,1/ greičiausiai veikė Judo valstybėje apie VIII a. prieš Kr. Kadangi nuolat kalba apie Jeruzalę, o karaliaus net nepamini, spėjama jį veikus pirmaisiais karaliaus Joaso metais, kai mažametį karalių pavadavo vyriausias kunigas Jojada /plg. 2 Kar 4/.

Savo keturių skyrelių knygos pirmoje dalyje pranašas Joelis nusako iš šiaurės artėjantį priešų užpuolimą skėrių bausmės vaizdu, ir ta proga vyrus ragina prie atgailos. Kai kurie biblistai skėrių vaizdą laiko tik kru kaip bausmę už nuodėmes. Antroje dalyje pranašas piešia būsimą tautos atsistatymą, piešdamas net mesianinius laikus.

Mesijinė pranašystė pasižymi tuo: Šventosios Dvasios suteikimas visiems žmonėms /Jl 2,28 - Apd 2,16/.

3. Pranašas Amosas. Avių ganytojas, kilęs iš Tekoa vietovės netoli nuo Betliejaus, pranašas Amosas savo pareigas ėjo VIII a. prieš Kr., karaliaujant Jeroboamui II, tuo laikotarpiu, kai Izraelis buvo savo išorinės galios viršūnėje. Nors kilme buvo iš Judėjos, bet pranašo pareigoms buvo pašauktas šiaurinėje valstybėje - Izraelyje.

Devynių skyrelių knygos įvade skelbiamos Dievo bausmės stabmeldžių šalims, bet ir Judui su Izraeliu. Pirmoje knygos dalyje puolamos Izraelio valstybės nuodėmės trimis kalbomis, vis prasidedančiomis kreipiniu: "Klausykite šio žodžio". Antroje knygos dalyje aprašomi penki simboliniai regėjimai, vaizduojantys būsimą Izraelio teismą bei žlugimą, o taip pat ir išganymą.

4. Pranašas Abdijas. Tai mažiausias iš mažųjų pranašų, nes jo pranašystė apima tik 21 eilutę. Pranašauja apie edomitų antpuolį prieš Jeruzalės miestą. Šis 11-toje eilutėje

minimas Jeruzalės miesto puolimas greičiausiai yra tas pats, kurį mini 2 Kr 21,16. /586 m. babiloniečių Jeruzalės užėmimas ir apiplėšimas netinka, kadangi Abdijas kalba tik apie plėšikavimus, o nemini nei miesto išgriovimo, nei išvedimo nelaisvėn/.

5. Pranašas Jona. Amatijo sūnus, greičiausiai bus tas pats pranašas, minimas 2 Kar 14,25, išpranašavęs pergalę prieš sirus ir gyvenęs VIII a. prieš Kristų, Jeroboamo II valdymo metu, kilme galėjęjietis iš Zabulono giminės.

Keturių skyrelių knygutė nėra knyga praeme pranašystės, bet greičiau istorija, vaizduojanti pranašo pasiuntinybę į Ninivą. Gavęs įsakymą Ninivoje skelbti atgailą, pranašas Jona nori pabėgti nuo savo pasiuntinybės, bet stebuklingu būdu ten nugabentas, sėkmingai atliko savo pasiuntinybę.

Kadangi pagal knygos pasakojimą Ninivos žydėjimo laikas priklausė praeičiai /plg. Jon 3,3/ ir nemažai išeireiškimų yra iš velesnio laikotarpio, tai daugelis biblistų mano, kad nežinomas autorius šioje knygelėje bus atpasakojęs Jonos dienoraštį, tačiau visame pasakojime, sekdami pažnyčios tėvus, katalikai įžiūri tikrą istoriją /plg. Jon 12,40; Lk 11,30; Tob 14,4/.

6. Pranašas Michėjas buvo kilęs iš Judo giminės , savo pareigas ėjo VIII a. prieš Kr. ir buvo pranašų Ozėjo, Amoso ir Izaijo amžininkas.

Septynių skyrių knygelė turi tris dalis, prasidedančiais žodžiais "Klausykite". Pirmoje dalyje pateikiamas Dievo nuosprendis prežuvimas Izraeliui ir Judui. Antroje dalyje piešiamas ateinimas ir būsimas mesijinės karalystės įkūrimas. Trečioje dalyje kalbama apie kelią išganymon, pakylant iš nuodėmės ir sugedimo.

Iš mesijinių pranašysčių svarbiausias Kristaus gimimo vietos išpranašavimas: "Ir tu Efrata" /Mch 5,2/.

7. Pranašas Nahumas savo kilme buvo galilėjietis iš Elkoš vietovės ir veikė VII a. prieš Kr. Trijų skyrelių pranašysčių knygoje skelbė Ninivos žlugimą.

8. Pranašas Habakukas. Apie jo gyvenimą mažai tėra žinių. Pranašo pareigas ėjo apie vidurį VII a. prieš Kr. Trijų skyrių knygelėje skelbė babiloniečių užpuolimą, Jeruzalės išgrobimą, žydų vergiją. Viskas pasakojama pasikalbėjimo forma tarp pranašo ir Dievo.

9. Pranašas Sofonijas. Veikė Judo karalystėje baigiantis VII a. prieš Kr., buvo karaliaus Ezechijo giminaitis ir pranašo Jeremijo amžininkas.

Trijų skyrių bendro pobūdžio knygoje puolamos Judo valstybės nuodėmės, skelbiamos bausmės tautai ir Jeruzalei.

Knyga baigiama mesijine mintimi, kad Viešpaties išgelbėjimas ateis visoms tautoms.

10. Pranašas Agėjus veikė sugrįžus iš babilonijos nelaisvės. Kadangi jis kalbos tiksliai datuotos, žinome, kad jis savo pareigas pradėjo eiti 520 m. prieš Kr. Jo veikimas sutapo su pranašo Zacharijo veikimu.

Dviejų skyrių knygutėje užrašyti jo keturi pamokslai, kuriuose drąsino ir ragino tautą atstatyti sugriautą bažnyčią.

11. Pranašas Zacharijas, Berekijaus sūnus, kilme iš kunigų giminės, pranašo pareigas ėjo nepilnus dvejus metus kartu su Agėju. /Mt 23,35 minimas pranašas Zacharijas tai tikrai ne jis, nes tokią piktadarybę tikrai būtų paminėjęs Ezdras, Nehemijas bei Makabiejų knygų autorius/.

Keturiolikos skyrių knyga turi dvi dalis. Pirmoje dalyje surašyti aštuoni pranašo regėjimai, nušviečiantys mesijinės karalystės garbę. Antroje dalyje patalintos dvi pranašo kalbos.

Mesijinių pranašysčių pažymėtinos dvi:

1/ Jėzaus įžengimas Jeruzalėn /Zch 9,9/,
2/ Kristaus suėmimas /plg. Zch 14,7/.

12. Pranašas Malachijas, veikė jau atstačius Šventyklą, taigi po 516 m. prieš Kr. ir po Agėjaus bei Zacharijo. Tai paskutinis pranašas, palikęs rašytinį palikimą. Trijų skyrių knyga turi dvi kalbas: pirmoje pusiami kunigai, apleidę Dievo garbinimą ir sukūrę nedorias moterystes, antroje skelbiamos teutos nuodėmės.

Mesijinių pranašysčių pažymėtinos dvi:

1. Naujos nekruvinos aukos įsteigimas /Mal 1,11/.

2. Kristaus pirmtako Jono Krikštytojo skelbimas /Mal 3,1/.

\+ + +

Į V A D A S Į
N A U J Ą J Į T E S T A M E N T Ą

/KKS 1977 m. paskaitų užrašai/

Į Ž A N G A

XIX a. antroje pusėje Tiubingeno kritiškoji mokykla su ferdinandu Christianu Bauru priešaky /1826–1860/ suabejojo Naujojo Testamento knygų autentiškumu bei tikrumu.

Autentiškumas /iš graikiško žodžio "autencija" – autoritetas, galia, valdžia/, žiūrint žodžio kilmės, reiškia tokį rašto autoritetą ir savumą, kuriuo raštas reikalauja, kad juo būtų tikima. Autentiškumu vadinamas tas rašto savumas, kuriuo tikima, kad raštas tikrai parašytas to autoriaus, kuriam jis priskiriamas /pvz., kad evangelijos tikrai parašytos tų apaštalų ar jų mokinių, kuriuos tradicija laiko jų autoriais/. Rašto autentiškumo pasėka – jo tikėtinumas. Evangelijų istoriškumas arba tikėtinumas yra tai, ar evangelijos sako tą tiesą, kurią jų autoriai norėjo pasakyti.

Minėtoji Tiubingeno kritiškoji mokykla Naujojo Testamento knygų parašymo laiką nukėlė net į II a. pabaigą ar dar vėliau. Tuo pačiu sekė, kad jų autoriai nėra tie žmonės, kuriuos Tradicija laiko Naujojo Testamento knygų autoriais. Be to, jos nesančios tikrai istoriškos knygos, tai daugiau fantazijos, mitų laisvos kūrybos veikalai.

Šios pažiūros paskatino ne tik katalikus, bet ir šiaip istorikus susidomėti šia problema. Buvo pradėta rimtai tyrinėti I, II, III a. raštai ir juose ieškota liudijimų apie Naujojo Testamento knygų istoriškumą, autentiškumą bei patikimumą. Pasirodo, kad seniausi šiuo atžvilgiu liudininkai visai kita liudijo negu Tiubingeno mokyklos išvados. Pagaliau 1897 m. ir tos pačios mokyklos mokslininkas Adolfas Harnakas gyvu

žodžiu universiteto auditorijose ir savo raštais istorijos mokslo vardu aiškiai pasisakė už senąją tradiciją. Be to, jis tyrinėjo Naujojo Testamento senųjų kodeksų žodyną, s tilių ir padarė aiškią išvadą, kad Naujojo Testamento knygos yra kilusios I a. antrosios pusės pradžioje.

Vėliau šias moksliškas išvadas parėmė iškasenos iškasenos bei I a. įrašų tyrinėjimas. Taip pat gilesnis pažinimas I a. politinių bei socialinių sąlygų ir to meto veikėjų padėjo atpažinti, kad Naujojo Testamento minimi veikėjai, minimos politinės ir socialinės sąlygos yra tokios pat, kaip anose profaniškose knygose.

Šiandien Naujojo Testamento knygų autentiškumas bei istoriškumas jau nėra įvado pagrindinė problema, kuri jau yra išspręsta Naujojo Testamento knygų naudai. Taigi Naujojo Testamento knygų autentiškumą bei istoriškumą teks trumpai paliesti, o pagrindinis įvado uždavinys yra susipažinti su N.Testamento knygų kompozicija, jų literatūrinio žanro savumais, jų pagrindinėmis mintimis.

Naujojo Testamento yra 27 knygos: keturios evangelijos, Apaštalų darbai, keturiolika šv.Pauliaus laiškų, septyni vadinami visuotiniejі laiškai /parašyti kitų apaštalų/ ir Apokalipsė - Apreiškimas. Su kiekviena iš šių knygų teks atskirai susipažinti.

I skyrius

E V A N G E L I J O S

Žodis "evangelija" yra kilęs iš graikų k. "evangelion". Jis sudarytas ir dviejų žodžių "eu" - gerai Ir "anggelion" - skelbiu, pranešu. Taigi žodžio "evangelija" prasmė yra "gera ir linksma žinia, naujiena".

Šis žodis buvo vartojamas ir pasauliečiškoje literatūroje. Pvz.: Homero "Odisėjoje" /IV knyga/ šis žodis reiškia dovaną,duotą už gerą bei linksmą žinią; Ciceronas šį žodį vartojo gero pranešėjo prasme.

Šv.Rašto knygose žodis "evangelija" reiškia džiugią žinią apie Mesijo atėjimą, jo mokslą, kad Jėzus Kristus savo mirtimi atpirko žmonių giminę. Evangelistas yra tas žmogus, kuris šią džiugią žinią skelbia žmonėms /pvz., 2 Tim 4,5: "Vykdyk evangelisto darbą"/. Bažnytinėje literatūroje žodis "evangelija" reiškia pasakojimą apie Kristaus gyvenimą, jo nuveiktus darbus, jo skelbtą mokslą, ir tai pasakojime tų žmonių, kurie tiesiog ar tarpininkaujant apaštalams yra visa tai sužinoję. Iš čia evangelijomis imta vadinti ir pačias knygas, kuriose Kristaus gyvenimas ir jo skelbtasis mokslas buvo surašytas.

Katalikų Bažnyčioje nuo pat pirmųjų amžių yra laikoma autentiškomis bei apaštališkomis keturios evangelijos, būtent tos, kurios šiandien vadinamos Mato, Morkaus, Luko ir Jono evangelijomis.

Tai liudija pirmųjų Bažnyčios rašytojų raštai.

a/ Klemensas Aleksandrietis /140-213/ - buvo gimęs Atėnuose iš pagonių tėvų. Buvo gerai išstudijavęs graikų literatūrą ir filosofiją, daug šalių aplankęs ir susipažinęs su daugelio bažnyčių tradicijomis. Būdamas kunigu apie 180 m. jis nuvyko į Aleksandriją ir ten liko garsiosios Aleksandrijos mokyklos, vadovaujamos Panteno, vedėju, pagalbininku. Pantenas buvo labai išsilavinęs kunigas, apaštalų mokinių mokinys. Pantenui mirus/apie 190 m./, Klemensas tampa Aleksandrijos mokyklos vedėju. Septimijaus Severo

persekiojimas privertė jį palikti Aleksandriją, į kurią grįžęs mirė 215 m. Daug jo raštų dingo, o mūsų laikams yra išlikę įvairių Šv.Rašto vietų trumpi aiškinimai, paraginimas pagonims, puiki krikščioniškojo tikėjimo apologija, padagogija, pamokymai atvirtusiems pagonims ir kiti veikalai. Klemensas Aleksandrietis rašo, kad jis atmetęs liudijimą, kurio nėra mums paliktose keturiose evangelijose. Jis dėsto, kuria eile mūsų evangelijos atsirado, daug sykių cituoja keturias evangelijas ir remiasi jų autoritetu.

b/ Origenas /185-254/, Klemensao Aleksandriečio mokinys gimė Egipte, atrodo, Aleksandrijoje. Pasitraukus Klemensui iš Aleksandrijos, vyskupas šios mokyklos vedėju paskyrė jauną Origeną, kuris gerai žinojo tų laikų mokslą, Bažnyčių tradicijas, lankė Romą, Atėnus, Palestinos Cezarėjoje įkūrė panašią mokyklą kaip Aleksandrijoje. Jis buvo labai išsilavinęs atropus tyrinėtojas, nenuilstantis rašytojas, kuris, anot Heronimo, parašė 500 knygų, daugiausia egzegetinio turinio, bet taip pat teologiško ir morališko turinio, nukreipto prieš pagonis ir eretikus. Jis dar parašė beveik visoms Šv.Rašto knygoms komentarus ir daugybę homilijų /evangelijų aiškinimų/, kurių dauguma yra žuvę. Origenas sako aiškiai žinąs iš Tradicijos keturias evangelijas, kurios vienos priimamos visoje Dievo Bažnyčioje. Jis paduoda Naujojo Testamento knygų katalogą, kuriame pirmoje vietoje yra keturios evangelijos: Mato, Morkaus, Luko, Jono.

c/ Tertulijonas /160-222/ - Afrikos Bažnyčios atstovas, gimęs Afrikos Kartagoje. Mokėsi teisių, 197 m. priima krikščionių tikėjimą, apie 200 m. įsišventina kunigu ir smarkiai gina katalikų tikėjimą. Jis buvo gerai susipažinęs su visais mokslais.

turėjo gilų protą, gerą iškalbą su sąmoju. Tertulijonas rašė daug raštų. Apie evangelijas jis liudijo ypač savo raštuose prieš Marcijoną, su kuriuo smarkiai kovojo, parašydamas penkias knygas "Adversus Martionem". Tertulijonas tvirtina, kad evangelijų autoriai buvo apaštalai Jonas ir Matas, kiti yra apaštalų mokiniai - Morkus ir Lukas.

d/ Romos Bažnyčios liudijimą apie Naujojo Testamento knygas pateikia Muratorijaus fragmento dalis. 1740 m. mokslininkas Muratori rado Milano šv.Ambraziejaus bibliotekoje nutrupėjusį rankraštį ir jį paskelbė spaudoje, todėl jis ir vadinamas jo vardu /Muratorijaus fragmentas/. Šio rasto katalogo tekstas susideda iš 85 eilučių, jame nėra pradžios, o pabaiga sunkiai įskaitoma. Mums svarbi minimo katalogo vieta, kuri kalba apie evangelijas, išvardydama trečią ir ketvirtą evangeliją /tad savaime suprantama, kad turėjo būti pirmoji ir antroji evangelijos/.

e/ Irenėjus, Lijono vyskupas, buvo graikų kilmės, gimęs Mažojoje Azijoje tarp 120-130 metų. Irenėjus jaunystėje bendravo su apaštalų mokiniais, pažino šv.Polikarpą /šv.apaštalo Jono mokinį/ ir klausė jo pamokslų. Gavęs kunigo šventimus, jis darbavosi Lijone, buvo gerai susipažinęs su Romos Bažnyčios bukle. Apie 177 m. jis tapo Lijono vyskupu ir valdė Lijono Bažnyčią iki savo mirties. Septimijaus Severo persekiojimo laikais /Apie 202 m./ jis buvo nukankintas. Šv.Irenėjus kalba, kad Bažnyčia turi keturias apaštališkas evangelijas. Jo liudijimas labai svarbus, nes Irenėjus per savo mokytoją Polikarpą lietė tiesiog apaštalų laikus. Jam buvo gerai žinomos ne tik Galijos Bažnyčios, bet ir M.Azijos Bažnyčios tradicijos.

Taigi II a. visoje Bažnyčioje buvo tvirtas įsitikinimas, kad Bažnyčia turi keturias evangelijas. Atsižvelgiant į pranašo Ezechielio /Ez 1,5/ pranašystes, buvo atsakoma, kad iš anksto tose pranašystėse simboliniais gyvūnais, kaip dvasios veikimo simboliais, buvo išpranašauta, jog Bažnyčia turėsianti tik keturias evangelijas.

Kyla klausimas, kuris tų simbolinių gyvūnų kurį evangelistą reiškia? Šiandien, sekant šv.Ambraziejų ir šv.Jeronimą, yra įprasta žmogų laikyti Mato evangelijos simboliu, nes jis savo evangeliją pradeda Kristaus kaip žmogaus genealogijos liūtą - Morkaus, nes jo evangelija prasideda Jono Krikštytojo veiklos aprašymu /"tyruose šaukiantis balsas"/; jautį - Luko simboliu, nes jis evangeliją pradeda Zacharijo susitikimu su angelu, kuomet dažniausiai buvo aukojami gyvuliai; pagaliau ar as laikomas evangelisto Jono simboliu dėl šios evangelijos prologo gilumo. Evangelijos išrikiuotos chronologine tvarka: Mato, Morkaus, Luko, Jono. Šią tvarką palaiko seniausia tradicija - taip jas išvardijo Irenėjus, Origenas, Muratorijaus fragmentas.

Šiandieniniai evangelijų titulai nėra jų autorių duotieji. Anuomet nebuvo įprasta vadinti veikalus autorių vardu, taigi ir evangelijų autoriai savo kūrinių neatžymėjo savo vardais. Evangelijų titulai, kaip tvirtina šių laikų žinovai, buvo paskirti vėliau liturginiais sumetimais, būtent, vyskupas minimais titulais pažymėdavo, kuri evangelija pamaldoms yra skaitytina. Tačiau ir liturginiais sumetimais atsiradę titulai teisingai pažymi evangelijų autorius. Evangelijas su šiandieniniais titulais mini jau II a. rašytojai /Klemensas Aleksandrietis, Irenėjus, Muratorijaus fragmentas./.

I. ŠV.MATO EVANGELIJA

1. Šv.Mato gyvenimas.

Matas /lot."Matthaeus", hebr. "Mathai", t.y., "Dievo malonė", "Dievo dovanotas"/ yra buvęs Kafarnaumo miesto muitininkų vyresniuoju. Viešpats Jėzus, praeidamas pro šalį, jam tarė: "Sek mane" /Mt 9,9/. Matas greitai sutvarkė savo reikalus, pareigas pavedė kitam ir Viešpačiui Jėzui iškėlė didelę puotą. Be to Matas buvo draugė su kitais apaštalais. Jis pats savo evangelijoje laiko iš eilės aštuntuoju apaštalu, kitos evangelijos - septintuoju apaštalu.

Morkas ir Lukas jį vadina Leviu, Alfiejaus sūnumi /Mk 2,14; Lk 5,27/. Šių evangelijų Levis yra tas pats pirmosios evangelijos buvęs muitininkas Matas. Tai aiškiai matyti iš apaštalų sugretinimo. Mato ir Levio tapatumą liudija ir Bažnyčios tėvai /Klemensas Aleksandrietis/ Origenas ir kt./. Turėti du vardus pas žydus buvo įprastas dalykas /Jonas-Morkus, Saulius-Paulius, Simonas-Petras/.

Paskutinį kartą Šv.Rašte randame paminėtą Matą Šventosios Dvasios atsiuntimo proga. Ką vėliau Matas yra veikęs, Šv.Raštas nekalba. Senoji Tradicija liudija, kad jis pradžioje darbavosi Palestinoje ir iš jos išvykdamas parašė evangeliją aramiejų kalba /hebrajų kalbos dialektas/.

Po to, kai kurių nuomone, jis darbavosi Etiopijoje, Persijoje, Sirijoje, Makedonijoje...Bet tikrų žinių nėra. Senosios tradicijos liudijimu, jis yra miręs kankinio mirtimi už Kristų. Bažnyčioje jo atminimui paskirta rugsėjo 21 d.

2. Pirmosios evangelijos autorius.

Seniausioji tradicija liudija, kad pirmos evangelijos autorius yra Matas ir kad jis ją yra parašęs Palestinos krikščionims jų gimtąja kalba, t.y., hebrajų-aramiejų. Žymiausias šios tradicijos liudininkas yra Papijas /apie 130 m./, kuris, pasak Irenėjaus, yra buvęs apaštalo Jono mokinys ir šv.Polikarpo draugas.

Papijas bendravo ir klausėsi asmenų, kurie buvo matę Viešpatį. Jis sakosi teiravęsis, "ką Andriejus, ką Petras pasakė, arba ką Pilypas, ką Tomas, ką Jokūbas ar Matas, arba ką kiti Viešpaties mokiniai kalbėjo". Ką jis iš patikimų šaltinių patyrė, tą surašė savo veikale "Viešpaties kalbų interpretacijos" /5 knygos/. Šio veikalo yra likę tik kelios nuotrupos ir daugiausia jų randama Euzebijaus veikale "Bažnyčios istorija".

Euzebijus - /265-340/ gimė Palestinoje, mokėsi Cezarėjoje. Jis buvo labai išsimokslinęs ir yra pirmosios bažnytinės istorijos žymus rašytojas, kuris naudojosi žymiąja krikščionių kūrinių knygų biblioteka /Panfilo/. Jis matė daugelio krikščionių divyrišką mirtį, dėl tikėjimo patsai buvo patekęs į kalėjimą.

313 m. jis buvo paskirtas Cezarėjos vyskupu. Euzebijaus raštai: "Historija Ecclesiastica" /311-325/, "Praeparatio Evangelica", "Demonstratio Evangelica", "De Ecclesiastica theologicae"/.

Euzebijus, cituodamas Papijo veikalą, sako: "Matas hebrajų dialekte parašė kalbas" /"ta Logia"/, kurias kiekvienas interpretavęs kaip galėjo. Dėl šio Papijo liudijimo niekas neabejojo. Aišku, kad "ta logia Kyriaka" /Viešpaties kalbas/ yra parašęs Matas hebrajiškai. Tik klausimas, ką reiškia išsi-

reiškimas "ta logia"? Visi Bažnyčios tėvai ir vyresni rašytojai iki XIX a. pradžios manė, kad "ta logia" Papijo tekste reiškia tą patį, ką ir "euangelion". Papijo liudijimą visi suprato šitaip: Matas hebrajų kalba yra parašęs evangeliją. Šleiermacheris pirmasis 1832 m. paskelbė nuomonę, kad "ta logia" reiškė tik Kristaus kalbas, /o ne pirmosios evangelijos/ kad Matas esąs autorius tik Kristaus kalbų, o ne pirmosios evangelijos. Pirmoji evangelija nesanti Mato ištisas veikalas, bet prasideda penktuoju skyriumi, t.y., Kalno pamokslu. Šiai pažiūrai pritarė beveik visi protestantų teologai, atsirado ir iš katalikų /pvz., Batiffol/.

Kad Papijo liudijimu "ta logia" reiškia tą patį, kas vėliau buvo vadinama evangelija, ir kad Matas iš tiesų parašė pirmąją evangeliją, už tai kalba sekantys dokumentai:

1/ Visi Bažnyčios tėvai, kuriems buvo dar prieinamas visas Papijo veikalas, "ta logia" išsireiškimą suprato kaip evangeliją: kad Matas parašęs evangeliją, kurioje kalbama apie Kristaus gimimą, jo stebuklus, mirtį, o taip pat pasakojama ir dalis kalbų. Pvz., Ireniejus rašo, kad Matas yra parašęs žydams jų kalba evangeliją. Euzebijus savo Bažnyčios istorijoje rašo: Matas, kuris iš pradžių skelbė evangeliją hebrajų tarpe, kai jau buvo bemanąs eiti į kitas tautas, davė evangeliją raštu gimtąja kalba.

2/ Ir tie Bažnyčios rašytojai, kurie negalėjo turėti Papijo veikalo, tą patį liudija apie pirmosios evangelijos autorių. Pvz., Klemensas Aleksandrietis liudija, kad iš tradicijos yra žinoma, jog pirmąją evangeliją yra parašęs Matas hebrajų kalba. Tą patį skelbia ir Origenas, kalbėdamas apie keturias evangelijas: "Pirmąją evangeliją yra parašęs Matas". Tertulijonas savo veikale

"Adversus Martionem" IV knygoje rašo: "Nobis fidem ex apostolis Ioannis et Mattheos insinuant, ex apostolicis Lucas et Marcus instaurant" /Mums tikėjimą iš apaštalų Jonas ir Matas įkvepia, iš apaštalų liudijimo Lukas ir Morkus pakartoja/. O veikale "De Carne Christi" Tertulijonas dar aiškiau išsireiškia, kad Matas pirmasis parašė evangeliją.

3/ I a. neradame jokio pėdsako, kad būtų buvęs veikalas, kuriame būtų atpasakojamos vien tik Viešpaties kalbos. Kad Papijas "ta logia" vardu yra pavadinęs visą pirmąją evangeliją, aišku dar iš to, ką jis sako apie antrąją evangeliją, būtent: jis sako, kad Morkus yra surašęs tai, ką Petras gyvu žodžiu skelbė, o jis neturėjęs minty je vien Viešpaties kalbas surašyti. Taigi Papijo veikale "ta logia" reiškia tą pat, ką ir aprašymas visko, ką Viešpats yra kalbėjęs, veikęs, kentėjęs.

Atrodo, kad anuo metu evangelijos kartais buvo vadinamos "Ta logia Kyriakė" /taip Irenėjus kartais vadina ne tik pirmąją evangeliją, bet ir kitas evangelijas/.

4/ Už pirmos evangelijos autentiškumą kalba ir vidiniai kriterijai. Iš pačios evangelijos niekas neišduoda Matą esant pirmosios evangelijos autorium. Evangelijos pobūdis rodo, kad autorius yra žydas palestinietis, kuris gerai pažino žydų papročius, jų istoriją, Kristaus biografiją. O kaip tik toks ir buvo Matas.

3. Pirmosios evangelijos paskirtis ir pirmykštė kalba

Matas savo evangeliją skyrė hebrajams, t.y., krikščionims iš žydų. Tai liudija Irenėjus, Origenas, Jeronimas. Tą patį liudija ir pačios veikalo pobūdis. Autorius labai dažnai cituoja senąjį Testamentą. Be to,

supenuoja, kad jo skaitytojai labai gerai pažįsta žydų papročius, vartoja išsireiškimus, būdingus žydams palestiniečiams /pvz.: Izraelio namai, Šventasis Miestas, Dangaus karalystė ir kt./.

Mato evangelija buvo parašyta hebrajų kalba. Euzebijus savo bažnyčios istorijoje rašo, kad Pantenas apie 180 m. Indijoje aptiko hebrajiškai parašytą Mato evangeliją, kurią ten buvo palikęs apaštalas Baltramiejus. Šių laikų egzegetai mano, kad Mato evangelija buvo parašyta hebrajų kalba, tačiau ne ta, kuria anais laikais mokytieji supratę, bet liaudies kalba, aramėjų dialektu, kuria Kristus su žmonėmis yra kalbėjęs. Irenejus, kuris Papijo veikalą ir visą senovės tradiciją gerai žinojo, tvirtino, kad Matas rašė evangeliją ta kalba, kuria anų laikų žydai vartojo - aramėjų kalba. Pirmosios evangelijos tekstas originalo kalba yra žuvęs.

4. Pirmosios evangelijos parašymo vieta ir laikas

Senoji tradicija sako, kad Mato evangelija parašyta palestiniečiams, taigi parašyta Palestinoje /kai kas mano, kad Jeruzalėje/.

Irenejus, Origenas, Epifanijus, Jeronimas aiškiai liudija, kad Mato evangelija buvo pirmiau parašyta negu kitos. Tačiau kuriais metais ji parašyta - nelengva nustatyti. Aišku tik, kad ji parašyta prieš 70-ius metus, t.y., prieš Jeruzalės išgriovimą, nes joje plačiau atpasakojama Jėzaus pranašystė apie Jeruzalės išgriovimą, bet nepasakojama, ar toji pranašystė jau yra įvykusi, kai tuo tarpu autorius labai mėgsta konstatuoti, kad ta ar kita pranašystė apie Mesiją įvyko Viešpatyje Jėzuje.

1/ Euzebijaus liudijimas. Euzebijus savo Bažnyčios istorijoje aiškiai liudija, kad Matas yra hebrajiškai parašęs savo evangeliją, prieš išvykdamas skelbti Evangelijos kitoms tautoms. Tačiau apaštalai tik 42 m., Agripai I pradėjus persekioti krikščionis, išsiskirstė iš Palestinos. Taigi, pasak Euzebijaus, atrodo, kad pirmoji evangelija buvo parašyta apie 42-sius metus. Kad ji negalėjo būti parašyta žymiai anksčiau, už tai kalba ir tas faktas, jog Matas savo evangelijoje aprašinėjo Pilotą kaip neteisingą teisėją. O Pilotas buvo atšauktas 36 m. pabaigoje. Kol Pilotas valdė Palestiną, Matas nebūtų drįsęs taip atvirai neigiamai aprašyti Piloto vaidmens Kristaus kančioje. Tad, sugretinus Euzebijaus liudijimą su minėtu faktu, seka, kad pirmoji evangelija buvo parašyta tarp 32 ir 42 metų. Šiuo klausimu yra skirtingų nuomonių. Iš įvairių nuomonių galima padaryti išvadą, kad pirmoji evangelija yra parašyta tarp 38-50 metų.

2/ Irenėjaus liudijimas? Be Euzebijaus dar Irenėjus liudija apie pirmosios evangelijos parašymo laiką. Irenėjus sako, kad Matas parašė evangeliją, "kai Petras ir Paulius evangelizavo Romoje ir kūrė Bažnyčią" /Adversus haereses 3,1/. Paulius pirmą kartą buvo Romoje tarp 61-63 m. Taigi, raidiškai imant Irenėjaus tekstą, seka, kad pirmoji evangelija buvo parašyta 61-63 m.

Taip mano daug kas iš katalikų ir protestantų. Jie nurodo dar ir į tai, kad iki 62 m. Jeruzalės Bažnyčią valdė Jokūbas. Jis turėjo didelį autoritetą ir jam gyvam esant evangelijos veikalas nebuvo taip aktualus. 62 m. Jokūbas buvo nustumtas nuo šventyklos šelmens ir kilo krikščionių persekiojimas. Tuo metu ir Matas iš Palestinos pasitraukė, o prieš pasitraukdamas 61 m. parašė evangeliją.

Tačiau Irenėjaus tekstas nėra labai aiškus, kad jis suplaka Pauliaus ir Petro buvimą Romoje. Petras pirmą kartą atvyko į Romą 42 m. Kai Paulius kaip kalinys buvo atvežtas į Romą, čia jau rado Petro įkurtą Bažnyčią. Paulius nekūrė Bažnyčios Romoje, nes ją buvo įkūręs Petras: Paulius tik padėjo ją stiprinti. Todėl Irenėjaus žodžiai "kūrė Bažnyčią" tinka tik Petrui, kuris atvyko 42 metais, o Paulius, atrodo, čia minimas todėl, kad šių dviejų apaštalų vardai Bažnyčioje buvo neatskiriamai minimi.

Be to, Irenėjus vartoja genetivum absolutum formą, o šiuo išreiškiamu graikų kalboje ne visada nurodomas laikas, bet kartais ir proga. Tada Irenėjaus liudijimą reikėtų šitaip suprasti: Kai Petras ir Paulius gyvu žodžiu veikė Romoje, tai Matas Palestinoje veikė rašytu žodžiu.

Taigi pirmosios evangelijos parašymo laiką tiksliai nustatyti yra sunku. Kurie nori sekti Irenėjum, evangelijos parašymą priartina prie 60 metų; kurie remiasi Euzebijum, evangelijos parašymą priartina prie 42 metų. Tačiau neatrodo, kad pirmoji evangelija būtų parašyta po 60 metų, nes yra anksčesnė už kitas evangelijas, o Luko evangelija parašyta tuoj po 60 m. /prieš 63 m./.

5. Pirmosios evangelijos tikslas ir turinys

Šv.Matas savo evangelijoje, kaip matyti iš teksto, turi tikslą įrodyti, kad Jėzus yra tikrai lauktasis Mesijas. Todėl jis dažnai mini tą ar kitą Senojo Testamento pranašystę apie Mesiją ir nurodo, kad ji Jėzaus gyvenimu išsipildė. Todėl ne kartą jis pabrėžia: "Tai įvyko, kad išsipildytų pranašystės". Siekdamas savo tikslo, Matas

mesilaiko net chronologinės tvarkos, bet pradžioje sumini tuos faktus, kurie liudija tos ar kitos pranašystės išsipildymą. Pvz., norėdamas įrodyti, kad Jėzuje pildosi Izaijo pranašystė apie Mesiją stebukladarį, jis iš eilės suprašo daug Kristaus stebuklų.

Pirmąją evangeliją galime padalinti į 3 dalis:

I. Įžanginė dalis /1,1-4,11/:

1/ Mesijo kudikystės istorija, jo genealogija /Jėzus - Dovydo sūnus/, Kristaus prasidėjimas, gimimas, bėgimas Egiptan;

2/ Viešojo gyvenimo pradžia /3,1-11/: Jonas Krikštytojas kaip Mesijo šauklys; Jėzaus krikštas Jordane, Kristaus gundymas tyruose.

II. Viešasis Jėzaus gyvenimas /4,12-18,35/:

1/ Viešojo Jėzaus gyvenimo trumpa apžvalga /4,12-25/: Jėzus veikia Galilėjoje, kalba apie Dievo karalystę, pašaukia apaštalus, moko sinagogose ir gydo visokią negalią;

2/ platesnė Jėzaus mokymo Galilėjoje apžvalga /5-12 skyr./:

a/ Jėzus Mokytojas ir Įstatymdavys, kalno pamokslas /5-7/;

b/ Mesijas stebukladarys /8-9/;

c/ Mesijo bendradarbiai apaštalai, jų pašaukimas /10/;

3/ Mesijas ir žydų tauta: skirtumas tarp tikinčių ir netikinčių, Jėzaus ginčai su fariziejais, parabolės apie Dievo karalystę, Jėzaus išvarymas iš Nazareto; Jono Krikštytojo mirtis ir kita /11-16,12/;

4/ Petras išpažįsta Kristų kaip Dievo Sūnų, Kristaus atsimainymas, pranašystės apie besiartinančią mirtį, paraginimai būti

nuolankiems, vengti papiktinimo, pamokymai apie sielos brangumą, apie brolišką vieni kitų įspėjimą, apie įžeidimų dovanojimą /16,13-18,35/.

III. Viešojo gyvenimo pabaiga - Jėzus kenčiąs ir garbingai atsikėlęs Mesijas /19-25 skyn/:

1/ Paskutinė Jėzaus kelionė į Jeruzalę /19-20/;

2/ paskutiniai susitikimai su fariziejais, garbingas įžengimas į Jeruzalę, paskutiniai vieši pamokymai, sadukiejų bei fariziejų dvasios skurdo demaskavimas; apie paskutiniuosius dalykus /21-25/;

3/ Kristaus kančia, mirtis, prisikėlimas, pasirodymai Galilėjoje /26-29/.

Biblinės Komisijos dekretai:

1/ į klausimą, ar pirmosios evangelijos autorius yra Matas, atsako teigiamai;

2/ į klausimą, ar iš tiesų Matas pirmasis yra parašęs evangeliją, kaip liudija tradicija, atsako taip pat teigiamai;

3/ į klausimą, ar galima laikytis nuomonės, kad pirmoji evangelija parašyta po 70-tųjų metų, atsako neigiamai;

4/ į klausimą, ar iš Irenėjaus liudijimų seka, jog pirmoji evangelija nėra parašyta pirm Pauliui atvykstant į Romą, atsako neigiamai;

5/ į klausimą, gal Matas parašęs tik Viešpaties kalbas, o kas kitas jas papildė ir taip gavosi pirmoji evangelija, atsako neigiamai;

6/ į klausimą, ar dabartinės graikiškas Mato evangelijos tekstas iš esmės yra toks pat, kaip pirmykštis Mato evangelijos tekstas, atsako neigiamai.

6/ Pirmosios evangelijos graikiškas tekstas

Seniausi rašytojai cituoja pirmąją evangeliją graikiškame tekste, pvz., Barnabo laiškas /96-98 m./, Didachė /80-90/, Justinas /II a./, Polikarpas /I a. pabaiga/, Ignotas Antiochietis /+107 m./.

Buvo manoma, kad graikiškasis pirmosios evangelijos tekstas - tai aramiejų kalba parašytos pirmosios evangelijos vertimas, padarytas labai anksti /prieš 60 metus/. Tada aramiejų kalba buvo suprantama tik Palestinos gyventojams, tad evangeliją naudojant kitoms tautoms, ją reikėjo iš versti į graikų kalbą, kuri anais laikais buvo viešoji kalba visoje Romos imperijoje. Kas buvęs vertimo autorius?

Vieni mano: kad Matas, kiti- kad šv.Jokūbas Jaunesnysis, apaštalas Jonas ar Barnabas.

Tačiau pasak Romos Biblinio instituto, turimą graikišką Mato evangeliją greičiausiai parašė pats Matas, rašydamas laisvai, o kartu versdamas savo ankstesnį veikalą. Už tai, kad turimas Mato graikiškas tekstas nėra vertimas, pasisako Mato graikiškojo teksto kritika. Jis liudija tai, kad Matas, rašydamas savo graikišką evangeliją, be kitų šaltinių naudojosi ir Morkaus evangelija. O kadangi graikiškąja Mato evangelija naudojosi Lukas, tai reiškia, kad graikiškoji Mato evangelija yra parašyta tarp 54-60 m.

Romos Biblinis institutas sako, kad visais atžvilgiais yra kliudingas racionalistų kritikų teigimas, jog ji buvusi parašyta po 70-tųjų metų. Prileidus, kad pats Matas yra parašęs savo graikišką evangeliją, paprašytas graikiškai kalbančių krikščionių, atpuola reikalas prileisti nepagrįstą teigimą.

jog yra buvęs Mato aramiejiško teksto graikiškasis vertimas.

Jeruzalės biblinės mokyklos išleistas Visas Biblijos vertimas iš originalo į prancūzų kalbą /Paris, 1956/ yra palankus hipotezei, kad dabartinė graikiškoji Mato evangelija esanti parašyta kokio tai mokyto vyro po 70-tųjų metų, kuris naudojosi Morkaus evangelija ir Mato logijų graikišku vertimu ir kitais šaltiniais. Pasak Bedos Rigo /Rigaux/, jis tai esąs padaręs tarp 80-85 m. Bet kadangi nėra jokių pėdsakų, kad Mato aramiejiškas evangelijos vertimas į graikų kalbą būtų kitas, tai ši hipotezė turi silpnus pagrindus. Seka išvada: kol kas prisilaikytina Romos Biblinio instituto nurodymų pirmosios evangelijos parašymo atžvilgiu.

II. ŠV. MORKAUS EVANGELIJA

1. Šv. Morkaus gyvenimas

Jonas, vadinamas Morkumi, dažnai minimas Apaštalų darbuose /Apd 12,12; 12,25; 15,37; 15,39 - tik Morkumi/. Tačiau senesnieji aprašytojai nė vienas neabejoja, kad Jonas-Morkus yra vienas ir tas pats asmuo, kuris parašė antrąją evangeliją. Jis anų laikų papročiu turėjo hebrajišką vardą Jonas ir romėnišką Morkus /Marcus/. Jo motina buvo turtinga Jeruzalės moteris Marija /Apd 12, 12/, kurios namuose krikščionys dažnai susirinkdavo. Kadangi Morkus yra romėniškas vardas, reikia manyti, kad jis turėjo Romos piliečio teises. Morkus buvo Barnabo brolvaikis /Kol 4,10/, todėl buvo kilęs iš Levio giminės. Kai kurie mano, kad Morkus yra buvęs vienas ir 72 Jėzaus mokinių. Bet Papijas liudija, kad vargu jis Jėzų buvo girdėjęs ir jo nėra mokinių tarpe, nes dar tuo metu

buvo per jaunas. Tačiau šiandien nemažai autorių mano, kad Morkus yra tas jaunikaitis, kuris Jėzų suėmus, sekė jį, prisidengęs paklode, ir kai jį norėjo sugauti, nusimetęs paklodę pabėgo nuogas /Mk 14,51/. Morkus kartu su Barnabu lydėjo Paulių jo pirmoje apaštališkoje kelionėje /Apd 13,15 / iki Panfilijos. Nuo čia, pabūgęs tolimesnės kelionės per kalnus į Mažosios Azijos gilumą, grįžo atgal į Jeruzalę /Apd 13, 13/. Užtat į antrąją apaštališkąją kelionę Paulius Morkaus nebeėmė, nors Barnabas ir prašė. Bet kai Paulius buvo Romoje grandinėse /61-63 m./, Morkus jau buvo prie jo /plg. Kol 4,10; Flm 24,1/. Ilgesnį laiką teko Morkui būti Petro padėjėju.

Atrodo, kad Petras išmokė Morkų tikėjimo tiesų ir jį pakrikštijo, nes Petras jį vadina "savo sūnumi" /1 Pt 5,13/.

Senieji rašytojai /Papijas, Irenėjus/ sako, kad Morkus yra buvęs Petro mokinys ir vertėjas, kuris Petrą lydėjęs iki Romos. Pasak senosios tradicijos, Petras antraisiais Klaudijaus viešpatavimo metais atvyko į Romą. Tačiau greičiausiai Morkus tapo Petro palydovu į Romą iš Kipro salos, kur nepasisekus su Bauliumi išvykti į antrąją apaštališkąją kelionę, kartu su Barnabu buvo atvykęs Evangelijos skelbti. Kai kurie senieji rašytojai /Euzebijus, Jeronimas/ mini, kad vėliau Morkus darbavosi Egipte ir net įkūręs Aleksandrijos Bažnyčią. Tačiau Aleksandrijos Bažnyčios tėvai /Klemensas, Origenas/ apie tai tyli. Kada Morkus mirė, tikrų žinių neturima: vieni mano, kad Nerono laikais, kiti - Trajano. Bažnyčia yra paskyrusi jo, kaip kankinio, atminimui balandžio 25 d.

2. Šv. Morkus - antrosios evangelijos autorius

Visa senoji Bažnyčios tradicija liudija, kad antrosios evangelijos autorius yra Morkus. Svarbiausiu liudininku yra Papijas. Jis rašo, kad žinąs iš Viešpaties mokinio Jono lūpų: "Morkus, Petro vertėjas, ką tik buvo į atmintį įdėjęs, kruopščiai surašė Kristaus žodžius ir darbus, tačiau ne iš eilės. Nes jis pats nebus klausęs Viešpaties ir nebuvo jį lydėjęs. Bet paskui, kaip sakiau, bendravo su Petru, kuris skelbė Evangeliją, taikydamasis prie klausytojų reikalo, o ne tuo būdu, kad Viešpaties žodžių istoriją sustatytų".

Todėl Morkus nė kiek nenusižengė, jei jis tik kai kuriuos dalykus tesurašė, kaip juos atsiminė, nes jis rūpinosi tuo, kad nepraleistų nieko, ką buvo girdėjęs, "kad nieko neteisingai nepasakytų".

Iš šios Papijo citatos, kurią paduoda Euzebijus savo Bažnyčios istorijoje, seka:

1/ Morkus nėra betarpiškas Kristaus žodžių ir darbų liudininkas, bet yra šv. Petro mokinys ir palydovas. Jis parašė evangeliją, kurioje aprašė, ką buvo girdėjęs iš Petro.

2/ Morkus neturėjo tikslą aprašyti pilną evangelijos istoriją, bet rūpinosi užrašyti tai, ką buvo iš Petro girdėjęs.

3/ Morkus ne visuose dalykuose laikėsi chronologinės tvarkos, tačiau iš to neseka, kad jis visai nesilaikė jokios tvarkos - tik kai kuriuose dalykuose jos nesilaikė.

Kad Morkaus evangelija tiesiog pareina nuo Petro gyvų žodžių skelbtos Evangelijos, liudija Irenėjus, Justinas, Tertulijonas, Origenas.

Klemensas Aleksandrietis gana plačiai atpasakoja, kokiu būdu Morkus buvo paskatintas parašyti evangeliją: "Kai Petras Romos

miesto skelbė žodį ir dvasios įkvėpimu Evangeliją dėstė, daugelis klausytojų prašė Morkaus, kuris Petrą buvo lydėjęs ilgą laiką, ir jo žodžius atsiminė, surašyti tai, kas buvo skelbiama; jis tai padarė ir prašiusiems pateikė Evangeliją. Tai sužinojęs Petras nenorėjo savo patarimu nei kliudyti, nei raginti9 /Euzebijus, "Bažnyčios istorija" 6,14/. Lagranžas, Sima ir kiti mano, kad į šiuos klausytojų pageidavimus pradžioje Petras nekreipė dėmesio, bet vėliau pagal Dievo įkvėpimą Petras raginęs Morkų surašyti ir savo autoritetu leidęs tai, kas surašyta, platinti. Patsai antrosios evangelijos turinys bei stilius rodo, kad jos autorius yra šv.Petrui labai artimas asmuo. Evangelija pradedama Petro pašaukimu. Joje nekalbama apie Petro vaikščiojimą virš vandens, nors minimas Kristaus vaikščiojimas virš vandens. Morkaus evangelijoje nekalbama apie Petrui duotą pažadėjimą, kad ant jo, kaip ant uolos, Kristus pastatysiąs savo Bažnyčią. Tačiau su smulkmenomis paduodama, kaip Viešpats Petrą yra baręs, kaip Petras Kristaus išsigynė. Mat Petras buvo labai kuklus ir atsargus. Jis pasimokė per nupuolimą, nieko nekalbėjo, kas jį galėtų aukštinti, bet elgėsi priešingai.

Atskirus Kristaus stebuklus bei jo gyvenimo faktus antrosios evangelijos autorius tiesiog fotografuoja - juos paduoda taip, kaip jie galėjo likti regimosios atminties žmoguje. O tokiu yra buvęs Petras. Tad nors Morkus nematė Jėzaus veiklos, bet Petro pasakojimais jis jį dažnai gyvai yra matęs. Pvz., jis tarsi matęs aprašinėja duonos padaugindimą, Kristaus atsimainymą, Jajiro dukters prikėlimą. Jis vienas pamini Jericho akliojo, kurį Jėzus pagydė, vardą: Bartimiejus. Jis vienas mini, kad Simonas Kirenietis yra Aleksandro ir Rufo tėvas. Pvz., Matas rašė

"Jie tuoj, palikę savo tinklus ir savo tėvą, sekė jį" /Mt 15,21/. Morkus rašo: "Palikę savo tėvą Zebediejų laive su samdiniais, sekė jį" /Mk 1,20/. Matas rašo, kad paralyžuotasis, gulintis lovoje, buvo atneštas prie Jėzaus /Mt 9,2/, o Morkus smulkiai aprašo, kaip ligonio bičiuliai atneša jį pas Jėzų /Mk 2,2-4/. Ir kitus įvykius Morkus smulkmeniškai aprašo /plg. Mk 4,38; Mt 15,22; Lk 7,26/. Be to, iš pačios antrosios evangelijos matyti, kad jos autorius yra izraelitas, ir tai judėjietis. Jis, nors graikiškai rašo, savo evangelijoje vartoja hebraizmus /"subata"/, vartoja aramėjiškus žodžius /"efeta"/. Vartoja jis ir lotyniams specifinius išsireiškimus /"satisfacere" ir kt./.

Nors Morkus rašė romėnams, bet rašė graikų kalba, nes evangelija buvo skirta ne vien Romai, bet ir visai Romos imperijai, kurioje graikų kalba buvo laisvai vartojama negu lotynų.

Visa tai patvirtina istoriškos tradicijos liudijimą, kad Petro palydovas Morkus yra antrosios evangelijos autorius.

3. Antrosios evangelijos parašymo laikas ir vieta

Bažnyčios tėvai /Irenėjus, Origenas ir kt./ pateikia liudijimą, kad Morkus savo evangeliją parašė antrasis. Dauguma senųjų egzegetų mano, kad Morkus savo evangeliją parašęs tada, kai Petras pirmą kartą viešė Romoje, t.y., 42-44 metais. Epifanijus mini, kad Morkus parašęs evangeliją tuoj po Mato evangelijos pasirodymo. Tačiau kai apie 45 m. Paulius ir Barnabas vyko į pirmąją apaštališkąją kelionę, Morkus buvo dar jaunuolis. Todėl nestrodo, kad jis prieš 45 m. būtų parašęs evangeliją. Be to žinome, kad Pauliaus antrosios apaštališkosios kelionės pradžioje

/apie 52 m./ Morkus ir Barnabas išvyko į Kiprą, iš kur jis Petrą palydėjo į Romą ir Romoje su juo išbuvo net iki Pauliaus pirmosios nelaisvės, t.y., iki 63 m. Todėl manome, kad antroji evangelija parašyta tarp 52-62 m. Parašyta ji buvo Romoje, ką aiškiai liudija Tradicija; ji buvo parašyta Petrui dar esant gyvam, kuris Morkaus evangeliją yra aprobavęs. Kad ši evangelija parašyta ne vėliau 62 metų matyti iš to, jog Petras savo pirmajame laiške apie 63 metus iš Romos Rytų Bažnyčioms rašytame, sveikina Joną-Morkų kaip savo dvasinį sūnų.

1. Antrosios evangelijos turinys ir tikslas

Iš viso antrosios evangelijos turinio matyti, kad jos autorius turi tikslą įrodyti, jog Jėzus Kristus yra naujos dvasinės karalystės kūrėjas ir kad jis yra Dievo Sūnus. Petras šimtininkui Kornelijui įrodinėjo, kad Jėzus yra visų Viešpats ir kaip argumentus suminėjo Jėzaus stebuklus. Antroji evangelija yra tarsi šios Petro kalbos aidas. Ji visai neįrodinėjo, ar Kristuje išsipildė pranašystės apie Mesiją, bet tiesiog skaitytojus nori įtikinti, kad Kristus - Gyvojo Dievo Sūnus. Morkus savo evangeliją pradeda šiais žodžiais: "Jėzaus Kristaus, Dievo Sūnaus, gerosios naujienos pradžia..." /Mk 1,1/.

Vėliau jis sumini ir šimtininko nusistebėjimą Kristaus mirtimi: "Iš tikro šitas žmogus buvo Dievo Sūnus!" /Mk 15,39/.

Savo tezę Morkus įrodinėjo smulkmeniškai, suminėdamas Jėzaus stebuklus, jo galią į piktąsias dvasias, ligoms, gamtai ir net mirčiai. Jo evangeliją galima pavadinti Kristaus stebuklų evangelija.

Be to, Morkus įrodinėja, kad apaštalai yra paties Dievo pašaukti Kristaus darbų ir mokslo liudininkais. Todėl jis vaizdžiai

ir smulkmeniškai aprašo jų pašaukimą. Morkus pabrėžia, kad Jėzaus mirtis - tai gyvybės auka už pasaulį. Tai konstatuoja patiesa Jėzaus žodžiais apie tai, kas jo laukia Jeruzalėje. Šiuo atžvilgiu Morkus labai artimas šv.Pauliaus laiškams. Morkaus evangeliją galima taip padalinti:

Įžanga: pradžioje Morkus trumpai sumini Jono Krikštytojo veiklą prie Jordano, Kristaus krikštą ir gundymą /1,1-13/.

I dalis - Kristaus viešoji veikla Galilėjoje /1,14-9,50/:

1/ Kristaus veikla iki apaštalų išrinkimo ir pirmieji Kristaus susidūrimai su žydais;

2/ Kristaus veikla nuo apaštalų išrinkimo iki jų siuntimo savistoviai veikti;

3/ Kristaus veikla Šiaurinėje Galilėjoje ir pakartotinas apaštalų bei kitų mokinių pašaukimas.

II dalis - viešojo Kristaus gyvenimo pabaiga /10,1-16,20/: čia aprašoma paskutinė Jėzaus kelionė į Jeruzalę, susirėmimas su priešais, Kristaus kančia, prisikėlimas, jo įžengimas į dangų.

5. Antrosios evangelijos integralumas

Kai kurie kritikai Morkaus evangelijos pabaigą laiko neautentiška, būtent: Mk 16,9-20 eilutės esančios ne Morkaus, bet kieno kito. Šios eilutės kalba apie prisikėlusio iš numirusių Kristaus pasirodymą, apaštalų siuntimą Evangelijos skelbti ir Kristaus įžengimą į dangų. Kritikai argumentuoja tuo, kad kai kuriuose net didesnės reikšmės kodeksuose /kaip Vatikaniškame ir Sinaitiškame/ šios pabaigos nėra. Tačiau šių eilučių autentiškumą patvirtina ir šie kodeksai, nes jų pabaigoje yra palikta vietos ir šioms eilu-

tėms. Kodėl nurašytojai jų neužpiluė – nesiaiškina. O kiti kodeksai ir bažnyčios tėvų citatos kalba už šios evangelijos autentiškumą. Už tai pasisakė ir Tridento Susirinkimas /1546/, įsakydamas visas šventąsias knygas su visomis jų dalimis, kaip kad yra lotyniškame Vulgatos vertime, laikyti kanoniškomis.

III. ŠV.LUKO EVANGELIJA

1. Šv.Luko gyvenimo bruožai

Lukas /kartais graikiškai vadinamas Lukanas/ tris kartus minimas šv.Pauliaus laiškuose: Kol 4,14;
Flm 1,24 ir 2 Tim 4,11.

Kaip liudija Kol 4,14 ir Muratorijaus fragmentas, Lukas yra buvęs gydytojas, kilęs iš Antiochijos, iš stabmeldžių šeimos. Krikščionimi jis tapo apie 40 metus. Pagal Muratorijaus fragmentą, Lukas nėra matęs Viešpaties todėl nuomonė, kad Lukas buvęs vienas iš 72 Viešpaties mokinių, yra klaidinga. Su kauliumi Lukas, atrodo, susitiko antroje Pauliaus apaštališkoje kelionėje Troadoje ir lydėjo jį į Makedoniją /Apd 16,10/. Lukas buvo Pauliaus bendrakeleivis trečiojoje Pauliaus apaštališkoje kelionėje /plg. Apd 20-21 skyr./, su Pauliumi buvo Romoje pirmosios, o taip pat antrosios nelaisvės metu.

2 Tim 4,11 rašoma: "Vienas Lukas tėra su manimi". Po Pauliaus mirties Lukas, atrodo, išvyko į Achają, kur, pasak senosios tradicijos, mirė sulaukęs 84 metų amžiaus. Pasak Grigalijaus Nazianziečio, Lukas miręs kankinio mirtimi. Bažnyčia jo kaip kankinio šventę švenčia spalio 18 d. Anot IV a. Bizantijos rašytojų, Lukas buvęs ir talentingas tapytojas.

2. Lukas – trečiosios evangelijos autorius

Senoji Tradicija vienbalsiai liudija, kad Lukas yra trečiosios evangelijos autorius ir kad jis yra labai priklausomas nuo apaštalo Pauliaus skelbtojo mokslo.

Šv.Irenėjus sako, kad ką Paulius gyvu žodžiu skelbė, tą Lukas, Pauliaus palydovas, surašė į savo knygą /Adver. haer. 3,1/.

Muratorijaus fragmentas /II a./ liudija "Trečia evangelijos knyga pagal Luką: Lukas gydytojas ją parašė".

Origenas rašo: "Trečioji Luko evangelija, kurią Paulius giria, parašyta pagonių naudai" /Euzebijaus Bažnyčios istorija/.

Tertulijonas mini, kad Lukas yra Pauliaus veiklą aprašęs /Apd/, ir toliau rašo: "Nobis fidem ex apostolis ~~Lucas~~ Ioannis et Matheus insinuant ex apostolicis Lucas et Marcus instaurant". Šį Tradicijos liudijimą palaiko ir pats veikalo pobūdis.

Vidiniai kriterijai:

1/ Trečiosios evangelijos autorius yra geras graikų kalbos žinovas. Jo stilius elegantiškas, grynas literatūrinis. Hebraizmų daugiau randama pirmuose jo evangelijos skyriuose, nes atrodo, kad aprašydamas Kristaus jaunystę, Lukas naudojosi kokiu hebrajišku raštu. Visa tai rodo, kad trečiosios evangelijos autorius yra labiau išsilavinęs už kitus evangelistus moksliškai, o taip pat ir literatūriškai.

2/ Evangelijoje vartojami techniški medicinos terminai liudija autorių gerai pažinus mediciną. Aprašydamas išgydymą, ligas vadina anų laikų medicinos terminais, pav.: "paralyticus" /paralyžuotasis/, "Hydropicus" /sergantis vamenlige/ ir kt. Be to, jis išgydymus

apraše taip tiksliai, kad taip padaryti galėtų tik gydytojas.

3/ Trečiosios evangelijos autorius yra Pauliaus mokinys ir draugas: tarp trečiosios evangelijos ir Pauliaus laiškų yra labai didelis panašumas - kartais net atskiros frazės ir žodžiai tokie pat.

4/ Paulius rašo, kad Kristaus mirtis yra universalinės reikšmės, kad Kristus yra miręs lygiai už žydus ir už stabmeldžius. Panašiai skelbia ir trečioji evangelija.

5/ Trečiojoje evangelijoje ypatingai pabrėžiamas maldos reikalas: nė vienoje kitoje evangelijoje nekonstatuojama, kaip dažnai Kristus meldėsi ir nėra taip tiksliai užrašyti Kristaus žodžiai, raginantys melstis, kaip Luko evangelijoje. Pasak Luko, Kristus ragina savuosius melstis nuolatos /plg. 1 Tes 5, 17; Ef 6,18/.

6/ Paulius rašo, kad tarp brangiausių Šventosios Dvasios dovanų yra džiaugsmas Viešpatyje, todėl jis ragina: "Visuomet džiaukitės Viešpatyje! Ir vėl kartoju: džiaukitės!" /Fil 4,4 ir kt./. Panašiai yra ir su trečiąja evangelija: ne be pagrindo ji vadinama "Džiaugsmo evangelija".

Juk kaip didingai šis džiaugsmas nuskamba himne "Magnificat". Kiek džiaugsmo jaučiame Kristaus gimimo aprašyme /Lk 1,14; 2,10/. Kaip džiaugėsi apaštalai, sugrįžę iš pasiuntinybės /Lk 10,17/. Kristus ragina apaštalus džiaugtis, nes jų vardai užrašyti danguje /Lk 10,20/. Trečiojoje evangelijoje yra užrašytą Kristaus žodžiai, kad danguje daugiau bus džiaugsmo dėl vieno nusidėjėlio darančio atgailą /Lk 15,7/.

Pagaliau trečiosios evangelijos autorius tvirtina, kad po Kristaus įžengimo į dangų, mokiniai džiaugdamiesi grįžo į Jeruzalę /Lk 24, 52/.

3/ Trečiosios evangelijos parašymo laikas ir vieta

Irenėjus, Muratorijaus fragmentas, Origenas ir kiti liudija, kad Lukas trečiasis parašęs savo evangeliją. Kadangi Lukas tiksliai aprašo pranašystę apie Jeruzalės išgriovimą, buvo manančių, kad trečioji evangelija buvo parašyta po Jeruzalės išgriovimo. Taip pat kai kurie, laikydamiesi Irenėjaus liudijimo, manė kad Lukas savo evangeliją parašęs po Pauliaus mirties 67 m. Bet taip nėra.

Lukas Apaštalų darbų pradžioje mini /Apd 1,7/, kad veikalas apie Kristaus darbus jau yra parašytas, o Apd parašyti prieš 63 m., nes jei jie būtų parašyti vėliau, juose būtų paminėtas Pauliaus išteisinimas bei išlaisvinimas, kas įvyko 63 m. Dabar gi Apaštalų darbai aprašo Pauliaus audringą kelionę į Romą, aprašo jo buvimą Romoje pirmosios nelaisvės metu, bet visai nemini apie Pauliaus išlaisvinimą. Iš to padarytina išvada, kad Apaštalų darbai parašyti prieš 63 m. /vėliausiai 63 metais/. O kadangi Apaštalų darbai yra Luko antrasis veikalas, tai savo pirmą veikalą - evangeliją - Lukas yra parašęs dar anksčiau, būtent prieš 63 m.: greičiausiai ją pradėjo rašyti Pauliui esant Cezarėjos kalėjime 58-60 m. ir baigė Romoje prieš 63 m.

4. Trečiosios evangelijos tikslas ir paskirtis

Savo evangelijos tikslą ir paskirtį Lukas pats nusako /Lk 1,1-4/. Jis rašo, kad daug kas bandė evangeliją istoriją parašyti. Tarp jų buvo net tokių, kurie nėra buvę Kristaus mokiniai. Jie surašė savo veikaluose tai, ką girdėjo iš apaštalų ir kitų liudytojų. Taigi jis imasi šio darbo griežtai ištyręs Kristaus veikimo šaltinius. Jis norįs parašyti pilną Kristaus veikimo istoriją. Dėl to jis lankęsis

daugiau

chronologinės negu loginės įvykių eilės, o jei kartais nuo tos tvarkos nukrypės – tai daraąs minties labui. Savo veikalą Lukas dedikuoja Teofiliui ir sako, kad jo evangelijos tikslas esąs: "Kad tu pažintumei tikrumą tų dalykų, kurių esi išmokytas". Kai kurie Bažnyčios tėvai manė, kad Teofilis yra simbolis žmogaus, kuris myli Dievą ir trokšta dar labiau jį mylėti. Tačiau Teofilius yra ne simbolinis, bet konkretus žmogus. Manoma, kad tai buvęs aukštos kilmės romėnas. Be abejo, Lukas savo evangeliją skiria ne vien Teofiliui, bet per jį visiems krikščionims, kilusiems iš stabmeldžių. Tai matyti iš to, kad jis aiškina skaitytojams žydų apeigas, nes turi mintyse krikščionis, kilusius iš pagonių ir todėl nežinančių žydų apeigų.

5. Trečiosios evangelijos turinys ir padalijimas

I dalis – įvadinė:

1/ Žmonijos Gelbėtojo kūdikystės istorija /Lk 1,5–2 skyr./: Zacharijas gauna pranešimą, kad jam gims sūnus; Kristaus gimimo apreiškimas; Marija lanko Elzbietą; giesmė "Magnificat"; Kristaus gimimas ir aukojimas bažnyčioje; Kristaus paslėptas gyvenimas; 12-kos metų Jėzus pasilieka bažnyčioje.

2/ Viešojo gyvenimo pradžia /3,1–4,13/: Jono Krikštytojo veikla; Jėzaus krikštas ir jo genealogija; Viešpaties pasninkas tyruose ir gundymas.

II dalis – Viešpaties Jėzaus gyvenimas /4,14–19,27/:

1/ Kristaus veikla Galilėjoje: iki apaštalų išrinkimo, apaštalų išrinkimas ir Kristaus veikla iki išvykstant iš Galilėjos;

2/ ilgas aprašymas Jėzaus veiklos kelionėje iš Galilėjos į Jerusalę.

III dalis – viešojo Jėzaus gyvenimo pabaiga /19,28-24,53/:

1/ Jėzaus garbingas įžengimas į Jeruzalę; išmetimas prekiautojų iš bažnyčios; paskutiniai susirėmimai su priešais;

2/ eschatologinė Kristaus kalba /apie pasaulio pabaigą/, kančia, mirtis, prisikėlimas iš numirusių ir įžengimas į dangų.

Aprašydamas Kristaus veiklą Galilėjoje, Lukas labai sekė Morkų, pvz.: lygiai kaip Morkus jis aprašo Kristaus veiklą Kafarnaume, Kristaus iš jo pasitraukimą, Kristaus pamokslus Galilėjoje ir kt. Tačiau jis sumini daug ir naujų dalykų, pvz.: atpasakoja Jėzaus pamokslą sinagogoje, stebuklingą žvejonę, šimtininko tarno išgydymą, jaunuolio iš Najino prikėlimą iš numirusių ir kt. Lukas apleidžia Morkaus evangelijos 6,45-8,30 skyrelį.

Lukas, kaip pats sakosi, stropiai tyręs Jėzaus veiklos šaltinius, ir todėl aprašinėja labai daug gražių dalykų iš Jėzaus gyvenimo, kurių kitose evangelijose nėra, pvz.: 72 mokinių pasiuntinyvę, apie Mortą ir Mariją, apie moterišką, kuri minioje garbino Jėzaus Motiną, apie dešimties raupsuotojų išgydymą, Zachiejaus istoriją ir daug palyginimų, kurių kitose evangelijose nėra /net 18/.

Kristaus kančios istorijoje, nors kai ką apleidžia, kas kitose pasakota/pvz., Viešpaties patepimą brangiais aliejais Betanijoje, Judo mirtį/, bet prideda ir kai ką naują, pvz: angelą Alyvų sode, Kristaus krauju prakaitavimą, Jėzaus vedimą pas Erodą, atgailojantį latrą /22-23 skyr./.

Jėzaus prisikėlimo istorijoje vien Lukas mini apie dviejų mokinių kelionę į Emausą ir prisikėlusio Kristaus į dangų žengimą?

6. Trečiosios evangelijos šaltiniai

Pagrindinis šaltinis, be abejo, yra apaštališkoji tradicija apie Jėzaus veiklą bei jo kalbas. Lukui buvo gerai žinoma, ką šv. Petras skelbė pamoksluose, nes antiochietis negalėjo nežinoti, ką mokė Petras Antiochijoje. Rašydamas savo evangeliją, Lukas ypač daug yra pasinaudojęs tuo, ką buvo girdėjęs iš Pauliaus.

Lukas mini /Lk2,19-51/, kad Marija, ką sugirsdama apie Jėzų, visa laikė savo širdyje. Tai lyg sako, kad Lukas apie Jėzų naudojosi ir Marijos žiniomis, tik turbūt tomis žiniomis naudojosi per tarpininkus, ypač per Joną, nes daug egzegetų mano, kad Lukas nėra Marijos matęs. Be to, Lukas dažnai mini Mortą, jos seserį Mariją, Joaną, Zuzaną. Tikriausiai iš šių moterų pasakojimų apie Kristų Lukas kai ką bus įtraukęs į savo evangeliją.

Egzegetai mano, kad Lukas bus naudojęsis ir rašytais šaltiniais. Jis pats įžangoje sako, kad daug kas bandė evangelišką istoriją aprašyti. Tikrai Lukas šiuos bandymus pažino. Pirmiausia Lukas naudojosi Morkaus evangelija, ką pripažįsta visi mokslininkai. Lukas ypač sekė Morkų, aprašinėdamas Kristaus veiklą Galilėjoje.

Daug egzegetų mano, kad Lukas turėjęs hebrajiškai rašytą Jėzaus kodikystės istoriją ir ją pasinaudojęs, užtai Luko evangelijoje Jėzaus kodikystės istorijoje yra daugiau hebraizmų negu tolimesniuose tekstuose.

Kai kas iš jaunesniųjų rašytojų pareiškia nuomonę, kad Lukas priklauso nuo Juozapo Flavijaus. Tada sektų, kad Luko evangelija parašyta po 100-tųjų metų. Bet šis priklausomumas neįrodomas.

7. Trečiosios evangelijos integralumas

Kai kurie buvo suabejoję pirmųjų dviejų skyrelių autentiškumu. Jie rėmėsi Efremo komentaru į Tacijaus veikalą "Diatesaron", kuriame sakoma: "Lucas autem initium fecit a baptismate Ioannis" /"Taigi Lukas pradėjo nuo Jono krikšto"/. Taigi, anot jo, tikroji Luko evangelija prasidedanti nuo Jono Krikštytojo aprašymo. Taip pat ir Marcionas neturįs evangelijos tekstuose pirmųjų Luko evangelijos skyrių. Tačiau dėl šių dviejų liudininkų, kurie yra visai tradicijai priešingi, dar neseka, kad Luko evangelijos pradžia nėra autentiška. Taip; pavyzdžiui, Irenėjus, Muratorijaus fragmentas mini, kad "Jono gimimas pradeda trečiąją evangeliją".

A. Harnakas laiko neautentiškomis pirmojo skyriaus 34-35 eilutes, nes jose kalbama apie pradėjimą iš Šventosios Dvasios. Suprantama, kad Harnakas, kaip racionalistas, aprioriškai neigdamas antgamtinį pasaulį, kitaip elgtis ir negali. O kitų argumentų jis neturi.

Dar keliamas klausimas dėl Lk 22,43-44 autentiškumo, kur kalbama, kad angelas pasirodė Kristui Alyvų sode ir Kristus krauju prakaitavo. Bet kadangi ir šis tekstas beveik visuose graikiškuose rankraščiuose randamas, tai vien dėl to, kad jo nėra kai kuriuose lotyniškuose tekstuose, negalima išvesti jo neautentiškumo: galėjo jis būti nurašytojų išleidžiamas, kadangi ereti kai, kurie Kristų laikė vien žmogumi, minėtąsias eilutes piktnaudodavo.

Tridento Susirinkimas liudija, kad trečioji evangelija su visomis savo dalimis yra autentiška.

Kieno gi giesmė "Magnificat" - Elzbietos ar Marijos? Šis klausimas keliamas dėl to, kad Irenėjaus Šv.Rašto tekstų vertime randame: " Sed et Elisabet sit" - pamėgsi šią

vietą skaito Origenas, panašiai yra kai kuriuose graikų kodeksuose, iš naujųjų egzegetų ypač Luazi "Magnificat" laiko Elzbietos giesme. Tačiau dėl to nėra rimto pagrindo atitolti nuo bendrosios tradicijos, pagal kurią šios giesmės autoriumi laikoma Marija.

Ši tradicija remiasi seniausiais graikiškais kodeksais, Šv.Rašto sirų k. vertimu, net senuoju lotynų vertimu. Be to, pats kontekstas reikalauja, kad toje vietoje atsiliepti Marija, ir pats giesmės "Magnificat" turinys kalba už tai, kad ji yra Marijos sielos išgyvenimų apraiška, o ne Elzbietos.

8. Trečiosios evangelijos istorinis charakteris

Rašydamas savo evangeliją, Lukas turėjo minty je parašyti Kristaus gyvenimo istoriją. Todėl jis Kristaus gyvenimo įvykius bando determinuoti profaniško gyvenimo faktais, nurodydamas, kada tai yra buvę, pvz.: "Penkioliktaisiais ciesoriaus Tiberijaus viešpatavimo metais /Lk 3,1/.

Lukas istoriku buvo laikinamas, kad yra suklydęs sakydamas, kad penkioliktais ciesoriaus Tiberijaus viešpatavimo metais Abilėnės tetrarchu yra buvęs Idzanijus, kadangi istorija žinanti tik vieną Idzanijų - Iturėjos karalių, kuris miręs 34 m. prieš Kr.

Tačiau paskutiniais laikais netoli Suchvaddy-Bargda kalno, šalia kurio buvusi senoji Abyla, yra rastas iš Tiberijaus laikų įrašas, kuriame minimas Idzanijas tetrarchu. Taigi kai kurie istorikai per greitai pasiskubino kaltinti Luką, kurį apgynė paskutinis meto iškasenos.

Dar didesnis priekaištas Lukui daromas dėl teiginio: "Toks pirmasis surašymas buvo padarytas, Kvirinui valdant Siriją" /Lk2,2/.

Juozapo Flavijaus liudijimu Kvirinas yra buvęs Sirijos prefektu apie 2 6-12 m. prieš Kr. Prieš tai keliama priekaištai:

1/ Istorija nežinanti, kad kada nors Romos imperijoje buvo daromas visuotinas gyventojų surašymas.

2/ Dėl romėniško turto mokesčio Juozapui nebūtų reikėjęs vykti į Betliejų - juo labiau Marijai.

3/ Turto mokesčiai Romai Erodo laikais, kuris buvo Augusto draugas, nebuvo imami.

4/ Juozapas Flavijus nežino, kad Erodo laikais Roma būtų ėmusi turto mokestį Palestinoje.

5/ Kvirinas, Erodui gyvam esant, nebuvo Sirijos prefektu.

Ko verti šie priekaištai istorinių dokumentų šviesoje? Ypač ko vertas pirmasis svarbiausias priekaištas?

1/ Lukas Jėzaus gimimą Betliejuje sieja su romėnu valdžios įvykdytuoju gyventojų surašymu Palestinoje, kurio proga Juozapas ir Marija turėjo keliauti į Betliejų. Lukas rašo: "Anomis dienomis išėjo ciesoriaus Augusto įsakymas surašyti visus valstybės gyventojus. Toks pirmasis surašymas buvo padarytas Kvirinui valdant Siriją. Taigi visi keliavo užsirašyti, kiekvienas į savo miestą. Taip pat ir Juozapas ėjo iš Galilėjos miesto Nazareto į Judėją, į Dovydo miestą, vadinamą Betliejumi, nes buvo kilęs iš Dovydo namų ir giminės" /Lk 2,1-4/.

Teisingai, kad tik vienas Lukas kalba apie turėjusį įvykti Romos gyventojų surašymą. Tačiau kitų nutylėjimas yra pats

silpniausias ir nepatikimiausias argumentas istoriniu atžvilgiu. Pagaliau ta tyla nėra tokia pilna, nes turime daug ženklų, kurie prileidžia visuotino surašymo planą. Jei kiti šaltiniai to surašymo nemini, tai dar nereiškia, kad jo nebuvo.

Juozapas Flavijus rašo apie gyventojų surašymą 6-7 m. po Kristaus. Yra duomenų, kad tokie surašymai būdavo. Imperatorius Augustas buvo puikus organizatorius ir administratorius, kuris sekė pilną vaizdą imperijos pajėgumo žmonėmis ir finansais. Pasak istoriko Tacito /Annales/, po Augusto mirties rastas jo paties ranka parašytas "Brev-iarum imperii" kuriame buvo nurodytos visos viešesnės įplaukos, Romos piliečiai, kariuomenė, laivynas, mokesčiai ir t.t.

Kaip galėtų imperatorius Augustas turėti tokias statistines žinias, jeigu nebūtų buvę surašymų? Pats Augustas savo garsiajame "Monumentum Antiranum" rašo, kad jis tris kartus yra vykdęs savo pileičių surašymą /nuo 22 m. prieš Kr. iki 14 m. po Kr./. Be to, iš neseniai rastų papirusų žinome, kad Egipte buvo vykdomi periodiniai surašymai kas 14 metų, ir kad pats seniausias buvo įvykdytas 5-6 m. prieš Kr. Piliečiai eidavo užsirašyti į savo tėviškę. Istorija taip pat žino, kad Egipto valdymo stilius Romos buvo taikomas ir kitoms Romos imperijos provincijoms.

Visa tai rodo, kad Augustas turėjo visuotinio surašymo planus, kurie buvo vykdomi ne iš karto visoje imperijoje, kad jie buvo baigti įgyvendirti net po Kristaus gimimo, užsitęsiant net iki III a. pabaigos.

2/ Pagal egiptietišką surašinėjime stilių kiekvienas turėjo vykoti užsirašyti į savo kilmės vietą. Kadangi Juozapas buvo kilęs iš Dovydo giminės, jo tėviškė laikomas

Betliejus. Tad natūralu, kad Juozapas turėjo vykti į Betliejų. Marija greičiausiai buvo vienturtė duktė, tuo pačiu - tėvų turto paveldėtoja, todėl ir jai reikėjo kartu su Juozapu vykti. Rytuose buvo paprotys prisirišti prie savo kilmės vietos, kas buvo surašymo pagrindu.

Erodas turėjo prisiderinti prie Romos imperatoriaus įsakymo - surašyti gyventojus mokesčių reikalu. Gyventojai ėjo į savo gimimo vietas užsirašyti ir politiniais sumetimais: greičiausiai, norėjo išsibraukti iš kalno gyventojų sąrašo ir užsirašyti miesčionimis. Iš Nazareto į Betliejų buvo apie 150 kilometrų kelio - trims-keturioms dienoms kelio karavanu.

Buvo daromas prieskaištas, kad turto mokesčiai Romai Erodo laikais, kuris buvo Augusto draugas, nebuvo imami. Taip pat sakoma, kad ir Juozapas Flavijus nežino, kad Erodo laikais Roma būtų ėmusi turto mokestį Palestinoje. Į šiuos klausimus turime pastebėti sekančiai.

Tiesa, kad Erodas kurį laiką buvo laikomas Augusto draugu, bet kai be Augusto žinios surinko didesnę kariuomenę plėšikams išnaikinti, buvo Augusto papeikėtas ir pradėtas laikyti tik pavaldiniu, o ne draugu. Tu proga Erodas turėjo išgauti iš pavaldinių išteklių Augustui priesaiką.

4/ Jei Juozapas Flavijus apie ką nors nekalba, tai dar nereiškia, kad to iš viso nėra buvę, nes iš tylėjimo - joks argumentas. Tač-iau iš kitų šaltinių žinoma apie mokesčius, taip vadinamus galvos mokesčius, druskos mokesčius.

Pagaliau kyla konkretus klausimas: ar buvo anksčiau gyventojų surašymas negu tas, kuris įvyko 6-7 m. po Kr. ir ar jis buvo įvykdytas Kvirino?

Kai kurie katalikų ir protestantų tyrinėtojai atsako į šį klausima savotišku Lk 2,2 ištraukos vertimu bei jo išaiškinimu, būtent: "Šis surašymas buvo atliktas pirm Kvirinui valdant Siriją". Toksai iš graikų kalbos vertimo būdas, kada būdvardžiui "prote" suteikiame ankstesnė prieš tai buvusio įvykio prasmė, iš tikrųjų galimas, ir tokių pavyzdžių užtinkama evangelijoje daugiau /plg.Jn 1,15; 15,8/, taip pat panašių vertimų užtinkama ir papirusuose. O jei pasilikti prie įprastojo vertimo, reikia, kad Kvirinas dar prieš Kristaus gimimą būtų buvęs Sirijos legatas ar jam būtų buvusi pavesta kokia nors kita svarbi pareiga.

5/ Senatorius Publijus Sulpijus Kvirinas yra žinomas ir pas romėnų istorikus. Dėl savo išsilavinimo ir darbų jis buvo iškilęs į aukštus imperijos pareigūnus. Jo kaip kario energija ir uolumas, vykdant įvairius pavedimus, nupelnė jam konsulo vietą. Augusto valdžioje jo konsulavimas skiriamas į 12-tuosius metus prieš Kristų. Šios pareigos jam atvėrė kelią į legatus, šiose pareigose jis išbuvo valdant Siriją 6-7 metais po Kristaus. Tuo metu jis buvo atvykęs į Judėją pravesti surašymą, Tačiau šis įvykis su Jėzaus gimimu bei pirmųjų žmonių surašymu nieko bendro neturi. Be to, pats Lukas gerai žinojo 6-7 m. po Kristaus įvykusį surašymą su jo kruvinomis pasėkomis /plg. Apd 5,36/ ir jo nemaišo su tuo surašymu, kuris įvyko Kristaus gimimo metu.

Šiuo klausimu yra reikšmingų įrodymų, būtent:

Laterano muziejuje Romoje yra vieno fragmento 1764 m. įrašas, kuris, palyginti su įrašu, surastu Venecijoje 1850 m., duoda pakankamo pagrindo išvadai, kad Kvirinas jau kartą yra buvęs Sirijoje legatu kažkuriuo nenustatytu laiku prieš Kristaus gimimą.

Jeigu jis buvo konsulu 12 m. prieš Kr., tai legatu jis turėjo būti vėliau tų metų.

Vienas įrašas, 1912 m. surastas Antiochijoje, sako, kad Kvirinas buvo tos romėnų kolonijos garbė dumvirate /senovės Romos valdymosi forma, kai valdžia buvo dviejų asmenų rankose/, kas leidžia mums tikėti, kad jis valdė Siriją, kai tas įrašas buvo pagamintas. Tačiau negalima tiksliai nustatyti to įrašo datos.

Dar viena reikšminga žinia - tai Kvirino žygis prieš Kilikijos, kuri priklausė Sirijai, plėšikus homonadus, apie ką mini istorikas Tacitas. Jei Kvirinas šiam žygiui vadovavo, tai jis buvo ar Sirijos legatas, ar jis turėjo tuo reikalu ypatingą pavedimą. Bet kada šis žygis buvo - tikro atsakymo neturime. Panašu tiesiai, kad šis žygis yra įvykęs 10-6 m. prieš Kr.

Svarbių įrodymų pateikia teisininkas Tertulijonas, turėjęs progos susipažinti su romėnų vykdytųjų surašymų ritiniais. Tertulijonas kalba apie Senecijaus Saturnino atliktus surašymus Judėjoje Augusto laikais Jėzaus gimimo metu. Tertulijonas duomenis ima iš oficialių Romos dokumentų. Saturnino minėjimas vietoje Kvirino yra reikšmingas ta prasme, kad Saturninas yra buvęs Sirijos legatu prieš Kviriną arba tuojau po jo. Galima prileisti, kad Kvirinas pirmą kartą Sirijoje legatu buvo 10-8 m. prieš Kr. ir į savo tarnybos pabaigą buvo šį surašymą paskelbęs, bet šis surašymas, susidūręs su sunkumais, užsitęsė tiek ilgai, kad jį užbaigė jo įpėdinis Senecijus Saturninas. Pas žydus šis surašymas istorijon įėjo jo iniciatoriaus Kvirino vardu, kuris tą surašymą pradėjo ir kurio Lukas pasinaudojo. O pas romėnus šis surašymas ėjo jo užbaigėjo Saturnino vardu, kuriuo naudojos Tertulijonas. Taip pat žinoma,

kad Romos provincijoje šalia imperatoriaus valdininkų, turinčių specialias pareigas, buvo ir kitų, kurie kaip ir legatas be jokio skirtumo buvo vadinami gubernatoriais /graikiškai - hegemonais/. Toksai paprotys buvo ir Sirijoje. Juozapas Flavijus savo "Žydų istorijoje" ne kartą mini Saturniną ir tuo pačiu metu buvusį tūlą prokuratorių Velumnijų, abu vadindamas Sirijos gubernatoriais arba prefektais. Panašiai prefektais buvo vadinami kariuomenių vadai, gyventojų surašinėtojai ir kt. Lukas neišvardija, kokias pareigas ėjo Kvirinas. Dėl to galimas dalykas, kad Kristaus gimimo metu legaliu Sirijos legatu buvo Saturninas, o Kvirinas buvo karo vadas, kovojęs prieš minėtus homonadus, ir kad jam buvo suteikta galia vykdyti surašinėjimą toje provincijoje, kurioje jis kovojo.

Ši nuomonė turi rimtų pasekėjų. Visi čia suminėti įrodinėjimai turi didesnį ar mažesnį laipsnį panašumo į tiesą, bet jie nėra nei aiškūs, nei tikslūs, nes jiems dar trūksta dokumentinių chronologinių žinių, į ką evangelistai nekreipia dėmesio, nes jų tikslas buvo parašyti ne Kristaus biografiją, paremtą chronologinėmis datomis ir suderintą su to meto kitais įvykiais, bet patiekti autentišką Kristaus mokslą bei jo darbų aprašymą. Evangelistai kreipia dėmesį į esmę, rinko žinias apie tuos dalykus, kurie stiprino tikinčiųjų dvasią, nesirūpindami chronologiniais daviniais, kurie tenkina tik istorinį smalsumą, ir palieka šį klausimą istoriškiems tyrinėjimams.

Tačiau Lukas vistik yra arčiausiai chronologinių ano meto įvykių - juk savo evangelijos pradžioje rašo: "Taip pat ir aš, rūpestingai nuo pradžios viską ištyręs, nusprendžiau surašyti tau, garbingasai Teofiliau, sutvarkytą pasakojimą, kad įsitikintum tikrumu mokslo, kurio esi išmokytas" /Lk 1,3-4/.

Reikia pasitikėti šio asmens rūpestingai ištirtais faktais, turint minty je dar tai, kad Lukas 41 metus yra išbuvęs Antiochijos Bažnyčios nariu. Be to, jis kaip gydytojas ir menininkas buvo pakankamai išsilavinęs ir sugebėjo tikslias žinias perteikti.

Pagaliau paskutinių laikų mokslininkų daviniais nustatyta, pasiremiant prancūzų mokslininkų rastais dokumentais apie mokesčių rinkėjus-cenzininkus, kad Romos finansinės mokesčių rinkimo datos atitinka evangelijoje nurodytas gyventojų surašinėjimui mokesčių rinkimo reikalu, kurio metu Betliejuje gimė Jėzus Kristus.

9. Kristaus geneologija

Nuo pirmųjų amžių keliamas klausimas: 1/ ar Mt 1,16 ir Lk 3,23-38 paduotos Kristaus geneologijos yra istoriškos ir 2/ kaip jas suderinti, nes jos atrodo skirtingos?

1/ Pas semitus, ypač žydus, geneologijos buvo strėpiai vedamos. Juozapas Flavijus mini, jog vyriausiųjų kunigų geneologija yra vedama nuo 2000 m. ir kad kunigai, gyvenantys ne Palestinoje, siųsdavo savo geneologiją į Jeruzalę. Julijus Afrikietis /apie 230 m./ pasakoja, kad Erodas sunaikinęs visas geneologijų knygas norėdamas, kad kilmingųjų giminių nesidiažiuotų savo kilme. Ką atsiminę, iš naujo giminių likenos sudariusios savo geneologijas. Taigi atrodo, kad ir paduotos Kristaus geneologijos remiasi istorinėmis geneologijomis. Kad Mato vedęs geneologiją tik iki Abraomo, o Lukas iki Adomo, tai aiškinama tuo, kad Matas turėjo tikslą įrodyti, jog Mesijas yra teisėtas Dovydo sosto paveldėtojas, o Lukas turėjo tikslą įrodyti, kad Kristus yra antrasis Adomas.

Kad Matas sumini 14 generacijų /kartų/ iki Babilonijos vergijos, 14 iki Dovydo ir

14 iki Abraomo, atrodo, kad taip yra pasielgta Dovydo vardo sugestijoje. Dovydo vardas susideda iš trijų priebalsių: daleth-waw-daleth, o priebalsis "daleth" reiškia skaičių"4","waw" - "6", taigi viso skaičių "14".

2/ Svarbiausias klausimas: ar Mato ir Luko genealogijos yra Kristaus, o gal Mato yra Kristaus, o Luko - Marijos?

a/ Senesnieji rašytojai mano, kad abi genealogijos yra Juozapo, o tuo pačiu jos yra legalios genealogijos Jėzaus. Paskutiniais laikais Vegtas pateikė statistiką, pagal kurią nuo XV a. apie 50 autorių iš katalikų ir apie 14 nekatalikų egzegetų reiškia nuomonę, kad abi genealogijos esančios Juozapo. Tačiau ši pažiūra susiduria su daugeliu sunkumų, kaip išaiškinti šių genealogijų skirtumus. Lukas savo genealogijoje sako, kad Juozapas buvo Helio sūnus, o Matas - kad Jokūbo sūnus. Kai kurie šios nuomonės šalininkai mėgina šį skirtumą aiškinti įsūnijimo galimumu, būtent: galėjęs atsitikti įsūnijimu, kad vienas asmuo turi du tėvus - vieną natūraliai, kitą legaliai. Tačiau Senajame Įstatyme įsūnijimas nebuvo praktikuojamas. Yra užrašyta tik du įsūnijimo faktai: faraono duktė įsūnijo Mozę, o Mardochiejus - Esterą. Sėkmingesnis išaiškinimas yra pasiremiant levirato įstatymu /Įst 25,5-7/, pagal kurį žmogus gali būti vieno tėvo natūralus, o kito tėvo legalus sūnus. Tokiu būdu vienoje genealogijoje galima suminėti natūralų sūnų, kitoje - legalų. Helis ir Jokūbas yra buvę broliai, gimę iš vienos motinos, bet ne iš vieno tėvo. Helis miręs be vaikų, palikdamas našlę, kurią pagal levirato įstatymą turėjo vesti mirusiojo brolis Jokūbas, kad pažadintų savo broliui ainį. Iš šitos moterystės gimęs Juozapas, kurio tikrasis tėvas yra Jokūbas,

a pagal įstatymą - Helis. Taigi Matas dr.da Juozapui Genealogiją per jo tikrąjį tėvą Jokūbą, o Lukas per Helį, kuris buvo laikomas jo tėvu pagal įstatymą. Taip aiškina Julijus Afrikietis.

b/ Kad Luko genealogija esanti Marijos, pirmasis pareiškė nuomonę kažkoks autorius, kurio veikalas buvo priskirtas Hiliarijui. Už šią nuomonę pasisako Justinas, Ireniejus, o paskutiniaisiais laikais daug žymių egzegetų /Šuferis, Lidonas, Rufinis ir kt./.

Į priekaištą, kad buvo neįprasta duoti moterų genealogiją, šios nuomonės šalininkai nurodo, kad Lukas paduoda giminių kilmę Elzbietos ir pranašės Onos, todėl nuoseklu, kad paduotų ir Marijos kilmę. Pagal šios nuomonės argumentus Lk 3,23 Juozapas neįeina į genealogijos narių skaičių, o tik nurodoma Juozapo kilmė iš Helio, kuris buvo Marijos tėvas. Liturgijoje yra minimas ir Marijos tėvo vardas - Joachimas, tačiau Marijos tėvas galėjo turėti du vardus. Bet jei lotyniškos Vulgatos tekstą ir būtų galima šia prasme aiškinti, tai graikiškas tekstas tokiam aiškinimui yra mažiau palankus.

Kiti kitaip galvoja: Marija yra buvusi vienturtė Helio duktė, ir kai Juozapas vedė Mariją, jis tuo pačiu tarsi Helio sūnus, paveldėjo Marijos dalią, o Helis įprastu būdu buvo vadinamas Juozapo tėvu. Šitokių atsitikimų išrinktojoje tautoje nemaža, kai uošvis yra laikomas legaliu žento tėvu. Taigi Lukas parodęs Marijos genealogiją, išskaičiuodamas jos proseneliusi, kaip ji per Nataną buvo kilusi iš Lovydo, suminėdamas legaliu Juozapo tėvu Helį. Jei būtų įrodyta, kad Marija tikrai vienturė duktė /kas labai tikėtina/, tai ši nuomonė būtų arčiausiai tiesos.

Biblinės Komisijos dekretai:

1/ Trečiosios evangelijos autoriumi laikytinas medikas Lukas, Pauliaus pagalbininkas ir palydovas. Už tai kalba senojo Bažnyčios tradicija ir istoriniai liudijimai.

2/ Nedera abejoti dėl kanoniškumo Luko evangelijoje kaip Jėzaus kūdikystės istorijos taip ir aprašymo, kaip angelas Alyvų sode stiprino Kristų ir kad Kristus krauju prakaitavo.

3/ Graikiškieji Šv.Rašto kodeksai ir Bažnyčios Tradicija paliko, kad "Magnificat" yra Marijos, o ne Elzbietos giesmė.

4/ Į klausimą, ar yra rimtų argumentų kopaisyti Bažnyčios tradicijos, pagal kurią pirmiausia buvo parašyta Mato evangelija, paskui Morkaus ir trečioje vietoje Luko - atsakome negatyviai.

5/ Į klausimą, kuris Luko veikalas yra pirmiau parašytas - Apaštalų darbai ar evangelija - atsako, kad evangelija, nes už tai turima daugiau argumentų negu prieš.

IV. SINOPTIKŲ KLAUSIMAS

Atidžiai skaitant pirmąsias tris evangelijas, pastebimas tarp jų didelis panašumas ir aprašomųjų dalykų atžvilgiu. Be to, iš kitos pusės randame ir didelių skirtumų. Sprendžiant šių evangelijų panašumo ir skirtingumo klausimą, pradėta jas gretinti, rašyti jų tekstai vienas šalia kito trijose skiltyse, kad lengviau būtų vieną su kitu palyginti.

Mokslininkas Grizbachas pirmasis 1774 m. nustatė trijų evangelijų tekstą stulpeliais vieną greta kito, ir tokį teksto sustatymą pavadino s i n o p t i s e. Nuo to laiko pirmosios trys evangelijos pradėta vadinti sinoptinėmis /graikų k. "Synopsis" - matymas

daugelio dalykų drauge, kas galima pamatyti vienu kartu, vienu akies užmetimu/. Šių trijų evangelijų autoriai vadinami sinoptikais, o pačių evangelijų panašumo ir skirtumo klausimas – sinoptiniu klausimu.

1. Pirmųjų trijų evangelijų panašumas

1/ Aprašomuoju atžvilgiu. – Visi trys evangelistai aprašo Kristaus veiklą Galilėjoje /Mt 1,12-18,55; Mk 1,14-9,50; Lk 4,14-9,50/. Jie pateikia tuos pačius Jėzaus gyvenimo faktus: Jėzaus krikštą, gundymą, susikirtimą su fariziejais ir kt. Jie aprašo tuos pačius klausimus, Kristaus stebuklus: audros nuramindmą, Jajiro dukters prikėlimą, duonos padaugindmą. Jie atpasakoja tas pačias kalbas: palygindmus apie Dievo karalystę, diskusijas su fariziejais, eschatologines kalbas /apie pasaulio pabaigą/.

Pagal eilutes Mato evangelija turi 1070 eilučių, Morkaus – 677, Luko – 1151. Apie 330-370 eilučių /t.y., beveik vienas trečdalis/ yra bendros visoms trims evangelijoms. Apie 170-180 eilučių yra bendros tik Matui ir Morkui – jų nėra Luko evangelijoje. Apie 220-240 eilučių yra bendros Matui ir Lukui – jų neturi Morkus. Apie 50 eilučių yra bendros Lukui ir Morkui.

Išskyrus kelis fragmentus, pvz., palygindmas apie savaime augančią sėklą /Mk 4,26-29/, kurčnebylio išgydymas /Mk 7,32-37/, aklo išgydymą /Mk 8,22-26/ ir kt., beveik visa Morkaus evangelija randasi kitose dviejose evangelijose.

2/ Literatūriniu atžvilgiu. – Daugelis tų pačių įvykių atpasakota ta pačia eile, pvz.: paralyžuotojo išgydymas, Levio pašaukimas, ginčas dėl pasninko ir kt. /Mt 9,1-8; Mk 2,1-12; Lk 5,17-26/. Dažnai tie patys įvykiai atpasakojami ne tais pačiais žodžiais, pvz. Jėzaus pokalbis su turtingu jaunuoliu

/Mt 19,16; Mk 10,17-31; Lk 18,18/.

Visi trys evangelistai plačiai aprašo paralyžiuotojo išgydymą /Mt 9,1-8; Mk 2,1-12; Lk 5,1-26/, ir pas visus pasakojimas pertraukiamas tais pačiais žodžiais: "tarė paralyžiuotajam". Pasitaiko, kad visų trijų evangelijų vartojamos tos pačios frazės, būtent: "neragaus mirties" ir kt. /Mt 16,28; Mk 9,1; Lk 9,27/. Senasis testamentas cituojamas ne pagal hebrajišką tekstą, nei pagal Septuagintą, bet laisvai, ir šios laisvos citatos dažnai žodis žodin tokios pat visose trijose evangelijose /Mt 3,3; Mk 1,3; Lk 3,4; Mt 11, 10; Mk 1,2; Lk 7,27; Mt.3,1/.

2. Skirtumai

Bet tarp šių trijų evangelijų yra iš nemaža skirtumų - kai kurie iš jų didelės reikšmės. Pvz., Matas ir Lukas pradeda evangeliją nuo Jėzaus kūdikystės istorijos, o Morkus nuo viešojo gyvenimo; Matas ir Lukas paduoda visai skirtingas Kristaus genealogijas; Kalno pamokslas Mato atpasakojamas iš eilės lyg viena kalba, o Lukas paduoda to pamokslo mintis, pasakytas tai vienose, tai kitose aplinkybėse.

Pasak Mato ir Luko, Kristus, siųsdamas apaštalus pranešti kaimams ir miestams apie jo atėjimą, liepia neimti nei lazdos, o pasak Morkaus - liepia pasiimti tik lazdą. Pasak Mato ir Morkaus, Kristaus atsimainymas įvykęs praėjus šešioms dienoms nuo išpažinimo, kad Kristus esąs gyvojo Dievo Sūnus, o pasak Luko - praėjus aštuonioms dienoms /Mt 17,1; Mk 9,1; Lk 9,28/. Pasak Mato, netoli Jericho buvo išgydyti du aklieji /Mt 20,29-34/, o pasak Morkaus ir Luko - vienas aklasis /Mk 10,46-62; Lk 12,35-43/.

Lar ryškiau krinta į akis tai, kad užrašą ant Kristaus kryžiaus sinoptikai pateikia nevienodai /Mt 27,37; Mk 15,26; Lk 23,38/.

Ir net Kristaus konsekracijos žodžius atpasakoja ne žodis į žodį /Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; Lk 22,17-20/. Kai kur pasitaiko skirtingai cituojant ir Senąjį Testamentą: Mt 13,14 cituoja Iz 6,9; Mk 4,12 ir Lk 8,10 laisvai atpasakoja/.

Šalia skirtumų pačiame pasakojime yra didelių skirtumų ir kalbos atžvilgiu, nes kiekviena evangelija yra "skirtingas panašumas".

Kyla klausimas, kodėl šie evangelistai pasirinko aprašyti Kristaus veiklą tik Galilėjoje; kodėl tarp jų yra panašumo - kartais net žodis žodin; kodėl, nors Kristus kalbėjo aramėjiškai, jo žodžius rašydami graikiškai, šiuo sutartinai žodis žodin? O iš kitos pusės - kodėl tarp jų yra tiek daug skirtumų?

3. Bandymai spręsti sinoptikų klausimą

Iki XVIII a. šiuo klausimu ex professo niekas neužsiėmė. Nuo XVII a. pabaigos per XVIII-tą šimtmetį atsirado daug hipotezių, bandančių aiškinti trijų evangelijų "skirtingą panašumą" /consensum discordem/. Susipažinkime su trimis svarbiausiomis.

1/ Gyvojo žodžio tradicijos hipotezė. - Daugelis egzegetų manė, kad šių trijų evangelijų panašumas yra kilęs iš pirmykštės gyvojo žodžio evangelijos. Jie aiškina, kad apaštalai, gavę iš Kristaus įsakymą skelbti evangeliją visoms tautoms, tarp savęs susitarę, kuriais tiesas skelbti, kuriais Kristaus gyvenimo faktais jas paremti. Apaštalai sutarę pilniau skelbti Kristaus kančią ir prisikėlimą, kadangi faktuose glūdi šventojo

atpirkimas /plg. Apd 4,33; 1 Kor 15,3/.

Iš Kristaus skelbtojo mokslo jie pasirinkę tas tiesas, kurios lengviau prisimenamos ir kurios labiau reiklaingos tikėti. Be to, apaštalai buvo nemokyti žmonės, o šios rūšies rytiečiai pasižymi labai tikslia atmintimi. Tas pastebima ir šiandien pas paprastus rytiečius, kurie tuos pačius įvykius nuolat tais pačiais žodžiais atpasakoja. Šiame reikale apaštalai yra pasekę ir rabinų mokymo būdą, o rabinai mokėdavo Senąjį Testamentą minitinai, šimtus kartų kartodami raidės tikslumu išlisus Senojo Testamento skyrius. Štai dėl ko pirmosios trys evangelijos yra taip panašios viena į kitą.

Skirtumai tarp šių evangelijų atsiradę taip: pradžioje apaštalai skelbę evangeliją tik Palestinoje ir jų visų skelbiamoji Evangelija buvo tokia pat. Kilus persekiojimams, kai kurie apaštalai išskeliavo į kitus kraštus ir, ten radę kitokius papročius, kitokios pasaulėžiūros žmones, buvo priversti prie jų taikytis, jei norėjo, kad klausytojai juos suprastų. Petras, skelbdamas Evangeliją Romoje, turėjo atsižvelgti į savo klausytojų romėniškumą; Barnabas /vėliau Paulius/, skelbdamas Evangeliją grynai graikiško kultūros miestuose, Antiochijoje, turėjo atsižvelgti į klausytojų graikiškumą. Taip pamažu susidarė jau skirtingos gyvojo žodžio evangelijos: Palestinoje likosi pirmykštė Mato gyvojo žodžio evangelija; savaip pakitėjo Romoje ir gavosi romėniškoji gyvo žodžio Morkaus evangelija; Antiochijoje atsirado antiochiškoji - Luko gyvojo žodžio evangelija. Pirmykštė gyvojo žodžio evangelija yra aprašyta Mato evangelijoje. Morkaus evangelijoje turime surašytą romėniškąją gyvojo žodžio evangeliją. Luko evangelijoje turime antiochiškąją gyvojo žodžio evangeliją.

Įvertinimas:

a/ Ši hipotezė vis dėlto pilnai neišaiškina visų panašumų tarp sinoptinių evangelijų literatūriniu atžvilgiu. Juk gyvojo žodžio pirmykštė evangelija kalbos atžvilgiu buvo aramiejiška. Tad kokiu būdu aramiejišką evangeliją atpasakojant graikiškai atsirado kai kurių panašumų žodis žodin?

b/ Ši hipotezė pilnai neišaiškina ir pasitaikančių gana ryškių skirtumų tarp sinoptinių evangelijų /pvz.: Kristaus kryžiaus įrašas, Švč.Sakramento įsteigimo aprašymas, konsekracijos žodžiai, "Tėve mūsų" malda/. Kodėl visos šios evangelijos, tarpais sutapdamos mažmožiuose, taip skiriasi svarbiuose dalykuose?

c/ Jei visi apaštalai būtų susitarę tą pačią evangeliją skelbti, tai ir apaštalas Jonas - būtų šio susitarimo laikęsis. Tačiau Jono evangelija yra labai skirtinga nuo sinoptinių.

Išvada. Nors gyvojo žodžio evangelija, kuri visų apaštalų buvo tokia pat,ją skelbiant įvairios kultūros žmonėms, su laiku šiek tiek pakitėjo, ir tuo daug panašumų ir skirtumų tarp sinoptinių evangelijų išaiškina, tačiau ne visus ir ne pilnai.

2/ Rašytų dokumentų hipotezė. - Šios hipotezės šalininkai mano, jog sinoptinę problemą galima išspręsti prileidus, kad sinoptikai naudojosi bendrais rašytiniais šaltiniais.

Lesingas /1784/ ir Eichornas /1804/ skelbė: kad tuoj po Kristaus mirties /apie 35 m./ buvusi parašyta aramiejų k. trumpa evangelija. Tai buvusi trumpa Kristaus gyvenimo istorija ir jo mokslo apžvalga. Šią evangeliją minėti autoriai pavadino pirmykštė evangelija /protoevangelija/. Ši evangelija

paplitusi tarp tikinčiųjų. Atskirų Bažnyčių tikintieji ją papildinėdavo tuo, ką iš Kristaus mokinių sužinodavo apie Išganytoją. Tokiu būdu susidarė palestiniškoji, romaniškoji ir antiochiškoji evangelija, kuri graikiškųjų rašytojų - kanoniškųjų evangelijų autorių - buvusi graikiškai atpasakota.

Kadangi ši nuomonė pilnai neišaiškina sinoptinėse evangelijose pasitaikančių reidiškų panašumų, tai anglikonų vyskupas Meršas ją papildė: protoevangelija buvusi parašyta aramiejų kalba, bet ji tuoj buvusi išversta į graikų kalbą ir tarp tikinčiųjų paplitęs jos graikiškas vertimas /toliau aiškina panašiai kaip Lesingas ir Eichornas/.

Kiti, sekdami Šlejermacheri, manė, kad Matas parašė tik Viešpaties kalbas. Be to, remdamiesi Papijo liudijimu, jie tvirtino, kad pirmykštė Morkaus evangelija buvusi kitokia, nes Papijas liudija, kad chronologiniu atžvilgiu antroji evangelija turinti daug trūkumų, o šiandien tų trūkumų nematyti.

Pirmykštė Morkaus evangelija buvusi trumpa Kristaus veikimo istorija. Taigi prieš kanoniškas evangelijas buvę du rašyti veikalai: logia Mato ir proto - Morkaus. Šiais šaltiniais naudojosi antrosios evangelijos autorius. O pirmosios ir trečiosios evangelijų autoriai be šių šaltinių dar naudojosi ir kitais šaltiniais. Morkaus evangelija buvusi parašyta pirmiausia. Taip mano Eveldas, Holamenas, Luazi ir kt.

Kiti šios hipotezės šalininkai dar kitaip aiškina. Pavyzdžiui, Harnakas, Kamerlinchas ir kt. mano, kad kanoniškosios Mato ir kanoniškosios Luko evangelijos šaltiniais buvusi kanoniška Morkaus evangelija ir Mato logijos, bet visi jie nesutarė nei dėl šaltinių skaičiaus, nei dėl jų atsiradimo laiko.

Šlejermacheris teigė, kad Holfo hipotezė apie Homerų epo atsiradimą galima pritaikyti ir evangelijų atsiradimui išaiškinti. Pradžioje buvę daug trumpučių rašytų apie Kristų, kurie lapelių pavidalu ėjo iš rankų į rankas. Laikui bėgant šių skrajojančių lapelių atsiradę gana daug, kuriais evangelistai ir pasinaudoję.

K r i t i k a :

a/ Senieji rašytojai liudija, kad Matas parašė ne vien Viešpaties kalbas, bet ir Viešpaties evangeliją aramiejų kalba, ir turimas graikiškas Mato evangelijos tekstas esmėje yra toks pat.

b/ Taip pat senesnieji rašytojai liudija, kad pirmasis evangeliją parašė Matas, antrasis - Morkus, trečiasis - Lukas. Taigi apie Morkaus evangelijos pirmumą prieš Mato evangeliją neturime istorinio liudijimo. Morkaus evangelijos pirmumo neįrodo tas faktas, kad Morkus parašė Kristaus istoriją, o Matas - Kristaus apologiją. Šios hipotezės šalininkui mano, kad kokio nors įvykio istorija parašoma pirmiau negu jo apologija. Bet kodėl istorija turėtų būti parašyta pirmiau negu apologija, jie tokio argumento nenurodo. Mato evangelija turi apologišką charakterį todėl, kad ji rašyta žydams, kurių vadai Kristų pasmerkė ir kurį reikėjo prieš juos apginti.

c/ Apie kokią nors protoevangeliją Tradicija nieko nežino: Tradicija žino tik keturias kanoniškas evangelijas. Iš kitos pusės, protoevangelija šiek tiek paaiškintų tik sinoptinių evangelijų panašumus, bet visai nepaaiškintų jų skirtumų.

d/ Bažnyčios tėvai, kalbėdami apie evangelijų kilmę, nieko neužsimena apie kažkokius skrajojančius lapelius. Be to, rašytų lapelių

hipotezė neišaiškina, kodėl tie lapeliai pateko sinoptikams, kurie turėjo bendros medžiagos. Taip pat neaišku, kaip iš daugelio fragmentų susidarytų darnus pasakojimas.

3/ Tarpusavio priklausomumo hipotezė. - Pagal šią hipotezę, Morkus priklauso nuo Mato, Mato vertėjas į graikų kalbą priklauso nuo Morkaus, Lukas priklauso nuo Morkaus ir kitų šaltinių. Šią hipotezę šiaidien palaiko dauguma katalikų egzegetų ir kitų Šv.Rašto tyrinėtojų.

a/ Morkus priklauso nuo Mato evangelijos hebrajiško teksto. Jau šv.Augustinas mini, kad Morkus yra Mato sekėjas ir jo trumpintojas. Ir tikrai: beveik visa Morkaus evangelija, išskyrus kelis fragmentus, randasi Mato evangelijoje. Nuo Mk 6,14 /ypač kančios istorijoje/ Morkus seka Matą ir plano atžvilgiu. Kalno pamokslą Morkus visai išleidžia, o tik paduoda įspūdžius, kokius padarė šis Kristaus pamokslas klausytojams. Mk 12,1 skaitome: "Ir pradėjo Jėzus kalbėti jiems palyginimais", o paduoda tik vieną palyginimą, o Matas paduoda daugelį palyginimų /Mt 21,28-22,14/.

Rašydamas evangeliją, Morkus galėjo naudotis tik aramiejišku Mato evangelijos tekstu, nes graikiško vertimo tuo laiku dar nebuvo. Be to, Morkaus graikiškas tekstas yra mažiau grynas ir literatūriškas, negu Mato graikiškas vertimas. Todėl negalima prileisti, kad jeigu Morkus būtų naudojęsis graikišku Mato evangelijos tekstu, būtų tyčia jį gadinęs.

b/ Mato evangelijos vertėjas į graikų kalbą priklauso nuo Morkaus. Šią nuomonę pirmas iškėlė Gracijus /1645/. Pastebėjęs didelį Mato evangelijos graikiško teksto kai kurių dalių panašumą į Morkaus evangeliją, jis padarė išvadą, kad Mato evangelijos graikiško teksto autorius ar vertėjas

naudojosi Morkaus evangelija. Ir tikrai 45 eilutės, ypač kančios istorijoje, sutinka Mato evangelijos graikiškame tekste ir Morkaus evangelijoje. Atrodo, kad Mato graikiškos evangelijos autorius ar vertėjas į graikų kalbą turėjo Morkaus evangeliją ir, kur rado tas pačias mintis, jas išreiškė Morkaus evangelijos žodžiais, tik stilistiniu atžvilgiu truputį padailindamas.

Be to, Senojo Testamento citatos kalba už šią tiesą, kad Mato vertėjas į graikų kalbą naudojosi Morkaus graikiškąja evangelija. Citatos, kurios yra bendros Mato graikiškajai evangelijai ir Morkaus evangelijai, beveik pažodžiui yra taip pat cituojamos, nors jos nutolsta nuo graikiško Septuagintos teksto.

c/ Lukas yra naudojęsis Morkaus evangelija ir kitais šaltiniais. Kad Lukas yra naudojęsis daugeliu šaltinių, taip jis patsai sakė. Tarp visų jo panaudotų šaltinių neabejotinai pirmą vietą užima Morkaus evangelija.

1/ Morkus ir Lukas dažnai aprašinėja įvykius pagal tą patį planą, pvz.: raupsuotojo išgydymas, Mato pašaukimas, ginčas dėl pasninko, paužiuvusios rankos išgydymas, palyginimas apie sėjėją, audra Genezareto ežere ir kt.

2/ Morkus ir Lukas paskirus įvykius daug detaliau aprašinėja, negu Matas. Ne kartą pasitaiko, kad Lukas aprašo įvykius tais pačiais sakiniais kaip ir Morkus, pvz., paralyžuotojo išgydymą /Mk 2,10-12; Lk 5,18-26/.

3/ Viešpaties Jėzaus žodžiai dažnai panašiai paduodami Morkaus ir Luko, o Mato skirtingai /plg. Mk 10,14 - Lk 18-16 - Mt 19,14; Mk 10,18 - Lk 18,19 - Mt 19,17/.

4/ Daugelyje atvejų Lukas, šiek tiek pataisęs Morkaus stilių, juo pasinaudoja, pvz., Morkaus lotyniškus žodžius pakeičia graikiškais /Mk 12,14 – Lk 20,22; Mk 9,42 - Lk 17,2; Mk 23,5 – Lk 5,18/.

Kadangi Lukas rašo krikščionims, kilusiems iš stabmeldžių, todėl, kas jiems būtų nesuprantama, apleidžia, nors Morkaus evangelijoje tai yra. Taip, pvz., nekalba apie Jono Krikštytojo valgį ir rūbą, taip pat išleidžia aramėjiškus žodžius /"talita kum", "abba – pater"/ ir sunkiau suprantamus /Mk 11,19 – Lk 19,38/.

Bet Lukas /4,13–9,17/, sekęs Morkų /1,14–6,44/, šį tą ir savo pridėda, pvz.: šimtininko tarno išgydymą, našlės sūnaus iš numirusių prikėlimą, viešosios nusidėjėlės atsivertimą, kai ką tačiau ir apleisdamas, pvz., palyginimą apie iš lėto augančią sėklą. Morkaus 6,4–8,26 Lukas tarsi visai nė nebūtų pastebėjęs, bet toliau /nuo Mk 9,18/ vėl seka Morkų.

Lukas naudojasi ir kitais šaltiniais ir taip parašo didelį skyrių, vadinamą Kristaus kelione į Jeruzalę /Lk 9,51–19,17/.

Į klausimą, ar Lukas naudojosi Mato evangelija, kai kas atsako teigiamai, kiti mano, kad tiesiogiai Lukas Mato evangelijos neturėjęs, nes jei būtų turėjęs, nebūtų Jėzaus kūdikystės istorijoje tų skirtumų, kurie yra Mato ir Luko evangelijose. Jei šeštoji dalis Mato ir Luko evangelijų yra bendra, tai dėl to, kad abiejų evangelijų šaltinių yra buvęs šodinis Evangelijos skelbimas. Pasitaikė artimesni panašumai tarp Mato ir Luko evangelijų /pvz., kalbos atžvilgiu/ aiškinami tuo, kad Lukui rašant evangeliją, Mato evangelijos dalis /Viešpaties pamokslai/ jau yra buvusi išversta į graikų kalbą ir plačiai paplitusi, arba kad Mato vertėjas į graikų k. naudojosi Morkaus

evangelija, kuria naudojosi ir Lukas. Taigi, pagal šios hipotezės, Morkus naudojosi Mato evangelijos aramiejišku tekstu arba originalu, Mato evangelijos vertėjas į graikų k. naudojosi Morkaus evangelija ir, atrodo, Mato evangelijos dalies /Viešpaties kalbų/ graikišku vertimu ir kitais šaltiniais.

Į v e r t i n i m a s . Kornelis Bagemas mano, kad ši hipotezė neturi istorinio pagrindo, kadangi apie sinoptinių evangelijų tarpusavio priklausomumą iš Bažnyčios tėvų kalba tik šv.Augustinas. Be to, jis sako, kad ši hipotezė gerai išaiškina panašumus, bet visai neišaiškina pasitaikančių pirmaeiliuose dalykuose skirtumų.

A t s a k y m a s : Tiesa, Bažnyčios tėvai pabrėžia, kad Morkus priklauso nuo Petro gyvojo žodžio evangelijos, o Lukas - nuo Pauliaus. Tačiau šio priklausomumo neverta perdėti. Mat, evangelistai nėra vaikai, todėl jie ir vienas kito evangelija naudojasi ne vaikiškai, t.y., nenurašinėja be jokio savitumo: jie laisvai naudojasi vienas kito evangelija, papildinėdami iš gyvojo žodžio evangelijos. Pasitaikantys skirtumai nėra smulmeniški: jie tik atsitiktiniuose dalykuose /Mk 1,7 - Lk 3,16/.

I š v a d a : Šiandien daugelis egzegetų mano, kad sinoptinį klausimą geriausia išspręsti pasinaudojant gyvo žodžio hipoteze ir tarpusavio priklausomumo hipoteze. Jos viena kitą papildo. Niekas negali užginčyti, kad rašant evangelijas pagrindinis šaltinis buvo gyvojo žodžio evangelija. Taip pat visai galimas dalykas, kad vėliau rašę evangelistai pasinaudojo rašytomis evangelijomis bei anais laikais buvusiais kitais rašytais šaltiniais. Tokiu būdu panašumai gali būti išreikšti bendra žodine tradicija, bendru tikslu /parašyti tai, kas žodžiu buvo skelbiama apie Kristų - Gesiją/ ir evangelistų tarpusavio priklauso-

mumu. O skirtumai gali būti išaiškinti kiekvieno evangelis-to individualiu charakteriu, stiliumi, galvosena, tradicijos savitumu. Mat vienoje tradicija vyravo Antiochijoje, kuriai atstovavo Lukas, o kitokia Romoje, kuriai atstovavo Morkus. Be to, dar reikalinga turėti minty je kiekvienos evangelijos atsiradimo sąlygas bei aplinkybes.

Vanuštelis savo veikale "De Evangeliorum originalie" 1923 m. pasiūlė dar vieną būdą spręsti sinoptinį klausimą. Pasak jo, Morkus ir Lukas naudojosi tuo pačiu šaltiniu - aramiejiška Mato evangelija. O kadangi aramiejiškame tekste nebuvo sudėta balsių ženklai ir, be to, kai kurie aramiejiški žodžiai yra daugiaprasmiai, tuomet ir tuo pačiu šaltiniu besinaudojant, kiekvienas evangelistas atpasakoja. Šį tvirtinimą jis remia ir Papijo liudijimu, kad Mato evangeliją kiekvienas interpretavęs kaip mokėdamas. Šią hipotezę galimai palaiko ir Rufinas, tik jis mano, kad Lukas naudojęsis ir nekanoniškais raštais, o Mato vertėjas į graikų k. naudojęsis Morkumi.

Tačiau išspręsti sinoptinį klausimą nutolimu vienas nuo kito vienintelį verčiant Mato evangeliją į graikų kalbą - negalima, nes tada iš esmės Morkus ir Lukas tarp savęs nesiskirtų, o tų skirtumų yra gana daug.

Biblinės Komisijos dekretas /1912.VI.8/: Neignoruojant senosios tradicijos pažiūros, kad anksčiausiai parašyta Mato evangelija /lešpatiės kalbos/, paskui Morkaus ir Luko, ai tarpusavio priklausomumo hipotezė yra pateisinama šiuolaikinių tyrinėjimų rezultatų ir jos galima laikytis. Tuo tarpu dviejų šaltinių hipotezė neturi moksliško pagrindo.

V. ŠV.JONO EVANGELIJA

1. Šv.apaštalo Jono gyvenimas

Jonas, Zebedienaus ir Salomės sūnus, pradžioje buvo Jono Krikštytojo mokinys. Krikštytojui viešai paliudijus, kad Jėzus Nazarietis yra Dievo Avinėlis, su kitais Jono Krikštytojo mokiniais Viešpatį pasekė ir būsimasis jo apaštalas bei evangelistas Jonas. Galilėjos Kanoje jis buvo pirmojo Jėzaus stebuklo liudininkas. Po to kartu su savo broliu Jokūbu jis vėl grįžo pas tėvą ir žvejojo Genezareto ežere. Antrą kartą Jėzaus pašaukti, Jonas ir Jokūbas paliko tėvą Zebedienų ir jau nuolat buvo su Išganytoju. Dėl staigaus temperamento Zebediejaus sūnus Jėzus pavadino "žaibo sūnumis". Apaštalų kolegijoje po šv.Petro pirmą vietą užimdavo Jonas ir Jokūbas. Ne kartą tik jues tris Jėzus buvo pasirinkęs savo išgyvenimų liudininkais. Jonui Jėzus parodė dar didesnę meilę. Pats Jonas savo evan gelijoje save pa vadino mokiniu, "kurį Jėzus mylėjo". Už prielankumą Jonas Viešpačiui atsilygino uolumu, už meilę - meile. Jis visur mokytoją seke, rūpinosi jo poilsiu, valgiu, nenorėjo nuo jo atsiskirti, kai Jėzus buvo sulaikytas. Jonas vienintelis iš apaštalų stovi po Jėzaus kryžiumi ir kartu kenčia. Jis pirmas Velykų rytą atvėgo prie Kristaus tuščio kapo, jis pirmasis pažįsta prisikėlusį Kristų, pasirodžiusį prie Genezareto ežero. Po Šventosios Dvasios atsiuntimo, Jonas kartu su Petru darbavosi Jeruzalėje, vėliau Samarijoje. Senoji tradicija liudija, kad paskiau Jonas atvyko į Mažąją Aziją, gyveno ir darbavosi Efeze iki Trajano laikų. Į Efezą jis atvyko, atrodo, po 66 m., kadangi Paulius antrajame laiške Timotiejui 66 m. savo įsteigtąją Efeso Bažnyčią paveda globoti Timotiejui. Apie 90 metus Jonas buvo ciesoriaus Domicijono

ištremtas į Patmos salą, kur turėjo apreiškimą ir jį užrašė. Viešpataujant Nervai, apie 96–98 m. Jonas grįžo atgal į Efezą. Čia jis parašė evangeliją ir laiškus. Jonas mirė sulaukęs gilios senatvės /apie 100 m. amžiaus/ Trajano viešpatavimo pradžioje /apie 102–104 m./. Jonas vadinamas "meilės apaštalu", nes jis savo parašytoje evangelijoje ir laiškuose skatina į meilę. Pasakojama, kad Jonas, sulaukęs gilios senatvės ir nebegalėdamas veikti, dažnai kartodavęs: "Mylėkite, vaikeliai, vienas kitą". Daug gražių dalykų mini Klemensas Aleksandrietis iš apaštalo Jono gyvenimo. Kartą Jonui buvo paduotas užnuodytas vynas, kuris jam nepakenkė. Vėliau yra kilusi legenda, kad Jonas nemiręs, o tik užmigęs ir laukia antrojo Viešpaties atėjimo. Dar tenka pastebėti du dalykai iš apaštalo Jono gyvenimo, kurie yra didelių diskusijų objektas. Tai Jono buvimas Efeze ir jo mirtis.

Pastaraisiais laikais nemaža nekatalikų autorių neigia apaštalo Jono buvimą Efeze: ten buvęs kitas Jonas, būtent, Jonas presbiteris, kuris buvo sumaišytas su apaštalu Jonu.

A t s a k y m a s . Kad apaštalas Jonas buvo Efeze, valdė Efezo Bažnyčią ir ten mirė – turime daug liudininkų. Polikarpas pasakoja, kad apaštalas Jonas Efeze susitiko su eretiku Korintu. Efezo vyskupas Polikarpas mini Joną presbiterį, mokytoją ir tikėjimo liudininką, "Kuris ant Viešpaties krūtinės ilsėjosi ir mirė Efeze" /Euzebijaus Bažnyčios istorija/. Klemensas Aleksandrietis, Tertulijonas, Origenas, Euzebijus ir visi vyresni Bažnyčios rašytojai tvirtina, kad apaštalas Jonas buvo Efeze, kaip istorišką faktą. Irenėjus tvirtina, kad apaštalas Jonas parašęs evangeliją gyvendamas Efeze ir kad jis darbavosi Efezo Bažnyčioje, kurią apaštalas Paulius buvo įkūręs.

Bandymas apaštalo Jono vietoje pastatyti nežinomą presbiterį Jono vardu yra visai nevykęs. Presbiterio Jono teoriją norima paremti šiais Papijo žodžiais, kuriuos pateikia Euzebijus savo Bažnyčios istorijoje: "Taip pat ir tuos dalykus, kuriuos kada nors iš presbiterių gerai sužinojau ir gerai atsimenu, nesvyruodamas įterpsiu į savo aiškinimus toms tiesoms patvirtinti....r jei kada nors kitas ateidavo, kuris buvo bendravęs su presbiteriais, teiravaus presbiterių žodžių: ką Andriejus, ką Petras kalbėjo, arba Pilypas, ar Tomas, ar Jokūbas, arba Jonas ar Matas, ar kuris kitas iš Viešpaties mokinių, ką sako Aristijonas ir presbiteris Jonas, Viešpaties mokiniai".

Euzebijus, pastebėjęs Papijo tekste du kartus Jono vardą, daro išvadą, kad turbūt buvę du Jonai. Bet jei ir būtų buvęs Efeze kitas Jonas, tai nepaneigia ir apaštalo Jono buvimo Efeze, ką liudija seniausia tradicija. Tačiau išskyrus cituotą Papijo tekstą ir Euzebijaus komentarą, niekas kitas nežino apie presbiterį Joną, skirtingą nuo apaštalo Jono. Ir pats Euzebijus pripažįsta, kad "presbiteriai" reiškia tą patį ką ir "apaštalai". Papijas savo tekste nori skirti ne tik dvi asmenų rūšis, kiek dvi gautų žinių rūšis: viena žinių rūšis priklauso būtajam laikui /"kalbėjo"/, kita einamajam laikui /"sako"/. Apaštalas Jonas teikė žinių bei pamokymų ir praeityje, ir dabartyje kartu su Kristaus mokiniais, todėl apaštalas Jonas minimas du kartus: vieną kartą su tais apaštalais, kurie jau buvo mirę, antrą kartą - su tais, kurie dar tebebuvo gyvi /Aristijonu/. Tačiau ir antrą kartą paminėdamas apaštalą Joną drauge su kitais Viešpaties mokiniais, Papijas jį atskiria nuo kitų pabrėždamas, kad Jonas yra presbiteris, t.y., apaštalas, nes presbiteriais Papijas tame tekste vadina ir Andriejų,

ir Petrą, kurie yra apaštalai. Taigi nėra du kartus Jonas paminėtas, tačiau tėra vienas ir tas pats apaštalas Jonas presbiteris.

Kiti rašytojai tvirtina, kad apaštalas Jonas yra miręs kankinio mirtimi prieš 70 m., todėl ir Efeze nėra buvęs. Pvz. Karolis Erbas sako, kad Jonas buvo nužudytas Judėjos karo pradžioje Samarijoje. Eduardas Švartė skelbė nuomonę, kad apaštalas Jonas drauge su savo broliu Jokūbu Erodo Agripos įsakymu buvęs nužudytas 43-44 metais. Jam pritarė ir Velhauzenas. Šios nuomonės šalininkai rėmėsi šiais argumentais:

a/ Seni kalendoriai rodo, kad Jono ir Jokūbo šventė buvo švenčiama tą pačią dieną.

b/ Mk 10,39: "Ėjęs, taurę, kurią aš geriu, jūs gersite". Šiais žodžiais Morkus tarsi nurodęs, kad Zebediejaus sūnūs tikrai yra Viešpaties taurę gėrę. Kadangi Morkaus evangelija yra rašyta prieš 70 m., taigi Jokūbas ir Jonas yra mirę prieš 70 m.

c/ Gnostikas Herakleonas /160-170 m./ išvardindamas apaštalus, kurie mirė ne kankinio mirtimi, nesumini Jono ir Jokūbo - vadinasi, jie mirė kankinio mirtimi.

d/ Georgijaus Hamartolio kronikos fragmento, rašyto IX a. /kuris dabar turimas Keislino kodekse/, yra liudijimas: "Po Domicijono /81-96/ vienus metus viešpatavo Nerva /96-98/: jis Joną atšaukė iš salos ir leido jam apsigyventi Efeze. Jis tik vienas tada iš dvylikos apaštalų dar buvo gyvas. Parašęs evangeliją, kuri vadinama pagal jį, buvo nukankintas. Papijas, Herapolio vyskupas, kuris buvo šito betarpis liudininkas, antroje savo sekmadienio kalbų knygoje sako jį buvus žydų užmuštą.

e/ Panašiai rašo Pilypas Sidetas /apie 430 m./: Papijas savo antroje knygoje rašęs, kad teologas Jonas ir jo brolis Jokūbas buvę žydų užmušti.

Tačiau šitie argumentai yra per silpni, kad galėtų sugriauti tradicijos liudijimą, jog apaštalas Jonas gyveno Efeze ir ten mirė Trajano viešpatavimo metu savo mirtimi.

a/ Kai Petras užklausė Jėzaus, kas bus su Jonu, Jėzus atsakė: "Jei aš noriu, kad jis pasiliktų, kolei ateisiu, kas gi tau? Tu sek paskui mane!" /Jn 21,22/. Tuo lyg nurodoma, kad Jonas sulauks ilgo amžiaus ir mirs ne kankinio mirtimi.

b/ Jei senieji kalendoriai tuoj po Stepono mirties tą pačią dieną mini ir Joną, ir Jokūbą, Petrą ir Paulių, tai iš to dar neseka, kad visi minimieji asmenys buvo tuo pačiu laiku mirę.

c/ Mk 10,39 liudijimas, kad pagal Kristaus žodžius Jonas ir Jokūbas gersią iš Viešpaties taurės, dar neteigia, kad jiedu drauge būs mirę kankinio mirtimi, nes taurė yra kentėjimų simbolis.

d/ Jei Herakleonas nepamini Jono tarp apaštalų, nemirusių kankinio mirtimi, tai dar nereiškia, kad Jonas mirė kankinio mirtimi: iš tylėjimo nėra jokio argumento.

e/ Georgijaus kronikoje Papijo liudijimas, kaip jis randamas iš 27 tik viename K .. Keislino kodekse, neatrodo esąs autentiškas. Jame rašoma, kad Papijas buvęs akivaizdus liudininkas Jono ir Jokūbo mirties, tačiau kai Jokūbas mirė kankinio mirtimi, Papijas dar nebuvo gimęs. Ireniejus ir Euzebijus, kurie turėjo savo rankose Papijo raštus,

niekad nemini apie tai, kad Jonas būtų buvęs žydų nužudytas. Euzebijus net rašo, kad Jonas mirė Efeze savo mirtimi.

f/ Sideto liudijimas taip pat nėra patikimas, kadangi, pasak jo; Papijas apaštalą Joną vadina teologu, o Jonas teologu pradėtas vadinti tik IV a. Todėl vieni tą Papijo teksą laiko vėlesniu priedu, o kiti sako, kad jis netiksliai cituojamas, išleidžiant kelis žodžius, būtent: pasak Papijo, Jonas romėnų ištremtas į Patmą, o Jokūbas žydų nužudytas - išleidus žodžius apie Jono ištrėmimą gavosi, kad Jonas ir Jokūbas buvę žydų nužudyti. Dar kiti mano, kad Papijas teisingai cituojamas, bet blogai interpretuojamas, kadangi čia kalbama ne apie apaštalą Joną, bet apie Joną Krikštytoją, apie jo ir Jokūbo nužudymą.

g/ Tradicija nesako, kad Jonas būtų miręs kankinio mirtimi, tik Tertulijonas ir Jeronimas pasakoja, kad Domicijonui viešpataujant apaštalas Jonas Romoje, ties Lotynų vartais, buvęs virintas verdančio aliejaus katile, tačiau išlikęs gyvas ir sveikas. O jei kai kas Joną vadina kankiniu, tai, atrodo, dėl to, kad Jonas buvo daug kartų kentėjęs. Pavyzdžiui, Origenas apaštalą Joną laiko kankiniu dėl to, kad jis dėl Kristaus Patmos saloje kentėjo tremtinio dalią. Gal tai žinodamas Herakleonas Jono nesumanėjo tarp tų, kurie nebuvo pelnę kankinio vainiko.

2. Apaštalas Jonas - ketvirtosios evangelijos autorius

a. Ivairios nuomonės. Nevelk nuo II a. turime rašytų liudijimų, kad apaštalas Jonas yra parašęs evangeliją. Šiai bendrai nuomonei nepritaria tik Karcijonas ir dar keli eretikai, kuriuos šv. Epifanijus vadina "neprotingais". Ar ketvirtosios evangelijos autorius

yra Jonas, mokslo vardu pirmas pareiškė abejonę Anglijos deistas Eduardas Evansonas savo veikale, išleistame 1792 m. Savo abejojimus jis rėmė ketvirtosios evangelijos didelių skirtumu nuo sinoptinių.

Evansoną pasekė Bretš-Šneideris, kuris dėl ketvirtosios evangelijos didelių skirtumų nuo sinoptinių pradėjo laikyti ketvirtąją evangeliją grynų fikcijų kyga. Dovydas Fridrichas Štrausas 1873 m. ketvirtąją evangeliją laikė Aleksandrijos filosofinės spekulatyvinės mokyklos veikalu, nes pasak jo, esą negalima, kad paprastos žvejys, koks buvo Jonas, galėtų tokią spekuliaciją pasiekti.

Kiti ieškojo vidurio. Pvz., Harnakas manė, kad ketvirtoji evangelija yra parašyta presbiterio Jono, kuris surašė apaštalo Jono skelbiamą evangeliją.

Hentikas Zemitas manė, kad ketvirtojoje evangelijoje pateikiamos Jėzaus kalbos esančios apaštalo Jono, bet vėliau jos buvusios papildytos įvairių stebuklų aprašymais. Panašiai mano Velhauzenas, kad ketvirtosios evangelijos esmė yra apaštalo Jono, bet ji iki II a. pabaigos buvusi iš naujo perredaguota ir papildyta gnostikų tezėmis. Tačiau autorius yra apaštalas Jonas.

Ketvirtosios evangelijos autentiškumas yra taip puolamas turėtų dėl to, kad joje tiesiogiai įrodinėjama Kristaus dievystė, kas racionalistams labai nepatinka, todėl jie ir teigia, kad ji buvusi parašyta vėliau ir kad ją parašęs nežinomas autorius. Tačiau gausūs liudijimai ir ketvirtosios evangelijos apaštališka kilmė rodo, kad šitie teigimai neturi pagrindo.

<u>b. Argumentai už ketvirtosios evangelijos apaštališkumą.</u>

Išoriniai kriterijai:

1/ Tiesioginis liudijimas, t.y. ketvirtosios evangelijos citatos II a. veikaluose.

a/ Vienas Lijono Bažnyčios laiškas Mažosios Azijos bažnyčioms /apie 177 m./ cituoja Jono evangeliją. Šio laiško nuotrupas pateikia Euzebijus savo Bažnyčios istorijoje. Cituojamos bent kelios apaštalo Jono ą evangelijos vietos /Jn 7,38; 16,2; 19,16/, be to ten randama ir ši Jono evangelijos citata: "Ateis valanda, kad kiekvienas, kuris persekioja jus, tarsis tarnaująs Dievui".

b/ Tacijanas Sirietis /180/ savo veikale "Diatessaron" pateikia didelę dalį ketvirtosios evangelijos.

c/ Justinas /165/ Dialoge su žydu Trifonu /apie 145 m./ ir savo Apologijoje /po 150 m./ daug kartų cituoja ir daro aliuziją į ketvirtąją evangeliją, pvz.: Kristų vadina "Logos", cituoja Jėzaus žodžius: "Jei netapsite kaip vaikai" ir Nikodemo priekaištą, kaip sykį gimęs žmogus gali įeiti į motinos įščią.

d/ Šv.Ignotas Antiochietis /107/ savo laiškuose kartoja ketvirtosios evangelijos mintis ir net sakinius /Laiškas Filypiečiams - plg. Jn 3,8/.

e/ Ypač mėgsta ketvirtąją evangeliją naudotis gnostikai. Pvz., Ptolomėjus cituoja ketvirtąją evangeliją žodis žodin ir sako, kad tai esą Jono, Viešpaties mokinio, žodžiai. Herakleonas /160-170/ yra parašęs net komentarą į ketvirtąją evangeliją. Harnakas sako, kad gnostikas Bazilida drįsęs rašyti evangeliją /120-140/, panaudodamas beveik ištisai visą ketvirtąją evangeliją.

2/ Netiesioginiai argumentai - kitų asmenų liudijimai.

a/ Šv.Irenėjus /202/ savo veikale "Adversus Haeresi" /apie 190 m./ rašo:

"Paskui ir Jonas, Viešpaties mokinys, kuris prie jo krūtinės buvo prisišliejęs, taip pat ir jis išleido evangeliją Azijos Efeze" /3,1/.

Tertulijonas liudija, kad šv.Irenėjus buvo labai rūpestingas apaštališkųjų tradicijų tyrinėtojas. Irėnėjaus liudijimas yra labai svarbus todėl, kad jis buvo Polikarpo mokinys. O Polikarpas buvo šv. apaštalo Jono mokinys. Polikarpas mirė kankinio mirtimi apie 156 m., Kristui ištikimai tarnavęs 86 metus. Pakrikštytas apie 69 m. Apaštalas Jonas mirė apie 100 m., taigi Polikarpui buvo laiko būti Jono mokiniu. Irenėjus gimė apie 140 m., taigi ir jis galėjo būti Polikarpo mokiniu, apie ką jis pats kalba. Be jokios abejonės Irenėjus čia kalba apie apaštalą Joną, nes jį vadina Viešpaties mokiniu, kuris Paskutinės vakarienės metu buvo prisišliejęs prie savo mokytojo krūtinės. Todėl Harnako priekaištas, kad Polikarpas buvęs ne apaštalo Jono, bet kito Jono - presbiterio - mokinys ir kad ketvirtoji evangelija esanti parašyta Jono presbiterio - neturi pagrindo. Kaip jau minėta, presbiteris Jonas yra tik kartą Papijo suminėtas, ir tai greičiausiai jis taip pavadino apaštalą Joną, nes presbiteriais buvo vadinami apaštalai. Net jei ir prileistume, kad be apaštalo Jono Efeze buvo dar ir kitas Jonas, tai vistiek ketvirtosios evangelijos autoriumi lieka apaštalas Jonas, nes nei Papijas, nei Irenėjus, nei kuris kitas iš senųjų rašytojų nedaro aliuzijų į tai, kad ketvirtosios evangelijos autorius būtų tas nežinomas Jonas.

b/ Muratorijaus fragmentas /prieš 200 m./ sako: "Ketvirtoji evangelija Jono ir mokinių". Tai aiškus liudijimas, kad ketvirtosios evangelijos autorius yra Jėzaus mokinys Jonas.

c/ Teofilius Antiochietis /apie 191 m./ savo knygoje "Ad Anatolicum" rašo: "Te mus moko Šv.Rašto ir visi, kurie tik buvo Šventosios Dvasios įkvėpti,tarp kurių Jonas sako: Pradžioje buvo žodis, tas žodis buvo pas Dievą..."

d/ Klemensas Aleksandrietis /217/ rašo: "Pagaliau Jonas, matydamas, kad kitų evangelijose paduodama tai, kas liečia Kristaus kūną, veikiamas Dievo dvasios ir raginamas artimųjų, parašo dvasinę evangeliją".

e/ Tertulijonas /III a. pradžioje/ daugelį kartų savo veikaluose cituoja ketvirtąją evangeliją Jono vardu. Veikale "Contra Martionem" jis rašo: "Mūsų tikėjimas ir apaštalų Jono ir Mato paeina, nes apaštalų Morkaus ir Luko perduotas".

Vidiniai kriterijai:

Pats ketvirtosios evangelijos pabodis rodo, kad jos autorius yra palestinietis, vienas iš apaštalų ir tai tas, kuris savo akimis yra matęs Viešpaties Jėzaus išgyvenimus.

a/ Ketvirtosios evangelijso autorius yra palestinietis, gerai pažįsta Senojo Testamento religiją. Graikiškai rašydamas, jis vartoja hebrajiškus bei aramiejiškus žodžius pvz.: rabbi, rabboni, Mesiah, hosana/. Stiliaus atžvilgiu net ištisos frazės yra hebrajiškos, pvz.: "džiaugte džiaugiausi", "pražūties sūnus" /Jn 3,29; 17,12/. Jis gerai pažįsta ir gerai cituoja Senąjį Testamentą, gerai žino žydų papročius, jų religines apeigas ir švenčių ceremonijas, pvz.: "Ten buvo šeši akmeniniai indai žydų apsiplovimams" /Jn 2,6/. Jis tiksliai pamini Palapinių šventės smulkmenas /Jn 7,37/.

Pagaliau ketvirtosios evangelijos autorius smulkmeniškai pažįsta Judėjos geografiją,

kalbą, jis sako, jog miestelis Sichar esąs dar Garizimo kalno papėdėje, kur esąs gilus Jokūbo šulinys, sako, kad be Lozoriaus miestelio Betanijos /15 km. už Jeruzalės/ esanti dar kita Betanija už Jordano /Jn1,19/. Jei dėl kai kurių išsireiškimų buvo suabejota, tai vėliau tyrinėjimai ir iškasenos jų tikrumą patvirtino.

b/ Ketvirtosios evangelijos autorius yra Kristaus veikimo liudininkas, matęs savo akimis /testis oculatis/. Mat savo pasakojime jis sumini tokių smulkmenų ir taip taikliai, kad taip galėtų padaryti tik pats įvykius matęs asmuo: "Tenai buvo Jokūbo šulinys. Nuvargęs iš kelionės, Jėzus prisėdo palei šulinį. Buvo apie šeštą valandą" /Jn 4,6/.

c/ Ketvirtosios evangelijos autorius yra vienas iš apaštalų, gerai pažįstąs kitus apaštalus. Jis puikiai charakterizuoja Tomą /Jn 11,16; 14,5; 20,25/, Petrą /Jn 6,68; 13,6/, Andriejų, Pilypą, Judą, Tadą, Natanaelį.

d/ Be to, iš teksto matyti, kad ketvirtoji evangelija parašyta ne palestiniečiams, nes hebrajiškus žodžius aiškina graikiškai /"Rabbi" - mokytojas/, taip pat tekstas rodo, kad ketvirtoji evangelija parašyta daugiau laiko praėjus nuo įvykių, atrodo, kad po Petro mirties ir net po Jeruzalės išgriovimo, kadangi Jeruzalės vietovės minimos būtajame laike /Jn 11, 18; 18,1; 19,41/. Ir Jėzaus priešai vadinami bendru judėjų /žydų/ vardu, kai sinoptikai juos skirsto į sadukiejus, fariziejus, erodiečius. Prie šių visų faktų pridėjus dar tai, kad ketvirtosios evangelijos autorius save vadina mokiniu, kurį Jėzus mylėjo, darosi aišku, kad ketvirtosios evangelijos autorius yra apaštalas Jonas, Zebediejaus sūnus.

c. Svarbesni prieskaištai prieš ketvirtosios evangelijos apaštalų kilmę:

1/ Ketvirtoji evangelija skelbia, kad Jėzus iš Nazareto yra Dievo Žodis, prieš pasaulio pradžią jau buvęs pas Dievą.

kad per jį viskas padaryta, ir kad pagaliau jis tapęs žmogumi. Kritika teigia, kad Dievo Žodžio sąvoką esanti kilusi iš Aleksandrijos filosofinės mokyklos ir kad ją labiausiai išvystęs Filonas. Kadangi apaštalas Jonas negalėjęs pažinti Filono filosofijos, tai esą reikalinga prileisti, kad ketvirtoji evangelija parašyta kurio nors vėlesnio autoriaus, greičiausiai Aleksandrijoje.

A t s a k y m a s . Nebūtinai ketvirtosios evangelijos autorius "Logos" /Dievo Žodžio/ sąvoką turėjo skolintis iš Aleksandrijos mokyklos, nes ketvirtosios evangelijos "Logos" labai skiriasi nuo Platono "Logos". Apaštalas Jonas Aleksandrijos filosofiją tuo metu galėjo pilnai pažinti. Tarp Filono ir ketvirtosios evangelijos "Logos" sąvokų yra esminis skirtumas. Panašumas yra tik tame, kad Filonas ir ketvirtoji evangelija Logosą vadina Dievo Sūnumi, pirmgimiu Sūnumi. Tačiau Filonas savo "Logos" niekuomet nevadina Dievu tiesiogine prasme, o tik jį laiko tarpininku tarp Dievo ir regimojo pasaulio, o ketvirtoje evangelijoje Dievo Žodis yra Dievas tikrąja prasme. Be to, Filonos Logos nėra tas pats, ką lauktasis žydų Mesijas, o ketvirtoje evangelijoje yra įsikūnijęs pranašų pranašautasis Mesijas. Pagal ketvirtąją evangeliją Žodis yra tapęs kūnu, t.y. žmogumi, o pagal Filoną įsikūnijimas yra negalimas, kadangi, pasak jo, materija yra blogio pradmuo ir Dievas kaip aukščiausias gėris negali sueiti į kontaktą su materija. Jono buvimo Efeze metu Aleksandrijos filosofija jau buvo žinoma, nes komunikacija su Aleksandrija buvo jau krikščionybės pradžioje. Apd 18,24 ir sek. kalba apie žydą Apolį iš Aleksandrijos, tapusį krikščioniu ir Efeze pasižymėjusį savo iškalbingumu.

Efeziečiai ir kolosiečiai tikriausiai buvo susipažinę su filosofiniais terminais, kadangi Paulius, jiems rašydamas laiškus,

tokius terminus vartoja, pvz., kad Kristus yra neregimojo Dievo atvaizdas, visos kūrimijos pirmgimis, kuriame gyvena visa dievystės pilnybė kūniškai. Todėl ir ketvirtosios evangelijos autorius, turėdamas mintyje savo artimiausiųjų klausytojų išsilavinimą, vartoja turiningesnius terminus. Kovodamas su besiriečiančiomis erezijomis, kurios kaip tik krikščionybę puolė filosofiniais ginklais, jis pats naudoja filosofinius terminus, duodamas jiems krikščionišką prasmę - tuo pačiu iš ereticų rankų išmušdamas ginklą.

Ketvirtosios evangelijos autorius Dievo Žodžio sąvoką galėjo pasiskolinti iš Senojo Testamento /plg. Pr 1,3; Ps 32,6; 106,20; Pat 8,22; Išm 7,25/, iš kurio šią savoką yra pasisavinęs ir žydas Filonas, tik Šv.Rašto mintį jis atmiešė platoniškomis ir stoiškomis idėjomis.

2/ Ketvirtoji evangelija piešia labai skirtingą Kristaus paveikslą nuo to, kurį yra atvaizdavę sinoptikai. Sinoptikų Kristus esąs žmogus, Dievo pasiuntinys, Dievo vardu veikęs, o ketvirtosios evangelijos Kristus esąs jau Dievo Sūnus, pats Dievas. Todėl ketvirtoji evangelija negalinti būti apaštalo veikalas.

A t s a k y m a s . - Šis priekaištas turėtų pagrindo, jei iš tikrųjų sinoptikai kalbėtų apie Kristų kaip žmogų, o ketvirtoji evangelija - tik apie Kristų kaip Dievą. Bet taip nėra: ketvirtoji evangelija kalba apie Kristų ir kaip žmogų, pvz.: liudija, kad Kristus kelionėse pavargavo /Jn 4,6/, kad troškulys jį kankindavo /Jn 4,7; 9,28/, kad jis verkdavęs /Jn 11,35/, drebėjęs iš baimės prieš mirtį ir t.t. O sinoptikai taip pat kalba, kad Kristus yra Dievo Sūnus: pats Dangus taip Jėzų pavadinęs krikšto ir atsimainymo ant Taboro kalno metu, Petras tai aiškiai išpažinęs; pagaliau pats Kristus Sinedriumo

teisme, Dievo vardu klausiamas, atviraĩ pasakęs, kad esąs Dievo Sūnus, už ką buvo palaikytas piktžodžiautoju ir pasmerktas mirti.

Be to, pasak sinoptikų, Kristus laikęs save visų žmonių teisėju, subatos Viešpačiu, turinčiu teisę atleisti nuodėmes, ką paliudijos savo stebuklais. Dievą jis vadino savo tėvu, o ypač aiškiai pabrėžė, kad jis esąs tikrasis Dievo Sūnus, palyginime apie neištikimus vynininkus, kurį pateikia visi trys sinoptikai. Taigi ketvirtosios evangelijos ir sinoptikų Kristus nėra esminiai skirtingas, bet tas pats Įsikūnijęs Dievo Sūnus.

3/ Pas sinoptikus Kristaus kalbos populiarios, palyginimų formoje, o ketvirtoje evangelijoje pateikiamos teologinės Kristaus kalbos, dogmatinės tiesios moksliškų stiliumi. Be to maža yra tapatumo tarp sinoptikų ir ketvirtosios evangelijos.

A t s a k y m a s . Tai tiesa, bet iš to neseka, kad ketvirtosios evangelijos autorius nėra apaštalas. Juk Kristus, daug kartų pasirodydamas apaštalams po savo prisikėlimo, yra kalbėjęs apie Dievo karalystę. Sinoptikai pateikia, ką Kristus yra kalbėjęs prieš mirtį, o ketvirtoji evangelija turi uždavinį papildyti sinoptikus. Sinoptikai daugiau pateikia Kristaus kalbas Galilėjos žmonėms, o ketvirtoji evangelija - Jeruzalės fariziejams ir Rašto žinovams. Be to, Jonas rašė ne karštus įspūdžius iš Kristaus gyvenimo daugelių metų praėjus, bet jis rašė, ką savo apmąstymuose, Dievo malonės padedamas, daugelį kartų buvo vis giliau išgyvenęs. Štai dėl ko jo evangelija yra skirtinga nuo sinoptikų.

3. Ketvirtosios evangelijos parašymo laikas, vieta ir tikslas

Ketvirtoji evangelija yra parašyta po 70-tųjų metų, kadangi evangelija prileidžia, kad Jeruzalė jau sugriauta, nes kalbant apie Jeruzalės vietas, vartoja būtąjį laiką /plg. Jn 11,18; 18,1; 19,41/. Istoriška tradicija tvirtina, kad Jonas evangeliją parašė paskutinysis, būdamas jau seno amžiaus. Tai liudija Irenėjus, Klemensas Aleksandrietis, Origenas. Tačiau Jono evangelija negalėjo būti parašyta vėliau kaip I a. pabaigoje, kadangi Ignotas Antiochietis, miręs 105-107 m., jau žinojo Jono evangelijos išsireiškimus ir net ištisus sakinius. Dauguma autorių nurodo, kad Jono evangelija parašyta tarp 92-98 m.

Jonas buvo ištremtas į Patmos salą ciesoriaus Dioklecijono /81-96/ keturioliktas valdymo metais. Viešpataujant Nervai /96-98/, jis sugrįžo į Efezą, kur gyveno iki Trajano /99-117/ laikų. Būdamas Patmos saloje /95-96 m./, Jonas parašė Apreiškimo knygą /Apr 1,9/. Taip rodo Apokalipsės /Apreiškimo knygos/ turinys ir aiškus Irenėjaus liudijimas. Anot Irenėjaus, savo evangeliją Jonas parašęs Efeze. Todėl Jonas ją parašė arba prieš ištrėmimą, arba grįžęs iš Patmos. Tam geriausiai atitinka 92-98 m. Greičiausiai Jonas parašė evangeliją po Apokalipsės, grįžęs iš Patmos salos, t.y., po 96 m.

Savo evangelijos tikslą apaštalas Jonas pats nusako: "Yra surašyta, kad tikėtume, jog Jėzus yra Mesijas, Dievo Sūnus, ir tikėdami vardan jo turėtume gyvenimą" /Jn 20,31/. Ir senieji rašytojai mini, kad savąją evangeliją Jonas norėjo sustiprinti tikinčiųjų tikėjimą, kurį buvo pradėję drumsti erezijos. Irenėjus tiesiog sako, kad Jonas parašė evangeliją "ad refutandos hereticos" /atremti eretikams/.

būtent, prieš Korintą, ebijonitus ir kitus. Tai mini ir šv.Jeronimas. Korintas, apie kurį Jonas užsimena savo pirmajame laiške, į ėmė skelbti, kad Jėzus buvęs vien žmogus, Juozapo ir Marijos sūnus, Jordane krikšto metu su juo susijungęs Kristus, todėl Jėzus viešame gyvenime taip nuostabiai reiškęsis, bet Alyvų sode Mesijas atsiskyręs nuo Jėzaus ir jis likęs vėl paprastu žmogumi. Ebijonitai skelbė, kad Jėzaus, prieš prasidedant Marijoje, nėra buvę. Apaštalo Jono evangelija, atrodo,parašyta, atsižvelgiant į Korinto ir ebijonitų platinamas klaidas.

Kai kurie šių laikų autoriai mano, kad apaštalas Jonas, rašydamas evangeliją, norėjęs papildyti sinoptikų paduotas žinias apie Kristų. Ši nuomonė turi pagrindo. Sugretinus ketvirtąją evangeliją su sinoptinėmis, galima aiškiai pastebėti, kad ketvirtoji evangelija išleidžia net kai kuriuos žymius Kristaus gyvenimo įvykius, jei tik jie yra aprašyti sinoptinėse evangelijose. /pavz., Eucharistijos įsteigimą/, kartais jis labai aiškiai sinoptikų parašytus įvykius papildo, tiksliau nurodydamas asmenis, laiką, suminėdamas net valandą.

4. Istorinis ketvirtosios evangelijos pobūdis

Luazi paskelbė nuomonę, kad ketvirtoji evangelija nėra istorinis veikalas, bet alegorinis, simbolinis. Ketvirtosios evangelijos autorius, norėdamas savo idėjas konkrečiai pavaizduoti, jas personifikuoja.

Šią nuomonę plačiau išreklamavo racionalistinio naturalizmo šalininkai. Tiesa, ketvirtosios evangelijos autorius turi apologetinį tikslą. Šiam tikslui jis daugiau vartoja istorinius faktus iš Kristaus gyvenimo, negu protinius išvedžiojimus.

Pirmiausia jis liudija, kad aprašytus įvykius yra pats matęs /Jn 19,35/. Be to, aprašytų įvykių istoriškumą paremia su smulkmeniška tikslumu: nurodytos geografinės aplinkybės, tikslieji suminėti civilinio gyvenimo faktai, žydų papročiai, tiksliai nurodytas įvykių laikas, kartais suminint net valandas. Kai kas dar bando alegoriškai aiškinti ketvirtosios evangelijos aprašytus Kristaus stebuklus, bet taip galvoti nėra tikslo. Galima tik pastebėti, kad aprašytieji Kristaus stebuklai turi dvasinę prasmę, nes Kristus stebuklus darė savo žodžiams paliudyti: "Jei netikite mano žodžiams, tikėkite darbams".

Biblinė Komisija yra pareiškusi, kad turimieji istoriniai liudijimai patvirtina, jog ketvirtosios evangelijos autorius yra apaštalas Jonas, ką paremia ir evangelijos pobūdis, todėl nėra jokio pagrindo ketvirtosios evangelijos nelaikyti istoriniu veikalu.

5. Ketvirtosios evangelijos turinys

Pagrindinė ketvirtosios evangelijos mintis yra dieviškos Kristaus garbės apreiškimas. Šią mintį vystydamas, šv.Jonas aprašo veiksmus ir žodžius, kuriais Kristus apreiškė savo dieviškąją garbę, iš kitos pusės jis pabrėžia, kad juo aiškiau Jėzus apreiškia savo dieviškąją garbę, tuo didyn eina žydų netikėjimas, iki jis pasiekia visiško apakimo.

Ketvirtąją evangeliją galima taip skirstyti:

Prologas /Jn 1,1-18/ - Čia apaštalas Jonas trumpai pateikia savo evangelijos esmę: "Mes regėjome jo šlovę" /Jn 1,14/.

I dalis /Jn 1,19-4,54/ - Kristaus dieviškos garbės pasireiškimo ir žydų priešstaravimų pradžia: Jono Krikštytojo liudijimas, apaštalų pašaukimas, pirmas stebuklas, išmetimas

prekiautojų iš šventyklos, naktinis pokalbis su Nikodemu, susitikimas su samariete, vieno viršininko sūnaus stebuklingas išgydymas.

II dalis /Jn 5,1-12,50/ - dar ryškesnis Kristaus dieviškos garbės pasireiškimas ir sustiprėję žydų prieštaravimai iki nutarimo Jėzų nužudyti: paralyžuotojo išgydymas, iškilmingas Jėzaus liudijimas apie savo dievišką sūnystę, duonos padauginimas ir pokalbis apie Švč? Sakramento įsteigimą; viešas susitikimas su žydų vyresniaisiais, Jėzaus pasielgimas su svetimautoja, Jėzus kalba apie save kaip apie pasaulio šviesą, išgydo aklą d gimusį, vaizduoja save kaip gerąjį Ganytoją; vėl iškilmingai kalba apie savo dievišką sūnystę, prikelia Lozorių; žydai nutaria Jėzų nužudyti.

III dalis /Jn 13,1-20,31/ - Jėzaus dieviškos garbės pasireiškimo atbaigimas ir žydų neapykantos realus pasireiškimas: iškilmingas Jėzaus įžengimas į Jeruzalę, Paskutinė vakarienė, kančia, mirtis, prisikėlimas, Jėzaus pasirodymas.

Epilogas /21 skyr./: pakartotinas Petrui primato suteikimas.

6. Ketvirtosios evangelijos integralumas

a/ Yra ginčų dėl autentiškumo skyrelio apie moterį svetimautoją /Jn 8,11/.

Daugelyje Naujojo Testamento kodeksų šis skyrelio visai nėra, taip pat nėra ir siriškame Šv.Rašto vertime - Pešitoje. Be to, Rytų Bažnyčios tėvai, komentavę ketvirtąją evangeliją, apie moterį svetimautoją nieko nekalba /Origenas, Chrizostomas, Kirilas Aleksandrietis ir kt./.

Tačiau ne viename svarbios vertės kodekse šis skyrius randamas. Šv.Jeronimas, Ambraziejus, Leonas, Augustinas šį skyrelį šine

ir apie jį kalba. Be to, jis randamas ir senajame Šv.Rašto vertime į lotynų kalbą, o liturginės ir kitos senos knygos jį pažymi kaip IV evangelijos ištrauką. Kodėl jis neranduamas kai kuriuose kodeksuose, aiškinama įvairiai: vieni aiškina, kad apaštalas Jonas jį yra parašęs po evangelijos parašymo atskirai, ir tik vėliau jis buvęs įtrauktas perrašinėtojų į evangeliją; kiti mano, kad jį bus parašęs ne apaštalas Jonas, bet kitas mokinys, girdėjęs Joną apie tai kalbant. Dar kiti mano, kad kai kam rodėsi, jog nepatogu evangelijose apie tai skaityti ir todėl perrašinėtojai jį išleidę. Kaip ten bebūtų, bet Tridento susirinkimas ketvirtąją evangeliją laiko kanoniška Šv.Rašto knyga su visomis jos dalimis.

b/ Yra ginčytinas autentiškumas Jn 5,3-6, kur kalbama apie ~etsatas tvenkinį, prie kurio ligoniai laukdavo vandens pasijudinimo. Ir šio teksto daugelyje kodeksų nėra, tačiau šį tekstą žino Tertulijonas, Ambraziejus, Chrizostomas, Augustinas ir kiti. O svarbiausia, kad be šio teksto būtų nesuprantama Jn 5,7 eilutė, dėl kurios autentiškumo niekas neabejoja: "Viešpatie, aš neturiu žmogaus, kuris, vandeniui sujudėjus, mane įkeltų į tvenkinį".

c/ Dar keliamas klausimas dėl Jn 21,24-25: manoma, kad šitas eilutes parašė tie, kurie įprašė apaštalą Joną šią evangeliją parašyti ir šiuos žodžius parašė kaip liudijimą apie šios evangelijos autentiškumą.

\+ + +

XI skyrius
KITOS NAUJOJO TESTAMENTO KNYGOS

I. APAŠTALŲ DARBAI

Seniausiuose kodeksuose ši Naujojo Testamento knyga vadinama arba tiesiog "Darbai" arba "Apaštalų darbai", arba "Šventųjų apaštalų darbai". Lotyniškai "Acta Apostolorum" tačiau tiksliau būtų pavadinti "Actus Apostolorum" - /Apaštalų veikla/. Ši knygos titulą žino Irenėjus, Origenas, Euzebijus, Tertulijonas, Kiprijonas, Muratorijaus fragmentas.

1. Apaštalų darbų knygos turinys

Kaip evangelijos atpasakoja trumpai Kristaus gyvenimą ir jo žemišką pasiuntinybę, taip Apaštalų darbai teisingai galima pavadinti /ir egzegetų faktinai vadinama/ Šventosios Dvasios evangelija bei atpasakojimu, kuriame trumpai aprašoma Šventosios Dvasios veikimas per Bažnyčią. Ši knyga kalba apie apaštalų veiklą, bet ne apie visų apaštalų, o tik penkių: Petro, Jokūbo Vyresniojo, Jokūbo Jaunesniojo, Jono ir Pauliaus - daugiausia apie Petro ir Pauliaus.

Apaštalų darbų knyga yra istorija to, apie ką šios knygos autorius išsireiškia: "Kai ant jūsų nužengs Šventoji Dvasia, jūs gausite jos galybės ir tapsite mano liudytojai Jeruzalėje ir visoje Judėjoje bei Samarijoje ir lig pat žemės pakraščių /Apd 1,8/.

Apaštalų darbuose ir aprašoma šių Jėzaus žodžių realizavimas bei Bažnyčios įsikūrimas ir jos plėtimasis, organizavimasis.

Apd yra kažkas nepaprastai paguodžiančio ir švento.

Knyga dalinama į dvi dalis:

I dalis - šv.Petro veikla įkuriant Bažnyčią Jeruzalėje ir Bažnyčiai išsiplatinant Judėjoje ir Sirijoje /1-12 skyr./. Čia svarbesni įvykiai yra šie: Viešpaties įžengimas į dangų, Motiejaus išrinkimas apaštalu, Šventosios Dvasios atsiuntimas, Jeruzalės Bažnyčios įkūrimas, tolimesnis Bažnyčios plitimas Judėjoje: raišojo išgydymas, Petro pamokslas, Petras ir Jonas teisme; Ananijas ir Sapfyra, apaštalų daromi stebuklai, apaštalų suėmimas ir Gamalielio patarimas nesipriešinti šitam judėjimui; diakonų išrinkimas, pirmasis krikščionių persekiojimas, Stepono užmušimas. Nežiūrint to, Bažnyčia plinta Palestinoje ir Samarijoje, atsiverčia Paulius, pradeda stabmeldžiai tapti krikščionimis; Petras įkuria Bažnyčią Antiochijoje, grįžęs į Jeruzalę, patenka į kalėjimą, bet stebuklingai išlaisvinamas; miršta persekiotojas Erodas Agripa.

II dalis - Bažnyčios plėtimas tarp stabmeldžių dėka Pauliaus veiklos /13-28 skyr./: Paulius skelbia Kristų pagonims Mažojoje Azijoje, Achajoje, Romoje ir kitur, atlikdamas tris didžiules apaštališkas keliones; Jeruzalėje Paulius suimamas, grandinėmis sukaustytas gabenamas į Cezarėją, kur išbūna du metus, po to siunčiamas į Romą ir ten išbūna nelaisvėje tris metus.

2. Apaštalų darbų autorius

Muratorijaus fragmentas, Irenėjus, Klemensas Aleksandrietis, Origenas ir Tertulijonas aiškiai liudija, kad Apaštalų darbų autorius yra gydytojas Lukas. Tai patvirtina pirmiausia vidiniai kriterijai:

a/ Apaštalų darbų pirmieji žodžiai /1,1-3/ aiškiai rodo, kad šios knygos autorius yra tas pats asmuo, kuris yra trečiosios evangelijos autorius.

b/ Stilius ir rašymo pobūdis yra toks pat Apaštalų darbų ir trečiosios evangelijos: panašiai atsiliepia apie atskirus asmenis, taip pat panašiai pavaizduoja aplinkybes, nusako vietas.

c/ Graikų kalba Apaštalų darbuose ir trečiojoje evangelijoje yra lygiai puiki, eleganti ška.

d/ Abiejose knygose vartojami tie patys medicinišk terminai.

Visa tai įrodo, kad Apaštalų darbų autorius yra Lukas. Šį teigimą patvirtina dar ta aplinkybė, kad apaštalų darbų autorius pasisako esąs Pauliaus kelionių draugas ir palydovas. Be to, yra žinoma, kad kelionėje į Romą lydėjo iš jo mokinių tik Lukas. Aprašydamas kelionės įvykius, jis kartoja daugiskaitą, rašydamas "mes", ir aprašo taip vaizdžiai, kaip gali tik tas, kuris pats visa tai yra matęs ir išgyvenęs.

Kai kurie buvo manę, kad Lukas esąs ne viso veikalo autorius, o tik tos dalies, kurioje jis vartoja išsireiškimą "mes". Tačiau Harnakas, rūpestingai ištyręs šį klausimą, priėjo išvados, kad stilius, vartojami žodžiai ir pats įvykių aprašymo būdas liudija, kad veikalo autorius yra vienas, ir tai - vienas artimiausių Pauliaus draugų. O į klausimą, kuris iš jų būtų - atsako: gydytojas Lukas - tas pats, kuris yra trečiosios evangelijos autorius.

Galime su tikrumu nustatyti, kad Lukas, rašydamas Apaštalų darbus, naudojosi šiais šaltiniais:

a/ asmenine patirtimi, kadangi jis nuo Troados, t.y., nuo Pauliaus apaštališkosios kelionės pusės, lydėjo Paulių /Apd 16,10/;

b/ žiniomis, kurias jis rūpestingai rinko iš apaštalų Petro, Jokūbo, Pilypo ir diakonų Stepono ir Pilypo;

c/ atrodo, kad jis buvo naudojęsis ir rašytais dokumentais, būtent: Apaštališkuoju dekretu dėl stabmeldžių priėmimo į Bažnyčią, Petro ir Stepono jau anksčiau parašytomis kalbomis.

Kai kurių nuomonė, kad Lukas naudojosi Juozapo Flavijaus ir Pauliaus laiškais - nepasitvirtino.

3. Apaštalų darbų parašymo tikslas

Racionalistiški natūralistai /Tiubingeno mokykla/ buvo pareiškę nuomonę, kad Lukas, rašydamas Apaštalų darbus, norėjo sutaikyti skylančią į dvi dalis Bažnyčią - petrinistus ir paulinistus. Ta-čiau ši jų nuomonė visai neteisinga, nes sutaikyti ar suderinti visai nėra reikalo ten, kur nėra tikro neutikimo. Nesutikimus tarp Petro ir Pauliaus tik kai kurie kritikai sau mėgsta įsivaizduoti, bet jų visai nemini nei Naujojo Testamento knygos, nei senieji Bažnyčios rašytojai, bet prieš ingai: abu apaštalus stato greta vienas kito. Tiesa, Antiochijoje šv.Paulius papeikė Petro elgesį, bet ne jo mokslą. Tuo papeikimu dalykas ir pasibaigė. Abu apaštalai vėliau buvo Jeruzalėje apaštalų susirinkime, o dar ir vėliau abu vienas apie kitą gražiai atsiliepė; pvz.: Paulius laiške Romėnams gyrė Petro įkurtą Romoje Bažnyčią dėl jos tikėjimo tikrumo ir tvirtumo, o Petras antrajame savo laiške Paulių vadina savo mylimuoju broliu.

Iš tikrųjų autorius, rašydamas Apaštalų darbus, turėjo tikslą paktais pavaizduoti stebuklingo Bažnyčios augimą po Šventosios Dvasios atsiuntimo.

Apaštalų darbų knyga rodo, kaip krikščionybės grūdas, krites į nuodėmingos žmonijos dirvą, išaugo savo didumu į visuotiną, prigimtimi dieviška išgarymo medį. Tai aprašydamas, autorius tikriausiai norėjo sustiprinti skaitytojų tikėjimą. Kai kurie mokslininkai dar nurodo ir šalutinius tikslus, pvz.: norą iškelti Pauliaus autoritetą, Petro ir Pauliaus apaštališkose poreigose vienigumą ir pan.

4. Apaštalų darbų knygos parašymo laikas ir vieta

Bendrai, istoriškai sutinka, kad Apaštalų darbai parašyti prieš 70-tuosius metus, nes kalbama apie Jeruzalę kaip dar nepaliestą 70 m. sunaikinimo. Lukas Apaštalų darbus baigia paminėdamas, kad Paulius išbuvo Romoje kaip belaisvis porą metų. Iš kitų šaltinių žinome, kad trečiaisiais metais Paulius buvo išteisintas ir dar ilgą laiką, būdamas laisvas, veikė Bažnyčios gerovei. Iš to, kad Lukas smulkmeniškai aprašo Pauliaus kelionę į Romą bei jo veiklą Romos nelaisvės metu ir nieko nemini apie Pauliaus išteisinimą, seka išvada, kad jis Apaštalų darbus baigė rašyti prieš Pauliaus išteisinimą, t.y., vėliausiai 63 m. pradžioje.

Dėl apaštalų darbų parašymo laiko yra ir antra nuomonė, būtent, kad Apaštalų darbai parašyti apie 75-80 m. Ši nuomonė yra pagrindžiama taip:

šv.Irenėjus rašo, kad Morkus, netrukus po Petro ir Pauliaus mirties, surašė tai, ką Petras buvo skelbęs. Remdamiesi šiuo senu liudijimu ir vidine teksto analize, daugumas

tyrinėtojų nustato Morkaus parašymo laiką tarp 65-70 m., o Mato ir Luko - apie 75-80 metus.

5. Apaštalų darbų išorinė vertė

Apaštalų darbuose Lukas aprašo pirmykštės krikščionybės istoriją - pirmiausia Jeruzalėje ir kitose Romos provincijose, siekiant į imperijos sostinę Romą. Tiesa, Apaštalų darbuose trūksta chronologinių datų, tačiau šis faktas nemažina jų istorinės vertės,nes aprašomieji įvykiai bei asmenys minimi nuoseklumo ir tvarka, kurių chronologiją galima nustatyti pasiremiant kitais šaltiniais. Pvz., Juozapas Flavijus savo veikaluose "Žydų senovė" ir "Žydų karas" ne kartą paliečia įvykius bei asmenis, minimus Apaštalų darbuose,būtent: badą Klaudijaus laikais, Gamalielį, Feliksą ir jo žmoną Druzilą, pirmąjį ir antrąjį Erodą Agripą. Reiškia, abu autoriai naudojasi tais pačiais šaltiniais /juk Lukas tada Flavijaus raštų dar nežinojo/. Lukas mini to laikotarpio istorines, geografines, administracines ir politines aplinkybes. Archeologija patvirtino Luko aprašymus Apaštalų darbuose. Lukas aprašo to laiko miestus, žmonių papročius, teisinius nuostatus, religines apeigas. Paliečia Palestinos, Sirijos, Makedonijos, Graikijos liaudies folklorą. Luko aprašymai Apaštalų darbuose atitinka autobiografiniams Pauliaus fragmentams jo laiškuose.

XIX a. viduryje buvo atsiradę teigiančių, kad Apaštalų darbais istoriniu atžvilgiu negalima pasitikėti, tačiau vėlesni tyrinėjimai ir gilesnis anų laikų pažinimas davė visai priešingus rezultatus. Tuo būdu Apaštalų darbuose aprašytų įvykių tikrumą patvirtina ir pasauliniai archeologiniai dokumentai, ypač įrašai. Kad Apaštalų darbų veikalas yra

Vertingas istoriniu atžvilgiu matyti dar iš to, jog Lukas rašo tai, ką pats buvo matęs ar sužinojęs iš patikimų liudininkų. Jau rašydamas Kristaus gyvenimo istoriją, Lukas buvo parodęs daug kruopštumo, patikrinant Kristaus gyvenimo faktus. To kruopštumo Lukui netrūko ir rašant Apaštalų darbus. Lukas gerai susipažinęs su tuometiniu pasauliu ir todėl jis aprašo tai, kas jam buvo gerai žinoma.

6. Apaštalų darbų tekstai

Šiandien turime dvejopą ar trejopą Apaštalų darbų tekstą:

1/ Orientališką, kuris yra įtrauktas į Naujojo Testamento eilę, randamą daugelyje didžiųjų kodeksų, kurį cituoja Rytų Bažnyčios tėvai /Klemensas Aleksandrietis, Origenas/, o nuo IV a. ir Vakarų Bažnyčios tėvai. Jį turi Vulgata ir jis skaitomas bažnytišku.

2/ Vakarietiškas tekstas, kuris yra patesnis ir daugelyje vietų tiksliau nusako įvykius negu rytietiškas ir randamas senajame lotyniškame vertime. Jį cituoja senieji Vakarų Bažnyčios tėvai /Ireniejus, Tertulijonas, Kiprijonas, Augustinas/.

3/ Mišrus tekstas - tai iš abiejų tekstu sudarytas trečias. Jį turi kai kurie vėlesni kodeksai, taip pat ir sirų Pešita, cituoja kai kurie vėlesni Bažnyčios tėvai /pvz. šv.Beda/. Niekas neabejoja, kad šis tekstas pagamintas iš anų pirmųjų vėlesniais laikais.

Kyla klausimas, kuris iš tų tekstų yra pirmutinis, kuris Luko veikalas, o gal abu Luko?

Pranciškus Blesas /1907/, Halės filologas, mano, kad pats Lukas šį veikalą du kartus išleido: pirmą kartą plačiau aprašė

įvykius būdamas Romoje /tai vakarietiškas tekstas/, vėliau pagamino šio veikalo santrauką Teofiliui. Šią nuomonę palaiko Belsar, Zenas, Veberis ir kt. Kiti sako, kad jei Lukas trumpesnę Apaštalų darbų laidą vėliau būtų praplėtęs, tai ji būtų tobulesnė. Dabar gi tobulesnis vakarietiškas tekstas. Todėl jie mano, kad orietališkąjį tekstą Lukas parašęs Pauliui esant Cezarėjos kalėjime ir jį palikęs Rytuose. Atvykęs su Pauliu į Romą, tikinčiųjų prašomas, jis iš naujo parašęs Bažnyčios istoriją ir tokiu būdu atsiradęs platesnis ir tikslesnis vakarietiškas tekstas.

Galutinio sprendimo šiuo klausimu neturime.

Pagal Biblinės Komisijos dekretus /1913. VI.12/, Apaštalų darbų autorius yra Lukas. Tai verčia pripažinti išoriniai ir vidiniai kriterijai. Komisija nepalaiko nuomonės, pagal kurią Apaštalų darbai yra dviejų veikalų suliejimas į vieną. Į klausimą ar Lukas, paduodamas pvz. Stepono kalbą, kurioje atpasakojant Senojo Testamento įvykius, yra istorinių netikslumų, yra suklydęs, atsako, kad Lukas paduoda Stepono kalbą taip, kaip ji Stepono buvo pasakyta tose aplinkybėse.

\+ \+ \+

II ŠV. PAULIUS IR JO LAIŠKAI

1. Romos imperijos politinė bei religinė padėtis Pauliaus laikais

Norint suprasti šv. Paulių, reikia pažinti politines bei religines sąlygas, kuriomis jam teko veikti. Visa aukščiausioji valdžia Romos imperijoje buvo imperatoriaus rankose. Jis galėjo parinkti senatorius ir juos atleisti, galėjo senato dekretus anuliuoti. Jis buvo kariuomenės vyriausias vadas ir net vyriausias kunigas - Pontifex maximus.

Tik imperatorius Augustas 27 m. prieš Kr. pradėjo dalintis savo valdžia su senatu. Jis kai kurias provincijas perleido valdyti senatui. Taip senatas apart Italijos dar valdė Sardiniją, Siciliją, Afriką, Kretą, Bitiniją ir Dalmatiją. Kitos imperijos provincijos buvo tiesioginėje imperatoriaus valdžioje. Egiptas buvo imperatoriaus tėvonystė /patrimonium imperatori/. Egiptas, Alpės, Judėja buvo valdomos specialiu režimu. Čia Roma turėjo tik civilinę ir karinę kontrolę. Senatas jo valdžioje esančioms provincijoms valdyti siųsdavo aukščiausius valdininkus konsulus arba pretorius. Imperatoriškųjų provincijų tiesioginis valdovas buvo pats imperatorius, bet ir jis siųsdavo savo vardu valdyti viršininkus. Egiptą valdydavo viršininkas, vadinamas prefektu, kitų imperatoriškųjų provincijų viršininkai buvo vadinami prokuratoriais, kurie pagal reikalą kraštė turėdavo didesnę ar mažesnę valdžią. Provincijoje buvo miestų, išimtų iš provincijų viršininkų valdžios. Provincijai skirtas viršininkas turėjo pareigą ne vien užlaikyti provincijoje drausmę, bet ir išrinkti paskirtus mokesčius imperatoriui ar senatui. Šias pareigas valdininkai eidavo labai stropiai, daugiau išrinkdami iš žmonių savo naudai /kartais kai kurie už tai patekdavo ir į teismą/.

Imperatorius turėjo 25-30 legijonų kariuomenę. Augusto metu legijoną sudarydavo 5-6 tūkstančiai karių. Dalinį valdydavo tribūnas. Legijonas dalindavosi į 10 kohortų, o kohortos į šešias centurijas. Taikos metu ši didžiulė kariuomenė dirbdavo viešuosius darbus: vesdavo kelius, statydavo valdžios pastatus, šventyklas. Pagal didžiuosius kelius, netoli viena kitos, būdavo kariuomenės stotys /postoviai/ - karinė pagalba keleiviams, ginant juos nuoplėšikų.

Romos gyventojai turėjo Romos piliečio teises /ius quiritium/. Su laiku šios teisės buvo suteiktos visiems Italijos gyventojams ir daugeliui imperijos nusipelniusių provincijų. Šis titulas buvo paveldimas. Romos piliečius turėjo teisę kreiptis į imperatoriaus teismą, apeliuoti į jį /ius provocationis/, teisę užimti didžiausius valdininkų postus /ius honorum/ ir jis negalėjo būti baudžiamas kūno bausmėmis /ius immunitatis/.

Romos imperijoje buvo kelios piliečių klasės. Aukščiausia klasė tai kilmingųjų /nobiles/. Jai priklausė didieji valdininkai, turintys teisę sėdėti net senate; jų buvo 600, bet jų skaičius vis didėjo, ir jie buvo vadinami "sequita"; Antroji klasė - tai plebėjai, iš kurių galėjo tapti ir kilmingaisiais. Trečioji klasė - liktertinai /atgavę laisvę vergai/. Paulianus laikais beveik pusė gyventojų buvo vergai /amatininkai, ūkininkai/. Be valstybinių vergų buvo dar ir privatinių, kurių padėtis buvo daug sunkesnė, nes jie buvo "gyvoji prekė".

Imperatorius buvo ir vyriausias kunigas - Pontifex maximus. Jis parinkdavo kunigus ir vestales /mergines, kurios saugodavo ugnį, kaip mūsų vaidilutės/. Suteikdavo šventykloms įvairių privelegijų, legalizuodavo provincijų dievų garbinimą, ypač žiūrėdavo, kad imperatoriaus kultas būtų stropiai užlaikomas. Tai būdavo tarsi saikas, kuriuo buvo matuojamas ištikimumas imperatoriui.

Žydų buvo paplitę visoje imperijoje. Augustas suteikė jiems laisvę praktikuoti savą religiją uždaruose rateliuose, su sąlyga, kad neįžeidinėtų kitų religijų išpažinėjų. Krikstaus laikais prozelitizmas buvo pasiekęs aukščiausią laipsnį: daugelis stabmeldžių, nusivylę savo religija, ieškojo tiesos žydų tikėjime.

Tokia religinė ir politinė Romos imperijos padėtis krikščionybei plisti iš vienos pusės padėjo, bet iš kitos pusės - nemažiau trukdė.

Krikščionybei plisti padėjo:

a/ imperijos universalumas;

b/ buvo masės nepatenkintųjų ė nei socialine padėtimi, nei stabmeldžių religija - jie ilgėjosi kažko kilnesnio;

c/ filosofai pagavo monoteizmo idėją;

d/ žydų plitimas imperijoje ir jiems suteiktos privelegijos.

Krikščionybei plisti trukdė:

a/ ciesoriaus kultas - krikščionys negalėjo imperatorius garbinti kaip dievus, o kas ~~jei~~ jiems nereikšdavo dieviškos pagarbos - būdavo imperijos priešas;

b/ krikščionys valdininkai negalėjo suderinti savo pareigų su tikėjimu, nes jų pareigos buvo supintos su įvairiomis aukomis dievaičiams: atsisakius jiems aukoti, krikščionys būdavo laikomi niekintojais to, kas imperijoje buvo laikoma šventa;

c/ stabmeldžių kurigų įtaka, ypač į aukštesnę visuomenę;

d/ žydų pavydas ir nežinanti ribų neapykanta krikščionybei;

e/ krikščionys atsirado imperijoje kaip sekta - prieš sektas buvo nukreipti įstatymai.

2. Šv.Pauliaus gyvenimas

Pauliaus tėvai gyveno Galilėjoje, Giskulės miestelyje. Pats Paulius liudija, kad jis yra žydas, kilęs iš Kilikijos Tarso /Apd 22,3/, taigi prieš Pauliaus gimimą jo tėvai buvo persikėlę į Tarsą.

Pauliaus gyvenimo šaltiniai sukaupti daugiausia Naujojo Testamento Apaštalų darbų knygoje /Apd 7,58; 9,1-30; 11,25-30/. Be to yra autobiografinių žinių paties apaštalo laiškuose /Rom 11,1; 1 Kor 15,8-9; 2 Kor 11,22; Gal 1,11-21; Fil 3,4-6; 2 Tim 1,5; 5,10-11/.

Pauliaus gimimo tikslią datą nėra nustatyta: manoma, kad mūsų eros 5-8 m. Savo vaikystę jis praleido Tarse - amų laikų prekybos ir graikų kultūros Mažojoje Azijoje centre, kur nuolat maišėsi iš įvairių imperijos kraštų atvykę pirkliai ir skambėjo visos imperijos kalbos, nors dominavo graikų k.

Taigi Paulius augo kultūros sukūryje. Paulius liudija, kad jis gimimu esąs Romos pilietis /Apd 22,28/. Tarso miestas, tiesa, neturėjo Romos teisių, todėl Pauliaus tėvas Romos piliečio teises turėjo būti gavęs arba už pinigus, arba kokiu pasitarnavimu imperijai. Daugelis mano, kad Antonijui sukėlus maištą prieš Oktavianą, nemažai Tarso gyventojų liko ištikimi būsimam imperatoriui. Šiam nugalėjus Antonijų, Oktavianas Augustas ištikimuosius apdovanojęs Romos piliečių teisėmis.

1/ Saulius-Paulius. Laiške Filypiečiams /3,5/ Paulius liudija, kad aštuntą dieną po gimimo buvo apipjaustytas. Ta proga jis gavo Sauliaus vardą. Šis vardas yra hebrajiškas /"Saul" reiškia trokštasis, išprašytasis/. Pas žydus tada jau buvo paprotys be žydiško vardo turėti graikišką ar romėnišką. Taigi ir Saulius, kaip Romos pilietis, iš karto buvo gavęs dar ir romėnišką Pauliaus vardą. Apd 13,7-12 liudija, kad Saulius po susitikimo su Kipro salos prokonsulu Sergiju Pauliu, kurį atvertė į krikščionių tikėjimą, pradeda save nuolat vadinti Pauliumi. Atrodo, kad jis darbavosi tarp žydų ir save vadino Sauliumi,

o kai pateko tarp graikų ir kitų tautybių - pasijuto esąs stabmeldžių apaštalu ir pradėjo vadintis romėnišku vardu Paulius.

2/ Mokslas. Paulius kaip žydas nuo 6 amžiaus metų pradėjo lankyti mokyklą, veikusią prie sinagogos. Čia jis mokėsi Įstatymo, senųjų padavimų - mokėsi būti fariziejumi, t.y., stropiai pildyti Įstatymą ir papročius. Be to, mokėsi rašyti hebrajiškai ir graikiškai. 13-15 m. amžiaus Paulių tėvas nuveža į Jeruzalę eiti aukštųjų mokslų - tapti Rašto žinovu. Čia jis Gamalielio mokykloje /Apd 22,3/ išėjo Įstatymą ir išmoko jį gerbti. Savo uolumu Paulius pralenkdavo kitus. Kiek mokėsi Jeruzalėje nežinia, bet Kristaus viešojo veikimo metu jo jau nebuvo Jeruzalėje. Turbūt prieš tai jis baigė mokslus ir, įsigijęs Rašto žinovo titulą, grįžo į Tarsą.

Ar Paulius Tarse lankė kokią graikų mokyklą - neaišku: greičiausiai ne, nes buvo fariziejaus sūnus ir todėl negalėjo mokytis stabmeldžių legendų apie Graikijos dievus. Tačiau graikų kalbą Paulius mokėjo gerai. Tai rodo jo laiškai. Jis buvo susipažinęs su graikų literatūra, nes cituoja graikų filosofus, klasikus.

Paulius dar mokėjo amatą, nes anais laikais buvo paprotys kiekvienam mokytam vyrui mokėti dar rankų amatą, kad iš jo būtų galima pragyventi. Paulius mokėjo iš ožkų vilnų austi dekius, kurie buvo naudojami palapinėms, o taip pat gyvuliams apdengti.

3/ Pauliaus atsivertimas /33-34 m./. Kada Saulius nuvyko į Jeruzalę, neaišku, bet ginče su šv.Steponu jis jau dalyvavo ir saugojo Steponą mušančiųjų rūbus. Prasidėjus krikščionių persekiojimui, Saulius rodė ypatingą uolumą: jis grūdo į kalėjimą krikščionis nieko nesigailėdamas. Nesitenkino vien Palestinoje siausti, bet išgavo iš vyriau-

siojo kunigo raštą, kad ir Damaske galėtų apkalti grandinėmis Jėzaus mokinius ir juos pristatyti į sinedriumą.

Iš Jeruzalės į Damaską apie 200 km kelio. Anais laikais šį kelią galėjo padaryti/raitas per savaitę. Saulius, lydimas palydovo, ginkluotas kardu ir pasiėmęs grandinių, jojo į Damaską. Ką jis išgyveno sieloje šios kelionės metu - sunku žinoti. Staiga Saulių ištinka stipri šviesa. Jis nukrinta nuo arklio ir girdi balsą: "Sauliau, Sauliau, kam mane persekioji?" Saulius drebėdamas atsiliepia: " "Viešpatie, kas esi?" Jis mato prieš save garbingą prisikėlusio Jėzaus veidą, bet kadangi jo gyvo nebuvo matęs, negalėjo pažinti. Viešpats į Saulius klausimą atsakė: "Aš esu Jėzus, kurį tu persekioji". Tada Saulius tarė: "Viešpatie, ko nori, kad daryčiau?" O Kristus liepia: "Kelkis ir eik į miestą: tenai bus tau pasakyta, ką tau reikia daryti". Saulius atsikėlė, bet atmerkęs akis, nieko nematė. Palydovai jį nuvedė į Damaską. Tris dienas jis nieko nevalgė ir negėrė. Viešpaties mokinys Ananijas, Jėzaus paragintas, atėjo į namus, kur buvo Saulius, ir tarė: "Sauliau; broli, mane siuntė Viešpats, tas Jėzus, kuris tau apsireiškė kelyje, kuriuo ėjai, kad regėtum ir pasidarytum pilnas Šventosios Dvasios". Tą valandą Saulius atgavo regėjimą ir buvo pakrikštytas /Apd 9,1-19; 22,4-16; 26,12-18/.

4/ Apaštalavimo pradžia. Po krikšto Paulius Damasko sinagogose visu uolumu pradėjo skelbti, kad Jėzus yra pranašautasis Mesijas, kad žydų vyresnieji jį išdavė prikalti ant kryžiaus, bet jis trečiąją dieną kėlėsi iš numirusiųjų. Žydai nustebo, bet tuojau susigriebė ir pradėjo jam prieštarauti. Pagaliau žydai nutarė jį nužudyti. Jie saugojo miesto vartuose, kad Paulius nepaspruktų iš jų rankų. Jie dieną naktį saugojo miesto vartus.

Vieną naktį Jėzaus mokiniai nuleido Paulių pintinėje per miesto sieną ir jis taip pabėgo. Po to jis nuvyko į Arabijos tyrus, kur išbuvo apie trejus metus /Gal 1,17/. Ten jis turėjo laiko persvarstyti visas Senojo Testamento pranašystes /o pranašystes jis žinojo/, pranašų ilgesį, jų maldas ir naujoje šviesoje susigyventi su Kristaus gyvenimo faktais. Apie 36 m. Paulius grįžo į Damaską. Tada Damaską valdė nabatų karalius Eretas IV /apie 40 m./ ir žydai negalėjo sauvaliauti. Paulius dar su didesniu įkarščiu pradėjo skelbti Kristų. Žydai papirko miesto valdžią ir įstatė sargybas sugauti Paulių. Brolių padedamas Paulius vėl paspruko ir nuvyko į Jeruzalę. Čia krikščionys apie jo atsivertimą dar nebuvo girdėję, todėl jo vengė. Barnabas, įsitikinęs jo nuoširdumu, Paulių pristatė Petrui ir Jokūbui /Gal 1,18/. Su jais Paulius kalbėjosi apie Kristaus veiklą. Nors savo dvasioje Paulius buvo tikras Jėzaus mokinys, bet konkrečių žinių apie Mokytoją mažai teturėjo. Helenistų sinagogose Paulius drąsiai skelbė Kristų ir ginčijosi su žydais. Žydai, negalėdami atsispirti jo žodžiams, nutarė užmušti Paulių. Tik 15 dienų pragyvęs Jeruzalėje, Paulius turėjo iš jos išvykti. Per Cezarėją jis grįžo į Tarsą, kur viešam apaštalavimui neatsidavė, nebent privačiai skelbė Kristų.

Po Stepono mirties, kilus Jeruzalėje persekiojimui, daug krikščionių atvyko į Antiochiją. Pradžioje jie skelbė Kristų tik žydams, bet paskui, kai Petras pakrikštijo Kornelijų /Apd 16/, ir stabmeldžiams, kurių daug krikštijosi. Barnabas, nuvykęs į Antiochiją ir pamatęs, kaip dideli laukai yra prinokę pjūčiai, prisiminė Paulių. Jis vyksta į Tarsą, kur randa Paulių, maldingai nusiteikusį ir bedirbantį savo tėvų amate. Viešpaties vardu jis priverčia Paulių vykti

į Antiochiją. Čia Paulius ištisus metus sėkmingai darbuojasi /42-43 m./. Ištikus Jeruzalės tikinčiuosius skurdui, jie su gausiomis antiochiečių aukomis vyksta į Jeruzalę /43-44 m./. Jeruzalės tikintieji buvo persekiojami. Petras buvo stebuklingai išsigelbėjęs iš mirties. Jie pasiėmė su savimi Joną Morkų ir greit grįžo į Antiochiją.

5/ Pauliaus apaštališkosios kelionės /Apd 13-14/.

a/ Pirmoji kelionė /44-49 m./. - Grįžus iš Jeruzalės, po kurio laiko, Šventajai Dvasiai paraginus, buvo nutarta Paulių ir Barnabą išleisti darbuotis pas stabmeldžius. Vyresnieji uždėjo ant jų rankas, melsdami Šventosios Dvasios palaimos, ir išleido į pirmąją misijinę kelionę. Tai buvo ankstyvas 44-45 m. pavasaris. Jiedu dar pasiėmė Joną Morkų ir pirmiausia išplaukė į Barnabo tėviškę Kiprą, Salamino miestą, Pafą, kur gyveno prokonsulas Sergijus Paulius, kuris buvo pakrikštytas apaštalo Pauliaus. Po to išplaukė į M.Aziją, į Pamfilijos uostą Pergę, pasiekė Pizidijos Antiochiją, nuvyko į Ikoniją, Listrą, Derbę, Pamfiliją, vėl grįžo į Pergę ir leidosi žemyn į Atalijją ir išplaukė į Antiochiją duoti savo apyskaitos, steigiant krikščionių bendruomenės parapijas. Ši pirmoji kelionė buvo baigta 49 m. /Apd 13,14 skyr./.

b/ Antroji Pauliaus kelionė /50-53 m./.- Pauliui su Barnabu pradėjus ruoštis į antrąją kelionę, tarp jų įvyko nesutarimas: Barnabas norėjo drauge pasiimti ir savo giminaitį Joną Morkų, bet Paulius pasipriešino, kadangi Morkus pirma nebuvo ištvermingas iki galui. Tada Barnabas atsiskyrė nuo Pauliaus ir su Morkumi išplaukė į Kiprą stiprinti tikinčiųjų. Paulius, pasiėmęs Silą, Romos pilietį, išėjo iš Antiochijos pėsčias į M.Aziją, kur lonkė įsteigtas bažnyčias ir stiprino

krikščionis. Jis perėjo Siriją, Kilikiją, Derbę, Listrą, Troadą, iš čia nukeliavo į Filypus, po to į Lidiją. Troadoje prie jų prisidėjo Lukas, iš kur nuvyko į Makedonijos uostą Neapolį, o iš čia pėsti nukeliavo į Filypus. Po to atsilankė Atėnuose, kur Paulius kalbėjo aeropage, skelbdamas "Nepažįstamą Dievą". Po to Paulius išvyko į Korintą, kur išbuvo pusantrų metų, iš čia parašydamas pirmąjį laišką Tesalonikiečiams ir po to antrąjį laišką. Iš čia Paulius išplaukė į Efezą, o po to į Cezarėją, iš kur aplankė Jeruzalę, paliktiems vargstantiems Jeruzalės krikščionims surinktas aukas, ir grįžo į Antiochiją. 49-50 m. Jeruzalėje įvyko pirmasis apaštalų susirinkimas.

c/ Trečioji kelionė /54-58 m./. - Apaštališkoji Pauliaus siela negalėjo nurimti: 54 m. anksčiau pavasarį jis išsirengė aplankyti savo įsteigtos Lažnyčios.

Išvykdamas pėsčias į šiaurę, čia jis aplankė Galatijos ir Frigijos krikščionis, po to atvyko į krašto sostinę Efezą, kur suplaukdavo minios žmonių iš visos Mažosios Azijos. Todėl Paulius rado čia plačią dirvą veikimui, galėdamas platinti Kristaus mokslą visoje Mažojoje Azijoje.

Efeze jis išbuvo trejus metus. Čia jis įsteigė savo mokyklą, kuri turėjo gerą pasisekimą. Ir Korinto tikintiesiems parašė laiškus. Paulius nuvyko į Makedoniją, Korintą, pėsčias į Filypus, iš čia į Troadą, laivu nuplaukė į Miletą ir iš čia nuoširdžiai atsisveikinęs su tikinčiaisiais, išplaukė į Jeruzalę.

Laivas plaukė pro Kiprą, buvo sustojęs Sirijos mieste Tyre, kur krikščionys Paulių atkalbinėjo, kad nevyktų į Jeruzalę. Taip pat ir atvykus į Cezarėją, tikintieji draudė Jam vykti į Jeruzalę, bet jis atsakė

nebijąs net mirti dėl Kristaus vardo. 58 m. apie Sekmines jis atvyko į Jeruzalę. Čia susitiko su Jeruzalės vyskupu Jokūbu ir Jeruzalės bažnyčiai atidavė Azijos ir Graikijos tikinčiųjų aukas.

Šv.Paulius savo veiklą apibūdino antrajame laiške Korintiečiams /11,23-33: 12,1-9/

6/ Paulius grandinėse /58-63 m./ Jeruzalės tikintieji ne pirmieji Pauliui pranešė, kad prieš jį yra skundų, esą jis moko atstoti nuo Mozės ir nesilaikyti žydų papročių.

Vieną dieną iš Azijos atvykę žydai pamatė Paulių ir ėmė šaukti. Gal Paulių būtų ir užmušę, jei nebūtų atvykęs romėnų pulkininkas su kareiviais. Jis uždėjo Pauliui grandines, nuvedė jį pas viršininką. Minia šaukė ir negalima buvo sužinoti, kuo Paulius kaltinamas. Išvestas iš minios Paulius paprašė leisti kalbėti į minią. Atsistojęs ant laiptų, Paulius prabilo į nutilusią minią, atpasakojo, kas jis esąs, kaip jis uoliai gynęs Mozės įstatymą, kaip persekiojęs krikščionis, bet paskui jam pasirodęs Viešpats. Minia klausėsi, bet kai Paulius pasakė, kad Viešpats jam liepęs eiti tarp pagonių, minia vėl pradėjo šaukti. Pulkininkas liepė nuvesti Paulių į karių stovyklą, plakti ir kankinti, kad patirtų, dėl ko žydai taip ant jo širsta. Pririštas prie stulpo, Paulius šimtininko užklausė, ar valia plakti Romos pilietį ir dar be teismo. Šimtininkas tai pasakė pulkininkui, kuris sužinojęs, kad Paulius yra Romos pilietis, nusigando, kad jį be teismo buvo surišęs. Sekančią dieną pulkininkas pakvietė žydų vyresniuosius, jų tarpe pastatė laisvą Paulių ir leido jam teisintis, o anie ėmė jį kaltinti. Paulius tuoj pajuto, kad neįmanoma čia teisybės ieškoti.

Žinodamas, kad sadukiejai neigia prisikėlimą iš numirusių, o fariziejai tai gina, Paulius sušuko: "Aš fariziejus, fariziejaus sūnus! Aš teisiamas dėl vilties iš numirusių prisikėlimo" /Apd 23,6/. Kilo triukšmas ir sadukiejai dar labiau jį puolė. Bijodamas, kad jie Paulių nesudraskytų, pulkininkas liepė kareiviams jį išvesti iš salės. Kitą dieną apie 40 žydų padarė įžadą negerti ir nevalgyti, kol Paulius neužmuš. Bijodamas žydų užpuolimo, pulkininkas Paulių, apsaptą atsargos sargybos, pasiuntė į Cezarėją pas prokuratorių Feliksą. Savo laiške jis pažymėjo, kad manąs, jog Paulius esąs nekaltas, bet kadangi žydai tykoję jo gyvybės, todėl jį siunčiąs Feliksui. Nors Feliksas taip pat nerado Pauliaus kaltės, bet delsė jį paleisti, tikėdamasis už paleidimą gauti daug pinigų. Taip Paulius kalėjime išbuvo dvejus metus, kur jį lankydavo jo mokiniai, ypač Lukas. 60-ais metais Feliksą pakeitė Festas, kuris norėdamas įtikti žydams, norėjo Paulių grąžinti į Jeruzalę žydų teismui. Kaip Romos pilietis, Paulius apeliavo į ciesoriaus teismą. Festas, siųsdamas Paulių į Romą, laiške parašė, kad neradęs jame kaltės, bet jį siunčiąs todėl, kad jis šaukėsi ciesoriaus teismo. Paulių kartu su kitais kaliniais pristatyti į Romą buvo pavesta šimtininkui Julijui, kuris suradęs Cezarėjoje laivą, vasaros pabaigoje išplaukė su kaliniais į Romą. Kelionė buvo sunki. Atplaukus prie Kretos, Paulius patarė čia žiemoti, tačiau jo nepaklausė. Jūroje juos pagavo smarki audra, blaškiusi laivą 14 dienų. Jau visi manė, kad išsigelbėjimo nebėra, tik Paulius nenusiminė ir kitus ramino. Pagaliau jie išvydo žemę - tai buvo Maltos sala. Nepriplaukęs kranto, laivas užplaukė ant seklumos ir audra pradėjo jį ardyti. Kareiviai norėjo kalinius išžudyti, kad jie, išplaukę į krantą, nepabėgtų, bet Julijus neleido to padaryti. Visi laimingai pasiekė krantą, kur vietos gyventojai juos malonai priėmė.

Maltos saloje Paulius praleido 60-61 metų žiemą. Įgijęs vietinių gyventojų pasitikėjimą, jis jiems kalbėjo apie Kristų. Pavasarį Aleksandrijos laivu Paulius buvo vežamas į Italiją. Išlipę iš laivo Puteolių uoste, į Romą keliavo pėsti. Romoje Julijus kalinius perdavė viršininkui, kuris iš Festo laiško patyręs apie Pauliaus nekaltumą, leido apsigyventi mieste pasirinktame bute, tik kareivio priežiūroje. Paulius imperatoriaus teismo turėjo laukti trejus metus. Per tą laiką Paulius mėgino Kristų skelbti Romos žydams, kurie buvo užkietėję Kristaus mokslui. Apie Kristų turėjo progos išgirsti iš jo daugelis romėnų, net kareivių. Būdamas Romoje, Paulius palaikė ryšius su savo įsteigtomis bažnyčiomis: iš jų gaudavo žinių, aiškindavo iškilusius klausimus, rašydavo laiškus. Tuo metu Paulius parašė laiškus filipiečiams, kolosiečiams, efeziečiams ir Filemonui.

Paulius imperatoriaus buvo išteisintas 63 metais. Nors apie tolimesnį jo veikimą mažai turime žinių, tačiau jo ganytojiški laiškai liudija naujas keliones. Tapęs laisvu, atrodo, Paulius nuvyko į pietų Italiją, kur parašė laišką žydams. Po to, daugelio istorikų nuomone, jis išvyko į Ispaniją, iš kur grįždamas, aplankė kelis pietų Prancūzijos uostus. Aplankęs Kretą, vyskupu paliko Titą. Kur vėliau Paulius nuvyko - nežinoma. Pagal vienų nuomonę antrą kartą Paulius buvo suimtas Troadoje ir iš ten per Efezą, Miletą ir Korintą atgabentas į Romą /plg. 2 Tim 4,13; 1,3; 4,2/.

Pasak kitų, Paulius buvo suimtas Romoje. Iš Romos jis parašė antrą laišką Timotiejui, kur mini, kad prie jo esąs tik vienas Lukas, ir kviečia skubiai atvykti Timotiejų, nes nebeturįs jokios vilties išsigelbėti /68 m./. Senosios Tradicijos liudijimu ši Pauliaus

nelaisvė užsibaigė mirtimi. 67 m. Paului buvo nukirsta galva už Romos miesto sienų, kur dabar toje vietoje yra jo garbei pastatyta puiki bažnyčia.

7/ Pauliaus charakteristika. Pauliaus priešai jam prikišdavo, kad jis esąs menkos išvaizdos, kad jis buvęs žemo ūgio, plika galva, tarp savęs suaugusiais antakiais, truputį išlenkta nosimi, tačiau buvęs tvirtas, pilnas malonės, jo veidas kartais turėjęs angelišką išvaizdą. Be to, jis dažnai sirgdavęs, bet tai netrukdė jam per 30 metų būti veiklesniu apaštalu už kitus.

Nors Paulius savo išvaizda neimponavo, bet iš prigimties jis buvo turtingos sielos žmogus. Jis turėjo aštrų protą, puikiai pažino Senąjį Testamentą, giliai įžvelgė į Naujojo Testamento paslaptis, puikiai sugebėjo atremti priešų priekaištus, demaskuoti jų klaidas. Jis buvo plieninės valios vyras, nepalūžęs net didžiausiuose sunkumuose, pasižymėjo rūpestingumu, sugestionuojančiu autoritetu. Jis buvo tiesiog moteriškai atjautrus artimui. Be šių savybių ir ypatingo šventumo šis "rinktinis Viešpaties indas" nešti šviesą stabmeldžiams buvo dar apdovanotas ypatingomis Šventosios Dvasios dovanomis.

2 Kor 12,7-9 Paulius kalba apie Dievo jam leistą skaudų akstiną, kuris esąs velnio darbas, ir kad jis net tris kartus Dievą meldęs, kad atitolintų jį nuo Pauliaus, bet gavęs atsakymą: "Gana tau mano malonės". Kyla klausimas, kas yra tas "dyglys kūne"?

a/ Šv.Chrizostomas ir kiti graikų tėvai mano, kad tai esą ne kas kita, kaip velnio sukelti persekiojimai prieš Paulių, kurie trukdę jam dirbti. Tačiau persekiojimai ir prieštaravimai yra bendras visų apaštalų likimas, o Paulius, atrodo, kalba apie

specialiai jį liečiantį "dyglį", nes sakos "man duotas".

b/ Kiti, pvz. iš naujesnių /Korneliz, Pratas/ mano, kad čia Paulius turįs minty kokią tai ligą, kuri jam trukdė apaštalauti. Vieni mano, kad ta liga buvusi akių, kiti kad epilepsija arba neurasterija.

c/ Trečioji nuomonė, kurią palaiko daug egzegetų /Sitius, Kornelijus, Lapiaas, Belserris ir kt./ nurodo, kad čia Paulius turįs minty kunišką geismingumą. Šių geidulių pakilimus galima vaizdinti velnio pasiuntiniais, nes jie labai stipriai žmogų sugestionuoja į nuodėmę. Šios nuomonės šalininkai remiasi Rom 7,23 /kur Paulius kalba apie savyje esantį kitą įstatymą, kuris yra ne kas kita, kaip gimtosios nuodėmės liekana - kūno geismingumas/.

Tačiau kiti egzegetai laiko negalimu dalyku, kad Paulius, tiek daug malonių iš Dievo gavęs, būtų taip labai aistrų gundomas. Juk malonė dorybių ryšiais supančioja polinkius į bloga ir daro juos bejėgiais sugundyti žmogų į nuodėmę.

Kalbant apie Pauliaus veiklą, jo nuopelnai bažnyčiai neįkainojami. Jis pralaužė krikščionybei kelią į stabmeldžių kraštus. Iš karšto bažnyčios persekiotojo pasidaręs uoliausiu apaštalu, jis panoro apimti visą pasaulį. Jo energijos niekas nepajėgė palaužti, nes jis, kaip anksčiau degė neapykanta Kristui, taip vėliau buvo persiėmęs jo meile ir veikliu apaštalavimu jo garbei.

Paulius skelbė Kristų ne vien žodžiu, bet ir savo gyvenimo pavyzdžiu. "Būkite mano sekėjai, kaip ir aš Kristaus" /1 Kor 4,16/, rašė jis. Jis nuo daug ko susilaikė /1 Kor 9,25/, per Kristų pasidarė pasauliui nukryžiuotas /Gal 6,14/. Sau iš tikrųjų nieko nereikalavo: jam rūpėjo vien siela

laimėti Kristui. Tam darbui Paulius buvo visiškai atsidavęs, nebijodamas net persekiotojų nei mirties: "Kristaus meilė verčia mus" /2 Kor 5,14/, rašo jis.

Ištvermės varguose davė jam amžinojo atlygimo viltis /2 Kor 4,16-17/. Ir todėl, nors jis gyvenime daug turėjo kentėti, bet dėl to neliūdo. Jo veiklą apibūdina 2 Kor 11, 23-33 ir 12, 1-9. Paulius krikščioniškojo mokslo tiesą ir šviesą skleidė savo rašytais laiškais.

3. Šv. Pauliaus laiškai

a. Apie šv. Pauliaus laiškus bendrai

Turime trylika Pauliaus laiškų. Iš jų matyti, kad Paulius buvo jų daugiau parašęs. Pvz., 1 Kor 5,5 Paulius užsimena apie anksčiau korintiečiams rašytą laišką, kurio mes nežinome; 2 Kor 10,9 jis kalba, kad jiems prieš antrąjį laišką yra parašęs ne laišką, net laiškus; iš Fil 3,1 atrodo, kad filypiečiams Paulius yra ne vieną kartą rašęs; Kol 4,16 Paulius kalba apie jo rašytą laišką laodikiečiams, kurio mes taip pat nežinome /nebent tai būtų laiškas efeziečiams/.

Pauliaus laiškai išorine forma yra tokie pat, kaip ir kiti anų laikų laiškai. Anais laikais laiškuose buvo trys ryškios dalys: įvadas, dėstymas ir pabaiga. Šios laiškų formos laikosi ir Paulius. Tik profaniškąjį pradžios pasveikinimą "salutem" jis pakeičia krikščionišku "gratia et pax". Panašiai Paulius pakeitė ir savo laiškų pabaigą: vietoje profaniškojo "vale", jis rašydavo: "Gratia tecum" arba "Gratia vobiscum".

Paulius nepamiršdavo laiškuose pasveikinti ir savo draugus bei artimuosius. Kartais pridėdavo ir kitų tikinčiųjų siunčiamus sveikinimus laiško adresatams. Dažnai jis prie pradinio sveikinimo prijungdavo

dėkojimo ir prašymo maldą: dėkodavo Dievui už suteiktas jiems malones ir prašydavo tolimesnės palaimos /1 Kor 1,4/.

Pauliaus laiškuose dėstymas turi dvi dalis: doktrininę dogmatinę ir moralinę - edagoginę - pirmoje dalyje aiškinamos tikėjimo tiesos, antroje skelbiamos krikščioriškojo gyvenimo normos.

Pagal anų laikų paprotį Paulius savo ranka laiškų nerašydavo, bet diktuodavo /1 Kom 16,22/, o kuris nors iš jo mokinių juos parašydavo. Tačiau dėl laiško autentiškumo adresatai neabejojo, nes Paulius padiktuotuosius laiškus pats savo ranka pasirašydavo, pridėdamas sveikinimus /1 Kor 16,21/. Kadangi kai kurie laiškai yra gana ilgi, tenka manyti, kad prie jų apaštalas yra dirbęs po keletą dienų, juos diktuodamas su pertraukomis. Tokios pertraukos gali paaiškinti, kodėl kartais ryšys tarp atskirų minčių nėra toks griežtas.

1/ Laiškų stilius ir minties jėga. Pats Paulius pripažįsta, kad jis esąs nepratyręs kalboje, tačiau tuoj prideda, kad toks nesąs moksle /2 Kor 11,6/.

Šv. Augustinas, charakterizuodamas Pauliaus stilių, sako, kad jo iškalba nesilaiko klasinės iškalbos dėsnių, bet jo išraiška seka mintimi. Taigi Pauliaus laiškų stilius nėra klasiškas. Jis nepagauna graikų kalbos subtilumų. Jis yra žydas ir jam graikų kalba - tai viešo gyvenimo kalba. Jo stilius aiškiai rodo, kad jam rūpėjo pasakyti tai, ką jis turėjo galvoje ir širdyje. Kai jis pajusdavo, kad tuo ar kitu išsireiškimu dar ne viską pasakė, ką norėjo pasakyti, tuoj stengdavo sekančiais išsireiškimais vis daugiau pasidalyti tuo, kuo jis gyvena.

Tačiau nor Paulių laiškuose stiliaus atžvilgiu yra netobulumų, bet loginiu ir minties atžvilgiu jo laiškai yra subtilūs. Jo mintys veržiasi kaip galinga srovė, kad jų nebegali suvaržyti išrutiškos taisyklės, kaip kad vulkanui niekas negali pastoti kelio. Ir todėl, neižiūrint stiliaus trūkumų, jo minties eiga yra gyva ir pagaunanti klausytojus. O ta jo minties jėga atsklindavo ne iš kur kitur, kaip tik iš didelės Jėzaus meilės ir pasiaukojimo jo reikalams. Pauliaus kalba yra gyvas jo patiės pavyzdys: tas pats kontrastas tarp liguisto kūno ir degančios sielos pasireiškia tarp jo minties ir jos išraiškos. Tačiau iš šio kontrasto išplaukia nuostabūs efektai: silpnume - didelė jėga, stiliaus skurdume - gilios minties turtai, silpname kūne - ugninga jo siela. Pauliaus laiškų jėga, gyvumas, žavumas išplaukia iš jų minties: ne stilius neša Pauliaus mintį, bet mintis jo stilių. Jo mintys liejasi kaip pavasario upė - ji neša ne žodžius, laužydama sintaksės bei stiliaus taisykles, kaip patvinęs vanduo upės užtvankas. Pauliaus laiškuose labai ryškiai yra pasireiškusi garsioji definicija: "Stilius - tai žmogus".

2/ Pauliaus laiškų doktrina. Pagrindinė Pauliaus skelbiama tema yra mesijinių laikų malonės universalumas, kuris įgytas visiems Kristaus mirtimi, ir šios malonės dalininkais tampa tie, kurių tikėjimas yra veiklus meile. Paulius savo laiškuose neatpasakoja Jėzaus gyvenimo, nes suponuoja, kad skaitytojai jį gerai žino. Bet kartais užsimena apie vieną kitą jo gyvenimo faktą, ir iš tų užuominų beveik būtų galima sudaryti visą Jėzaus gyvenimo aprašymą.

Renanas sako, kad jei nebūtų evangelijų, tai Jėzaus gyvenimą galima sustatyti iš šv.Pauliaus raštų. Labiausiai rūpimas

pauliui dalykas buvo Jėzaus mirtis už žmoniją - mirtis atsiteisiant Dievo teisingumui ir pelnant malonės tikintiems Jėzų, kad jie taptų amžinos laimės dalininkais.

3/ Pauliaus laiškų chronologija. Pauliaus laiška šv.Rašto kanone iškaičiuoti ne pagal parašymo laiką, bet pirmoje vietoje įdėti laiškai parašyti atskiroms bažnyčioms pagal bažnyčių svarbą, būtent: romiečiams, korintiečiams, galatams, efeziečiams, filypiečiams, kolosiečiams ir tesalonikiečiams, paskui eina laiškai, rašyti įvairiems asmenims: laiškai Timotiejui, Titui ir Filomenui, o paskutinėje vietoje yra laiškas žydams, kadangi paskiausiai įtrauktas į kanoną. Iš viso šv.Pauliaus yra užsilikusių keturiolika laiškų. Chronologiniu atžvilgiu Paulius pirmiausia parašė laiškus tesalonikiečiams /51-52 m./, kurių pagrindinė mintis - antrasis Kristaus atėjimas. Po jų eina didieji Pauliaus laiškai: romiečiams, galatams ir korintiečiams, parašyti trečiojoje apaštališkoje kelionėje /52-58 m./. Šiuose laiškuose ramama visa Pauliaus skelbiama evangelija, kurios turinį sudaro dvi pagrindinės idėjos:

a/ Senasis Testamentas savo jau atgyveno, jo apeigos nieko nebegali pagelbėti;

b/ Kristaus malonės reikalingumas.

Laiške galatams jis dar gina ir savo apaštališką autoritetą bei savo skelbiamos evangelijos tikrumą.

Nelaisvės laiškai: efeziečiams, kolosiečiams, filypiečiams, Filomenui /parašyti 61-63 m./. Juose Paulius piešia tikrą Kristaus paveikslą: Kristus yra žmogus ir Dievas, visos bažnyčios galva, iškeltas virš dangaus. Tai kristologiniai laiškai. Jų minčių gilumas prilygsta Jono evangelijos prologui.

Pastoraciniai laiškai: I ir II Timotiejui ir Titui. Bažnyčios jau buvo įkurtos ir pavestos valdyti vyskupams. Todėl Paulius duoda nurodymus, kokie turi būti bažnyčios valdytojai ir kaip jie turi elgtis su savo ganomaisiais.

Laiškas žydams - tai lyg visų laiškų vainikas. Jis pasižymi puikia dialektika, iškilmingu stiliumi. Šio laiško pagrindinė tezė - naujoji sandora toli prašoka senąją sandorą; Kristus daug aukštesnis už Mozę; Naujojo Testamento auka nepalyginamai vertesnė už Senojo Testamento aukas, kurios buvo tik šešėliai tikrosios aukos Dievui; Kristaus kunigystės dievištumas ir amžinumas.

4/ Pauliaus laiškų studijų nauda. Pauliaus laiškai krikščionims turi neišsemiamos reikšmės bei vertės:

a/ Dvasiniam gyvenimui - Pauliaus laiškuose žėri visu patrauklumu krikščioniškas herojizmas, giliausias nuolankumas ir kartu pasitikėjimas Kristaus nuopelnais: "Juk aš esu mažiausias iš apaštalų, nevertas vadintis apaštalu, nes esu persekiojęs Dievo Bažnyčią" /1 Kor 15,9/; "Aš viską galiu tame, kuris mane stiprina" /Fil 4,13/. Visa Pauliaus jėga - tai jo meilė Kristui - koki puikų himną jis parašė artimo meilei /1 Kor 13 skyr?/. Jis taip rūpinosi būti vienybėje su Kristumi, kad galėjo pasakyti: "Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus" /Gal 2,20/.

b/ Teologijai - šv.Tomas, gerai pažinęs Pauliaus laiškus, rašė: "Kaip iš Senojo Testamento knygų Bažnyčia dažniausiai vartoja psalmyną, taip iš Naujojo Testamento knygų dažniausiai yra naudojamasi Pauliaus laiškais, kadangi juose yra visa teologija". Didelis Pauliaus žinovas Pratas rašo: "Be

"Per daugelį amžių krikščioniškasis pasaulis Pauliumi galvojo, nes šv.Augustino teologija - tai Pauliaus teologija. Per Augustiną Paulius pateko į Tomą, per Tomą į scholastiką ir visą katalikiškąją teologiją.

c/ Pamokslams - šv.Chrizostomas pamokslams medžiagą semdavo iš Pauliaus laiškų. Jis sako, kad Pauliaus laiškai - tai Šventosios Dvasios išminties neišsenkantys šaltiniai: juo kas daugiau iš jų semiasi, juo dar daugiau gali rasti vandens, kuris pasotina amžinybės troškimą.

b/ Sunkenybės sutinkamos skaitant Pauliaus laiškus:

a/ Pauliaus laiškų mintis yra nelengva pasisavinti, pirmiausia dėl to, kad jie rašyti visai kitose aplinkybėse ir net skirtingoje pasaulėžiūroje negu ta, kurioje mes dabar gyvenmame. Užtat, norint jo laiškus suprasti, mums tenka susipažinti su žydų pasaulėžiūra bei jų kasdieniniu gyvenimu.

b/ Be to, Pauliaus laiškai nelengva suprasti todėl, kad jis pirmas stabmeldiškajam pasauliui davė krikščionišką prasmę, tuo pačiu ir graikų kalbos žodžiams teikdamas naują prasmę. Nerasdamas tinkamų graikiškų žodžių savo idėjoms suprasti, jis kūrė naujus žodžius, pvz.: išteisinimas ir malonė, kūnas ir dvasia, Kristaus kūnas, Kristaus sužadėtinė, Kristaus nariai. Šiais terminais teologai šiandien naudojasi, nes jie prigijo. Pauliaus laiškai - tai pirmas mėginimas įvilkti į žmonių kalbos rūbą dievišką mintį. Ir įvilkti taip, kad jos giliausi atspalviai būtų pastebimi.

c/ Pagaliau Pauliaus mintys yra labai gilios. Tai liudija jau šv.Petras. Jis rašo /2 Pt 5,15-16/, kad Paulius parašė laiškus pagal jam duotą išmintį, ir kad juose daug

yra sunkiai suprantamų dalykų. Taigi mums taiį daug sunkiau. Skaitant Pauliaus laiškus, reikia melstis ir kontempliuoti, nes tik tikėjimo šviesoje galima suprasti, ką Paulius nori pasakyti.

b. Atskiri šv.Pauliaus laiškai

1/ Pirmasis laiškas Tesalonikiečiams. Tesalonikai - tai šiandieniniai Salonikai n šiaurinėje Egėjaus jūros pakrantėje. Pauliaus laikais Tesalonikai buvo Makedonijos, kaip Romos provincijos, sostinė. 42 m. prieš Kr. jie buvo gavę laisvojo miesto teises. Į Tesalonikus Paulius atvyko antroje savo kelionėje, apie 50 m. /Apd 17,1/.

Pirmiausia jis kreipėsi į žydus įrodinėdamas, kad pagal pranašus Mesijas turėjo kentėti, mirti ir prisikelti ir kad mesijinės pranašystės pilnai išsipildė Kristuje. Žydų įtikėjo nedaug, bet daugiau iš prozelitų ir stabmeldžių.

Tesalonikuose palikęs Silą ir Timotiejų, Paulius išvyko toliau. Būdamas Korinte, iš Silo ir Timotiejaus Paulius ~~išvyko toliau~~ sužinojo, kad ~~nž~~ nežiūrint persekiojimų, tesalonikiečiai nuoširdžiai laikosi Kristaus mokslo ir yra prisirišę prie Pauliaus. Tačiau kai kurie tikintieji dar seka stabmeldžių ydas, ypač neskaistumą ir šykštumą. Kiti tinginiauja manydami, kad tuoj bus antras Viešpaties atėjimas. Kai kurie perdaug sielojasi dėl savo mirusiųjų, nesulaukusių Viešpaties atėjimo.

Paulius norėjo vykti į Tesalonikus, tačiau kiti jį nuo to atkalbėjo. Tada, būdamas Korinte, jis parašė 61 m. pirmąjį laišką tesalonikiečiams. Laiške atsispindi tėviškas Pauliaus rūpestis dvasiniu jaunos krikščionių bendruomenės gyvenimu. Laiškas pasiųstas per Timotiejų.

Laiško turinys:

Įžanga - sveikina, dėkoja ir džiaugiasi dėl geros Tesalonikų Bažnyčios būklės /1 skyr./.

I dalis - istorinė /2-3 skyr./: Paulius primena tesalonikiečiams, kiek daug jis yra dėl jų vargęs, ir giria jų ištvermę persekiojimuose, reiškia jiems savo meilę ir norą juos matyti, džiaugiasi geromis žiniomis apie juos.

II dalis - didaktinė ir dogmatinė /4 - 5,22/: tikintieji įspėjami, kad jie vengtų stabmeldiškų ydų /neskaistumo, šykštumo, tingumo/; pamoko apie antrąjį Kristaus atėjimą ir kūnų prisikėlimą iš numirusių; Kristaus antrojo atėjimo /parūzijos/ laikas yra nežinomas, todėl reikia nuolatos budėti; mirę prieš Kristaus atėjimą nebus blogesnėje būklėje už tuos, kurie gyvi sulauks Kristaus atėjimo; rekomenduoja klusnumą vyresniesiems, tarpusavio meilę ir ištvermę.

Pabaigoje /5,23-28/ siunčia palaiminimą ir sveikinimą.

Laiško autentiškumas - praeityje mažai kas šio laiško autentiškumu abejojo. Į jį daro aliuzijų Ignotas Antiochietis ir Didachė. Tvirtai sako jį esant Pauliaus Muratorijaus fragmentas, Irenėjus, Epifanijus, Tertulijonas, klemensas Aleksandrietis. Paskutiniais laikais šio laiško autentiškumą neigė Tiubingeno mokyklą, tačiau šiandien šį laišką laiko autentišku beveik jau visi kritikai, nes be išorinių kriterijų už autentiškumą kalba laiško doktrina ir stilius, kuris yra labai panašus į kitų Pauliaus laiškų, dėl kurių autentiškumo beveik niekas neabejoja. Iš 362 laiško žodžių 318 /88 proc./ yra vartojami kituose Pauliaus laiškuose.

2/ Antrasis laiškas tesalonikiečiams. Pasiuntęs pirmąjį laišką tesalonikiečiams, Paulius sužino, kad jie yra nuo seniai ištvermingi persekiojimuose, tačiau perdaug sielojasi tuo, kad Viešpats tuoj ateisiąs. Tai skleidžiąs kažkoks laiškas, laikomas Pauliaus laišku. Norėdamas savo doktrinos tyrumą apginti ir tesalonikiečius pamokyti, Paulius parašė jiems antrąjį laišką. Laiškas parašytas Korinte, keletas savaičių vėliau po pirmojo laiško tesalonikiečiams.

Laiško turinys:

I dalis - dogmatinė: Paulius sako, kad Viešpaties antrojo atėjimo metas nežinomas, bet aišku, kad jis neš čia pat, nes pirma turi pasirodyti tam tikri ženklai, kurių dar nematyti /atpuolimas nuo Kristaus, nuodėmės žmogaus pražūtis/.

II dalis - moralinė /3,1-15/: Paulius prašo, kad tesalonikiečiai melstųsi už jį ir vengtų tingėjimo bei neveiklumo.

Pabaigoje /3,16-18/ siunčia sveikinimus ir savo ranka pasirašo.

Už šio laiško autentiškumą kalba pats laiško turinys: juk jis yra tąsa pirmojo laiško, jame kalbama apie tą patį dalyką, tik detaliau, nurodoma ženklai, iš kurių galima spėti, kad Kristaus antrasis atėjimas įvyks dar ne tuojau. Be to, šį laišką Pauliaus vardu cituoja Irenėjus, Tertulijonas, Justinas, Muratorijaus fragmentas.

3/ Laiškas galatams. Pauliui išvykus iš Galatijos, žydžiuojantieji pradėjo skelbti, kad Mozės įstatymą reikia būtinai užlaikyti. Jie rėmėsi net Petro ir Jokūbo autoritetu. Jie skelbė, kad Paulius nesąs tikras apaštalas, nes jis nėra matęs Kristaus ir įtikėjęs į Kristų tik keli oliai metų praslinkus po Kristaus mirties.

Paulius buvo nutylėjęs reikalą laikytis Mozės įstatymo dėl to, kad lengviau laimėtų atsimeldžius. Kai kurie galatiečiai paklausė šių aiškinimų ir pradėjo laikytis Mozės įstatymo, todėl Paulius jiems parašė laišką, kuris žėri apaštališka ugnimi ir kuriame jis įrodinėjo, kad Mozės įstatymas po Kristaus yra ne tik nereikalingas, bet net žalingas išganymui.

Laiško turinys:

Įžanga - sveikinimas ir linkėjimas, po to papeikimas, kad lengvai paklausė klaidingo mokslo skelbėjų /1,1-17/.

Laiško tema - Pauliaus skelbtoji evangelija nėra kintama ir todėl negali būti nieko patobulinta /1,8 - 10/.

I dalis - apologetinė /1,12-2,21/:

a/ Paulius iš įvykių eigos įrodo istoriškais argumentais, kad jo evangelija yra betarpiškai jam Dievo patiekta, todėl dieviška, nekintama; prieš atsivertimą jis buvo uolus Mozės įstatymo sekėjas; atėjus Kristui, Mozės įstatymas išganymui nebereikalingas.

b/ Pauliaus skelbtoji evangelija buvo pirmųjų apaštalų aprobuota, kai jis, nuvykęs į Jeruzalę, davė jiems savo apaštalavimo apyskaitą.

c/ Paulius viešai padaręs priekaištą Petrui, kad šis šalinosi tikinčiųjų iš stabmeldžių tarpo.

II dalis - dogmatinė /3-4 skyr./: Paulius įrodinėja, naudodamasis argumentu iš Šv.Rašto, kad žmonės nuteisiamami ne ritualinėmis Senojo Testamento apeigomis, bet tikėjimu į Kristų - Abraomas tikėjęs į dievišką pažadus ir išganymo viltimi buvęs nuteisintas. Paulius nusiskundžia, kad galatiečių meilė jam taip greit atvėsusi.

III dalis - moralinė /5,6-10/: tikintieji tenasilieka malonės laisvėje ir joje įštvirtina. Galatiečiai raginami neposiduoti suveržiojimams ir lavintis dorybėse, ypač atsižadėjimo ir broliškos meilės.

Pabaigoje /6,11-18/ sakoma, kad klaidingi mokytojai ieško savo tuščios garbės, o Paulius ieškąs vien Kristaus garbės, kuriame yra visų išganymas. Laišką baigia linkėjimais ir Dievo malonės galiatams maldavimu.

Kam šis laiškas rašytas? IV a.prieš Kr. vidur keltų gentis per Germaniją, Italiją, Iliriją ir Graikiją atvyko į M.Aziją. Čia po daugelio kovų ji užėmė Frigijos, Kapadokijos ir Porto dalį. Ši sritis pradėjo vadintis Galatija. Svarbiausias jos miestas buvo Ancyra /dabartinė Ankara/. Galatai dažnai plėšiavo savo kaimynus. 189 m. prieš Kr. galatai buvo nugalėti Romos, o 25 m. paversti Romos provincija su sostine Ancyra. Prie Galatijos, kaip Romos provincijos, buvo dar prijungta rytinė Frigija, Lizidija, Pontas, dalis Likonijos su Listra ir Derbe su Paflagonija. Vėliau jos ribos dar ne kartą keitėsi. Užtat kyla klausimas, kuriems galatams čia laiškas rašytas: etnografiniams ar provincialiniams?

Šiuo klausimu yra trys nuomonės:

1/ Šiaurinės Galatijos hipotezė: šis laiškas rašytas etnografinės Galatijos bažnyčioms - taip manė daugumą egzegetų /Kaulenas, Knabenos, Vostė ir kt./.

2/ Pietinės Galatijos hipotezė: šis laiškas rašytas Galatijos provincijos pietinių miestų bažnyčioms, kurias Paulius buvo įkūręs pirmoje savo kelionėje /Zahn, Belser/.

3/ Mišrioji hipotezė: laiškas rašytas bendrai visos Galatijos, kaip Romos provincijos, bažnyčioms.

Labiausiai yra pagrįsta šiaurinės Galatijos hipotezė. Laiško parašymo laikas yra artimai susijęs su minėtomis nuomonėmis: kad laiškas rašytas trečiosios kelionės metu /apie 54 m./.

Pietinės Galatijos šalininkų nuomonė - pagal vienus laiškas rašytas po pirmosios kelionės /apie 49 m./ Antiochijoje, pagal kitus - antrosios kelionės metu /50-51 m./ Korinte. Dar kiti mano, kad šis laiškas parašytas užbaigus antrąją kelionę /apie 53 m/ Antiochijoje.

Kai kurie dar mano, kad šis laiškas, dėl jo didelio panašumo su laišku romėnams, parašytas tuo pačiu metu, taigi apie 56-57 m. Makedonijoje ar Korinte. Tačiau dėl šių laiškų panašumo nėra būtina, kad jie būtų parašyti tuo pačiu laiku.

Mažai kas yra neigęs šio laiško autentiškumą. Mat jo turinys yra taip Pauliškas, kad kiekvienas sakinys kalba, kas yra jo autorius.

4/ Pirmasis laiškas Korintiečiams. Korintas senovėje vadinosi Efyra. 27 m. prieš Kr. Augustas jį padarė visos Achajos sostine.

Korintas buvo labai palaidos gyvenimo miestas. Jame buvo įsikūrę nemažai žydų. Paulius antrojoje savo kelionėje apie 50-51 m. atvyko į Korintą ir išbuvo jame apie 18 mėnesių. Jam apaštalaujant, daug stabmeldžių tikėjo į Kristų. Pauliui antrosios kelionės metu esant Efeze, jį pasiekė žinia, kad Korinto Bažnyčioje yra negerovių. Visų pirma yra įvykęs tikinčiųjų padalinimas. Mat į Korintą buvo atvykęs mokytas žydas Apolis, kuris savotiškai aiškino korintiečiams tikėjimo tiesas ir kai kuriems jis patiko, todėl jie pradėjo vadintis Apolio mokiniais. Kiti sakėsi pasilieką ištikimi Pauliui. Žydėjusiantieji

pradėjo vadintis Petro mokiniais, dar kiti – Kristaus mokiniais. Be šio pasidalinimo buvo ir daugiau peiktinų dalykų, būtent, kai kurie tikintieji ir toliau stebmeldiškai palaidai gyveno, bylinėjosi stabmeldžių teisme, moterys apeigose elgėsi nekukliai, sueigų puotose /apgapėse/ kai kurie kartais nusigerdavo, vienas vyras net gyveno su savo pamote.

Visa tai sužinojęs, Paulius sėdo rašyti korintiečiams laišką. Berašant atvyko Korinto Bažnyčios delegacija prašyti Pauliaus, kad paaiškintų kai kuriuos klausimus: apie mergystę ir moterystę, apie prisikėlimą iš numirusiųjų. Paulius šį jų prašymą išpildė.

Taigi laiško tikslas buvo pašalinti iš Korinto Bažnyčios negeroves ir atsakyti į korintiečiams rūpimus klausimus. Šį laišką Paulius parašė Efeze /apie 56–57 m. pavasarį/ ir jį įdavė Korinto Bažnyčios delegatams, pasiuntęs su jais Timotiejų, kad jis dar gyvu žodžiu jo laišką paaiškintų.

Laiško turinys:

Įžanga – sveikina ir dėkoja Dievui už korintiečiams suteiktas malones /1,1-9/.

I dalis – negerovių taisymas /1,10-6,20/:

a/ peikia tikinčiųjų pasidalinimą, kalbėdamas apie Bažnyčios vienumą, kurios galva yra Kristus – visi yra to paties Kristaus mokiniai, tad nė vieno evangelijos skelbėjo nelaikyti didesniu už kitus; Dievas nenorėjo, kad Evangelija būtų skelbiama žmogiška išmintimi, todėl į apaštalus pašaukęs paprastus žmones;

b/ papiktinančiai besielgiantį vyrą atskiria nuo Bažnyčios ir įsako jo vengti;

c/ tikinčiuosius ragina, jei ką nors turi vienas prieš kitą – kreiptis į Bažnyčią, o ne į stabmeldžių teismą;

d/ paleistuvavimas nėra indiferentiškas veiksmas, bet profanacija Kristaus kūno nario ir Šventosios Dvasios bažnyčios.

II dalis - atsakymas į klausimus /7,1-15,58/:

a/ Tikintiesiems leista naudotis moteryste. Tikinčiųjų santuoka yra nesuardoma - atskiraisatvejais gali būti leista tik separacija /leidimas gyventi atskirai/. Santuoka tarp tikinčiojo ir stabmeldžio gali būti suardoma, jei stabmeldiška pusė nesutinka taikiai gyventi su tikinčiąja puse. Mergystė yra aukštesnė už moterystę; našlės gali antrą kartą tekėti, bet geriau pasilikti taip netekėjusioms.

b/ Stabams paaukotą mėsą galima valgyti, nes jokių dievaičių nėra, bet vengiant papiktinimo, jei būtų, reikia susilaikyti.

c/ Religiniuose susirinkimuose reikia laikytis padorumo: moterys turi būti prideng-ta galva.

d/ Eucharistinėse puotose yra valgomas Kristaus Kūnas ir geriamas jo Kraujas, todėl susirenkama Kristaus kančią ir mirtį minėti, o ne džiaugsmo puotai.

e/ Charizmatinės dovanos yra kilusios iš Šventosios Dvasios ir yra duotos Bažnyčios gerovei. Meilė yra aukštesnė už visas charizmatines dovanas, nes tikėjimas ir viltis išnyks, o meilė pasiliks amžinai.

f/ Prisikėlimas iš numirusiųjų - Kristus tikrai kėlėsi iš numirusiųjų ir pas įrodė daugeliui, todėl niekas negali neigti galimumo ir kitiems prisikelti, nes jei kėlėsi galva - kelsis ir sąnariai.

Pabaiga /16,1-24/: ragina baigti rinkti aukas Jeruzalės krikščionims ir žada pats atvykti jų pasiimti; rekomenduoja kai kuriuos motiejų, siunčia sveikinimus.

Šis laiškas doktrinaliniu atžvilgiu yra vienas iš vertingiausių Pauliaus laiškų. Jame randama:

1/ pirmas pavyzdys ekskomunikos /5,3/;
2/ Šventosios Dvasios dovanos /12,8-10/;
3/ Šventosios Dvasios buvimas nuteisintajame /6,19/;
4/ santuokos nesuardomumas /7,10/;
5/ Mergystės pranašumas /7,25/;
6/ privelegium Paulinum /leidimas separacijai - 7,15/;
7/ Eucharistijoje Kristaus realus buvimas /11 skyr./;
8/ charizmatinės dovanos ir teologinės dorybės /12,14/;
9/ prisikėlimas iš numirusiųjų ir kūnų išaukštinimas /15 skyr./;
10/ himnas meilei /13 skyr./.

Šio laiško autentiškumą bando neigti tik vienas kitas iš racionalistų. Klemensas Romietis, Polikarpas, Muratorijaus fragmentas, Ireneijus, Klemensas Aleksandrietis, Tertulijonas jį cituoja Pauliaus vardu.

5/ Antrasis laiškas korintiečiams. Parašęs pirmąjį laišką korintiečiams, Paulius netrukus išvyko į Troadą, o iš čia į Makedoniją. Čia susitiko su Titu, kurį buvo pasiuntęs sužinoti, kokių pasekmių turi jo mirmas laiškas. Iš Tito jis sužinojo, kad korintiečiai taisosi, tačiau į Korintą atvykę žydžiuojantieji žemina Pauliaus autoritetą skelbdami, kad Paulius nesąs tikras apaštalas, kad jis taip uoliai renkąs aukas Jeruzalės Bažnyčiai dėl to, kad pats iš jų savo reikalus aprūpintų, kad jis esąs išdidus, nepastovus, neišmintingas.

Suprantama, Paulius negalėjo leisti kompromituoti savo apaštališką autoritetą, nes per tai nukentėtų tikėjimas. Jis tuoj parašo

antrąjį laišką korintiečiams, manoma, kad iš Filipų ar Tesalonikų 56–57 m. vasarą ar rudenį. Rašydamas laišką, Paulius taip pat norėjo paruošti viską ir savo apsilankymui, kad apramintų korintiečius ir nuvykus nereikėtų kietai elgtis /2 Kor 13,10/.

Laiško turinys:

Įžanga /1,1-11/ - sveikina ir dėkoja Dievui už išgelbėjimą iš įvairių gyvenimo pavojų.

I dalis - apologetinė /1,12-7,16/: ginda-mas savo apaštališką autoritetą ir elgseną, priešų kaltinimus atmeta kaip neteisingus:

a/ netiesa, kad jis lengvabūdis ir nepastovus - jei jis neatvyko Korintan, kaip buvo žadėjęs, tai ne dėl nepastovumo, bet bijodamas juos užklupti ydose;

b/ netiesa, kad jis nesąs apaštalas;

c/ puikuolis ir išdidus - jis ieško ne savo garbės, bet Kristaus.

II dalis - praktiška /8,1-9,15/: ragina korintiečius užbaigti Jeruzalės Bažnyčiai rinkliavas, kalba apie dosnumo artimui kilnumą.

III dalis - polemine /10,1-13,10/: Paulius puola savo priešus - nors neišmintinga girtis, tačiau priešų jis yra priverstas suminėti, ką jis dėl Kristaus yra iškentėjęs ir kokias ekstraordinarines malones gavęs, atvykęs į Korintą, kietai elgsis su blogaisiais.

Pabaiga /13,11-13/: sveikinimai ir laiminimas.

Be kelių kraštutinių racionalistų, niekas nėra šio laiško autentiškumu neabejoja. Atrodo, kad juo naudojosi Polikarpas, Pauliaus vardu jį cituoja Irenėjus, Klemensas Aleksandrietis, Tertulijonas, Muratorijaus fragmentas.

6/ Laiškas Romėnams.

Apaštalų darbai /2,10/ mini, kad pirmą Sekminių dieną Jeruzalėje yra buvę ateivių iš Romos: žydų ir prozelitų. Gal ne vienas iš jų tada ir buvo Petro apkrikštytas. Jie buvo pirmieji Romos Bažnyčios kūrėjai.

Pagal seną tradiciją, apie 42 m. į Romą atvyko Petras ir oficialiai įkūrė hierarchinę Romos Bažnyčią. Klaudijui žydus iš Romos išvarant /49 m./, atrodo, grįžo į Jeruzalę Petras, o su išsiskirsčiusiais žydais kaip Romos krikščionimis galėjo susitikti ir Paulius. Pauliui esant Korinte, 57-58 m. pavasarį į Romą rengėsi vykti diakonė Febė /Apd 20,1-3/. Šia proga pasinaudodamas, Paulius pasiuntė savo laišką Romos Bažnyčiai.

Kad laiškas rašytas Korinte, matyti iš to, kad Paulius sakosi /16,23/, jog viešis Kajaus namuose ir perduoda jo linkėjimus. O Kajus buvo korintietis ir Paulius jį buvo pakrikštijęs /1 Kor 1,14/. Paulius perduoda romėnams ir kitų brolių, esančių Korinte, sveikinimus. Be to, jis siunčia laišką per diakonę Febę, kurį apaštalavo Korinto mieste Kenchrejoje /16,1/. O Korinte Paulius išbuvo savo trečiosios kelionės metu tris mėnesius 57-58 m. žiemą /Apd 20,2/.

Laiškas rašytas 58 m. Rašydamas romėnams, Paulius jautėsi esąs Dievo siųstas skelbti Kristų stabmeldžiams, o Romos tikinčiųjų dauguma buvo kilę iš stabmeldžių.

Paulius jautė pareigą ir čia pasidarbuoti. Be to, Roma buvo imperijos sostinė, taigi centras, iš kurio evangelija turėjo spinduliuoti į kitas šalis. Todėl buvo labai svarbu, kad šios bendruomenės tikėjimas būtų tvirtas. Šį tikslą - sutvirtinti romėnų

tikėjimą - tikriausiai Paulius ir turėjo, rašydamas jiems šį laišką, kuriame pateikia savo evangelijos sintezę. Be to, šis laiškas dar turėjo paruošti ir jo patiės atsilankymą Romoje. Paulius prisipažįsta, kad jau seniai trokštąs būti Romoje, todėl dabar, kai atėjęs laikas eiti skelbti Kristaus mokslą į imperijos Vakarus /ypač Ispaniją/, jis tikisi pakeliui užsukti į Romą.

Laiško turinys:

Įžanga /1,1-3/: sveikina, dėkoja Dievui už Romos Bažnyčiai suteiktas malones ir reiškia norą matyti Romą.

I dalis - dogminė /1,16-11,33/: laiško tema - nuteisinimas, jo reikalingumas stabmeldžiams ir žydams. Visi žmonės yra nusidėję ir verti pražūties, iš kurios gali išgelbėti tik Kristaus malonė. Žmogus nuteisinamas gyvu tikėjimu į Kristų, kuris mirdamas už mus ant kryžiaus, atsiteisė Dievo teisingumui ir pelnė mums naują gyvenimą, tačiau mes turime pasinaudoti Kristaus kančios atperkamomis malonėmis.

II dalis - praktiška /12,1-15,13/: tikinčiųjų pareigos Dievui, artimui ir pačiam sau.

Pabaiga /15, 14-16,27/: Paulius sakosi, kad pas juos atvyksiąs, rekomenduoja jiems Febę, siunčia sveikinimus nuo savęs ir nuo kitų. Laišką baigia doksologija - iškilmingu Dievo pagarbinimu.

Ištisus šio laiško sakinius cituoja gnotas Antiochietis, Polikarpas, net gnostikai - Valentinas, Bazilidas ir kt. Kaip Pauliaus laišką jį cituoja Epifanijus, Irenėjus, Klemensas Aleksandrietis, Tertulijonas, Muratorijaus fragmentas. Todėl kai kurių racionalistų suabejojimas dėl laiško autentiškumo yra bereikšmis.

N e l a i s v ė s l a i š k a i

Laiškai kolosiečiams, efeziečiams, filipiečiams ir Filemonui yra parašyti Romoje, Pauliaus nelaisvės metu 61-63 m., todėl jie vadinami nelaisvės laiškais.

7/ Laiškas Kolosiečiams.

Kolosai - tai Frigijos miestas M.Azijoje netoli nuo Laodikėjos ir Herapolio, prie Lychumo upės. Senovėje buvo garsus savo turtais, bet Pauliaus laikais jau buvo praradęs pirmykštį savo žydėjimą. Neronui viešpataujant, miestas buvo žemės drebėjimo sugriautas, ir šiandien čia tik griuvėsių liekanos. Nors Paulius per Frigiją keliavo du kartus, bet Kolosuose, atrodo, nėra buvęs. Kolosų bažnyčią įsteigė kolosietis Epafras, Pauliaus laimėtas Kristui Efeze. Pauliui esant nelaisvėje Romoje, Epafras atvyko pas jį su Kolosų bažnyčios reikalais. Jis pranešė, kad kolosiečiai yra uolūs tikėjime ir meilėje, bet jiems gresia pavojus iš tariamų mokytojų, kurie bando primesti Mozės Įstatymo pareigas, šabatos ir kitų Senojo Testamento švenčių šventimą, reikalauja, kad tikintieji nevalgytų kai kurių valgių, įrodinėja, kad angelų kultas yra būtinas išganymui. Tie tariamieji mokytojai žemino Kristų.

Paulius kolosiečiams parašė laišką, kuris yra tikras kristologinis traktatas, kuris savo minties gilumu pirmauja kitų Pauliaus laiškų tarpe.

Laiško turinys:

Įžanga /1,1-14/: sveikinimai, dėkojimas Dievui už suteiktas kolosiečiams malones.

I dalis - dogminė /1,15-2,23/:

a/ Kristus už visą tvarinįją yra aukštesnis, jis yra Tėvo paveikslas. Visi tvariniai per jį padaryti ir jo išlaikomi. Jis yra Bažnyčios galva, savo kryžiaus auka visus sutaikęs su Dievu.

b/ Paulius kaip tautų apaštalas stengiasi ir kolosiečiams, kad jie pasiektų pažinimo ir moralinio gyvenimo pilnatvę.

c/ Puola klaidingus mokytojus: nuteisinimas gaunamas per krikštą, kuris žmones sujungia su Dievu; vienintelis tarpininkas tarp Dievo ir žmonių yra Kristus.

II dalis - praktika /3,1-4,6/:

a/ Tikintieji malonės ryšiais susieti su Kristumi, turi gyventi naują gyvenimą, ieškoti to, kas yra aukštybėse.

b/ Paulius paliečia tarpusavio santykius: tyro ir žmonos, tėvų ir vaikų, šeimininkų ir tarnų.

c/ Specialūs įspėjimai: ragina kolosiečius į maldą, budėjimą, protingumą.

Pabaiga /4,7-18/: Tichiko misijos tikslas, sveikinimai, rekomendacijos.

Daugelis nekatalikų neigia šio laiško autentiškumą, kadangi jame esą tokių gilių spekuliacijų /aukštų minčių/, kurios buvusios ar visai svetimos Pauliaus laikais. Šio laiško ir stilius yra skirtingas nuo didžiųjų Pauliaus laiškų.

Tačiau šie užmetimai nepaneigia laiško autentiškumo. Laišką Kolosiečiams jau žino ignotas Antiochietis, kuris savo laiškuose vartoja atskirus šio laiško sakinius.

Panašiai elgiasi Polikappas ir Justinas, Irenijus, Klemensas Aleksandrietis, Tertulijonas, Muratorijaus fragmentas laišką Kolosiečiams cituoja tiesiog Pauliaus vardu. Be to, ir šio laiško doktrina yra tikrai pauliška:

skelbiamas atpirkimo universalumas, nuteisinimas per tikėjimą ir Kristų. Kai kurie sakiniai panašūs į anksčiau rašytų laiškų sakinius.

Šį laišką rašė kitas rašytojas, dėl to ir stilius yra truputį kitoks. I a. viduryje jau reiškėsi gnostikų doktrinos daigai, todėl pasakoma ir prieš juos.

8/ Laiškas efeziečiams.

Efezas - tai Mažosios Azijos miestas vakarinėje pakrantėje prie Kaistro upės. Paulius laikais buvęs M.Azijos provincijos sostinė. Dėl gilaus uosto jis buvo ir prekybos centras. Paulius į šį miestą atvyko trečiojoje savo apaštališkoje kelionėje ir darbavosi jame apie trejus metus /Apd 19,1-4a/.

Kas Paulių paskatino šį laišką rašyti, nėra visai aišku. Atrodo, kad jis norėjo įspėti tikinčiuosius dėl grėsančių pavojų iš žydžiuojančių ir iš gnostikų doktrinos pusės. Be to, gal norėjo paskatinti į vienybę atskirus bažnyčias, nes laiške labai pabrėžia tikinčiųjų vienybę Kristuje ir vaizduoja bažnyčią kaip mistinį Kristaus Kūną, kuriame susijungia visi tikintieji - žydai ir pagonys.

Iš paties laiško matyti /Ef 3,1/, kad jis parašytas pirmaisiais Pauliaus nelaisvės metais Romoje. Tačiau nėra tvirtai aišku, kam šis laiškas rašytas. Šiuo klausimu yra trys hipotezės:

a/ Šis laiškas rašytas Efezo Bažnyčiai, kadangi jį, kaip rašytą efeziečiams, mini Irenėjus, Klemensas Aleksandrietis, Muratorijaus fragmentas ir beveik visi Šv.Rašto kodeksai, išskyrus seniausius /vatikano ir Sinajitišk./. Tačiau šios hipotezės šiandien beveik jau niekas nebepalaiko.

b/ Šis laiškas esąs cirkuliarinis, parašytas M.Azijos bažnyčioms. Kiekviena bažnyčia, skaičiusi šį laišką, rašydavo savo vardą. Išlikęs tik tas egzempliorius, kuriame buvo įrašytas Efezo bažnyčios vardas. Jei rankraštyje užsiliko užrašas "Ad efesios" tai atsižvelgiant į ypatingą Efezo bažnyčios padėtį, kaipo metropolinės Mažosios Azijos bažnyčios, kuriose vardu buvo laiškas skiriamas visoms M.Azijos bažnyčioms.

Tačiau šiai hipotezei prieštarauja iš II a. pabaigos turimieji istoriniai dokumentai, kurie liudija, kad šis laiškas skirtas determinuotiems skaitytojams, o nėra cirkuliarinis. Žinoma, tam tikru atžvilgiu visi Pauliaus laiškai yra cirkuliariniai, nors ir skiriami tik vienai bažnyčiai.

c/ Laiškas rašytas laodikiečiams. Ši hipotezė turi daugiausia šalininkų ir remiasi stipriausiais argumentais. Firmiausia, pats tekstas kalba, kad laiškas rašytas Laodikėjos bažnyčiai. Kolosai ir Laodikėja buvo kaimyniniai miestai. Pauliaus juose nėra buvęs, tačiau jų tikinčiaisiais rūpinosi /plg. Kol 2,1; 4,15; 4,16 - "Kai šitas laiškas bus perskaitytas pas jus, pasirūpinkite, kad jis būtų perskaitytas ir Laodikėjos bažnyčioje, o jūs perskaitykite laišką, kuris ateis iš Laodikėjos"/. Kadangi laiško Laodikiečiams nežinome, o šis vadinamas laišku Efeziečiams ir savo turiniu bei forma panašus į laišką Kolosiečiams, seka išvada, kad šis laiškas ir yra skirtas laodikiečiams. Tertulijono liudijimu, Marcijonas šį laišką laiko rašytu Laodikėjos Bažnyčiai.

Kyla klausimas, kodėl vardas Laodikiečiams buvo išbrauktas? Daugelis egzegetų mano, kad vardas "Laodikiečiams" buvo oficialiai išbrauktas II a. pradžioje, kadangi Laodikėjos Bažnyčia buvo visai nusigyvenusi. Gal

taip pasielgti pavei kė Apokalipsės pranašystė apie Laodikėjos bažnyčią /Apr 3,15-16/. Tai buvo padaryta Efeze, kuomet buvo rūpinamasi sudaryti Pauliaus laiškų kolekciją. Šio nutarimo nepaisęs tik eretikas Marcijonas. III-IV a. Laodikėjos bažnyčiai atgavus savo garbę, vėl atsirado laiškas Laodikiečiams. Tačiau tai nebuvo originalinis Pauliaus laiškas, bet iš Pauliaus laiškų sudarytasis.

Laiško turinys:

Laiškas Efeziečiams labai panašus į Laišką Kolosiečiams savo forma ir turiniu, savo moralinėmis ir dogminėmis tiesomis. Laiškas efeziečiams gvildena ir atskleidžia labiausią krikščionišką dogmą apie mistinį Kristaus Kūną, kurio galva yra Kristus, o nariai - tikintieji. Tai idėja visuotinės Bažnyčios, kaip visuomeninio organizmo, sujungto antgamtiniais malonės ryšiais.

Įžanga /1,1-2/ - pasveikinimas.

I dalis - dogminė /1,3-3,21/: Dėkojama už malones, kurias Dievas per Kristų suteikė. Apaštalas meldžiasi, kad tikintieji visa tobuliau pažintų atpirkimo paslaptis. Šias paslapties tarnu esąs Paulius, kurį Dievas išrinko, kad paskelbtų tautoms, jog ir joms suteiktas išganymas. Kristaus Bažnyčios prieglobstin surenkami visi: žydai ir stabmeldžiai. Senasis Testamentas jau atšauktas: visi šaukiami į vieną dvasinį namą, kurio kertinis akmuo yra Kristus.

II dalis - praktiškoji /4,1-6,9/: tikintieji turi pareigą laikytis vienybėje, nes visi sudaro vieną mistinį Kristaus Kūną, kurio galva yra Kristus, o nariai - tikintieji. Įspėjami vengti stabmeldiškų ydų ir siekti šventumo. Primena mūsų socialines pareigas: vyro ir žmonos, tėvų ir vaikų, šeimininkų ir tarnų.

Užbaigoje /6,10-24/ Paulius ra

ragina uoliai koveti dvasinę kovą./

Išoriniai kriterijai kalba už šio laiško autentiškumą, nes jį kaip Pauliaus cituoja Irenėjus, Klemensas Aleksandrietis, Origenas, Tertulijonas, Euzebijus, Muratorijaus fragmentas. Be to, šio laiško atskiras dalis cituoja Didachė, Klemensas Romietis, Ignotas Antiochietis, Polikarpas ir kt.

Laiško turinys yra tikrai pauliškas - tai tiesiog ekleziologinis traktatas.

9/ Laiškas Filemonui.

Filemonas, Kolosų piliečis, buvo Pauliaus pakrikštytas Efeze. Jo vergas Onezimas, dėl padarytų Filemonui nuostolių bijodamas bausmės ir trokšdamas laisvės, pabėgo nuo jo ir atvyko į Romą. Čia susitiko su Pauliumi ir įtikėjo į Kristų. Onezimas gailisi dėl padarytos skriaudos ir ryžtasi grįžti atgal pas Filemoną. Paulius parašo 25 eilučių laišką Filemonui prašydamas, kad jis pasiimtų Onezimą jau nebe kaip vergą, bet kaip mylimiausiąjį brolį Kristuje. Laiške teisina jo pabėgimą, nes tai buvusi proga atsivertimui, o padarytą skriaudą liepia priskirti pačiam Pauliui.

Paulius dar nereikalauja vergijos panaikinimo, bet jau ruošia pagrindą panaikinti šią didžiausią socialinę skriaudą. Turint mintyje to laiko aplinkybes, staigi ir griežta revoliucinė kova galėjo privesti prie visuomeninio sąmyšio ir katastrofos. Todėl Paulius pasirinko evoliucijos kelią, nuosekliai pertvarkant socialinę visuomenės santvarką.

Šis laiškas rašytas kartu su laišku Kolosiečiams Romoje, pirmosios nelaisvės metu. Tai matyti iš to, kadangi šį laišką

Paulius pasiuntė į Kolosus per Tichiką. Tertulijonas mini, kad Marcijonas šį laišką laikė Pauliaus laišku. Taip pat ir Muratorijaus fragmentas jį laiko Pauliaus laišku.

10/ Laiškas Filypiečiams.

Filypai buvo turtingas Makedonijos miestas, pavadintas Aleksandro Didžiojo tėvo Filypo vardu.

Paulius į Filypus atvyko antrosios savo apaštališkosios kelionės metu. Tai buvo pirmasis miestas Europoje, kuriame jis skelbė Kristų. Filypiečiai labai mylėjo savo apaštalą ir dažnai jį rėmė savo aukomis. Sužinoję, kad Paulius yra Romoje grandinėse, jie pasiuntė Epafroditą su aukomis ir kad jis Pauliui tarnautų. Epafroditas Romoje mirtinai susirgo ir, Pauliaus maldų dėka stebėtinai pasveikęs, buvo pasiųstas atgal į Filypus su laišku, kuriame Paulius ypač pabrėžia, kad ir jo grandinės tarnauja evangelijai.

Laiško turinys:

Pirmasis laiško tikslas buvo padėkoti filypiečiams už Pauliui suteiktą paramą. Todėl jo paprastos įžangos /1,1-11/ Paulius dėkoja Dievui už suteiktą filypiečiams tikėjimą ir meilę.

I dalis - istorinė /1,12-2,30/: Paulius pranešа apie savo padėtį, apie evangelijos pažangą Romoje ir rašo apie viltį, kad tuoj būsiąs laisvas; ragina filypiečius elgtis taip, kaip moko evangelija, ypač laikytis meilės ir vienybės.

II dalis - praktiškoji /3,1-4,9/: Paulius įspėja filypiečius vengti apgavikų, ypač jiems grėsiąs pavojus iš žydžiuojančių pusės; ragina siekti visų dorybių.

Pabaigoje /4,10-23/ dėkoja už aukas, sveikina ir laimina.

Pastaba: Fil 2,6-11 yra labai svarbus dogmatinis tekstas apie Kristaus dievystę, jo įsikūnijimą ir dvejopą prigimtį vienamo asmenyje: "Jis, turėdamas Dievo prigimtį, godžiai nesilaikė savo lygybės su Dievu, bet apiplėšė pats save, priimdamas tarno išvaizdą ir tapdamas panašus į žmones. Jis ir išore tapo kaip visi žmonės; jis nusižemino, tapdamas klusnus iki mirties, iki kryžiaus mirties. Todėl ir Dievas jį išaukštino ir padovanojo jam vardą, kilniausią iš visų vardų, kad Jėzaus vardui priklauptų kiekvienas kelis danguje, žemėje ir po žeme ir kiekvienos lūpos Dievo Tėvo šlovei išpažintų: Jėzus yra Kristus yra Viešpats!"

P a s t o r a c i n i a i l a i š k a i

Pirmas ir antras laiškas Timotiejui ir laiškas Titui yra vadinami pastoraciniais laiškais, nes juose kalbama apie Bažnyčios valdymą, apie bažnyčių hierarchiją ir apie tinkamą kulto pareigų atlikimą. Šie laiškai skiriami tiems, kurie vadovauja religinėms bendruomenėms.

1/ Pirmasis laiškas Timotiejui.

Timotiejus gimė Likonijos Listroje. Jo tėvas buvo stabmeldis, o motina žydė /Apd 16,1; 2 Tim./.

Paulius jį laimėjo Kristui pirmoje savo kelionėje. Antroje kelionėje atvykęs į Listrą, paėmė jį sau pagalbininku. Nuo to laiko Timotiejus buvo mylimiausias Pauliaus mokinys.Jis lydėjo Paulių antroje ir trečioje kelionėje ir buvo su juo pirmosios nelaisvės metu Romoje. Kai Paulius buvo išteisintas, jis su juo išvyko į Rytus.

Efeze Paulius paliko Timotiejų bažnyčios vyskupu. Atrodo, kad neilgai trukus /63–64 m./ Paulius iš Makedonijos parašė Timotiejui pirmąjį laišką, pamokydamas jį, kaip reikia valdyti bažnyčią.

Laiško turinys:

a/ Laiško adresas /1,1–2/.

B/ Paulius įspėja Timotiejų saugoti tyrą ir gryną Kristaus mokslą ir jį statyti prieš žydų tuščias spekuliacijas /1,3–20/.

c/ Paulius moko Timotiejų organizuoti viešas bendras pamaldas. Moteris ragina būti kuklioms ir klusnioms. Sumini savybes, kuriomis turi pasižymėti parinktieji Dievo tarnai /2,1–3,13/.

d/ Paulius moko Timotiejų, kaip reikia elgtis su klaidingais mokytojais. Pirmiausia jis turi būti pamaldumo pavyzdys visiems /3,14–4,16/.

e/ Kalba apie vyskupo pareigas atskirų Bažnyčios luomų atžvilgiu.

f/ Timotiejus turi elgtis pagal Pauliaus duotus nurodymus, vengti eretikų ir drąsiai išpažinti tikėjimą /6,3–21/.

12/ Antrasis laiškas Timotiejui.

Iš šio laiško matyti, kad Paulius vėl grandinėse. Jis rašo, kad norįs pamatyti Timotiejų ir prašo, kad jis greitai atvyktų į Romą, pasiimtų su savimi Morkų ir tuos jo daiktus, kuriuos Paulius paliko Troadoje. Evangelijos priešai elgiasi įžūliai, eretikai begėdiškai puola Bažnyčią, daugelis tikinčiųjų neteko drąsos ir pirmykščio uolumo tikėjime, todėl Paulius savo laiške ragina Timotiejų elgtis dar drąsiau pagal jam duotas malones ir dar uoliau kovoti už tikėjimą. Jis tvirtai turi laikytis tikrojo

maksle ir parinkti sau vertus padėjėjus. Šį kartą prie Pauliaus esąs tik vienas Lukas. Jis gi laukiąs mirties sprendimo ir nebeturįs vilties būti išteisintas. Iš to aišku, kad šis laiškas rašytas ne pirmosios nelaisvės metu, kada daugelis iš artimųjų buvo prie Pauliaus ir jis turėjo tvirtą vilti greitu laiku būti išteisintas. Šis laiškas, atrodo, rašytas 66 m. Paulius Timotiejų ragina skubiai vykti į Romą.

Laiško turinys:

Įžanga /1,1-5/: Paulius kalba apie savo meilę Timotiejui.

I dalis /1,6-13/: Paulius švelniai ragina Timotiejų atsiminti jo rankų uždėjimu gautąsias malones, tvirtai išpažinti evangeliją ir drąsiai ją ginti nuo klaidų.

II dalis /2,14-4,8/: Paulius moko Timotiejų priešingus apaštalus rodyti savo gerą pavyzdį ir skleisti sveiką mokslą, ypač gerai eiti savo pareigas.

Pabaigoje 34,9-22/ kviečia Timotiejų greitai pas jį atvažiuoti.

13/ Laiškas Titui.

Titas gimė Antiochijoje, stabmeldžių šeimoje. Jis lydėjo Paulių į Jeruzalės susirinkimą /Gal 2,3/ ir buvo su juo trečiojoje apaštališkojoje kelionėje. Kai Paulius rašė jam laišką, Titas valdė Kretos Bažnyčią, kurią jam buvo pavedęs patsai Paulius. Nors Paulius, kada buvo vežamas grandinėse į Romą 61 m. sustojo Kretos uoste, tačiau, atrodo, tada negalėjo įkurti Bažnyčios. Greičiausiai jis, išteisintas Romoje, po kelionės į Ispaniją, kai vyko į Rytus, buvo sustojęs Kretoje, įkūrė čia Bažnyčią ir pavedė ją valdyti Titui. Taigi šis laiškas, atrodo, yra rašytas apie 65 m., Paului esant jau Graikijoje. Paulius laiške Titui

prašo jį atvykti pas jį į Nikapolį, kur jis rengėsi žiemoti. Čia Paulius buvo reikalingas pagalbininkų. Kretoje Titą galėjo pavaduoti Tichikas arba Artemas. Iš Tim 4,12 matyti, kad Titas tikrai nuvyko pas Paulių ir buvo jo pasiųstas į Dalmatiją.

Paulius norėjo, kad jo pradėtas darbas Kretoje būtų toliau tęsiamas, todėl jis parašė Titui laišką, kuriame davė daug nurodymų, kaip jis turi valdyti Bažnyčią ir kokius įspėjimus duoti tikintiesiems.

Laiško turinys:

a/ Laiško adresas /1,1-4/.

b/ Bažnyčios presbiteriai ir diakonai turi pasižymėti puikiausiomis dorybėmis /1,5-16/.

c/ Paulius moko Titą, ko jis turi reikalauti iš senųjų, jaunimo ir t. /2,1-15/.

d/ Titas turi įtikinti tikinčiuosius, kad reikia paklusti valdžiai, mylėti artimą ir vengti eretikų /3,1-11/.

e/ Pabaigoje /3,12-15/ paulius kviečia Titą atvykti pas jį, siunčia sveikinimus ir palinkėjimą.

Pastoracinių laiškų autentiškumas:

a/ Šie laiškai yra laikomi Pauliaus laiškais seniausiuose Šv.Rašto vertimuose: į ališkame, siriškame, koptiškame.

b/ Muratorijaus fragmentas, Klemensas Aleksandrietis, Ipolitas, Tertulijonas, Origenas kalba apie šiuos laiškus kaip apie Pauliaus arba juos cituoja Pauliaus vardu. Rašydamas šiuos laiškus, Paulius naudojasi visais kitais rašytiniais, todėl jų stilius ir kalba kartais skirtingi.

Turinio atžvilgiu šie laiškai yra panašūs į kitus Pauliaus laiškus. Objektyviai kritiškai pripažįsta, kad juose surašyta tai,

ką yra mokęs Paulius. Todėl visi racionalistų daromieji Pauliaus pastoraciniams laiškams priekaištai neturi nė mažiausio pagrindo.

14/ Laiškas Žydams.

Šis laiškas užima svarbią vietą šventųjų knygų kanone tiek savo doktrinos, tiek ir literatūriniu atžvilgiu. Literatūriniu atžvilgiu šis laiškas gražiausias įkvėptųjų Šv.Rašto knygų tarpe. Jo stilius papuoštas figūromis, retoriškas , puikus. Seniausia Bažnyčios Tradicija liudija šį laišką esant Pauliaus laišku.

Jis neturi įžangos, bet tuojau eina prie temos. Vadovaujanti šio laiško mintis - Kristus vyriausias Kunigas Melchizedeko būdu /Melchizedekas buvo Salemo karalius, Aukščiausiojo Dievo kunigas, kuris pasitiko Abraomą, kai šis iš sugrįžo nugalėjęs karalius, ir jį pa'aimino; Abraomas jam aukojo dešimtinę, tuo pripažindamas Melchizedeko pranašumą prieš save/.

Melchizedeko vardas susideda iš dviejų hebrajiškų žodžių: "Melch" - karalius ir "sedek" - teisybė, taigi - Teisybės karalius. Kristus Senajame Testamente dažnai vadinamas teisybės karaliumi, taikos kunigaikščiu. Tuo atžvilgiu Melchizedekas yra Kristaus paveikslas. Kai kurie mano, kad Salemas - tai buvęs senasis Jeruzalės miestas, kuris stovėjęs ant Siono kalno ir vadinęsis taikos miestu /"Salom" - ramybė, taika/. Abraomo laikais jo karalius buvo Melchizedekas.

Laiško turinys:

I dalis - dogminė /1,1-10,18/:

a/ Kristaus, Naujojo Įstatymo kūrėjo kilnumas: Kristus yra aukštesnis už pranašus ir angelus ir už Mozę;

b/ Kristaus kunigystės kilnumas:

Kristus yra tikras kunigas, pašauktas Dievo; Kristus - kunigas Melchizedeko būdu; Kristaus auka nepalyginamai viršyja Abraomo auką.

II dalis - praktiškoji /10,19-13,17/:

a/ reikia tvirtai laikytis tikėjimo į Kristų, nutraukiant ryšius su Senuoju Testamentu;

b/ autorius duoda kilnių tikėjimo pavyzdžių iš Senojo Testamento;

c/ ragina persekiojimuose būti kantriais, sekant Kristaus pavyzdį;

d/ ragina lavintis dorybėse ir vengti Senojo Testamento kulto.

Pabaiga /13,18-28/: autorius prašo, kad melstųsi už jį, iš savo pusės linki viso gero ir sveikina Kristuje.

Laiško autentiškumas. - Nuo pirmųjų amžių dėl kurie rašytojai šio laiško autoriumi laiko ne Paulių. Pvz., Vakarų bažnyčios tradicijoje: Irenėjus niekuomet šio laiško necituoja Paulius vardu; Tertulijonas šį laišką laiko Barnabo laišku; Muratorijaus fragmente sakoma, kad Paulius parašęs septynioms bažnyčioms, bet laiško Žydams nemini.

Be to, šio laiško stiliaus skiriasi nuo kitų Pauliaus laiškų stiliaus: jis yra labai klasiškas. Šiame laiške kitaip cituojamas Šv.Raštas, negu kituose Pauliaus laiškuose. Tačiau iš antros pusės yra tvirtų argumentų, kurie teigia, kad laiško Žydams autoriumi laikomas Paulius, būtent: Pantenas pas Euzebijų laiško Žydams autoriumi laiko Paulių ir sako, kad jis savo vardo laiške neįrašęs todėl, kad laiškas buvo skirtas žydams. Klemensas Aleksandrietis /217/ sako, kad laiškas Žydams yra parašytas Pauliaus hebrajų kalba ir Lukas jį išvertęs į graikų kalbą.

Origenas, pasak Euzebija-us, žinojo, kad pagal senąją tradiciją šio laiško autoriumi yra laikomas Paulius. Vėlesni aleksandriečiai tėvai /šv.Dionizas, Aleksandras, Atanazas, Kirilas/ šį laišką cituoja Pauliaus vardu. Aleksandrijos bažnyčios liudijimas yra labai vertingas tuo, kad Aleksandrija, įšgriovus Jeruzalę, paveldėjo kai kurias Jeruzalės Bažnyčios tradicijas.

Palestinos bažnyčia laišką Žydams laiko Pauliaus laišku /Kirilas Jeruzalietis, Epifanijus/. Kapadokijoje laiškas Žydams buvo laikomas Pauliaus laišku /šv.Grigalius Nysietis, Grigalius Nazianzietis, Bazilijus/. Sirijos Bažnyčia yra tos pat nuomonės /šv. Efremas, šv.Jokūbas/.

Todėl šv.Jeronimas rašo, kad laiškas Žydams ne tik Tytų bažnyčiose, bet ir graikiškai kalbančiose laikomas Pauliaus laišku. Galima dar paminėti, kad seniausi Šv.Rašto kodeksai /vatikaniškas, sinajitiškas/ taip pat senasis koptiškas Šv.Rašto vertimas laiko šį laišką Pauliaus laišku.

Ir Vakarų Bažnyčioje nuo IV a. pabaigos laiškas Žydams laikomas Pauliaus laišku.

Tai išviršiniai kriterijai. O ką sako vidiniai?

1/ Laiške Žydams cituojami tie patys Šv.Rašto tekstai, kurie randami kituose Pauliaus laiškuose.

2/ Nemaža yra tokių pat išsireiškimų kaip ir kituose Pauliaus laiškuose.

3/ Laiško Žydams doktrina ta pati, kaip ir kituose Pauliaus laiškuose.

4/ Autorius kalba apie savo brolį Timotiejų /Žyd 13,23/.

5/ Į klausimą, kodėl taip ilgai /bent Vakarų bažnyčiose/ buvo abejojama šio laiško autentiškumu, atsakoma, kad laiškas

Žydams buvo rašytas Jeruzalės Bažnyčiai prieš pat Palestinos karui įsiliepsnojant. Išgriovus Jeruzalę, nebuvo kam apie šio laiško autentiškumą liudyti.

6/ Dėl stiliaus skirtingumo; kad pasak Aleksandrijos bažnyčios tradicijos, Paulius šį laišką parašęs hebrajiškai, o Lukas išvertęs į graikų kalbą - tikrai yra panašumo tarp Luko veikalų ir laiško Žydams stilių. Tačiau vistik šią pažiūrą šiandien nedaugelis tepalaiko. Dauguma autorių pritaria Origenui, kad šio laiško mintys yra Pauliaus, o jų išdėstymas graikų kalboje esąs kito asmens, bet kas jis - nežinoma.

Pagal Biblinės Komisijos sprendimą /1914.VI.24/ nėra pagrindo šio laiško autoriumi nelaikyti Pauliaus. Į klausimą, ar Paulius yra šio laiško autorius ta prasme, kad ne tik laiško mintys, bet ir laiško forma yra jo, komisija atsako negatyviai.

Taigi, nors autorystės klausimas kėlė abejonių, bet laiško įkvėpimas ir jo kanoniškumas pripažįstamas tiek Rytų, tiek Vakarų Bažnyčioje. Pauliaus minčių įtaka šiame laiške yra visiškai aiški, todėl jis Šv. Rašto leidiniuose ir jungiamas prie šv. Pauliaus laiškų.

Laiško kanoniškumas. Klemensas Romietis /96 m./ laišką Žydams laiko Šv.Rašto knyga. Kai vėliau eretikai pradėjo jį klaidingai interpretuoti savo naudai, jis buvo liautasi viešai bažnyčiose skaityti. Rytų bažnyčiose jis visuomet buvo laikomas kanonišką knyga. Hiponos /393/ ir Kartagos /397/ sinodai išskaito jį tarp kitų įkvėptų Naujojo Testamento knygų. Tridento Susirinkimas,remdamasis nuolatine Tradicija, išvardijo keturiolika šv.Pauliaus laiškų, kurių tarpe figūruoja ir laiškas Žydams, taip padarant galą bet kokioms abejonėms.

Laiško paskirtis, tikslas, parašymo laikas ir vieta. Iš viso šito matyti, kad laiškas žydams rašytas krikščionims, kilusiems iš žydų, idant jie, žavėdamiesi Senojo Testamento kunigystės bei aukos išorine didingumu, nepatektų į klaidą ir neprradėtų pagal išorę spręsti apie Naujojo Testamento kunigystę ir auką.

Todėl Paulius iškelia Naujojo Testamento aukos pranašumą prieš Senojo Testamento aukas, be to, Paulius turi tikslą skaitytojus ir paguosti. Mat jie buvo įvairiai vargināmi netikrų trolių, kurie juos klaidino, jau keli apaštalai buvo nužudyti, ypač didelį sukrėtimą padarė 62 m. šv.Jokūbo nustūmimas nuo šventyklos bokšto. Todėl jie buvo reikalingi paguodos ir padrąsinimo.

Šis laiškas rašytas, kai Jeruzalėje Senojo Testamento apeigos buvo dar pačiame puošnume, t.y., prieš 67 m., prieš Palestinos karui įsiliepsnojant /70 m./. Laiškas rašytas po 62 m., kada buvo nužudytas Jokūbas, nes tai seka iš konteksto, kadangi laiške raginama pasekti savo vadus ir, atrodo, čia turima mintyje jau apaštalas Jokūbas. Laiške rašoma, kad Timotiejus jau laisvas ir su juo Paulius atvyksiąs į Jeruzalę. Iš to galima daryti išvadą, kad laiškas rašytas apie 64 m., kada Nerono persekiojimo pradžioje buvo suimtas ir Timotiejus, bet jam pavyko išsisukti. Kadangi Paulius žada pats atvykti, reiškia, jis jau buvo laisvas, o išteisintas jis buvo 63 m.

Bendrai manoma, kad laiškas rašytas iš Italijos, nes laiške /13,29/ sakoma, kad tikintiesiems iš žydų siunčia pasveikinimus broliai iš Italijos.

Laiškas adresuotas kaž kuriai krikščionių bendruomenei, kurios daugumą sudaro atsivertę žydai, pabėgę iš Jeruzalės - galbūt Antiochijos ar Romos bendruomenės.

+ + +

III. VISJOTINIAI LAIŠKAI

Septyni laiškai - Jokūbo, pirmas ir antras Petro, Judo, pirmas, antras ir trečias Jono - bendrai vadinami visuotiniais laiškais. Taip juos vadina jau Muratorijaus fragmentas, Origenas, Euzebijus. Jie visi vadinami visuotiniais laiškais dėl to, kad yra skirti ne kuriai nors vienai Bažnyčiai, bet daugeliui bažnyčių bei asmenų. Šiuo atžvilgiu jie ir yra visuotiniai /katalikiški/.

1. Šv.Jokūbo laiškas

Naujasis Testamentas mini keturis Jokūbus: 1/ Jokūbą, Zebediejaus sūnų, evangelisto Jono brolį, kuris apie 44 m. buvo nužudytas; 2/ Jokūbą, Alpiejaus sūnų, Judo brolį, vieną iš dvylikos apaštalų; 3/ Jokūbą Jaunesnįjį /Mk 15,40/; 4/ Jokūbą Viešpaties brolį /Gal 1,19; Mt 13,55/, Jeruzalės Bažnyčios vyskupą.

Niekas nėra manęs, kad šį laišką būtų parašęs Jokūbas, Zebediejaus sūnus. Taip pat bendrai sutariama, kad Jokūbas, Alpiejaus sūnus, ir Jokūbas Jaunesnysis yra tas pats asmuo.

Ginčyjamasi tik, ar Jokūbas, Viešpaties brolis, ir Jokūbas, Alpiejaus sūnus, yra tas pats asmuo, ar skirtingi. Paskutinių laikų tyrinėjimai laikosi tos nuomonės, kad Jokūbas "Viešpaties brolis" buvo kitas asmuo, kuriam ir priskiriamas šis laiškas. Kaip suprasti "Viešpaties brolis"? Bendriausia nuomonė yra ta, kad Viešpaties broliai, griežta bei plačia prasme, yra pusbroliai. Mat pas žydus buvo paprotys "broliais" vadinti pusbrolius. Žydų kalboje net nėra žodžio "pusbrolis". Aramėjiškas ir hebrajiškas žodis "brolis" buvo tiesiog raidiškai išverstas į graikų kalbą ir taip atsirado tolimesnių giminaičių pavadinimas "Viešpaties broliais". Taip aiškina šv.Jeronimas.

Šio laiško autorius – Viešpaties Jėzaus pusbrolis Jokūbas, Kleofo sūnus /plg.Mt 13, 55; Gal 1,19; 2,9/, kuris, Petrui išskelia vus į kitas šalis, tapo Jeruzalės krikščionių bendruomenės galva ir atliko svarbų vaidmenį apaštalų susirinkime 41 m. /Apd 15,13-21/, buvo užmuštas akmenimis 61-62 m. Jis buvo didelėje pagarboje pas Kristaus mokinius ir pas žydus dėl savo asketiško gyvenimo.

Laiško kilmė. Vien senoji tradicija jį laiko šio laiško autoriumi. Seniausi rašyti dokumentai šį laišką cituoja neminėdami autoriaus. Popiežius Klemensas Romietis, Polikarpas, Justinas, Iremėjus, Klemensas Aleksandrietis, Origenas, Euzebijus, Jeronimas, Kirilas Jeruzalietis jį cituoja jau Jokūbo vardu.

Šis laiškas rašytas po 42 m., nes kalba apie tikinčiųjų smarkius persekiojimus, ir prieš 62 m., kada autorius mirė. Rašyta Jeruzalėje , graikų kalba.

Laiško paskirtis ir turinys. Laiško pradžioje nurodyta, kad jis skiriamas dvylikai giminių, išsiskirsčiusių po pasaulį. Taigi laiškas rašytas krikščionims iš žydų, paplitusių Romos imperijoje. Autorius suponuoja, kad jo skaitytojai gerai pažįsta Senojo Testamento papročius, kad jie tiki į Kristų, tačiau negyvena pagal tikėjimą, kuris reikalingas dorybių – ypač meilės, gailestingumo ir liežuvio valdymo.

Laiško turinys moralinis. Jo uždavinys – įrodyti, kad tikėjimas be gerų darbų yra miręs. Be to, autorius nori taisyti kai kuriuos blogybes ir paguosti bei padrąsinti tikinčiuosius persekiojimuose. Toliau jis laiške moko tikinčiuosius saugoti save nuo susitepimo šiuo pasauliu, daryti gailestingumo darbus, įspėja dėl šykštumo, godumo, gašlumo, bara turtuolius, vargšams pataria kantrumą.

Duoda nurodymus dėl priesaikos, ligonių patepimo, nusidėjėlių atsivertimo.

Nuo I a. dauguma rašytojų ir Bažnyčios tėvų šį laišką laikė tikrąja Šv.Rašto dalimi. III a. pabaigoje Jokūbo laiškas jau buvo visų priimtas kaip tikrai įkvėpta Šv.Rašto dalis.

2. Šv.Judo laiškas

Judas, dar vadinamas Tadu /Mk 3,15; Mt 10,3/, yra Jokūbo brolis, vienas iš dvylikos apaštalų. Pagal tradiciją, jis skelbė Evangeliją Arabijoje, Sirijoje, Mezopotamijoje ir Persijoje. Jis mirė kankinio mirtimi Sirijoje. Kad šis laiškas yra rašytas apaštalo Judo, Jokūbo brolio, liudija Muratorijaus fragmentas, Klemensas Aleksandrietis, Origenas, Tertulijonas. Laiško pradžioje rašoma: "Judas, Jėzaus Kristaus tarnas, Jokūbo brolis".

Autorius suponuoja, kad jo skaitytojai gerai pažįsta Senąjį Testamentą, žodinę žydų tradiciją ir net apokrifines knygas. Atrodo, kad šis laiškas skirtas tikintiesiems iš žydų, gyvenusių Palestinoje ir Rytų kraštuose. Laiškas rašomas, norint duoti nurodymų ir paraginti kovoti už tikėjimą su eretikais. Laiške nurodomi pavyzdžiai bausmių iš Senojo Testamento, kuriomis Dievas įštiko neištikimuosius: žydai tyruose, angelai maištininkai, sodomiečiai. Baigiama gražiu d Dievo pagarbinimu.

Atrodo, kad laiškas rašytas po Jokūbo mirties; be to, parašytas prieš 70-sius metus greičiausiai apie 67 m. prieš žydų karą su romėnais.

Judo laiškas yra labai parašus į antrąjį šv.Petro laišką. Tik Petro laiškai platesni, todėl atrodo, kad Petras naudojosi Judo laišku. Petras mirė 67 m., - seka, kad Judo laiškas rašytas prieš 67 m.

3. Šv. Petro laiškai

Simonas Petras, Jonos sūnus, kilęs iš Betsaidos Galilėjoje, drauge su broliu Andriejumi buvo atėjęs pas Joną Krikštytoją krikštytis. Andriejus, pažinęs Jėzuje Mesiją, atvedė pas jį Petrą. Jėzus vėliau pavadino Petrą Kefu /uola/. Kurį laiką pabuvęs su Mokytoju, Petras vėl grįžo prie savo šeimos ir žvejybos. Po stebuklingos žvejonės Petras visa paliko ir sekė Kristų. Paskutiniais metais prieš kančią Kristus pažadėjo Petrui duoti savo Bažnyčios raktus, o atsikėlęs iš numirusių tai įvykdė, pavesdamas ganyti savo avis /Jn 21,17/. Pagal Tradiciją po to, kai buvo stebuklingai išlaisvintas iš kalėjimo /Apd 12, 17/, Klaudijui viešpataujant Petras atvyko į Romą /pasak Euzebijaus, apie 42-43 m./. Kiek Petras prabuvo Romoje, nežinia. Atrodo, kad Klaudijui žydus iš Romos išvarant, t.y. 49 m., išvyko ir Petras. Yra tikra, kad 49-50 m. Petras buvo Jeruzalėje ir pirmininkavo apaštalų susirinkime. Nerono laikais Petras vėl buvo Romoje, kur ir mirė kankinio mirtimi 67 m. Tai liudija Klemensas Romietis, kuris paveldėjo Petro sostą. Tą pat liudija Ignotas Antiochietis, Ireniejus, Klemensas Aleksandrietis, Tertulijonas, Origenas. Vatikano kalvoje esąs šv. Petro kapas.

Šv. Jeronimas rašo, kad Petras ir Paulius mirė kankinio mirtimi keturioliktais Nerono viešpatavimo metais /t.y. 67 m./, abudu tą pačią dieną.

1/ Pirmasis šv. Petro laiškas. Laiško pradžioje pažymėta, kad jis rašomas išrinktiesiems ateiviams, išsiskirsčiusiems Ponte, Galatijoje, Kapadokijoje, Azijoje ir Bitinijoje; kai kurie mano, kad šis laiškas rašytas M. Azijos krikščionims iš žydų, tačiau Pt 1,4 ir 2,9 rodo, kad Petras jį rašė tikintiesiems iš stabmeldžių. Gal dar tiesingiau yra manyti, kad šis laiškas yra rašytas bendrai

M.Azijos bažnyčioms. Petras šį laišką rašė dar prieš Nerono persekiojimus, kurie prasidėjo 64 m. rudenį, nes apie persekiojimus neužsimena. Greičiausiai laiškas rašytas 64 - 65 m. Iš 1 Pt 5,13 seka, kad laiškas rašomas iš Romos /iš "Babilono" - taip buvo įprasta vadinti Romą/.

Laiške yra maža dogmatinių pamokymų - daugiausia moraliniai paraginimai šventai gyventi, atlikti krikščioniškas pareigas, raginama pasivesti Dievo Apvaizdai.

Šis laiškas randamas visuose Naujojo Testamento sąrašuose kaip Petro veikalas. Juo naudojasi jau Papijas, Polikarpas, Petro vardu jį cituoja Irenėjus, Klemensas Aleksandrietis, Origenas, Tertulijonas.

Autorius save vadina Petru, kalba apie Morkų, kuris buvo artimas Petrui, užsimena apie Jėzaus žodžius ir faktus, lyg pats būtų matęs ir girdėjęs.

2/ Antrasis šv.Petro laiškas. Šis laiškas rašytas tiems patiems skaitytojams, kaip ir pirmasis /2 Pt 3,1/.

Mat Azijoje atsirado tikintiesiems pavojus iš vadinamų antinomistų, ty. tokių, kurie turėjo krikščionių vardą, bet stabmeldiškai gyveno ir skleidė klaidingas pažiūras. Jie save teisina tariama laisve, kurią atnešė Kristus savo išpažinėjams - tarsi Kristaus suteikta laisvė leistų kam nedorai gyventi. Jie linkėsi tikėję į Dievo Apvaizdą, pradėjo neigti antrąjį Kristaus atėjimą su amžinu nusidėjėlių nubaudimu, gal mėgino ginčyti ir Kristaus dievystę.

Laiško turinys:

I dalis /1,1-21/: sveikina tikinčiuosius, ragina šventai gyventi, nuolat atsimenant savo išrinkštimą bei iš Dievo gautąsias malones.

Tikėjimas į būsimą Kristaus atėjimą turi tvirtą pamatą, kuris remiasi liudijimu tų, kurie anksčiau yra matę Kristų.

II dalis /2,1-3,13/: suvedžiotojams grėsia kietas Dievo teismas, ką pavaizduoja Senojo Testamento pavyzdžiai; ragina netikėti suvedžiotojais - Kristus tikrai ateis, bet prieš tai kosminių gaisrų bus atnaujintas pasaulis.

Pabaigoje ragina tikinčiuosius šventai gyventi ir tikėti.

Šis laiškas parašytas 66 m. pabaigoje ar 67 m. pradžioje. Laiške /1,14/ Petras rašo laukiąs greitos mirties. Jis mirė 67 m. Romoje. Taigi tenka manyti, kad antrąjį laišką Petras parašė prieš savo mirtį Romoje.

Apaštališkieji tėvai, Barnabo laiškas, Hermo "Pastor" ir kt. šį laišką cituoja kaip Šv.Rašto tekstą, nemindami autoriaus. Origenas jį priskiria Petrui. Nuo IV a. beveik visi rašytojai šį laišką laiko Petro laišku.

Vidiniai kriterijai. Autorius save vadina Simonu, Viešpaties Jėzaus tarnu ir apaštalu /1,1/. Jis sakosi buvęs Kristaus atsimainymo liudininku /1,16-18/, užsimena apie pirmąjį savo laišką /3,1/; kalba apie mylimą brolį Paulių /3,15/. Savo mintimis šis laiškas panašus į pirmąjį Petro laišką, ypač kur kalbama apie antrąjį Kristaus atėjimą. Stiliaus skirtingumas aiškinamas tuo, kad abu laiškai rašyti ne to paties raštininko.

4. Šv.Jono laiškai

1/ Pirmasis šv.Jono laiškas. Nėra abejonės, kad šio laiško autorius yra šv.apaštalas Jonas. Tai liudija visi senieji rašyti dokumentai: Muratorijaus fragmentas, Origenas, Euzebijus, Klemensas Aleksandrietis,

Tertulijonas, Iremiejus. Už tai kalba ir turinys, kuris panašus į ketvirtąją evangeliją: tai tarsi ketvirtosios evangelijos santrauka - daugelis išsireiškimų yra tokie patys, toks pat ir stilius. Tik viena laiško vieta /1 Jn 5,7-8/ yra sukėlusi daug ginčų dėl savo autentiškumo ir greičiausiai yra vėlesnis priedas, nes šio teksto nėra seniausiuose Šv.Rašto kodeksuose ir vertimuose, juo nesinaudoja ir bažnyčios tėvai, kovodami su Arijaus mokslu /"mat yra trys liudytojai: Dvasia, vanduo ir kraujas"/. Jei šis tekstas tada būtų buvęs žinomas, tikrai juo būtų naudotasi. Tačiau šis tekstas yra jau nuo seno Šv.Rašte ir tapo bažnyčios tradicijos doktrina.

Šis laiškas rašytas determinuotiems skaitytojams /2,1 plg.5,13/. Daug egzegetų mano, kad jis rašytas M.Azijos tikintiesiems iš stabmeldžių. Yra pagrindo manyti, kad šis laiškas parašytas kaip įvadas į ketvirtąją evangeliją. Todėl ir laiške nurodytas tas pats tikslas kaip ir evangelijoje, būtent: kad krikščionys tikėtų Jėzų Kristų esant Dievo Sūnų ir tikėdami turėtų jo vardu amžinąjį gyvenimą /1 Jn 5,13; 30,31/.

Antrasis tikslas buvo kovoti prieš klaidas, nuo kurių reikėjo apsaugoti tikinčiuosius; iš šio laiško sugretinimo su evangelija galima padaryti išvadą, kad jis parašytas tuo pačiu laiku kaip ir evangelija, t.y. apaštalo Jono gyvenimo pabaigoje.

Laiškas neturi griežtos epistolarinės formos, dėl ko buvo manoma, kad šis laiškas buvo įžanga į evangeliją.

Laiško turinys:

Laiško įžangoje autorius sakosi esąs Gyvojo Žodžio liudininkas /1,14/.

I dalis /1,5-2,29/: Dievas yra šviesa ir tikintieji turi vaikščioti šviesoje, vengti nuodėmės ir laikytis naujojo meilės įsakymo, taip pat reikia vengti tų, kurie yra atsižadėję Kristaus.

II dalis /3,1-4,6/: Tėvas davė mums meilę, kad būtume Dievo vaikai; turime siekti šventumo; per ydas žmogus tampa pikt̃osios dvasios vaiku.

III dalis /4,7-5,12/: Dievas iš meilės nepagailėjo nei savo Sūnaus. Turime mylėti Dievą ir artimą; Dievo ir artimo meilė yra artimai susiję. Tikėjimas į Kristų yra meilės pagrindas.

Pabaigoje /5,13-21/ vėl rekomenduoja tikėjimą į Kristų, kuris duoda amžinąjį gyvenimą.

2/ Antras ir trečias šv.Jono laiškas. Nors šie laiškai trumpučiai ir mažai turi tikėjimo tiesų, retai tegali būti vartojami bažnyčios tėvų raštuose, bet apie juos turime užsiminimą ir pirmųjų amžių. Juos mini Muratorijaus fragmentas; Irenėjus antrąjį laišką cituoja Jono vardu. Klemensas Aleksandrietis pirmąjį laišką vadina didesniuoju laišku, iš ko seka, kad žino ir mažesniuosius Jono laiškus. Origenas sako, kad Jonas parašė du laiškus. Dionizas Aleksandrietis tiesiog sako, kad Tradicija Jonui priskiria jo antrąjį ir trečiąjį laišką. Nuo IV s. beveik visi šiuos laiškus priskiria apaštalui Jonui.

Vidiniai kriterijai: doktrina ir stilius taip pat kalba už šių laiškų autentiškumą.

Ketvirtoje evangelijoje ir trijuose Jono laiškuose randamos panašios mintys ir stilius, vien Jono vartojami išsireiškimai. Antrąjį laišką Jonas skiria "išrinktajai Ponai ir jos vaikams". Šitue vardu Jonas vadina visą

krikščionių bendruomenę – Bažnyčią, kuriai jis rašo. Rašymo tikslas buvo paraginti skaitytojus į brolišką meilę ir ištvermę tikėjime, o taip pat perspėti, kad saugotųsi ateinančiųjų nuo Kristaus netikrųjų mokytojų, nepripažįstančių Kristaus.

Trečias laiškas rašytas Gajui, kuris maloniai priėmė pas save tikėjimo skelbėjus, kurie sugrįžę pyrė Gajaus tikėjimą ir meilę. Kai Jono pasiuntinys turėjo vykti į tą pačią vietą, Jonas parašė rekomendacinį laišką, kuriame prašo, kad Gajus jo pasiuntinius ir šį kartą maloniai priimtų.

Kada ir kur šie laiškai parašyti nėra tikrų žinių: atrodo, kad Efeze, tuoj po pirmojo laiško, pirmaisiais šimtmečiais besiorientuojant.

IV. ŠV.JONO APREIŠKIMAS /APOKALIPSĖ/

1. Kas yra Apokalipsė?

Jokia kita Naujojo Testamento knyga nėra taip sunki suprasti savo turinio gilumu bei minties slaptingumu, kaip Apreiškimo šv.Jonui knyga. Sunkumą ją suprasti sudaro jos ypatingas literatūrinis stilius, vadinamas apokalipse. Jau III a. Origenas ir IV a. šv.Hilierijus mėgino šiam veikalui skirti komentarus. Kaskart vis daugiau nutolstant nuo šios knygos parašymo meto, jos slaptingumas nemažėja. Todėl nenuostabu, kad žymiausi egzegetai ir teologai dar tebebando suprasti jos tikrąjį supratimo raktą ir pastaraisiais amžiais. Šv.Jono Apreiškimo knygos sunkenybė glūdi jos simboliniuose vaizduose, įvairiaspalvėse vizijose, skaičiuose.

Reikia prisiminti, koki vaizdinį išrinktosios tautos gyvenime anuomet vaidino raštai, kurie Dievo vardu skelbė kilnius

idealus, perspėjinėjo nuklystančius nuo Dievo, skatino į atgailą ir pranašavo ateisiantį Mesiją - žmonijos Gelbėtoją, Išganytoją. Pranašų laikotarpis užbaigtas paskutiniu pranašu Malachiju, apie 480 m. prieš Kr. Nutilus pranašystėms, tauta paliko be paguodos ir viltiės. Išrinktosios tautos literatūroje, vietoje pranašysčių pasireiškia nauja literatūrinė forma - apokalipsė, kurios gražiausias žydėjimo laikotarpis nuo II a. prieš Kr. iki III a. po Kristaus. Tiesa, apokaliptinius fragmentus galima buvo užtikti ir pas kai kuriuos pranašus /Ezechielį, Danielių/, bet tai buvo tik atskiri fragmentai. Ketekimas viltiės - tai tautos sunykimas. Štai kodėl pradėjo atsirasti naujos knygos, guodžiančios pavergtuosius ir skelbiančios šviesią ateitį amžių pabaigoje, kuomet po pergalių vėl triumfuos teisingumas.

"Apokalipsis" /apreiškimas, uždangos atskleidimas/ - tai graikų k. žodis. Šios rūšies knygos vaizdingose vizijose teikė paguodos vargstančiai tautai, kai ypač buvo reikalinga, kai 70-taisiais metais buvo sunaikinta Jeruzalės šventovė. Tuomet apokalipsė įgavo ypatingą reikšmę, nes visų dėmesį atkreipė į paskutiniosechatologiją, kosminę pabaigą, svarstydama paskutinius dalykus. Apokalipsė šviesią tautos ateitį vaizduoja spalvingomis vizijomis, gyvais vaizdais, slaptingais simboliais. Apokalipsė - tai spalvų ir šviesų kūrinys, pranašiškomis vizijomis atskleidžiantis šviesią tautos ateitį.

Šv.Jono Apokalipsė skiriasi nuo kitų šios rūšies veikalų tuo, kad ji yra viena autoriaus veikalas ir, be to, kuris apie savo veikale pasisakęs /Apr 1,1-4; 22,8/. Šv.Jono Apreiškimo knygos tikslas - išimtinai religinis moralinis, giminingas Senojo Testamento pranašystėms. Todėl teisingai šv.

Jono Apreiškimas vadinamas apokaliptiniu - pranašišku veikalu. Pats autorius veikale vadina save pranašu /22,9/, o savąją knygą pranašyste /1,3; 22,7/. Nat krikščionių persekiojimas, prasidėjęs Nerono laikais /54 m./, tęsėsi iki tiesą Flavijų dinastijos laikotarpį, kulminacinį punktą pasiekdamas Domicijono /81-96/ valdymo metu, kuomet krikščionis pradėta sistemingai ir žiauriai persekioti. Menuostabu, kad ir Plinijus Vyresnysis Domicijoną vadina "žiauriausiu žvėriu", kas atitinka ir Apreiškimo knygos terminologiją /17,6/. Todėl ir apaštalas Jonas, būdamas tremtyje Patmos saloje /Sporadų salyno sala Viduržemio jūroje/, Šventosios Dvasios įkvėptas, parašė įžymiąją knygą - Apokalipsę, kuri tų laikų krikščionims, kaip ir ateities laikams, yra iš bus didžiausios reikšmės kaip paguodos ir pergalės veikalas.

Veikalo pradžioje autorius save vadina Jonu /1,1-4; 22,3/, todėl ir patsai veikalas pavadintas "Apreiškimas Jonui". Muratorijaus fragmentas /apie 180 m./ jį vadina kaip šv. Jono veikalą, o šv. Ipolitas ne tik šį veikalą cituoja šv. Jono vardu, bet dar jam rašo komentarą. Šis faktas liudija, kad šis veikalas nuo pat pirmųjų krikščionybės laikų greta evangelijų buvo laikomas kanoniška Šv. Rašto knyga. Žymieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai šio veikalo autorium liudija esant apaštalą Joną, gyvenusį ir valdžiusį Efezo Bažnyčią M. Azijos provincijoje.

Pats Apreiškimo turinys savo pagrindinėmis mintimis atitinka Evangelijos mokymą apie Įsikūnijusio Žodžio dievystę, apie Dievo Avinėlį, atpirkusį žmoniją savo krauju, apie Kristaus sužadėtinės - Bažnyčios tamprią vienybę su Kristumi.

Vakarų Bažnyčioje, kaip liudija šv. Hilarijus, šv. Jeronimas ir Ambraziejus,

niekuomet nebuvo abejota, kad apaštalas Jonas yra Apokalipsės autorius. Tik Rytų Bažnyčioje III a. viduryje Dionizas Aleksandrietis buvo suabejojęs, ar apaštalas Jonas yra Apokalipsės autorius, bet jo abejonės neišlaiko mokslinės kritikos.

Šv.Jono Apreiškimas buvo parašytas Flavijų dinastijos viešpatavimo metu, tiksliau - Domicijono viešpatavimo pabaigoje /81-96 m./, kaip rašo šv. Irenėjus ir kaip patvirtina Euzebijus, Jeronimas, Klemensas Aleksandrietis, Origenas ir kt. Veikalas rašytas I a. pabaigoje. Kadangi Domicijonas buvo nužudytas 96 m., tai Apreiškimo knyga galėjo būti parašyta 95 m. Patmos saloje, kur apaštalas Jonas buvo ištremtas ir turėjo viziją.

2. Apreiškimo turinys

Apreiškimas šv.Jonui priklauso tokio knygoms, kurios nuo pradžios iki galo išlaiko turinio ir formos vieningumą. Pagrindinė knygos idėja - Kristaus pergalė ir tikinčiųjų triumfas - užfiksuota knygos pradžioje ir be pertraukos ši idėjo tęsiasi iki knygos pabaigos, ją užbaigiant puikiausia pergalės vizija: "Aš išvydau šventąjį miestą - naująją Jeruzalę..." /Apr 21,2-4/. "Tai paveldės nugalėtojas, ir aš būsiu jam Dievas, o jis bus man sūnus" /Apr 21,7/. Tai suformuluota idėja, kurį knygoje išreiškiama sunkiai suprasti žodžiais, kuriais atvaizduojamos slaptingos vizijos, simboliai, skaičiai.

Knygą galima padalinti:

1/ Prologas /1,1-8/, kuriame autorius knygą dedikuoja septyniems M.Azijos bažnyčioms.

2/ Įžanga /1,9-3,22/, kurią tikrai galima pavadinti istorine, nes iš jos patiriamas M.Azijos bažnyčių stovis apaštalų laikais. Įžangoje telpa pasveikinimas, įžanginė

vizija ir laiškai septynioms bažnyčioms: Efezo, Smirnos, Pergamo, Tiatyrų, Sardų, Filadelfijos, Laodikėjos. Šv.Jono laiškai septynioms bažnyčioms, nors pirmoje eilėje reiškia išvardytąsias M.Azijos bažnyčias, savo simboliniu skaičiumi "7" reiškia dar bendrai M.Azijos Bažnyčią, o plačia prasme - visą krikščionių Bažnyčią.

Kiekvienas laiškas kreipiamas į Angelą, stovintį atskirų bažnyčių priešakyje. Ką reiškia "bažnyčios Angelas"? Juo minimas bažnyčios vedėjas reprezentuojantis vyskupas. Laiškai kiekvienai bažnyčiai teikia specialius jai tinkančius pamokymus bei įspėjimus. Šie laiškai - tai pirmos rūšies istoriniai dokumentai pažinti M.Azijos tuometinį gyvenimą, kurio įvykiai atvaizduojami simboliais.

Įžanginėje vizijoje apaštalas Jonas sakosi buvęs Patmos saloje "dvasios pagavime" ir girdėjęs didelį trimito balsą, kuris įsakęs rašyti laiškus septynioms M.Azijos bažnyčioms; išvydęs septynis auksinius žibintus, o jų viduryje - Žmogaus Sūnų.

3/ Septynios vizijos, kuriomis vaizduojama pasaulio pabaiga ir nurodomi ženklai, kurie bus prieš pasaulio pabaigą, prieš paskutinį teismą.

I vizija knygos su septyniais antspaudais, kurį atidaroma Avinėlio, atpirkusio žmoniją /4,1-8,1/. Vaizduojama dangaus scena prie Dievo sosto, keturi simboliniai žvėrys atvaizduoja visą kūriniją, Senojo ir Naujojo Testamento simbolika - dvidešimt keturi vyresnieji. Pagarbinus Avinėlį, seka atidarymas gyvenimo knygos, uždarytos septyniais antspaudais. Atidarius vieną knygos antspaudą, pasirodo vyras ant balto žirgo - Evangelija bus skelbiama visam pasauliui. Atidarius antrą, trečią ir ketvirtą antspaudus, pasirodo vyras ant sarto žirgo -

karai, ant juodo žirgo - badas, ant palšo žirgo- ligos. Atidarius penktą antspaudą - išvydo kankinių už tikėjimą viziją. Atidarius šeštą antspaudą - vizija visatos sukrėtimo, įvyksiančio prieš pasaulio pabaigą. Atidarius septintą antspaudą - septyni angelai su trimitais Dievo akivaizdoje.

II vizija - septynių angelų su septyniais trimitais, skelbiančių pasaulio teisimą /8,12-11,19/. Angelai trimitininkai personifikuoja gamtos nelaimes.

III vizija - Bažnyčios iš jos priešų vizija: Moteriškė kovoja su septyngalviu slibinu - Bažnyčios kova su velniu /12,1-14,20/. Moteriškė kovoja ir nugali du žvėris, ir kurių vienas turėjo vardo skaitmenį "666".Kas tas žvėris, kurio vardas "666" - neaišku. Kai kas mano, kad tai Nerono vardas. Katalikų Bažnyčia nuo pat pirmųjų amžių Moteriškės simbolį priskiria Švč.Marijai, kuriai kodikis Jėzus Kristus nugalėjo Bažnyčios priešus.

IV vizija - septyni angelai su septyniomis rūstybės taurėmis. Tai Dievo bausmių siuntimas prasikaltusiam pasauliui /15,1-19,10/.

V vizija - Žodžio kova su slibinu /19,11-21/. Dievo Žodis raitelio išvaizdoje ant balto žirgo savo karių uomenės priešakyje nugali slibiną ir žemiškus valdovus, kovojančius su juo. Vizija baigiasi karalių ir slibino bei jo pranašų mirtimi,jiems įmetant į ugnimi žaruojantį ežerą. Tai Žmogaus Sūnaus-Dievo ir Žmogaus-Kristaus pergalė ir jo viešpatavimas visaje žemėje.

VI vizija - tūkstantmetės Dievo karalystės, kurioje viešpatauja Kristus /20,1-21,1/ vaizdas. Suminėta, kad toji karalystė tvers tūkstantį metų /20,4/. Šis simbolinis skaičius "1000" reiškia laikotarpį nuo žmonijos atpirkimo iki paskutinio teismo. Tai Dievo karalystės laikotarpis, minimas evangelijose /Lk 6,12; Mt 5,3/. Skaičius "1000" - tai ne apribotas, bet ilgas laikotarpis.

VII vizija - dangiškoji Jeruzalė /21,2-22,5/. Apaštalas, vedamas vieno iš septynių angelų, turinčių septynias taures, apžvelgia šventąjį miestą - naująją Jeruzalę, spindinčią garbėje. Tai miestas tų, kurie yra užrašyti Avinėlio gyvenimo knygoje, kuriame Avinėlis yra šventovė ir jo šviesa.

4/ Pabaiga /22,6-21/: Kristus apaštalui Jonui pasisako esąs "Alfa ir Omega, pirmasis ir paskutinysis, pradžia ir pabaiga" /22,13/. Apaštalas Jonas išreiškia Kristaus greitesnio atėjimo ilgesį, sakydamas: "Ateik, Viešpatie Jėzau" /22,20/. Jonas dar pareiškia, kad knygos žodžiai yra patvirtinti paties Kristaus, todėl jais reikia tikėti.

3. Apreiškimo aiškinimas

1/ Protestantai mano, kad Apreiškimo knygoje esanti parašyta ir simboliniais vaizdais nusakyta anų laikų Bažnyčios istorija - tarp Nerono laikų ir Jeruzalės išgriovimo /64-70 m./ kad skaičius "666" reiškia Neroną. Bet tai prieštarauja tradiciniam Apreiškimo knygos supratimui.

2/ Kai kurie mano, kad Apokalipsėje atvaizduojama Katalikų Bažnyčios istorija nuo pradžios iki IV-V a., atvaizduojanti Bažnyčios santykius su Romos imperija ir pirmaisiais ereti kais.

3/ Pagal daugelį egzegetų Apreiškimas - tai profetinė /pranašiška/ Šv.Jono knyga,

atvaizduojanti visuotinės Bažnyčios istoriją nuo pat pradžios iki pasaulio pabaigai. Septyni antspaudai, septyni trimitai - tai Bažnyčios amžiai.

4/ Daugumą Bažnyčios tėvų mano, kad šioje profetinėje šv.Jono knygoje kalbama apie tai, ką Bažnyčia išgyvens paskutiniais laikais, prieš paskutinį teismą. Bet tai dar nereiškia, kad viena ar kita šios knygos detalė nebūtų galima suprasti istorine prasme, pritaikant konkretiems istoriniams įvykiams bei situacijoms. Tačiau apreiškimo knygos aprašymas /išskyrus laiškus M.Azijos bažnyčioms/ yra sunku taikyti konkretiems istoriniams įvykiams, nes kiekviena žmonijos epocha turi savitus reiškinius. Todėl nereikia skubėti, pereiškiant subjektyvines nuomones ir jas taikant paviemiems istorijos įvykiams ar tai praeityje, ar dabartyje. Galbūt tai bendras Katalikų Bažnyčios pergyvenimų ir kovų atvaizdavimas šioje žemiško gyvenimo fazėje. Besidominti apokaliptiniu klausimu, teks ir ateityje sekti žymių egzegetų mokslinius darbus, kad būtų galima sudaryti teisingesnę, tikresnę ir objektyvesnę pažiūrą šiuo klausimu. Pagaliau bent tai yra tikra, kad dieviškoji Kristaus tiesa nugalės ir triumfuos. Todėl, trokšdami veikesnio Kristaus karalystės atėjimo, galime pakartoti su šv.Jonu: "Ateik, Viešpatie Jėzau!"

\+ + +

T u r i n y s

BENDRAS ĮVADAS Į ŠVENTĄJĮ RAŠTĄ

ĮŽANGA 1

I d a l i s

ŠVENTOJO RAŠTO ĮKVĖPIMAS

1. Įkvėpimo sąvoka ir faktas 7
2. Įkvėpimo prigimtis 10

II. dalis

INNERRANTIA SACRAE SCIPTURAS

1. Kas yra Šv.Rašto neklaidingumas? 20
2. Šv.Rašto neklaidingumo įrodymai 20

III d a l i s

ŠV.RAŠTO KANONAS

1. Sen.Testamento kanono istorija 24
2. Naujojo Testamento kanono istorija 30
   A p o k r i f a i 34

IV d a l i s

Š.RAŠTO IŠSILAIKYMAS

I. ŠV.RAŠTO ORIGINALINIŲ KALBŲ TEKSTO ISTORIJA 38
1. Šv.Rašto kalbos 38
2. Šv.Rašto rankraščiai 41

II. ŠV.RAŠTO SVARBESNIŲ VERTIMŲ ISTORIJA
1. Aramaiškos parafrazės 47
2/ Pentateucho vertimas į samariečių k. 48
3/ Graikiški Sen.Testamento vertimai 48
4/ Kt.Šv.Rašto vertimai 55
5/ Lotyniški Šv.Rašto vertimai 58
   I t a l a 58
   V u l g a t a 60
6/ Lietuviški Šv.Rašto vertimai 68

V d a l i s

BIBLINĖ HERMENEUTIKA 74
1. Noematika 75
   1. Žodinė prasmė 76
   2. Dvasinė prasmė 84
II. Heuristika 92
   v i d i n i a i k r i t e r i j a i
1. Priimtas kalbėjimo būdas 93
2. Kalbos kontekstas 94
3. Lygiagrečiai tekstai..... 96
   I š o r i n i a i k r i t e r i j a i

1. Knygos autorius 98
2. Kanyno proga 99
3. Tikslas 100
4. Skaitytojai ir kt. aplinkybės 102
Lotališkoji heuristika
1. Šv. Rašto aiškinti nuostata 103
2. Antilogijos 104
3. Autentiškas Šv. Rašto aiškinimas 107
4. Bažnyčios Tėvų autoritetas 109
5. Tikėjimo analogija 110
6. Vėlesnių aiškintojų reikšmė 110
7. Biblinės Komisijos direktyvos 111
III. EXEGETIKA
1. Šv. Rašto vertimas 112
2. Parafrazė 113
3,4. Glosa, scholia 114
5,6. Postilė, komentaras 115
7. Homilija 117

SPECIALUSIS ĮVADAS Į SEN. TESTAMENTĄ

I skyr. ISTORINĖS SEN. TESTAMENTO KNYGOS

I. PENKIOS MOZĖS KNYGOS /PENTATEUCHAS/ 120
1. Įvedimas 120
2. Turinys ir padalinimas 121
3. Pentateucho kilmė 123
4. Pentateucho reikšmė 133
II. Jozuės knyga /Liber Jozue/ 134
III. Teisėjų knyga /Liber Judicum/ 137
IV. Rutos knyga /Liber Ruth/ 140
V. Samuelio knygos /Libri Samuelis/ ... 140
VI. Karalių knygos /Libri Regum/ 142
VII. Kronikų knygos 145
VIII. Ezdro ir Nehemijo knygos 149
IX. Tobijos knyga 153
X. Judito knyga 156
XI. Esteros knyga 159
XII. Makabiejų knygos .....16?
Metų ir laikotarpių skaičiavimo lentelė 169

II skyr. DIDAKTINĖS S. TESTAMENTO KNYGOS 171

Sen. testamento poezija 172

I. Jobo knyga 174
II. Psalmių knyga 179
III. Patarlių knyga 188
IV. Koheleto /Pamokslininko/ knyga 192
V. Giesmių knyga 197
VI. Išminties knyga 202
VII. Siracido knyga 205

III skyr. PRANAŠŲ KNYGOS 208
1. Bendrai apie pranašus 208
I. Pranašas Izaijas 215
II. Pranašas Jeremijas 221
III. Pranašas Baruchas 226
IV. Pranašas Ezechielis 228
V. Pranašas Danielius 230
VI Dvylika mažųjų pranašų 233

1. Pranašas Ozėjas 233
2,3,4. Pran.Joelis,Amosas,Abdijas 234
5.6Pranašas Jona ir pran.Michėjas 235
7-11. Pran.Nahumas,Habakukas,Sofonijas, Agėjas, Zacharijas 236
12. Pranašas Malachijas 237

ĮVADAS Į NAUJĄJĮ TESTAMENTĄ

Įžanga 239
I skyr. EVANGELIJOS 240
I. Šv. Mato evangelija 245

1. Šv.Mato gyvenimas 245
2. Pirmosios evangelijos autorius 246
3. Pirmosios evangelijos paskirtis ir kalb.248
4. Pirmosios evangelijos parašymo vieta 249
5. Pirmosios evangelijos tikslas ir turin.251
6. Pirmosios evangelijos graikiškas tekstas254

II. Šv.Morkaus evangelija 255

1. Šv.Morkaus gyvenimas 255
2. Šv.Morkas - II evangelijos autorius ...257
3. II evangelijos parašymo laikas ir vieta 259
4. II " turinys 260
5. II " integralumas 261

III. Šv.Luko evangelija 262
1. Šv.Luko gyvenimo bruožai 262

2. Lukas III evangelijos autorius 263
3. III evangelijos parašymo vieta ir laik.265
4. " " tikslas ir paskirtis 265
5. " " turinys 266
6. " " šaltiniai 268
7. " " integralumas 269
8. " " istoriškumas 270
9. Kristaus genealogija 277
IV. Sinoptikų klausimas 280

V. Šv.Jono evangelija

1. Šv.apaštalo Jono gyvenimas 293
2. Apaštalas Jonas - IV evangelijos autor.298
3. IV evangelijos parašymo laikas,vieta . 307
4. " " istorinis pabudis 308
5. " " turinys 309
6. " " integralumas 310

II skyr. KITOS NUJOJO TESTAMENTO KNYGOS

I. Apaštalų darbai

1. Apd knygos turinys 312
2. " autorius 313
3. " parašymo tikslas 315
4. " " laikas ir vieta 316
5. " išorinė vertė 317
6. " tekstai 318

II. Šv.Paulius ir jo laiškai 319
1. Romos imperijos politinė padėtis 319
2. Šv.Pauliaus gyvenimas 322
3. Šv.Pauliaus laiškai 334

1/ 1 Tes 340
2/ 2 Tes 342
3/ Gal 342
1 Kor 342
2 Kor 345
6/ Rom 348
Nelaisvės laiškai
7/ Kol 352
8/ Ef 354
9/ Film 357
10/ Fil 358

Pastoraciniai laiškai

11/ 1 Tim 359
12/ 2 Tim 360
13/ Tit 361
14/ Laiškas Žydams 363

III. Visuotiniai laiškai

1. Šv.Jokūbo laiškas 368
2. Šv.Judo laiškas 370
3. Šv.Petro laiškai 373
1/ 1 Pt 374
2/ 2 Pt 378
4. Šv. Jono laiškai
1/ 1 Jn 373
2/ 2 ir 3 Jn 375

IV. APREIŠKIMAS ŠV.JOMUI /APOKALIPSĖ/

1. Kas yra apokalipsė 376
2. Apreiškimo turinys 379
3. Apreiškimo aiškinimas 382

\+ + +